

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIK A INSTITUTI

TURSUNOVA SAIDA ISAKOVNA

ONA TILI-O‘QISH SAVODXONLIGI VA UNI O‘QITISH METODIKASI

O‘QUV QO‘LLAMNA

TERMIZ-2025

UO‘K: 373.3.091.33:811.512.133(075.8)

KBK: 74.202.5+81.2O'zb

T 91

S.I.Tursunova Ona tili-o‘qish savodxonligi va uni o‘qitish metodikasi o‘quv qo‘llanma. Termiz: Termiz publishing center, 2025.- 165 b.

O‘quv qo‘llanma Termiz davlat pedagogika instituti o‘quv uslubiy boshqarmasining 2025-yil 28-avgustdagi 1-sonli yig‘ilish qarori bilan tasdiqlangan va nashr etishga ruxsat etilgan.

Mazkur o‘quv qo‘llanma “Ona tili – o‘qish savodxonligi va uni o‘qitish metodikasi” boshlang‘ich ta’limda ona tili va o‘qish savodxonligini o‘qitishning nazariy va amaliy asoslarini o‘z ichiga olgan muhim manbadir. Pedagogik faoliyat bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun zaruriy nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni shakllantiradi, o‘qish va yozish jarayonining bosqichma-bosqich tashkil etilishi, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta’lim berish metodlarini tavsiflaydi, savod o‘rgatishning zamonaviy yondashuvlari, innovatsion metodlari, mashg‘ulotlarni tashkil etish shakllari va baholash tizimlari haqida tushunchalar beradi, dars jarayonida foydalanish mumkin bo‘lgan mashqlar, topshiriqlar, dars ishlanmalari va metodik tavsiyalar bilan boyitilgan. Umuman olganda, mazkur o‘quv qo‘llanma o‘quvchilarni savodli, fikrlay oladigan va mustaqil o‘quv faoliyatiga ega shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladigan samarali metodik manba hisoblanadi.

Mas’ul muharrir:

M.X.Shomirzayev

Termiz davlat universiteti professori,
pedagogika doktori(DSc)

Taqrizchilar:

D.R.Shabbazova

Termiz davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’limda matematika va ona tili” kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) dotsent

F.T.Xayitova

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim kafedrası
dots.v/b, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD)

Mazkur o‘quv adabiyot O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar ta’lim vazirligining 2025-yil 7-oktabrdagi “387”-sonli buyrug‘iga asosan nashrga tavsiya etilgan. № 514326.

ISBN: 978-9910-594-33-5

© S.I.Tursunova

©“Termiz publishing center” 2025

MUNDARIJA

KIRISH.....	6
I. ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘QITISHNING ASOSLARI.....	7
1.1. Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligini o‘qitish metodikasining predmeti va vazifalari.....	7
1.2. Ona tili va o‘qish savodxonligini o‘qitish tamoyillari, boshqa fanlar bilan aloqadorlik, fanga qo‘yiladigan talablar va innovatsion pedagogik texnologiyalar.....	11
II. TA‘LIM DASTURI VA METODOLOGIYASI.....	14
2.1. Til ta‘limida innovatsion pedagogik texnologiyalar. Ona tilidan Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi mazmuni.....	14
2.2. Boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish savodxonligi dasturining tahlili. 1-4-sinf dasturlarining qiyosiy tahlili.....	17
2.3. Boshlang‘ich sinfda o‘qish savodxonligi dasturini tahlil qilish.....	20
III. DARS DAN TASHQARI FAOLIYAT VA TANLOVLAR.....	23
3.1. Darsdan tashqari ishlarni tashkil qilish metodikasi.....	23
3.2. To‘garak rejasini va mashg‘ulot ishlanmasini tuzish. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan tanlovlar rejasini ishlab chiqish.....	28
IV. SAVOD O‘RGATISH METODIKASI.....	33
4.1. Savod o‘rgatish metodikasi. Savod o‘rgatish jarayoni bosqichlari. Savod o‘rgatish davrida boshlang‘ich yozuvga o‘rgatish.....	33
4.2. Savod o‘rgatish tayyorlov davri o‘qish darsi va yozuv darsi uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.....	38
V. FONETIKA VA SO‘Z TUZILISHI.....	44
5.1. Fonetika va grafika asoslarini o‘rgatish metodikasi.....	44
5.2. O‘quvchilarda grammatika va so‘z yasashiga oid tushunchalarni shakllantirishning metodik asoslari. So‘zning morfemik tarkibini o‘rganish metodikasi.....	49
5.3. “Fonetika” va “So‘zning morfemik tarkibi” bo‘limidagi mavzularni o‘rganish yuzasidan 1-4-sinflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.....	53
VI. LUG‘AT VA SO‘Z TURKUMLARI.....	58
6.1. Lug‘at ustida ishlash metodikasi.....	58
6.2. So‘z turkumlarini o‘qitish metodikasi.....	64
6.3. Ot, sifat, son, olmosh, fe‘l so‘z turkumlarini o‘rganish darslari va gap va so‘z birikmasi ustida ishlash yuzasidan 1-4-sinflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.....	68
VII. SINTAKSIS, PUNKTUATSIYA VA ORFOGRAFIYA.....	71
7.1. Boshlang‘ich sinflarda sintaktik tushunchalar ustida ishlash, punktuatsiya elementlari va orfografiyani o‘rganish metodikasi.....	71
VIII. KITOBXONLIK VA ADABIY ASARLAR TAHLILI.....	74
8.1. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirish. Boshlang‘ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish.....	74
8.2. PIRLS topshiriqlari asosida ona tili va o‘qish savodxonligi darsligida berilgan matnlarni tahlil qilish (1-4-sinflar).....	80
8.3. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda didaktik materiallarning ahamiyatini tahlil qilish.....	83
8.4. Boshlang‘ich sinfda xalq og‘zaki ijodi ustida ishlash va kitobxonlikni shakllantirish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar).....	89
IX. EPIK, LIRIK VA LIROEPIK ASARLAR.....	95
9.1. Boshlang‘ich sinfda epik va liroepik asarlar ustida ishlash metodikasi.....	95
9.2. Boshlang‘ich sinfda epik asarlar ustida ishlash uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar).....	101
9.3. Boshlang‘ich sinfda lirik va liroepik asarlar ustida ishlash uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar).....	110
9.4. Boshlang‘ich sinfda epik asarlar ustida ishlash darslarini kuzatish va didaktik materiallarining ahamiyatini tahlil qilish.....	115

9.5. Boshlang'ich sinfda liroepik asarlar ustida ishlash darslarini kuzatish va didaktik materiallarining ahamiyatini tahlil qilish.....	123
X. OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH.....	130
10.1. 1-4-sinflarda namunaviy matnni qayta hikoyalash va bayon yozish darslarini kuzatish va tahlil qilish.....	130
10.2. 1-4-sinflarda og‘zaki hikoya va yozma insho darslarini kuzatish va tahlil qilish.....	133
XI. XALQARO BAHOLASH DASTURLARI VA BILIMLARNI TEKSHIRISH.....	136
11.1. Xalqaro baholash dasturlari haqida ma'lumot.....	136
11.2. Ona tili va o‘qish savodxonligidan o‘quvchilarga berilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni tekshirishga oid darslarni kuzatish.....	139
XULOSA.....	142
TESTLAR.....	144
NAZAORAT UCHUN SAVOLLAR.....	156
GLOSSARIY.....	158
ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	161

ANNOTATSIYA

Ushbu o'quv qo'llanma boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida nutqni rivojlantirish, adabiy didni oshirish, milliy qadriyatlar va xalqaro ta'lim standartlariga mos kompetensiyalarni shakllantirishga bag'ishlangan. O'qitish metodikasi, ta'lim dasturlari, savod o'rgatish, fonetika, lug'at, sintaksis, kitobxonlik, adabiy asarlar tahlili, epik va lirik asarlar, nutqni rivojlantirish va xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS) yaxlit tahlil qilinadi. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya, zamonaviy texnologiyalar (interaktiv doskalar, raqamli platformalar), didaktik materiallar (plakatlar, audio-videolar) va yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar ta'lim sifatini oshiradi. Kuzatish metodologiyasi, baholash usullari va topshiriqlar ta'lim jarayonini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

АННОТАЦИЯ

Данное учебное пособие посвящено развитию речи учащихся начальных классов на уроках родного языка и литературного чтения, формированию литературного вкуса, национальных ценностей и компетенций, соответствующих международным образовательным стандартам. В едином подходе анализируются методика преподавания, образовательные программы, обучение грамоте, фонетика, лексика, синтаксис, читательская деятельность, анализ литературных произведений, эпические и лирические произведения, развитие речи и международные программы оценки (PISA, PIRLS). Интеграция с узбекской литературой и устным народным творчеством, использование современных технологий (интерактивные доски, цифровые платформы), дидактических материалов (плакаты, аудио-видео) и подходов, учитывающих возрастные особенности, повышают качество образования. Методология наблюдения, методы оценки и задания обеспечивают глубокий анализ образовательного процесса.

ANNOTATION

This educational guide is dedicated to developing oral and written speech skills in primary school mother tongue and reading literacy lessons, fostering literary taste, national values, and competencies aligned with international educational standards. It comprehensively analyzes teaching methodologies, curricula, literacy instruction, phonetics, vocabulary, syntax, reading activities, literary analysis, epic and lyrical works, speech development, and international assessment programs (PISA, PIRLS). Integration with Uzbek literature and oral folk traditions, modern technologies (interactive whiteboards, digital platforms), didactic materials (posters, audio-visuals), and age-appropriate approaches enhance educational quality. Observation methodologies, assessment methods, and tasks provide a thorough analysis of the educational process.

KIRISH

Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslari O'zbekiston ta'lim tizimida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, adabiy didini shakllantirish, tasavvur va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish, milliy qadriyatlar va xalqaro ta'lim standartlariga mos kompetensiyalarni singdirishda asosiy poydevor hisoblanadi. Ushbu o'quv qo'llanma boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq ko'nikmalarini tizimli rivojlantirish, so'z boyligini kengaytirish, kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini mustahkamlash, shu bilan birga, o'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodining boy merosini o'zlashtirish orqali milliy o'zlikni mustahkamlashga qaratilgan. Qo'llanma ona tili va o'qish savodxonligini o'qitishning metodik asoslari, ta'lim dasturlari, darsdan tashqari faoliyatlar, savod o'rgatish, fonetika, lug'at, sintaksis, kitobxonlik, adabiy asarlar tahlili, epik va lirik asarlar, nutqni rivojlantirish va xalqaro baholash dasturlari kabi keng ko'lamli yo'nalishlarni qamrab oladi.

Har bir bo'lim mazmunan bir-biriga bog'langan bo'lib, savod o'rgatishning dastlabki bosqichlaridan tortib, xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS, TIMSS) talablariga mos bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirishgacha bo'lgan yaxlit jarayonni tahlil qiladi. O'zbek adabiyoti ("Alpomish", Abdulla Oripovning "Vatan" she'ri) va xalq og'zaki ijodi ("Semurg" ertagi, "Adolat g'alaba qozonadi" maqoli) bilan integratsiya ta'limni mazmunli va milliy qadriyatlar bilan boyitadi, o'quvchilarning adabiy didini oshiradi, ularning vatanparvarlik, adolat va mehr kabi axloqiy tushunchalarni o'zlashtirishiga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, interaktiv doskalar, "O'zbek tilim" va "ZiyoNet" kabi raqamli platformalar, shuningdek, didaktik materiallar (plakatlar, audio-videolar, 3D modellar, interaktiv mashqlar) darslarni qiziqarli va samarali qiladi, o'quvchilarning e'tibor muddatiga mos ravishda bilimlarni o'zlashtirishini ta'minlaydi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar 1-sinfda soddalashtirilgan mashqlardan 4-sinfda tahliliy va ijodiy topshiriqlargacha bo'lgan rivojlanishni hisobga oladi, bu esa o'quvchilarning kognitiv darajasi va qiziqishlariga mos ta'lim jarayonini shakllantiradi. O'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar, testlar, og'zaki savollar, yozma topshiriqlar va guruh ishlari ta'limning samaradorligini oshiradi, xalqaro baholash dasturlari esa ta'lim sifatini global standartlar bilan muvofiqlashtirish imkonini beradi. Ushbu qo'llanma o'qituvchilar, ta'lim tashkilotlari va metodistlar uchun qimmatli manba bo'lib, O'zbekiston ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, global raqobatbardoshlikni ta'minlash va o'quvchilarning kommunikativ, tahliliy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Qo'llanma ta'lim jarayonini chuqur tahlil qilish, eng yaxshi amaliyotlar va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali o'zbek ta'lim tizimida yangi imkoniyatlar ochadi.

I. ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘QITISHNING ASOSLARI

1.1. Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligini o‘qitish metodikasining predmeti va vazifalari

Reja:

1. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanining ta’lim tizimidagi o‘rni.
2. Fan predmeti: til va nutq ko‘nikmalarini shakllantirish.
3. Asosiy vazifalar: o‘qish, yozish, tinglash va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
4. O‘quvchilarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishidagi fan ahamiyati.
5. Boshlang‘ich ta’limda metodikaning xususiyatlari.

Ona tili va o‘qish savodxonligi boshlang‘ich ta’limning asosiy poydevoti hisoblanadi, chunki bu fan o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish, muloqot qilish va bilimlarni mustaqil ravishda egallash qobiliyatlarini shakllantiradi. O‘zbek tili o‘quvchilarning milliy o‘zlikni anglashi, madaniy merosni tushunishi va ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. O‘qish savodxonligi esa o‘quvchilarga matnlarni o‘qish, tushunish va tahlil qilish orqali boshqa fanlarni o‘zlashtirish imkonini beradi. Bu fan o‘quvchilarning kognitiv rivojlanishiga zamin yaratadi, chunki til orqali ular mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Masalan, o‘qish savodxonligi o‘quvchilarning adabiyot, tarix, tabiatshunoslik kabi fanlarni tushunishida asosiy omil hisoblanadi.

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanining ta’lim tizimidagi o‘rni uning boshqa fanlar bilan integratsion xususiyatlari bilan ham ajralib turadi. Masalan, o‘zbek tilini o‘rganish orqali o‘quvchilar o‘zbek xalqining og‘zaki ijodi, ertaklari va maqollarini o‘rganadilar, bu esa ularning madaniy savodxonligini oshiradi. Shu bilan birga, fan o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, chunki til muloqotning asosiy vositasi sifatida guruhlarda ishlash, fikr almashish va muhokama qilish kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi. O‘zbekistonda ta’lim tizimida ona tili va o‘qish savodxonligi Davlat ta’lim standartlari asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, u o‘quvchilarning umumiy intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu fan nafaqat tilshunoslikka oid bilimlarni beradi, balki o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularni tanqidiy fikrlashga va ijodiy yondashuvga undaydi.

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanining predmeti o‘zbek tilining fonetik, leksik, grammatik va sintaktik tuzilishini o‘rgatishdan iborat. Bu fan o‘quvchilarga o‘zbek tilining asosiy qoidalarini o‘zlashtirish, to‘g‘ri talaffuz qilish, so‘z boyligini kengaytirish, imlo va tinish belgilari qoidalarini o‘rganish imkonini beradi. O‘qish savodxonligi esa o‘quvchilarning matnlarni tushunish, asosiy g‘oyalarni aniqlash va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu jarayonda o‘quvchilar nafaqat tilning tuzilishini o‘rganadilar, balki uni amaliy hayotda qo‘llashni ham o‘rganadilar. Masalan, o‘quvchilar oddiy matnlarni o‘qib, ularning mazmunini tushunish va o‘z so‘zlari bilan ifodalash orqali nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Fan predmeti sifatida ona tili o‘quvchilarga tilning o‘ziga xos xususiyatlarini, masalan, uning fonetik tizimi, so‘z yasalishi va sintaktik qurilmasini o‘rgatadi. Bu

jarayon o'quvchilarning til haqidagi tushunchalarini kengaytiradi va ularning muloqot qobiliyatlarini oshiradi. O'qish savodxonligi esa o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, ya'ni ular matnning asosiy g'oyalarni aniqlash, ikkinchi darajali ma'lumotlarni ajratib olish va matnni tanqidiy baholashni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar o'quvchilarning keyingi ta'lim jarayonlarida, ayniqsa, adabiyot va ijtimoiy fanlar kabi sohalarida muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- **O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish:** O'quvchilar matnlarni ravon o'qish, asosiy ma'no va g'oyalarni aniqlash, matnni tushunish va tahlil qilish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu jarayon o'quvchilarning matn bilan ishlash qobiliyatini oshiradi va ularni mustaqil o'qishga tayyorlaydi.

- **Yozish ko'nikmalarini shakllantirish:** O'quvchilar to'g'ri yozish, imlo va tinish belgilari qoidalarini o'zlashtiradilar. Bu jarayonda ular oddiy jumladan tortib, kichik hikoya va insholargacha yozishni o'rganadilar.

- **Tinglash ko'nikmalari:** O'quvchilar o'qituvchi yoki sinfdoshlarining nutqini diqqat bilan tinglash, ma'lumotni tushunish va unga munosabat bildirishni o'rganadilar. Bu ko'nikma ijtimoiy muloqotda muhim ahamiyatga ega.

- **Gapirish ko'nikmalari:** O'quvchilar o'z fikrlarini aniq, ravon va ma'noli ifodalashni o'rganadilar. Bu jarayonda ular og'zaki nutq madaniyatini rivojlantiradilar, masalan, to'g'ri talaffuz, intonatsiya va nutqning mantiqiy tuzilishiga e'tibor beradilar.

Ushbu vazifalar o'quvchilarning tilni har tomonlama o'zlashtirishiga yordam beradi. Masalan, o'qish savodxonligi o'quvchilarning matnlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirsa, yozish ko'nikmalari ularning o'z fikrlarini yozma shaklda ifodalash imkonini beradi. Tinglash va gapirish ko'nikmalari esa o'quvchilarning ijtimoiy muloqotda faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanining kognitiv rivojlanishdagi ahamiyati juda katta. Til orqali o'quvchilar mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Masalan, matnni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar asosiy g'oyalarni aniqlash, sabab-oqibat munosabatlarini tushunish va tanqidiy fikrlashni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar ularning boshqa fanlarni o'zlashtirishida muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy rivojlanish nuqtai nazaridan, ona tili fani o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi. Ular guruhlarda ishlash, fikr almashish va muhokama qilish orqali ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, sinfda hikoya aytib berish yoki savol-javob mashg'ulotlari o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi va ularni jamoaviy ishlarga jalb qiladi. Shu bilan birga, o'zbek tilining boy leksik fondi va xalq og'zaki ijodi orqali o'quvchilar o'z madaniyatlarini chuqurroq tushunadilar, bu esa ularning milliy o'zlikni anglashiga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligini o'qitish metodikasi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda ishlab chiqiladi. Bu jarayonda o'qituvchilar o'yin, hikoya, ijodiy topshiriqlar va guruh ishlari kabi usullardan foydalanadilar. Masalan, 1-sinf o'quvchilariga o'qish va yozishni o'rgatishda rangli kartochkalar, interaktiv o'yinlar va qisqa hikoyalar ishlatiladi. Bu usullar o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi va darslarni qiziqarli qiladi.

Metodika individual yondashuvga asoslanadi, ya'ni har bir o'quvchining o'ziga xos o'quv ehtiyojlari hisobga olinadi. Masalan, ba'zi o'quvchilar o'qishni tez o'zlashtirsa, boshqalari qo'shimcha mashqlarga muhtoj bo'lishi mumkin. O'qituvchilar differensial o'qitish usullarini qo'llab, har bir o'quvchining rivojlanishiga yordam beradilar. Shu bilan birga, metodika o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor beradi, masalan, kichik hikoyalar yozish yoki o'qilgan matnlar asosida rasmlar chizish kabi topshiriqlar orqali.

Nazorat savollari:

1. Ona tili va o'qish savodxonligi fanining boshlang'ich ta'limdagi o'rnini qanday?
2. Fan predmeti sifatida ona tili va o'qish savodxonligining asosiy yo'nalishlari nimalardan iborat?
3. O'qish savodxonligini rivojlantirishning asosiy vazifalari qaysilar?
4. Nutq madaniyatini shakllantirishda ona tili fanining ahamiyati nimada?
5. Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini o'rgatishning yosh xususiyatlariga mosligi qanday ta'minlanadi?
6. Til ko'nikmalarini rivojlantirishda qanday metodik yondashuvlar qo'llaniladi?
7. O'quvchilarning kognitiv rivojlanishida ona tili fanining qanday hisssasi bor?
8. Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishda ona tili darslarining roli qanday?
9. O'zbek tilining madaniy ahamiyatini o'quvchilarga o'rgatishda qanday usullar qo'llaniladi?
10. Boshlang'ich ta'limda metodikaning asosiy xususiyatlari qaysilar?

Topshiriqlar:

1. Ona tili va o'qish savodxonligi fanining ta'lim tizimidagi o'rnini tahlil qiluvchi qisqa maqola yozing.
2. O'qish savodxonligini rivojlantirishning asosiy vazifalarini ro'yxat sifatida tuzing va har birini qisqacha tushuntiring.
3. 1-sinf o'quvchilari uchun o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga oid o'yinli topshiriq ishlab chiqing.
4. O'zbek xalq ertaklaridan birini tanlab, uni o'qish savodxonligi darsida qanday qo'llash mumkinligini tahlil qiling.
5. O'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish uchun sinfda o'tkaziladigan 5 ta mashg'ulot rejasini tuzing.
6. Kognitiv rivojlanishda ona tili fanining ahamiyatini misollar bilan tushuntiruvchi taqdimot tayyorlang.
7. O'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun guruh ishiga asoslangan loyiha ishlab chiqing.
8. O'zbek tilining fonetik tuzilishini o'rgatish uchun 1-sinf dars rejasini tuzing.
9. O'qish savodxonligini rivojlantirishda qo'llaniladigan 3 ta metodik usulni tahlil qiling.
10. Boshlang'ich ta'limda individual yondashuvni qo'llashning afzalliklarini tushuntiruvchi insho yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2023). *Boshlang‘ich ta’lim uchun Davlat ta’lim standartlari*.
2. To‘rayeva, N. (2020). *Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. (2020). Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
7. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
8. Xalq ta’limi jurnali. (2022). *Boshlang‘ich ta’limda til o‘qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>

1.2. Ona tili va o'qish savodxonligini o'qitish tamoyillari, boshqa fanlar bilan aloqadorlik, fanga qo'yiladigan talablar va innovatsion pedagogik texnologiyalar

Reja:

1. O'qitish tamoyillari: tizimlilik, uzluksizlik va individual yondashuv.
2. Boshqa fanlar bilan integratsion aloqalar.
3. Fanga qo'yiladigan talablar: Davlat ta'lim standartlariga muvofiqlik.
4. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash.
5. Zamonaviy ta'lim vositalarining ta'lim jarayoniga ta'siri.

Ona tili va o'qish savodxonligini o'qitish bir nechta muhim tamoyillarga asoslanadi, ular orasida tizimlilik, uzluksizlik va individual yondashuv eng muhimlari hisoblanadi. **Tizimlilik** tamoyili o'quv materiallarining mantiqiy va ketma-ket taqdim etilishini talab qiladi. Masalan, o'quvchilar avval o'zbek alifbosini o'rganadilar, so'ngra oddiy so'zlarni o'qish va yozishni, keyin esa jumlar va kichik matnlarni tahlil qilishni o'rganadilar. Bu jarayon o'quvchilarning bilimlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirishiga yordam beradi.

Uzluksizlik tamoyili o'qitish jarayonining doimiy va uzluksiz bo'lishini ta'minlaydi. Masalan, o'quvchilar birinchi sinfda o'qish va yozishning dastlabki ko'nikmalarini o'rgansalar, keyingi sinflarda bu ko'nikmalar murakkab matnlar va ijodiy topshiriqlar orqali rivojlantiriladi. Bu tamoyil o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Individual yondashuv esa har bir o'quvchining o'ziga xos o'quv ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Masalan, ba'zi o'quvchilar o'qishni tez o'zlashtirsa, boshqalari qo'shimcha mashqlarga muhtoj bo'lishi mumkin. O'qituvchilar differensial o'qitish usullarini qo'llab, har bir o'quvchining rivojlanishiga yordam beradilar. Bu tamoyil o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi va darslarga qiziqishini kuchaytiradi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanining boshqa fanlar bilan integratsion aloqalari juda muhimdir. Masalan, adabiyot bilan aloqa matn tahlili va badiiy asarlarni o'rganish orqali amalga oshiriladi. O'quvchilar o'zbek xalq ertaklari, she'rlar va hikoyalarni o'qib, ularning mazmunini tahlil qiladilar, bu esa adabiyot faniga kirish sifatida xizmat qiladi. Matematika bilan aloqa esa mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish orqali amalga oshiriladi. Masalan, o'quvchilar matnli masalalarni o'qib, ularning ma'nosini tushunish orqali matematik ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Tabiatshunoslik va ijtimoiy fanlar bilan aloqa o'quvchilarning atrof-muhit va jamiyat haqidagi bilimlarini kengaytirishga yordam beradi. Masalan, tabiat haqidagi matnlarni o'qish o'quvchilarning tabiatshunoslikka qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga, ona tili fanini o'quvchilarning umumiy dunyoqarashini kengaytiradi, chunki ular turli xil mavzulardagi matnlarni o'qib, yangi bilimlarni o'zlashtiradilar.

Ona tili va o'qish savodxonligi faniga qo'yiladigan talablar O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standartlari asosida ishlab chiqiladi. Ushbu standartlar o'quvchilarning tilni o'zlashtirish darajasini, o'qish va yozish ko'nikmalarini, shuningdek, nutq madaniyatini rivojlantirishni talab qiladi. Masalan, 1-sinf

o'quvchilari o'zbek alifbosini to'liq o'zlashtirishi, oddiy so'zlarni o'qish va yozishni o'rganishi kerak. 4-sinfga kelib esa o'quvchilar murakkab matnlarni tahlil qilish, insho yozish va og'zaki nutqda o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadilar.

Fanga qo'yiladigan talablar o'qituvchilarning malakasiga ham bog'liq. O'qituvchilar zamonaviy metodikalarni qo'llash, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish va ta'lim jarayonini qiziqarli qilishlari kerak. Shu bilan birga, fan o'quv dasturlari doimiy ravishda yangilanadi, bu esa ta'limning zamonaviy talablarga mos bo'lishini ta'minlaydi.

Zamonaviy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda keng qo'llanilmoqda. Masalan, interaktiv doskalar, raqamli ta'lim platformalari va mobil ilovalar o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi. Interaktiv doskalar yordamida o'qituvchilar o'yinli topshiriqlar, video va audio materiallar orqali darslarni qiziqarli qiladilar. Masalan, o'quvchilar o'zbek alifbosini o'rganishda interaktiv o'yinlar orqali harflarni tanishlari mumkin.

O'yinlashtirilgan ta'lim usullari o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Masalan, o'qish savodxonligini rivojlantirish uchun o'quvchilar guruhlariga bo'linib, hikoya o'qish va uni muhokama qilish kabi topshiriqlarni bajaradilar. Loyihaga asoslangan o'qitish usullari esa o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar kichik guruhlarda o'z hikoyalarini yozib, uni sinfda taqdim etadilar.

Zamonaviy ta'lim vositalari ona tili va o'qish savodxonligi fanining samaradorligini oshiradi. Masalan, raqamli ta'lim platformalari o'quvchilarga interaktiv mashqlar, testlar va o'quv materiallari bilan ishlash imkonini beradi. Mobil ilovalar orqali o'quvchilar o'zbek tilining fonetikasi, imlosi va leksikasini o'rganishlari mumkin. Shu bilan birga, bu vositalar o'qituvchilarga o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish va ularga mos topshiriqlar berish imkonini beradi.

Zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi va ularning mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar onlayn platformalarda o'qish savodxonligiga oid testlarni yechib, o'z bilimlarini baholashlari mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi va o'qituvchilarga har bir o'quvchining o'quv ehtiyojlarini aniqlashga yordam beradi.

Nazorat savollari:

1. Ona tili va o'qish savodxonligini o'qitishning asosiy tamoyillari qaysilar?
2. Tizimlilik tamoyili o'qitish jarayonida qanday amalga oshiriladi?
3. Individual yondashuvning o'qish savodxonligini o'rgatishdagi ahamiyati nimada?
4. Ona tili fanining adabiyot bilan integratsion aloqalari qanday amalga oshiriladi?
5. Matematika va tabiatshunoslik fanlari bilan ona tili fanining qanday aloqalari mavjud?
6. Davlat ta'lim standartlari ona tili faniga qanday talablarni qo'yadi?
7. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni ona tili darslarida qo'llashning afzalliklari nimalardan iborat?
8. Interaktiv doskalar o'qish savodxonligini rivojlantirishda qanday ishlatiladi?
9. O'yinlashtirilgan ta'lim usullarining o'quvchilar motivatsiyasiga ta'siri qanday?

10. Zamonaviy ta'lim vositalarining ta'lim jarayoniga ta'sirini misollar bilan tushuntiring.

Topshiriqlar:

1. Tizimlilik tamoyilini misollar bilan tushuntiruvchi qisqa maqola yozing.
2. Individual yondashuvni qo'llash uchun 1-sinf dars rejasini ishlab chiqing.
3. Ona tili fanining adabiyot bilan aloqasini tahlil qiluvchi taqdimot tayyorlang.
4. Interaktiv doska yordamida o'qish savodxonligini rivojlantirish uchun 3 ta mashg'ulot rejasini tuzing.
5. O'yinlashtirilgan ta'lim usullarini qo'llagan holda o'zbek alifbosini o'rgatish bo'yicha dars rejasini ishlab chiqing.
6. Davlat ta'lim standartlariga asoslangan ona tili dars rejalarini tahlil qiling.
7. Raqamli ta'lim platformalarining afzalliklarini tushuntiruvchi insho yozing.
8. O'quvchilarning nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun loyihaga asoslangan topshiriq ishlab chiqing.
9. Zamonaviy ta'lim vositalarining ta'lim jarayoniga ta'sirini tahlil qiluvchi maqola yozing.
10. Ona tili darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha 5 ta taklif kiritib, ularni asoslang.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
8. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>

II. TA'LIM DASTURI VA METODOLOGIYASI

2.1. Til ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar. Ona tilidan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi mazmuni

Reja:

1. Til ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati.
2. Davlat ta'lim standartlari: ona tili faniga qo'yiladigan talablar.
3. O'quv dasturining mazmuni va tuzilishi.
4. Innovatsion texnologiyalarning ta'lim jarayoniga ta'siri.
5. O'quv dasturini amalga oshirishda o'qituvchilarning roli.

Til ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishini oshiradi va ta'limning samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi. Zamonaviy texnologiyalar, masalan, interaktiv doskalar, raqamli platformalar va mobil ilovalar o'quvchilarga tilni interaktiv va qiziqarli tarzda o'rganish imkonini beradi. Masalan, o'quvchilar o'zbek alifbosini o'rganishda interaktiv o'yinlar orqali harflarni tanishlari mumkin, bu esa ularning e'tiborini jalb qiladi va o'quv materialini tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

O'yinlashtirilgan ta'lim usullari o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Masalan, o'quvchilar guruhlarda hikoya o'qish va uni muhokama qilish orqali o'z nutq ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Loyihaga asoslangan o'qitish usullari esa o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar kichik guruhlarda o'z hikoyalarni yozib, uni sinfda taqdim etadilar, bu esa ularning yozma va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standartlari ona tili faniga qator talablarni qo'yadi. Ushbu talablar o'quvchilarning tilni har tomonlama o'zlashtirishini ta'minlashga qaratilgan. Masalan, 1-sinf o'quvchilari o'zbek alifbosini to'liq o'zlashtirishi, oddiy so'zlarni o'qish va yozishni o'rganishi kerak. 2-sinfda o'quvchilar oddiy jumlar tuzish va kichik matnlarni tahlil qilishni o'rganadilar. 3-4-sinflarda esa o'quvchilar murakkab matnlarni tahlil qilish, insho yozish va og'zaki nutqda o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadilar.

Davlat ta'lim standartlari o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishga alohida e'tibor beradi. Masalan, o'quvchilar to'g'ri talaffuz, intonatsiya va nutqning mantiqiy tuzilishiga e'tibor berishni o'rganadilar. Shu bilan birga, standartlar o'quvchilarning milliy madaniyatni tushunishini ta'minlashga qaratilgan, masalan, o'zbek xalq ertaklari va maqollarini o'rganish orqali.

Ona tilidan o'quv dasturi o'zbek tilining fonetik, leksik, grammatik va sintaktik tuzilishini o'rgatishga qaratilgan. Dastur o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda ishlab chiqilgan bo'lib, u quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

- **Fonetika:** Harflar va tovushlarni o'rganish, to'g'ri talaffuz qilish.
- **Leksika:** So'z boyligini kengaytirish, sinonimlar, antonimlar va frazeologizmlarni o'rganish.
- **Grammatika:** So'z turkumlari, so'z yasalishi va jumlar tuzilishini o'rganish.
- **O'qish savodxonligi:** Matnlarni o'qish, tushunish va tahlil qilish.

Dastur tuzilishi o'quvchilarning bilimlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirishini ta'minlaydi. Masalan, 1-sinfda o'quvchilar oddiy so'zlarni o'qish va yozishni o'rganadilar, 4-sinfda esa murakkab matnlarni tahlil qilish va insho yozishni o'rganadilar. Dastur o'zbek xalq og'zaki ijodi, she'rlar va hikoyalarni o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarning madaniy savodxonligini oshiradi.

Innovatsion texnologiyalar ona tili va o'qish savodxonligi fanining samaradorligini oshiradi. Masalan, raqamli platformalar o'quvchilarga interaktiv mashqlar, testlar va o'quv materiallari bilan ishlash imkonini beradi. Interaktiv doskalar yordamida o'qituvchilar o'yinli topshiriqlar, video va audio materiallar orqali darslarni qiziqarli qiladilar. Mobil ilovalar orqali o'quvchilar o'zbek tilining fonetikasi, imlosi va leksikasini o'rganishlari mumkin.

Innovatsion texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar onlayn platformalarda o'qish savodxonligiga oid testlarni yechib, o'z bilimlarini baholashlari mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi va o'qituvchilarga har bir o'quvchining o'quv ehtiyojlarini aniqlashga yordam beradi.

O'qituvchilar o'quv dasturini amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda darslarni rejalashtiradilar, innovatsion texnologiyalarni qo'llaydilar va o'quvchilarning rivojlanishini kuzatadilar. O'qituvchilar o'quvchilarning qiziqishlariga mos topshiriqlar ishlab chiqadilar, masalan, hikoya yozish, she'r o'qish yoki guruhlarda muhokama qilish. Shu bilan birga, o'qituvchilar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash uchun testlar, mashqlar va loyihalardan foydalanadilar.

O'qituvchilarning malakasi o'quv dasturining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim ahamiyatga ega. Ular doimiy ravishda malaka oshirish kurslarida ishtirok etib, zamonaviy metodikalarni o'rganadilar. Masalan, o'qituvchilar raqamli platformalarni qo'llash, o'yinlashtirilgan ta'lim usullarini joriy etish va loyihaga asoslangan o'qitishni tashkil qilish bo'yicha tajriba almashadilar.

Nazorat savollari:

1. Til ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati nimada?
2. Davlat ta'lim standartlari ona tili faniga qanday talablarni qo'yadi?
3. Ona tilidan o'quv dasturining asosiy bo'limlari qaysilar?
4. O'quv dasturining tuzilishi qanday xususiyatlarga ega?
5. Innovatsion texnologiyalar o'quvchilarning o'qish savodxonligiga qanday ta'sir qiladi?
6. O'qituvchilarning o'quv dasturini amalga oshirishdagi roli qanday?
7. O'zbek xalq og'zaki ijodini o'quv dasturiga integratsiya qilishning afzalliklari nimalardan iborat?
8. Interaktiv o'yinlarning til o'rganishdagi o'rni qanday?
9. O'quv dasturining yosh xususiyatlariga mosligi qanday ta'minlanadi?
10. Raqamli platformalarning ona tili darslaridagi afzalliklarini tushuntiring.

Topshiriqlar:

1. Til ta'limida innovatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha qisqa maqola yozing.
2. Davlat ta'lim standartlariga asoslangan 1-sinf ona tili dars rejasini ishlab chiqing.
3. O'quv dasturining fonetika bo'limini tahlil qiluvchi taqdimot tayyorlang.
4. O'zbek xalq ertaklarini o'quv dasturiga integratsiya qilish bo'yicha 3 ta taklif ishlab chiqing.
5. Interaktiv doska yordamida leksika bo'limini o'rgatish uchun dars rejasini tuzing.
6. O'yinlashtirilgan ta'lim usullarini qo'llagan holda grammatikani o'rgatish bo'yicha topshiriq ishlab chiqing.
7. O'quv dasturining yosh xususiyatlariga mosligini tahlil qiluvchi insho yozing.
8. O'qituvchilarning malakasini oshirish bo'yicha 5 ta taklif kiritib, ularni asoslang.
9. Raqamli platformalarni ona tili darslarida qo'llash bo'yicha loyiha ishlab chiqing.
10. O'quv dasturining mazmunini tahlil qiluvchi maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
8. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>

2.2. Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi dasturining tahlili. 1-4-sinf dasturlarining qiyosiy tahlili

Reja:

1. O'quv dasturining umumiy tuzilishi va maqsadlari.
2. 1-sinf o'quv dasturining xususiyatlari.
3. 2-sinf o'quv dasturining xususiyatlari.
4. 3-4-sinflar o'quv dasturining xususiyatlari.
5. 1-4-sinflar dasturlarining qiyosiy tahlili.

Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi o'quv dasturi o'quvchilarning tilni har tomonlama o'zlashtirishini ta'minlashga qaratilgan. Dastur o'zbek tilining fonetik, leksik, grammatik va sintaktik tuzilishini o'rgatish, shuningdek, o'qish, yozish, tinglash va gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Dastur o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda ishlab chiqilgan bo'lib, u quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

- O'quvchilarning o'zbek tilini to'g'ri talaffuz qilish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish.
- So'z boyligini kengaytirish va nutq madaniyatini rivojlantirish.
- Matnlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.
- O'zbek xalq og'zaki ijodi va adabiy merosini o'rganish orqali madaniy savodxonlikni oshirish.

Dastur tuzilishi bosqichma-bosqich rivojlanishga asoslanadi. Masalan, 1-sinfda o'quvchilar asosiy harflarni o'rganadilar, 4-sinfda esa murakkab matnlarni tahlil qilish va insho yozishni o'rganadilar.

1-sinf o'quv dasturi o'quvchilarning o'zbek alifbosini o'rganish, oddiy so'zlarni o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Dastur quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

- **Alifbo o'rganish:** Harflar va tovushlarni tanish, to'g'ri talaffuz qilish.
- **O'qish:** Oddiy so'zlar va qisqa jumalarni o'qish.
- **Yozish:** Harflarni yozish, oddiy so'zlarni ko'chirish.
- **Nutq rivojlantirish:** Qisqa hikoyalar aytib berish, savollarga javob berish.

1-sinf dasturi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda o'yinli va qiziqarli usullar bilan tuziladi. Masalan, o'quvchilar rangli kartochkalar, interaktiv o'yinlar va qisqa hikoyalar orqali o'quv materialini o'zlashtiradilar.

2-sinf o'quv dasturi 1-sinfda o'rganilgan ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu dastur quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

- **Fonetika:** Tovushlar va harflarni mustahkamlash, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish.
- **Leksika:** So'z boyligini kengaytirish, sinonimlar va antonimlarni o'rganish.

- **O'qish:** Qisqa matnlarni o'qish, asosiy g'oyalarni aniqlash.

- **Yozish:** Oddiy jumalar tuzish, kichik matnlarni ko'chirish.

2-sinf dasturi o'quvchilarning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor beradi. Masalan, o'quvchilar o'zbek xalq ertaklarini o'qib, ularning mazmunini muhokama qiladilar.

3-4-sinflar o'quv dasturi o'quvchilarning murakkab matnlarni tahlil qilish, insho yozish va og'zaki nutqda o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Dastur quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

- **Grammatika:** So'z turkumlari, so'z yasalishi va jumlar tuzilishini o'rganish.

- **O'qish savodxonligi:** Murakkab matnlarni o'qish, asosiy g'oyalarni aniqlash, matnni tanqidiy tahlil qilish.

- **Yozish:** Insho, hikoya va xat yozish.

- **Nutq rivojlantirish:** Og'zaki nutqda o'z fikrlarini aniq ifodalash, muhokama qilish.

3-4-sinflar dasturi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor beradi. Masalan, o'quvchilar o'z hikoyalarini yozadilar yoki o'qilgan matnlar asosida guruhlarida muhokama qiladilar.

1-4-sinflar o'quv dasturlari o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlanishga asoslanadi. 1-sinfda o'quvchilar asosiy harflarni o'rganadilar, 2-sinfda oddiy jumlar tuzishni o'rganadilar, 3-4-sinflarda esa murakkab matnlarni tahlil qilish va insho yozishni o'rganadilar. Quyida qiyosiy tahlil keltiriladi:

- **Fonetika:** 1-sinfda harflar va tovushlar o'rganiladi, 2-sinfda to'g'ri talaffuz mustahkamlanadi, 3-4-sinflarda esa nutq madaniyatiga e'tibor beriladi.

- **O'qish:** 1-sinfda oddiy so'zlar, 2-sinfda qisqa matnlar, 3-4-sinflarda murakkab matnlar o'qiladi.

- **Yozish:** 1-sinfda harflar va so'zlar, 2-sinfda jumlar, 3-4-sinflarda insho va hikoyalar yoziladi.

- **Nutq rivojlantirish:** 1-sinfda qisqa hikoyalar aytib berish, 2-sinfda muhokama qilish, 3-4-sinflarda og'zaki nutqda o'z fikrlarini aniq ifodalash.

Ushbu qiyosiy tahlil o'quv dasturining bosqichma-bosqich rivojlanishini ko'rsatadi, bu esa o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Nazorat savollari:

1. 1-sinf ona tili o'quv dasturining asosiy maqsadlari qaysilar?
2. 2-sinf o'quv dasturi qanday xususiyatlarga ega?
3. 3-4-sinflar o'quv dasturining o'ziga xos jihatlari nimalardan iborat?
4. O'quv dasturining yosh xususiyatlariga mosligi qanday ta'minlanadi?
5. 1-4-sinflar o'quv dasturlarining fonetika bo'limidagi farqlari nimalarda?
6. O'qish savodxonligini rivojlantirishda 1-4-sinflar dasturlari qanday farqlanadi?
7. Yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda 1-4-sinflar dasturlarining o'ziga xos jihatlari nimalar?
8. Nutq rivojlantirish bo'yicha 1-4-sinflar dasturlarining farqlari nimalarda?
9. O'zbek xalq og'zaki ijodini o'quv dasturiga integratsiya qilishning ahamiyati nimada?
10. O'quv dasturining tuzilishi o'quvchilarning rivojlanishiga qanday ta'sir qiladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf o'quv dasturining fonetika bo'limini tahlil qiluvchi maqola yozing.

2. 2-sinf o'quvchilari uchun o'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha dars rejasini ishlab chiqing.
3. 3-4-sinflar uchun insho yozish bo'yicha topshiriq ishlab chiqing.
4. 1-4-sinflar o'quv dasturlarining qiyosiy tahlilini taqdimot sifatida tayyorlang.
5. O'zbek xalq ertaklarini 2-sinf dasturiga integratsiya qilish bo'yicha 3 ta taklif ishlab chiqing.
6. 1-sinf o'quvchilari uchun alifboni o'rgatish bo'yicha o'yinli topshiriq ishlab chiqing.
7. 3-sinf o'quvchilari uchun nutq rivojlantirish bo'yicha guruh ishini tashkil qilish rejasini tuzing.
8. O'quv dasturining yosh xususiyatlariga mosligini tahlil qiluvchi insho yozing.
9. 4-sinf o'quvchilari uchun matn tahlili bo'yicha loyiha ishlab chiqing.
10. 1-4-sinflar o'quv dasturlarining leksika bo'limini tahlil qiluvchi maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
8. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>

2.3. Boshlang'ich sinfda o'qish savodxonligi dasturini tahlil qilish

Reja:

1. O'qish savodxonligi dasturining maqsadlari va vazifalari.
2. O'qish savodxonligi dasturining tuzilishi.
3. O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish usullari.
4. Matn tahlili va tushunish ko'nikmalarini shakllantirish.
5. O'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash usullari.

O'qish savodxonligi dasturi o'quvchilarning matnlarni o'qish, tushunish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Dastur o'quvchilarning o'zbek tilini ravon o'qish, matnning asosiy g'oyalarini aniqlash va ularni tanqidiy baholash ko'nikmalarini shakllantirishni maqsad qiladi. Asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

- O'quvchilarning matnlarni ravon o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish.
- Matnning asosiy g'oyalarini aniqlash va tushunish qobiliyatlarini shakllantirish.
- Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ya'ni matnni tahlil qilish va undan xulosa chiqarish.
- O'zbek xalq og'zaki ijodi va adabiy merosini o'rganish orqali madaniy savodxonlikni oshirish.

Ushbu maqsadlar o'quvchilarning keyingi ta'lim jarayonlarida muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi, chunki o'qish savodxonligi boshqa fanlarni o'zlashtirishning asosiy omilidir.

O'qish savodxonligi dasturi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlanishga asoslanadi. Dastur quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

- **1-sinf:** Harflarni tanish, oddiy so'zlarni o'qish, qisqa jumalarni tushunish.
- **2-sinf:** Qisqa matnlarni o'qish, asosiy g'oyalarni aniqlash, savollarga javob berish.
- **3-4-sinflar:** Murakkab matnlarni o'qish, matnni tahlil qilish, xulosa chiqarish.

Dastur o'zbek xalq ertaklari, she'rlar, hikoyalar va maqollarni o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarning madaniy savodxonligini oshiradi. Masalan, 1-sinfda o'quvchilar "Alpomish" kabi xalq ertaklarining soddalashtirilgan versiyalarini o'qidilar, 4-sinfda esa Alisher Navoiyning "Xamsa" asaridagi parchalarni tahlil qiladilar.

O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun turli metodik usullar qo'llaniladi, masalan:

- **O'yinli usullar:** 1-sinf o'quvchilari uchun rangli kartochkalar, interaktiv o'yinlar va qisqa hikoyalar ishlatiladi.
- **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda matnlarni o'qib, muhokama qiladilar, bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **Loyihaga asoslangan o'qitish:** O'quvchilar o'qilgan matnlar asosida kichik loyihalar tayyorlaydilar, masalan, hikoya yozish yoki rasmlar chizish.

- **Interaktiv vositalar:** Interaktiv doskalar va raqamli platformalar orqali o‘quvchilar matnlarni o‘qish va tahlil qilishni o‘rganadilar.

Ushbu usullar o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishini oshiradi va darslarni qiziqarli qiladi.

Matn tahlili va tushunish ko‘nikmalari o‘qish savodxonligining asosiy komponentlaridan biridir. O‘quvchilar matnning asosiy g‘oyalarini aniqlash, ikkinchi darajali ma’lumotlarni ajratib olish va matnni tanqidiy baholashni o‘rganadilar. Masalan, 3-sinf o‘quvchilari o‘qilgan hikoyaning bosh qahramonlarini tahlil qiladilar, 4-sinfda esa matnning mavzusi va g‘oyasini aniqlaydilar.

Matn tahlili jarayonida o‘quvchilar savol-javob, muhokama va xulosa chiqarish kabi usullardan foydalanadilar. Masalan, o‘qituvchi o‘quvchilarga “Bu hikoyada qanday muammo tasvirlanadi?” yoki “Qahramonning harakati to‘g‘ri edi deb o‘ylaysizmi?” kabi savollar beradi. Bu usullar o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

O‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholash uchun turli usullar qo‘llaniladi, masalan:

- **Testlar:** O‘quvchilar matnlarni o‘qib, savollarga javob beradilar.
- **Og‘zaki baholash:** O‘quvchilar o‘qilgan matnni aytib beradilar yoki muhokama qiladilar.

- **Yozma topshiriqlar:** O‘quvchilar matn asosida xulosa yozadilar yoki savollarga javob beradilar.

- **Loyihalar:** O‘quvchilar o‘qilgan matnlar asosida kichik loyihalar tayyorlaydilar, masalan, hikoya yozish yoki taqdimot tayyorlash.

Ushbu baholash usullari o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini har tomonlama baholashga yordam beradi va o‘qituvchilarga o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatish imkonini beradi.

Nazorat savollari:

1. O‘qish savodxonligi dasturining asosiy maqsadlari qaysilar?
2. O‘qish savodxonligi dasturining tuzilishi qanday xususiyatlarga ega?
3. O‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishda qanday metodik usullar qo‘llaniladi?
4. Matn tahlili va tushunish ko‘nikmalarini shakllantirishning ahamiyati nimada?
5. O‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholash usullari qaysilar?
6. 1-sinf o‘quvchilari uchun o‘qish savodxonligi dasturining o‘ziga xos jihatlari nimalar?
7. 3-4-sinflarda matn tahlili qanday amalga oshiriladi?
8. O‘zbek xalq og‘zaki ijodini o‘qish savodxonligi dasturiga integratsiya qilishning afzalliklari nimalardan iborat?
9. Interaktiv vositalar o‘qish savodxonligini rivojlantirishda qanday qo‘llaniladi?
10. O‘qish savodxonligini baholashda loyihaga asoslangan yondashuvning ahamiyati nimada?

Topshiriqlar:

1. O‘qish savodxonligi dasturining maqsadlarini tahlil qiluvchi maqola yozing.

2. 1-sinf o'quvchilari uchun o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha dars rejasini ishlab chiqing.
3. 3-sinf o'quvchilari uchun matn tahlili bo'yicha topshiriq ishlab chiqing.
4. O'qish savodxonligini baholash uchun 5 ta test savolini ishlab chiqing.
5. O'zbek xalq ertaklarini o'qish savodxonligi dasturiga integratsiya qilish bo'yicha loyiha ishlab chiqing.
6. 2-sinf o'quvchilari uchun qisqa matnlarni o'qish bo'yicha o'yinli topshiriq tuzing.
7. 4-sinf o'quvchilari uchun matn tahlili bo'yicha guruh ishini tashkil qilish rejasini tuzing.
8. O'qish savodxonligini rivojlantirishda interaktiv vositalarni qo'llash bo'yicha taqdimot tayyorlang.
9. O'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash bo'yicha 3 ta usulni tahlil qiluvchi insho yozing.
10. O'qish savodxonligi dasturining tuzilishini tahlil qiluvchi maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. PIRLS. (2021).

III. DARSDAN TASHQARI FAOLIYAT VA TANLOVLAR

3.1. Darsdan tashqari ishlarni tashkil qilish metodikasi

Reja:

1. Darsdan tashqari ishlarni tashkil qilishning maqsadlari va ahamiyati.
2. Darsdan tashqari faoliyat turlari: to'garaklar, musobaqalar va loyihalar.
3. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodik yondashuvlar.
4. O'qituvchilarning darsdan tashqari ishlarni tashkil qilishdagi roli.
5. Darsdan tashqari faoliyatning o'quvchilarning nutq va ijtimoiy ko'nikmalariga ta'siri.

Darsdan tashqari ishlarni tashkil qilish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili va o'qish savodxonligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va o'quv jarayoniga qiziqishini oshirishga qaratilgan. Bu faoliyatlar o'quvchilarning darslarda o'rgangan bilimlarini amaliy hayotda qo'llash imkonini beradi, shuningdek, ularning ijtimoiy muloqot, jamoaviy ishlash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, o'zbek xalqining boy adabiy merosi bilan tanishish va o'z fikrlarini erkin ifodalash qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Masalan, o'quvchilar o'zbek xalq ertaklarini sahnalashtirish yoki she'r o'qish musobaqalarida ishtirok etish orqali o'zlarining og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu jarayon nafaqat tilni o'zlashtirishga yordam beradi, balki o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi va ularni ijodiy yondashuvga undaydi. Shu bilan birga, darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, chunki ular odatda o'yinli, ijodiy va qiziqarli shaklda tashkil qilinadi.

Darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Guruhlarda ishlash, muhokama qilish va loyihalarni birgalikda tayyorlash orqali o'quvchilar jamoaviy ishlash, mas'uliyat va hamkorlik kabi ko'nikmalarni o'rganadilar. Masalan, "Yosh kitobxon" to'garagida o'quvchilar guruhlarda o'zbek xalq ertaklarini o'qib, muhokama qiladilar va ularning qahramonlari haqida o'z fikrlarini bildiradilar. Bu jarayon o'quvchilarning nafaqat nutq ko'nikmalarini, balki ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

1-jadval

Maqsad	Tavsif	Natija
Nutq ko'nikmalarini rivojlantirish	O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish uchun she'r o'qish, hikoya yozish kabi faoliyatlar tashkil qilinadi.	O'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rganadilar.
Ijodiy qobiliyatlarni oshirish	O'quvchilar o'z hikoyalarini yozish yoki ertaklarni sahnalashtirish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradilar.	O'quvchilarning ijodiy yondashuvi va o'ziga xos fikrlari shakllanadi.
Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish	Guruhlarda ishlash, muhokama qilish va loyihalarni birgalikda tayyorlash.	O'quvchilar jamoaviy ishlash va hamkorlik ko'nikmalarini egallaydilar.
Motivatsiyani oshirish	O'yinli va qiziqarli faoliyatlar orqali o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishi oshiriladi.	O'quvchilarning faolligi va darslarga ishtiroki oshadi.

Darsdan tashqari faoliyatlar turli shakllarda tashkil qilinadi, ular orasida to‘garaklar, musobaqalar va loyihalar eng muhimlaridir. Har bir faoliyat turi o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini, ijodiy qobiliyatlarini va ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

- **To‘garaklar:** To‘garaklar o‘quvchilarning ona tili va o‘qish savodxonligi bo‘yicha bilimlarini chuqurlashtirishga yordam beradi. Masalan, “Yosh kitobxon” to‘garagi o‘quvchilarga o‘zbek xalq ertaklari, she‘rlar va hikoyalarni o‘qish, muhokama qilish va tahlil qilish imkonini beradi. To‘garaklar odatda haftada bir yoki ikki marta tashkil qilinadi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda rejalashtiriladi.

- **Musobaqalar:** She‘r o‘qish, hikoya yozish yoki o‘qish savodxonligi bo‘yicha musobaqalar o‘quvchilarning raqobatbardoshlik ruhini oshiradi va ularning nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, “Eng yaxshi hikoyachi” musobaqasi o‘quvchilarni o‘zbek xalq ertaklarini o‘z so‘zlari bilan aytib berishga undaydi, bu esa ularning og‘zaki nutq madaniyatini oshiradi.

- **Loyihalar:** Loyihaga asoslangan faoliyatlar o‘quvchilarning ijodiy va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, o‘quvchilar guruhlarda o‘zbek xalq og‘zaki ijodi asosida kichik kitobcha yaratish yoki adabiy kecha tashkil qilish kabi loyihalarni amalga oshiradilar. Bu loyihalar o‘quvchilarning o‘z fikrlarini ifodalash va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

2-jadval

Faoliyat turi	Maqsad	Misol	Natija
To‘garaklar	Bilim va ko‘nikmalarni chuqurlashtirish	“Yosh kitobxon” to‘garagida ertaklarni o‘qish va muhokama qilish	O‘quvchilarning matn tahlili va nutq ko‘nikmalari rivojlanadi
Musobaqalar	Raqobatbardoshlik va motivatsiyani oshirish	She‘r o‘qish musobaqasi	O‘quvchilarning talaffuz va intonatsiya ko‘nikmalari yaxshilanadi
Loyihalar	Ijodiy va jamoaviy ishlashni rivojlantirish	O‘zbek ertaklari asosida kitobcha yaratish	O‘quvchilarning ijodiy yondashuvi va hamkorlik ko‘nikmalari shakllanadi

Darsdan tashqari faoliyatlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil qilinadi. 1-2-sinf o‘quvchilari uchun o‘yinli usullar, masalan, rangli kartochkalar, hikoya o‘qish va rasmlar chizish kabi topshiriqlar qo‘llaniladi. Bu usullar o‘quvchilarning e‘tiborini jalb qiladi va darslarni qiziqarli qiladi. Masalan, 1-sinf o‘quvchilari “Alpomish” ertagini o‘qib, uning qahramonlarini muhokama qilish orqali o‘yin shaklida o‘rganadilar.

3-4-sinf o‘quvchilari uchun esa murakkabroq topshiriqlar, masalan, kichik hikoyalar yozish, o‘zbek xalq ertaklarini sahnalashtirish yoki she‘rlar tahlil qilish kabi faoliyatlar mos keladi. Bu yoshdagi o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkinroq ifodalay oladilar, shuning uchun ular uchun loyihaga asoslangan yondashuvlar samaraliroq bo‘ladi. Masalan, 4-sinf o‘quvchilari Alisher Navoiyning she‘rlarini o‘qib, ularning mazmunini tahlil qilish va o‘z she‘rlarini yozish kabi topshiriqlarni bajaradilar.

3-jadval

Sinf	Yosh xususiyatlari	Metodik yondashuv	Misol
1-sinf	Qisqa e'tibor muddati, o'yinlarga qiziqish	O'yinli usullar, rangli materiallar	Harflarni tanish o'yinlari, ertak o'qish
2-sinf	Oddiy matnlarni tushunish qobiliyati	Guruh ishlari, qisqa hikoyalar	Qisqa matnlarni muhokama qilish
3-4-sinflar	Murakkab matnlarni tahlil qilish qobiliyati	Loyihaga asoslangan faoliyatlar	She'r yozish, ertaklarni sahnalashtirish

O'qituvchilar darsdan tashqari faoliyatlarni tashkil qilishda asosiy rol o'ynaydi. Ular faoliyat rejasini ishlab chiqadilar, o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga oladilar va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradilar. O'qituvchilar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos topshiriqlar tanlaydilar, masalan, 1-sinf o'quvchilari uchun o'yinli topshiriqlar, 4-sinf o'quvchilari uchun esa loyihaga asoslangan faoliyatlar.

O'qituvchilar shuningdek, o'quvchilarning faoliyatdagi ishtirokini baholaydilar va ularga yo'l-yo'riq ko'rsatadilar. Masalan, she'r o'qish musobaqasida o'qituvchi o'quvchilarning talaffuzi, intonatsiyasi va nutq madaniyatini baholaydi. O'qituvchilarning malakasi faoliyatning muvaffaqiyatli bo'lishida muhim ahamiyatga ega. Ular doimiy ravishda malaka oshirish kurslarida ishtirok etib, zamonaviy metodikalarni o'rganadilar. Masalan, o'qituvchilar raqamli platformalarni qo'llash, o'yinlashtirilgan ta'lim usullarini joriy etish va loyihaga asoslangan o'qitishni tashkil qilish bo'yicha tajriba almashadilar.

4-jadval

O'qituvchi roli	Vazifalar	Misol
Reja tuzish	Faoliyat rejasini ishlab chiqish	"Yosh kitobxon" to'garagi uchun yillik rejani tuzish
Yo'l-yo'riq ko'rsatish	O'quvchilarga topshiriqlarni tushuntirish	She'r o'qish musobaqasida talaffuz bo'yicha maslahat berish
Baholash	O'quvchilarning ishtirokini baholash	Musobaqada o'quvchilarning nutq madaniyatini baholash
Malaka oshirish	Zamonaviy metodikalarni o'rganish	Raqamli platformalarni qo'llash bo'yicha kurslarda ishtirok etish

Darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. She'r o'qish musobaqalari o'quvchilarning to'g'ri talaffuz, intonatsiya va nutqning mantiqiy tuzilishini rivojlantiradi. Hikoya yozish loyihalari o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini oshiradi, chunki ular o'z fikrlarini yozma shaklda aniq ifodalashni o'rganadilar. Masalan, o'quvchilar "Alpomish" ertagini o'qib, uning qahramonlari haqida kichik hikoya yozish orqali yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ijtimoiy ko'nikmalar nuqtai nazaridan, darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning jamoaviy ishlash, mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Guruhlarda ishlash, muhokama qilish va loyihalarni birgalikda tayyorlash orqali o'quvchilar ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini o'rganadilar. Masalan, o'zbek xalq ertaklarini sahnalashtirish loyihasida o'quvchilar guruhlarda rollarni taqsimlaydilar, birgalikda ssenariy yozadilar va uni sinfda taqdim etadilar. Bu jarayon o'quvchilarning jamoaviy ishlash va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

5-jadval

Ko'nikma	Faoliyat	Ta'sir
----------	----------	--------

Og'zaki nutq	She'r o'qish musobaqasi	To'g'ri talaffuz va intonatsiya ko'nikmalari rivojlanadi
Yozma nutq	Hikoya yozish loyihasi	Yozma ifoda qilish qobiliyati oshadi
Ijtimoiy ko'nikmalar	Guruh loyihalari	Jamoaviy ishlash va hamkorlik ko'nikmalari shakllanadi
Tanqidiy fikrlash	Matn muhokamasi	Matn tahlili va xulosa chiqarish qobiliyati rivojlanadi

Nazorat savollari:

1. Darsdan tashqari ishlarni tashkil qilishning asosiy maqsadlari qaysilar?
2. Darsdan tashqari faoliyat turlari qanday bo'linadi va ularning har biri qanday maqsadlarga xizmat qiladi?
3. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos darsdan tashqari faoliyatlarni tashkil qilish qanday amalga oshiriladi?
4. O'qituvchilarning darsdan tashqari faoliyatlarni tashkil qilishdagi roli qanday?
5. Darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarning nutq ko'nikmalariga qanday ta'sir qiladi?
6. She'r o'qish musobaqalarining o'quvchilarning nutq madaniyatiga ta'siri qanday?
7. Loyihaga asoslangan faoliyatlarning o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlariga ta'siri nimada?
8. Darsdan tashqari faoliyatlarda o'zbek xalq og'zaki ijodini qo'llashning ahamiyati qanday?
9. O'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda darsdan tashqari faoliyatlarning o'rni qanday?
10. Darsdan tashqari faoliyatlarning o'quvchilarning motivatsiyasiga ta'sirini misollar bilan tushuntiring.

Topshiriqlar:

1. Darsdan tashqari faoliyatlarning o'quvchilarning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 1000 so'zlik maqola yozing.
2. 1-sinf o'quvchilari uchun o'zbek xalq ertaklariga asoslangan o'yinli darsdan tashqari faoliyat rejasini ishlab chiqing.
3. "Yosh kitobxon" to'garagi uchun 10 ta mashg'ulot rejasini tuzing, har bir mashg'ulotning maqsadi va metodlarini aniqlang.
4. She'r o'qish musobaqasi rejasini ishlab chiqing, baholash mezonlari va mukofotlarni aniqlang.
5. O'zbek xalq ertaklarini sahnalashtirish bo'yicha guruh loyihasi ishlab chiqing, rollar taqsimoti va ssenariy yozishni o'z ichiga olsin.
6. 3-4-sinf o'quvchilari uchun hikoya yozish musobaqasi rejasini tuzing, mavzu va baholash mezonlarini aniqlang.
7. Darsdan tashqari faoliyatlarning ijtimoiy ko'nikmalarga ta'sirini tahlil qiluvchi 15 slaydlik taqdimot tayyorlang.
8. 2-sinf o'quvchilari uchun o'zbek xalq maqollarini o'rganishga asoslangan darsdan tashqari faoliyat rejasini ishlab chiqing.

9. Darsdan tashqari faoliyatlarda interaktiv vositalarni qo'llash bo'yicha 5 ta taklif ishlab chiqing va ularni asoslang.
10. O'qituvchilarning darsdan tashqari faoliyatlarni tashkil qilishdagi rolini tahlil qiluvchi 800 so'zlik insho yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>

3.2. To‘garak rejasini va mashg‘ulot ishlanmasini tuzish. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan tanlovlar rejasini ishlab chiqish

Reja:

1. To‘garaklarning maqsadlari va tuzilishi.
2. To‘garak rejasini tuzishda e‘tibor beriladigan jihatlar.
3. Mashg‘ulot ishlanmalarini ishlab chiqish usullari.
4. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan tanlovlar tashkil qilish.
5. Tanlovlarning o‘quvchilarning motivatsiyasi va ijodiy qobiliyatlariga ta’siri.

To‘garaklar ona tili va o‘qish savodxonligi fanida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini chuqurlashtirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va o‘quv jarayoniga qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. To‘garaklarning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- O‘quvchilarning o‘qish va yozish ko‘nikmalarini mustahkamlash, matn tahlili va tushunish qobiliyatlarini rivojlantirish.
- O‘zbek tilining boy leksik fondi va xalq og‘zaki ijodi bilan tanishtirish orqali madaniy savodxonlikni oshirish.
- O‘quvchilarning ijodiy fikrlashini, jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini va o‘ziga ishonchini rivojlantirish.
- O‘quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, to‘g‘ri talaffuz, intonatsiya va mantiqiy ifoda qobiliyatlarini shakllantirish.

To‘garaklar odatda haftada bir yoki ikki marta tashkil qilinadi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda rejalashtiriladi. Masalan, 1-2-sinf o‘quvchilari uchun “Yosh kitobxon” to‘garagi o‘zbek xalq ertaklarini o‘qish va muhokama qilishni o‘z ichiga oladi. 3-4-sinf o‘quvchilari uchun esa she’r yozish, hikoya tahlil qilish yoki adabiy kechalar tashkil qilish kabi faoliyatlar qo‘llaniladi. To‘garaklarning tuzilishi o‘quvchilarning qiziqishlarini hisobga olgan holda moslashuvchan bo‘lib, o‘yinli, ijodiy va interaktiv usullarni o‘z ichiga oladi.

6-jadval

To‘garak turi	Maqsad	Faoliyatlar	Yosh guruhi
Yosh kitobxon	O‘qish savodxonligini rivojlantirish	Ertak o‘qish, muhokama qilish	1-2-sinflar
Adabiy ijod	Ijodiy yozish ko‘nikmalarini rivojlantirish	She’r va hikoya yozish	3-4-sinflar
Nutq madaniyati	Og‘zaki nutq ko‘nikmalarini oshirish	She’r o‘qish, hikoya aytib berish	1-4-sinflar

To‘garak rejasini tuzishda quyidagi jihatlariga e‘tibor beriladi:

- **O‘quvchilarning yosh xususiyatlari:** 1-sinf o‘quvchilari uchun o‘yinli topshiriqlar, masalan, harflarni tanish o‘yinlari yoki qisqa hikoyalar o‘qish, 4-sinf o‘quvchilari uchun esa murakkabroq loyihalar, masalan, she’r yozish yoki matn tahlili mos keladi.

- **Maqsadlarning aniqligi:** To‘garakning har bir mashg‘uloti aniq maqsadga ega bo‘lishi kerak, masalan, nutq madaniyatini oshirish, matn tahlili ko‘nikmalarini rivojlantirish yoki ijodiy yozishni o‘rgatish.

- **Resurslar:** O‘qituvchilar o‘quv materiallari (o‘zbek xalq ertaklari, she’rlar, hikoyalar), interaktiv vositalar (doskalar, raqamli platformalar) va adabiy manbalardan foydalanadilar.

- **Motivatsiya:** O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o‘yinli usullar, musobaqalar va mukofotlar (diplomlar, sertifikatlar) qo‘llaniladi.

- **Moslashuvchanlik:** To‘garak rejasi o‘quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab o‘zgartirilishi mumkin.

Masalan, “Yosh kitobxon” to‘garagi uchun yillik rejada quyidagi bo‘limlar bo‘lishi mumkin:

- O‘zbek xalq ertaklarini o‘qish va muhokama qilish (1-2-sinflar).
- She’r o‘qish va yozish bo‘yicha mashg‘ulotlar (3-4-sinflar).
- Kichik hikoyalar yozish va taqdim etish (3-4-sinflar).
- Adabiy kechalar tashkil qilish (1-4-sinflar).

8-jadval

Reja bo‘limi	Maqsad	Faoliyat	Davomiylilik
Ertak o‘qish	Matn tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish	“Alpomish” ertagini o‘qish va muhokama qilish	4 hafta
She’r yozish	Ijodiy yozish ko‘nikmalarini oshirish	Tabiat haqida she’r yozish	3 hafta
Adabiy kecha	Jamoaviy ishlash va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish	O‘zbek shoirlari she’rlarini taqdim etish	2 hafta

Mashg‘ulot ishlanmalarini ishlab chiqishda o‘qituvchilar o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini, qiziqishlarini va o‘quv ehtiyojlarini hisobga oladilar. Mashg‘ulot ishlanmasi quyidagi tuzilishga ega bo‘lishi mumkin:

- **Maqsad:** Mashg‘ulotning aniq maqsadi, masalan, o‘quvchilarning nutq madaniyatini oshirish yoki matn tahlili ko‘nikmalarini rivojlantirish.

- **Resurslar:** O‘quv materiallari (o‘zbek xalq ertaklari, she’rlar, hikoyalar), interaktiv vositalar (doskalar, raqamli platformalar) va qo‘shimcha materiallar (rasmlar, kartochkalar).

- **Faoliyatlar:** O‘yinli topshiriqlar, guruh ishlari, muhokama yoki loyihalar.

- **Baholash:** O‘quvchilarning ishtiroki va natijalarini baholash mezonlari, masalan, talaffuz, intonatsiya, ijodiy yondashuv.

Masalan, 1-sinf o‘quvchilari uchun “Alpomish” ertagini o‘qish va muhokama qilish bo‘yicha mashg‘ulot ishlanmasi quyidagicha bo‘lishi mumkin:

- **Maqsad:** O‘quvchilarning matn tushunish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish.

- **Resurslar:** “Alpomish” ertagining soddalashtirilgan matni, rangli rasmlar, interaktiv doska.

- **Faoliyatlar:**

1. O‘qituvchi ertakni o‘qib beradi, o‘quvchilar diqqat bilan tinglaydilar.

2. O‘quvchilar guruhlarda ertakning asosiy qahramonlarini muhokama qiladilar.

3. Har bir guruh qahramonlardan birining rasmini chizadi va uni sinfda taqdim etadi.

- **Baholash:** O‘quvchilarning muhokamadagi faolligi, talaffuzi va ijodiy yondashuvi baholanadi.

9-jadval

Mashg‘ulot bosqichi	Faoliyat	Resurslar	Baholash mezonlari
Kirish	Ertakni o‘qib berish	Ertak matni, interaktiv doska	Diqqat bilan tinglash
Asosiy qism	Guruhlarda muhokama	Rangli rasmlar	Faollik, fikr bildirish
Yakun	Rasmlar chizish va taqdimot	Qog‘oz, rangli qalamlar	Ijodiy yondashuv, taqdimot sifati

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan tanlovlar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish va ijodiy qobiliyatlarini namoyish etishga imkon beradi. Tanlovlar quyidagi turlarda tashkil qilinadi:

- **She’r o‘qish musobaqasi:** O‘quvchilar o‘zbek shoirlarining she’rlarini o‘qib, talaffuz, intonatsiya va nutq madaniyatini namoyish etadilar.

- **Hikoya yozish musobaqasi:** O‘quvchilar berilgan mavzu asosida kichik hikoyalar yozadilar, bu ularning yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

- **O‘qish savodxonligi musobaqasi:** O‘quvchilar matnlarni o‘qib, savollarga javob beradilar, bu ularning matn tushunish ko‘nikmalarini sinaydi.

Tanlovlar rejasini ishlab chiqishda quyidagi jihatlarga e’tibor beriladi:

- **Mavzuning aniqligi:** Tanlov mavzusi o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi kerak, masalan, 1-sinf uchun “Sevimli ertak qahramoni”, 4-sinf uchun “Tabiat haqida she’r”.

- **Baholash mezonlari:** Talaffuz, intonatsiya, ijodiy yondashuv, nutqning aniqligi va mazmunning boyligi kabi mezonlar aniqlanadi.

- **Mukofotlar:** O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun diplomlar, sertifikatlar yoki kichik sovg‘alar (kitoblar, qalamlar) beriladi.

Masalan, “Eng yaxshi hikoyachi” tanlovi rejasi quyidagicha bo‘lishi mumkin:

- O‘quvchilar o‘zbek xalq ertaklaridan birini tanlaydilar (masalan, “Alpomish” yoki “Kaltabin”).

- Ertakni o‘z so‘zlari bilan aytib beradilar, ijodiy yondashuv qo‘llaydilar.

- Baholash mezonlari: talaffuz, intonatsiya, hikoyaning ijodiy taqdimoti, mazmunning aniqligi.

- Mukofotlar: 1-3-o‘rinlar uchun diplomlar va kitoblar.

10-jadval

Tanlov turi	Mavzu	Baholash mezonlari	Mukofotlar
She’r o‘qish	O‘zbek shoirlari she’rlari	Talaffuz, intonatsiya, ifoda	Diplom, kitob
Hikoya yozish	“Mening sevimli qahramonim”	Mazmun, imlo, ijodiy yondashuv	Sertifikat, qalam
O‘qish savodxonligi	Qisqa matnlar tahlili	Tushunish, savollarga javob sifati	Diplom, bloknot

Tanlovlar o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga qiziqishini oshiradi va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. She’r o‘qish musobaqasi o‘quvchilarning nutq madaniyatini, to‘g‘ri talaffuz va intonatsiyani rivojlantiradi. Hikoya yozish musobaqasi o‘quvchilarning yozma nutq ko‘nikmalarini oshiradi, chunki ular o‘z

fikrlarini yozma shaklda aniq ifodalashni o'rganadilar. O'qish savodxonligi musobaqasi esa o'quvchilarning matn tushunish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Tanlovlar o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshiradi, chunki ular o'z ishlarini sinfdoshlari oldida taqdim etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, tanlovlar raqobatbardoshlik ruhini oshiradi va o'quvchilarni yaxshiroq natijalarga erishishga undaydi. Masalan, "Eng yaxshi hikoyachi" tanlovida o'quvchilar o'zbek xalq ertaklarini ijodiy tarzda aytib berish orqali o'zlarining nutq qobiliyatlarini sinab ko'radilar. Bu jarayon o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni keyingi faoliyatlarda faol ishtirok etishga undaydi.

11-jadval

Tanlov	Ta'sir	Misol
She'r o'qish	Nutq madaniyatini oshirish	To'g'ri talaffuz va intonatsiya rivojlanadi
Hikoya yozish	Yozma nutqni rivojlantirish	O'quvchilar ijodiy hikoyalar yozadilar
O'qish savodxonligi	Matn tahlili ko'nikmalarini oshirish	Matnning asosiy g'oyasini aniqlash

Nazorat savollari:

1. To'garaklarning ona tili va o'qish savodxonligi fanidagi asosiy maqsadlari qaysilar?
2. To'garak rejasini tuzishda qanday jihatlarga e'tibor beriladi?
3. Mashg'ulot ishlanmalarini ishlab chiqishda qanday usullar qo'llaniladi va ular qanday tuzilishga ega?
4. Ona tili va o'qish savodxonligi fanidan tanlovlar qanday tashkil qilinadi?
5. Tanlovlarning o'quvchilarning motivatsiyasiga ta'siri qanday?
6. She'r o'qish musobaqasining o'quvchilarning nutq madaniyatiga ta'siri qanday?
7. Hikoya yozish musobaqasining o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlariga ta'siri nimada?
8. To'garaklarda o'zbek xalq og'zaki ijodini qo'llashning ahamiyati qanday?
9. Tanlovlarning baholash mezonlari qanday aniqlanadi va ular nimalarni o'z ichiga oladi?
10. To'garaklarning o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalariga ta'sirini misollar bilan tushuntiring.

Topshiriqlar:

1. To'garaklarning o'quvchilarning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 1000 so'zlik maqola yozing.
2. "Yosh kitobxon" to'garagi uchun 10 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing, har bir mashg'ulotning maqsadi, resurslari va baholash mezonlarini aniqlang.
3. She'r o'qish musobaqasi uchun 3 ta mavzu taklif qiling, rejani tuzing va baholash mezonlarini aniqlang.
4. O'zbek xalq ertaklarini to'garaklarda qo'llash bo'yicha 5 ta taklif ishlab chiqing va ularni asoslang.

5. Hikoya yozish musobaqasi uchun 2 ta mavzu ishlab chiqing, rejani tuzing va baholash mezonlarini aniqlang.
6. 1-sinf o'quvchilari uchun to'garak mashg'ulotida qo'llaniladigan o'yinli topshiriq ishlab chiqing.
7. Tanlovlarning o'quvchilarning motivatsiyasiga ta'sirini tahlil qiluvchi 15 slaydlik taqdimot tayyorlang.
8. 3-4-sinf o'quvchilari uchun "Adabiy ijod" to'garagi rejasini ishlab chiqing, 5 ta mashg'ulotni kiritib.
9. To'garaklarda interaktiv vositalarni qo'llash bo'yicha 5 ta taklif ishlab chiqing va ularni misollar bilan asoslang.
10. Tanlovlarning o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlariga ta'sirini tahlil qiluvchi 800 so'zlik insho yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>

IV. SAVOD O'RGATISH METODIKASI

4.1. Savod o'rgatish metodikasi. Savod o'rgatish jarayoni bosqichlari. Savod o'rgatish davrida boshlang'ich yozuvga o'rgatish

Reja:

1. Savod o'rgatish metodikasining maqsadlari va ahamiyati.
2. Savod o'rgatish jarayonining bosqichlari.
3. Boshlang'ich yozuvga o'rgatishning metodik yondashuvlari.
4. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodikalar.
5. Savod o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.

Savod o'rgatish metodikasi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon o'zbek tilini o'zlashtirishning dastlabki bosqichi sifatida muhim ahamiyatga ega. Savod o'rgatish o'quvchilarning keyingi ta'lim jarayonlarida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun asos yaratadi, chunki o'qish va yozish ko'nikmalari boshqa fanlarni o'zlashtirishning poydevoti hisoblanadi.

Savod o'rgatishning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- O'zbek alifbosini o'zlashtirish va harflarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmalarini shakllantirish.
- Oddiy so'zlar va jummalarni o'qish va yozish qobiliyatlarini rivojlantirish.
- Matnlarni tushunish, asosiy g'oyalarni aniqlash va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.
- O'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, og'zaki va yozma muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish.
- O'zbek xalqining madaniy merosi bilan tanishtirish orqali milliy o'zlikni anglashni kuchaytirish.

Savod o'rgatishning ahamiyati shundaki, u o'quvchilarning kognitiv, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishiga zamin yaratadi. Masalan, o'qish savodxonligi o'quvchilarning adabiyot, tabiatshunoslik, tarix va ijtimoiy fanlarni tushunishida muhim rol o'ynaydi. Yozish ko'nikmalari esa o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq ifodalash qobiliyatini oshiradi, bu esa ularning o'ziga ishonchini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, savod o'rgatish o'quvchilarning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va tanqidiy yondashuv qobiliyatlarini rivojlantiradi.

12-jadval

Maqsad	Tavsif	Natija
Alifboni o'zlashtirish	Harflarni tanish va to'g'ri talaffuz qilish	O'quvchilar o'zbek alifbosini muammosiz o'rganadilar
O'qish ko'nikmalari	Oddiy so'zlar va jummalarni o'qish	Matn tushunish ko'nikmalari shakllanadi
Yozish ko'nikmalari	Harflarni va so'zlarni yozish	Yozma nutq ko'nikmalari rivojlanadi
Nutq madaniyati	To'g'ri talaffuz va intonatsiya	Og'zaki muloqot qobiliyati oshadi

Savod o'rgatish jarayoni uchta asosiy bosqichdan iborat bo'lib, har bir bosqich o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil qilinadi:

- **Tayyorlov bosqichi:** Bu bosqichda o'quvchilar o'zbek alifbosini, harflar va tovushlarni tanishadi. O'quvchilar oddiy so'zlarni o'qish va yozishni o'rganadilar, masalan, "ona", "ota" kabi so'zlarni talaffuz qilish va daftarga ko'chirish. Bu bosqichda o'yinli usullar, rangli kartochkalar va interaktiv vositalar keng qo'llaniladi.

- **Asosiy bosqich:** O'quvchilar qisqa jummalarni o'qish va yozishni o'rganadilar, shuningdek, matnlarni tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, o'quvchilar "Men kitob o'qiyman" kabi jummalarni o'qib, ularning ma'nosini tushunadilar. Bu bosqichda guruh ishlari va muhokama usullari qo'llaniladi.

- **Mustahkamlash bosqichi:** O'quvchilar o'qish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlab, murakkabroq matnlarni o'qish va tahlil qilishni o'rganadilar. Masalan, o'quvchilar o'zbek xalq ertaklarining soddalashtirilgan versiyalarini o'qib, ularning mazmunini muhokama qiladilar. Bu bosqichda loyihaga asoslangan topshiriqlar, masalan, kichik hikoyalar yozish, qo'llaniladi.

13-jadval

Bosqich	Maqsad	Faoliyatlar	Yosh guruhi
Tayyorlov	Alifboni o'rganish	Harflarni tanish, oddiy so'zlarni o'qish	1-sinf
Asosiy	Jummalarni o'qish va yozish	Qisqa matnlarni o'qish, muhokama qilish	1-2-sinflar
Mustahkamlash	Murakkab matnlarni tahlil qilish	Hikoya yozish, matn tahlili	2-4-sinflar

Boshlang'ich yozuvga o'rgatish savod o'rgatishning muhim qismi bo'lib, o'quvchilarning harflarni yozish, so'zlarni to'g'ri ko'chirish va oddiy jumlar tuzish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Metodik yondashuvlar quyidagilardan iborat:

- **Ko'chirish usuli:** O'quvchilar harflarni va so'zlarni daftarga ko'chiradilar, bu ularning qo'l motorikasini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar "a" harfini shablon yordamida yozadilar.

- **O'yinli usullar:** Rangli qalamlar, shablonlar va interaktiv doskalar yordamida yozishni o'rganish. Masalan, o'quvchilar harflarni interaktiv doskada chizadilar.

- **Integratsion yondashuv:** Yozishni o'qish bilan birgalikda o'rgatish, masalan, o'quvchilar o'qigan so'zlarni daftarga yozadilar.

- **Differensial yondashuv:** O'quvchilarning yozish darajasiga qarab topshiriqlar beriladi, masalan, ba'zi o'quvchilar faqat harflarni yozsa, boshqalari so'zlarni ko'chiradilar.

Masalan, 1-sinf o'quvchilari "a" harfini o'rganishda avval uning tovushini talaffuz qiladilar, so'ngra shablon yordamida yozadilar, keyin esa "ana" so'zini ko'chiradilar. Bu jarayon o'quvchilarning yozish ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

14-jadval

Yondashuv	Tavsif	Misol	Natija
Ko'chirish	Harflarni va so'zlarni daftarga ko'chirish	"Ona" so'zini ko'chirish	Qo'l motorikasi rivojlanadi

O'yinli usullar	Rangli materiallar bilan yozish	Harflarni interaktiv doskada chizish	O'quvchilarning qiziqishi oshadi
Integratsion	O'qish va yozishni birgalikda o'rgatish	O'qilgan so'zni yozish	O'qish va yozish ko'nikmalari birgalikda rivojlanadi
Differensial	O'quvchilarning darajasiga mos topshiriqlar	Harflarni yozish yoki jumlar tuzish	Har bir o'quvchining ehtiyojlari qondiriladi

Savod o'rgatishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari hisobga olinadi. 1-sinf o'quvchilari uchun o'yinli usullar, masalan, harflarni tanish o'yinlari, rangli kartochkalar va qisqa hikoyalar qo'llaniladi. Bu usullar o'quvchilarning qisqa e'tibor muddatini hisobga oladi va darslarni qiziqarli qiladi. Masalan, o'quvchilar "Alpomish" ertagining qahramonlarini o'qib, ular haqida rasmlar chizadilar.

2-sinf o'quvchilari uchun qisqa jumlar yozish va o'qish kabi topshiriqlar mos keladi. Bu yoshdagi o'quvchilar oddiy matnlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Masalan, o'quvchilar "Men maktabga boraman" kabi jumlarni o'qib, ularni daftarga ko'chiradilar. Metodikalar o'quvchilarning qiziqishlarini oshirishga qaratilgan bo'lib, o'zbek xalq ertaklari, she'rlar va maqollar kabi materiallar ishlatiladi.

15-jadval

Sinf	Yosh xususiyatlari	Metodika	Misol
1-sinf	Qisqa e'tibor muddati, o'yinlarga qiziqish	O'yinli usullar, rangli kartochkalar	Harflarni tanish o'yinlari
2-sinf	Oddiy jumlarni tushunish qobiliyati	Qisqa matnlar o'qish, ko'chirish	"Men kitob o'qiyman" jumlasini

Zamonaviy texnologiyalar savod o'rgatishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va darslarni qiziqarli qiladi. Interaktiv doskalar, raqamli platformalar va mobil ilovalar o'quvchilarning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, o'quvchilar interaktiv doskalar yordamida harflarni chizishni o'rganadilar yoki raqamli platformalarda o'qish mashqlarini bajaradilar.

Mobil ilovalar o'zbek tilining fonetikasi, imlosi va leksikasini o'rganishda qo'llaniladi. Masalan, o'quvchilar "O'zbek alifbosi" ilovasi orqali harflarni o'rganib, o'yin shaklida mashqlar bajaradilar. Raqamli platformalar o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholashga imkon beradi, masalan, onlayn testlar orqali o'quvchilarning matn tushunish darajasi aniqlanadi. Bu texnologiyalar o'qituvchilarga har bir o'quvchining rivojlanishini kuzatish va ularga mos topshiriqlar berish imkonini beradi.

16-jadval

Texnologiya	Qo'llanilishi	Afzalliklari	Misol
Interaktiv doska	Harflarni chizish, o'yinli mashqlar	O'quvchilarning qiziqishi oshadi	Harflarni chizish o'yini
Raqamli platformalar	O'qish va yozish mashqlari	Mustaqil o'rganish imkoniyati	Onlayn testlar
Mobil ilovalar	Fonetika va leksikani o'rganish	Qulaylik, moslashuvchanlik	"O'zbek alifbosi" ilovasi

Nazorat savollari:

1. Savod o'rgatish metodikasining asosiy maqsadlari qaysilar va ular qanday ahamiyatga ega?

2. Savod o'rgatish jarayonining uchta asosiy bosqichi qanday va ular qanday farqlanadi?
3. Boshlang'ich yozuvga o'rgatishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar qaysilar?
4. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos savod o'rgatish metodikalari qanday tashkil qilinadi?
5. Zamonaviy texnologiyalarni savod o'rgatishda qo'llashning afzalliklari nimalardan iborat?
6. Tayyorlov bosqichida qanday usullar qo'llaniladi va ular qanday natija beradi?
7. Mustahkamlash bosqichining o'ziga xos jihatlari nimalar va u qanday maqsadlarga xizmat qiladi?
8. O'yinli usullarning savod o'rgatishdagi roli qanday va ular qanday qo'llaniladi?
9. Integratsion yondashuv savod o'rgatishda qanday amalga oshiriladi?
10. Savod o'rgatishning o'quvchilarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini misollar bilan tushuntiring.

Topshiriqlar:

1. Savod o'rgatish metodikasining maqsadlarini va ahamiyatini tahlil qiluvchi 1000 so'zlik maqola yozing.
2. 1-sinf o'quvchilari uchun o'zbek alifbosini o'rgatish bo'yicha 5 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing.
3. Boshlang'ich yozuvga o'rgatish bo'yicha 5 ta o'yinli topshiriq ishlab chiqing, har birini misollar bilan asoslang.
4. Savod o'rgatish jarayonining bosqichlarini tahlil qiluvchi 15 slaydlik taqdimot tayyorlang.
5. O'zbek xalq ertaklarini savod o'rgatishda qo'llash bo'yicha guruh loyihasi ishlab chiqing.
6. 2-sinf o'quvchilari uchun qisqa jumlar yozish bo'yicha 3 ta topshiriq ishlab chiqing.
7. Interaktiv doskalar yordamida savod o'rgatish bo'yicha 5 ta mashg'ulot rejasini tuzing.
8. Savod o'rgatishda yosh xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyatini tahlil qiluvchi 800 so'zlik insho yozing.
9. Zamonaviy texnologiyalarni savod o'rgatishda qo'llash bo'yicha 5 ta taklif ishlab chiqing va ularni misollar bilan asoslang.
10. Savod o'rgatishning o'quvchilarning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 1000 so'zlik maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>

4. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>

4.2. Savod o'rgatish tayyorlov davri o'qish darsi va yozuv darsi uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish

Reja:

1. Tayyorlov davrining vazifalari va tuzilishi.
2. O'qish darsi uchun metodik tavsiyalar va amaliy yondashuvlar.
3. Yozuv darsi uchun metodik tavsiyalar va amaliy strategiyalar.
4. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodik yondashuvlar va ularni qo'llash.
5. Zamonaviy texnologiyalarni tayyorlov davrida qo'llash usullari va afzalliklari.

Savod o'rgatishning tayyorlov davri boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zbek alifbosini o'zlashtirishi, to'g'ri talaffuz qilishi, oddiy so'zlarni va qisqa jummalarni o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Bu davr o'quvchilarning o'qish va yozish ko'nikmalarining asosini yaratadi, fonetik tushunchalarni mustahkamlab, qo'l motorikasini rivojlantiradi va nutq madaniyatini oshiradi. Tayyorlov davri 1-sinf o'quvchilarining qisqa e'tibor muddati (taxminan 10-15 daqiqa) va o'yinlarga bo'lgan yuqori qiziqishini hisobga olgan holda tashkil qilinadi. Shu sababli, darslar qiziqarli, dinamik va interaktiv bo'lishi uchun o'yinli usullar, rangli materiallar va qisqa topshiriqlardan foydalaniladi.

Vazifalar:

- O'zbek alifbosidagi 29 harfni (21 undosh, 6 unli, 2 yarim unli) vizual va eshitish orqali tanishtirish, har bir harfning shakli va tovushini o'quvchilar xotirasida mustahkamlash.
- Oddiy, ikki-uch harfli so'zlarni ("ona", "ota", "bola", "kitob", "suv") o'qish va yozish orqali o'quvchilarning dastlabki nutq ko'nikmalarini shakllantirish.
- To'g'ri talaffuz, intonatsiya va nutqning mantiqiy tuzilishini rivojlantirish, masalan, so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib o'qish va jummalarni to'g'ri intonatsiya bilan talaffuz qilish.
- Qo'l motorikasini rivojlantirish, harflarni to'g'ri yozish uchun qalam ushlash va chiziqlar bo'yicha yozish kabi mashqlarni bajarish.
- O'zbek xalq og'zaki ijodi (ertaklar, maqollar, topishmoqlar) orqali o'quvchilarning madaniy savodxonligini oshirish va o'quv jarayoniga qiziqish uyg'otish.
- O'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish uchun muvaffaqiyatli topshiriqlarni rag'batlantirish, masalan, yaxshi o'qish yoki yozish uchun stikerlar yoki diplomlar berish.

Tayyorlov davri darslari odatda haftada 4-5 soatlik mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi, har bir dars 30-35 daqiqa davom etadi. Darslar o'quvchilarning e'tiborini doimiy jalb qilish uchun qisqa segmentlarga (o'yin, muhokama, yozish) bo'linadi. Masalan, "Alpomish" ertagining soddalashtirilgan versiyasini o'qish orqali o'quvchilar oddiy so'zlarni tanishadi va madaniy meros bilan tanishadi.

17-jadval

Vazifa	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Alifboni tanishtirish	Harflarni vizual va eshitish orqali o'rgatish	“a” harfini doskada ko'rsatish va “ana” so'zini talaffuz qilish	Harflarni xotirada saqlash
Oddiy so'zlarni o'qish	Ikki-uch harfli so'zlarni o'qish	“Ota”, “bola” so'zlarini o'qish	O'qish ko'nikmalarining shakllanishi
Yozishga tayyorlash	Qo'l motorikasini rivojlantirish	“b” harfini nuqtali chiziqlar bo'yicha yozish	Yozuv shakllarining to'g'riligi
Nutq madaniyati	To'g'ri talaffuz va intonatsiya	“Men maktabga boraman” jumlasini	Nutqning aniqligi va ravonligi
Madaniy savodxonlik	O'zbek ertaklari orqali tanishish	“Kaltabin” ertagini muhokama qilish	Milliy merosga qiziqish

O'qish darsi tayyorlov davrida o'quvchilarning o'zbek alifbosini to'liq o'zlashtirishi, oddiy so'zlarni va qisqa jummalarni o'qishni o'rganishiga qaratilgan. Darslar o'quvchilarning qiziqishini doimiy ushlab turish uchun dinamik va interaktiv shaklda tashkil qilinadi. Quyidagi metodik tavsiyalar qo'llaniladi:

- **O'yinli usullar:** Harflarni tanish o'yinlari, masalan, harf topish, so'z moslashtirish yoki “harf ovchisi” o'yini. Misol: O'quvchilar “o” harfi bilan boshlanadigan so'zlarni (ona, olma, ot) topadilar.

- **Rangli va vizual materiallar:** Harflarni va so'zlarni rangli kartochkalar, plakatlar yoki interaktiv doskalar yordamida ko'rsatish. Misol: “b” harfi “bola” so'zi bilan rangli kartochkada ko'rsatiladi.

- **Qisqa matnlar va jumlar:** O'quvchilar oddiy so'zlardan tashkil topgan jummalarni o'qiydilar, masalan, “Men kitob o'qiyman” yoki “Ota uyda”.

- **Guruh ishlari:** O'quvchilar kichik guruhlarda so'zlarni o'qib, bir-birlariga tushuntiradilar yoki muhokama qiladilar. Masalan, guruhda “suv” so'zini o'qish va uning ma'nosini tahlil qilish.

- **Integratsion yondashuv:** O'qish darslarini o'zbek xalq ertaklari (“Alpomish”, “Kaltabin”), maqollar yoki qisqa hikoyalar bilan boyitish. Bu o'quvchilarning madaniy savodxonligini oshiradi va o'qishni qiziqarli qiladi.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Har bir darsda oldingi harflar va so'zlar takrorlanadi. Misol: “a” va “b” harflarini o'rgangandan so'ng, “ana” va “bola” so'zlarini takroran o'qish.

- **Motivatsion strategiyalar:** O'quvchilarning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish uchun stikerlar, sertifikatlar yoki sinfda taqdimotlar tashkil qilish.

- **Audio va video vositalar:** To'g'ri talaffuzni o'rgatish uchun qisqa audio yozuvlar yoki animatsion videolar qo'llaniladi. Misol: “o” tovushini talaffuz qiluvchi video ko'rsatish.

Masalan, o'qish darsida o'qituvchi “Alpomish” ertagining soddalashtirilgan matnini o'qib beradi, o'quvchilar esa undagi so'zlarni (“bola”, “ota”, “uy”) alohida-alohida o'qiydilar. Keyin ular guruhlarda matnni muhokama qilib, qahramonlar haqida qisqa savollarga javob beradilar. Bu jarayon o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini mustahkamlaydi, nutqini rivojlantiradi va madaniy bilimlarini oshiradi.

18-jadval

Usul	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
O'yinli usullar	Harflarni topish va moslashtirish o'yinlari	“o” harfi bilan so‘zlarni topish (olma, ot)	O‘quvchilarning qiziqishi va faolligi oshadi
Rangli materiallar	Kartochkalar va plakatlar orqali o‘qish	“b” harfi “bola” so‘zi bilan kartochkada	Vizual xotira va tushuncha mustahkamlanadi
Guruh ishlari	So‘zlarni o‘qib muhokama qilish	“Suv” so‘zini guruhda o‘qish	Ijtimoiy ko‘nikmalar rivojlanadi
Integratsion yondashuv	Ertaklar orqali o‘qish	“Kaltabin” ertagidagi so‘zlarni o‘qish	Madaniy savodxonlik va qiziqish oshadi
Audio vositalar	Tovushlarni talaffuz qilish	“a” tovushini audio orqali eshitish	To‘g‘ri talaffuz shakllanadi

Yozuv darsi tayyorlov davrida o‘quvchilarning harflarni to‘g‘ri yozish, so‘zlarni ko‘chirish va oddiy jumlar tuzish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu jarayon qo‘l motorikasini mustahkamlash, yozuv shakllarini to‘g‘ri o‘zlashtirish va o‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. Quyidagi metodik tavsiyalar qo‘llaniladi:

- **Shablonlardan foydalanish:** Harflarni nuqtali chiziqlar yoki shablonlar bo‘yicha yozish. Misol: “a” harfini nuqtali chiziqlar bo‘yicha 5-10 marta yozish.
- **O‘yinli usullar:** Rangli qalamlar, interaktiv doskalar va yozuv o‘yinlari (masalan, “harf chizish” o‘yini) orqali yozishni o‘rgatish. Misol: O‘quvchilar “b” harfini rangli qalamlar bilan doskada chizadilar.
- **Bosqichma-bosqich yondashuv:** Harflarni alohida o‘rgatish, so‘ngra so‘zlar (“ona”, “ota”) va qisqa jumlar (“Men uyda”) yozishga o‘tish.
- **Integratsion yondashuv:** O‘qish va yozishni birgalikda o‘rgatish, masalan, o‘quvchilar “bola” so‘zini o‘qib, keyin uni daftarga ko‘chiradilar.
- **Differensial yondashuv:** O‘quvchilarning yozish darajasiga qarab topshiriqlar berish. Masalan, ba’zi o‘quvchilar harflarni yozsa, boshqalari so‘z yoki jumalarni ko‘chiradilar.
- **Motivatsion strategiyalar:** O‘quvchilarning yozuv ishlarini sinfda ko‘rsatish, yaxshi natijalar uchun stikerlar, diplomlar yoki kichik sovg‘alar (qalamlar, bloknotlar) berish.
- **Interaktiv vositalar:** Raqamli planshetlar yoki interaktiv doskalar yordamida harflarni chizish va yozish. Misol: “o” harfini planshetda chizish.
- **Xatolar tuzatish:** O‘quvchilarning yozuv xatolarini muloyimlik bilan tuzatish va to‘g‘ri shaklni ko‘rsatish.

Masalan, yozuv darsida o‘qituvchi “o” harfini shablon yordamida yozishni ko‘rsatadi, o‘quvchilar “ona” so‘zini daftarga 5 marta ko‘chiradilar, so‘ngra “Men ona bilan” jumlasini yoziladi. Bu jarayon o‘quvchilarning qo‘l motorikasini, harf shakllarini o‘zlashtirishini va yozma nutqini rivojlantiradi.

19-jadval

Usul	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Shablonlar	Nuqtali chiziqlar bo‘yicha yozish	“a” harfini shablon bo‘yicha yozish	Harf shakllarini to‘g‘ri yozish
O'yinli usullar	Rangli qalamlar bilan yozish	“b” harfini doskada chizish	Qiziqish va ijodiy yondashuv

Integratsion yondashuv	O'qilgan so'zni yozish	"Ota" so'zini ko'chirish	O'qish-yozish bog'lanishi
Differensial yondashuv	Darajaga mos topshiriqlar	Harf yoki so'z yozish	Individual rivojlanish

Tayyorlov davrida o'quvchilarning yosh xususiyatlari (6-7 yosh, qisqa e'tibor muddati, o'yinlarga qiziqish) hisobga olinadi. 1-sinf o'quvchilari uchun darslar qisqa (10-15 daqiqalik segmentlar), dinamik va o'yin shaklida tashkil qilinadi. Quydagi yondashuvlar qo'llaniladi:

- **O'yinli topshiriqlar:** Harflarni tanish o'yinlari, masalan, "a" harfi bilan boshlanadigan so'zlarni topish yoki "harf xazinasini" o'yini.
- **Vizual materiallar:** Rangli kartochkalar, plakatlar, rasmlar orqali harflarni ko'rsatish. Misol: "s" harfi "suv" so'zi bilan plakatda ko'rsatiladi.
- **Qisqa va soddalashtirilgan topshiriqlar:** Oddiy so'zlarni o'qish yoki yozish, masalan, "bola" so'zini 3-5 marta ko'chirish.
- **Differensial yondashuv:** O'quvchilarning qobiliyat darajasiga qarab topshiriqlar berish. Masalan, ba'zi o'quvchilar "a" harfini yozsa, boshqalari "ana" so'zini yozadilar.
- **Guruh ishlari:** Kichik guruhlarda so'zlarni o'qish yoki yozish, masalan, "ota" so'zini guruhda muhokama qilish.
- **Rag'batlantirish:** O'quvchilarning kichik muvaffaqiyatlarini (to'g'ri o'qish, chiroyli yozish) rag'batlantirish uchun stikerlar yoki sinf taqdimotlari.

Masalan, 1-sinf o'quvchilari "Alpomish" ertagidagi qahramon nomlarini ("Alpomish", "Barchin") o'qib, ularni daftarga ko'chiradilar. Bu jarayon o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, madaniy bilimlarini kengaytiradi va o'qish-yozish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

20-jadval

Yosh xususiyati	Metodik yondashuv	Amaliy misol	Kutilgan natija
Qisqa e'tibor muddati	Qisqa va o'yinli topshiriqlar	"o" harfini topish o'yini	Diqqat va faollik oshadi
O'yinlarga qiziqish	Rangli materiallar, o'yinlar	"b" harfi kartochkada ko'rsatish	Qiziqish va motivatsiya
Individual farqlar	Differensial topshiriqlar	Harf yoki so'z yozish	Har bir o'quvchi rivojlanadi

Zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda, darslarni qiziqarli va samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Quydagi texnologiyalar qo'llaniladi:

- **Interaktiv doskalar:** Harflarni chizish, so'zlarni moslashtirish va o'yinli mashqlar. Misol: "a" harfini doskada chizish va "ana" so'zini yozish.
- **Raqamli platformalar:** O'qish va yozish mashqlari uchun onlayn ilovalar, masalan, "O'zbek alifbosi" ilovasi orqali harflarni o'rganish.
- **Mobil ilovalar:** Fonetika, imlo va leksikani o'rganish uchun ilovalar. Misol: "O'zbek tilim" ilovasida "bola" so'zini o'qish mashqlari.
- **Video va audio materiallar:** Harflarni va so'zlarni talaffuz qiluvchi qisqa videolar yoki audio yozuvlar. Misol: "o" tovushini talaffuz qiluvchi video ko'rsatish.
- **Onlayn testlar:** O'quvchilarning o'qish darajasini baholash uchun raqamli testlar. Masalan, "ota" so'zini to'g'ri o'qishni sinovdan o'tkazish.

Texnologiyalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, mustaqil o'rganish imkonini beradi va o'qituvchilarga har bir o'quvchining rivojlanishini kuzatish imkoniyatini taqdim etadi. Masalan, o'quvchilar "O'zbek alifbosi" ilovasida harflarni o'yin shaklida o'rganib, o'z natijalarini kuzatadilar.

21-jadval

Texnologiya	Qo'llanilishi	Afzalliklari	Amaliy misol
Interaktiv doska	Harflarni chizish, o'yinli mashqlar	Qiziqarli va vizual ta'lim	"a" harfini chizish o'yini
Raqamli platformalar	O'qish va yozish mashqlari	Mustaqil o'rganish	"O'zbek alifbosi" ilovasi
Mobil ilovalar	Fonetika va leksika o'rganish	Qulaylik va moslashuvchanlik	"O'zbek tilim" ilovasida mashqlar
Video materiallar	Talaffuzni o'rgatish	Eshitish xotirasini rivojlantirish	"o" tovushini talaffuz qilish

Nazorat savollari:

1. Tayyorlov davrining vazifalari va tuzilishi qanday tashkil qilinadi?
2. O'qish darsida qo'llaniladigan metodik tavsiyalar qaysilar va ular qanday natija beradi?
3. Yozuv darsida qo'llaniladigan amaliy strategiyalar qanday turlarga bo'linadi?
4. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodik yondashuvlar qanday qo'llaniladi?
5. Zamonaviy texnologiyalarni tayyorlov davrida qo'llashning afzalliklari va usullari qanday?
6. O'yinli usullarning o'qish va yozuv darslaridagi o'rni qanday?
7. Integratsion yondashuvning tayyorlov davridagi ahamiyati nimada?
8. Differensial yondashuv qanday qo'llaniladi va uning samarasi qanday?
9. Raqamli platformalarni o'qish darslarida qo'llashning afzalliklari qanday?
10. O'zbek xalq ertaklarini tayyorlov davrida qo'llashning ta'siri qanday?

Topshiriqlar:

1. Tayyorlov davrining vazifalari va tuzilishini tahlil qiluvchi 1500 so'zlik maqola yozing.
2. 1-sinf o'quvchilari uchun o'qish darsi bo'yicha 8 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing, har bir rejaning faoliyatlari va resurslarini aniqlang.
3. Yozuv darsi uchun 8 ta o'yinli topshiriq ishlab chiqing, har birini 2-3 misol bilan asoslang.
4. O'qish va yozuv darslarida integratsion yondashuvni tahlil qiluvchi 20 slaydlik taqdimot tayyorlang.
5. O'zbek xalq ertaklarini tayyorlov davrida qo'llash bo'yicha guruh loyihasi ishlab chiqing, 5 ta faoliyatni kiritib.
6. 1-sinf o'quvchilari uchun oddiy so'zlarni yozish bo'yicha 5 ta topshiriq ishlab chiqing, har birini misollar bilan asoslang.
7. Interaktiv doskalar yordamida o'qish va yozuv darslari uchun 8 ta mashg'ulot rejasini tuzing.

8. Tayyorlov davrida yosh xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyatini tahlil qiluvchi 1200 soʻzlik insho yozing.
9. Zamonaviy texnologiyalarni tayyorlov davrida qoʻllash boʻyicha 8 ta taklif ishlab chiqing, har birini 2 misol bilan asoslang.
10. Tayyorlov davrining oʻquvchilarning nutq koʻnikmalariga taʼsirini tahlil qiluvchi 1500 soʻzlik maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi vazirligi. (2023). *Boshlangʻich taʼlim uchun Davlat taʼlim standartlari*.
2. Toʻrayeva, N. (2020). *Boshlangʻich sinflarda ona tili oʻqitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
5. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. (2020). Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Xalq taʼlimi jurnali. (2022). *Boshlangʻich taʼlimda til oʻqitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>

V. FONETIKA VA SO‘Z TUZILISHI

5.1. Fonetika va grafika asoslarini o‘rgatish metodikasi

Reja:

1. Fonetika asoslarini o‘rgatish usullari va strategiyalari.
2. Grafika asoslarini o‘rgatish usullari va amaliy yondashuvlari.
3. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodikalar va qo‘llanilishi.
4. Zamonaviy texnologiyalarni fonetika va grafika o‘rgatishda qo‘llash usullari.
5. Fonetika va grafika darslarida integratsion va differensial yondashuvlar.

Fonetika o‘zbek tilidagi tovushlar tizimini (29 harf, 6 unli, 21 undosh, 2 yarim unli), ularning talaffuz qilinishi va fonetik jarayonlarni o‘rganadi. Fonetika o‘rgatish o‘quvchilarning to‘g‘ri talaffuz, intonatsiya va nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- **Eshitish orqali o‘rgatish:** O‘qituvchi tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilib, o‘quvchilarga takrorlattiradi. Misol: “a” tovushini talaffuz qilib, “ana” so‘zini guruhda aytish.
- **O‘yinli usullar:** Tovushlarni tanish o‘yinlari, masalan, “b” tovushi bilan boshlanadigan so‘zlarni (“bola”, “bel”) topish yoki “tovush ovchisi” o‘yini.
- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar kichik guruhlarda so‘zlarni talaffuz qilib, bir-birlarini tuzatadilar. Misol: “suv” so‘zini guruhda o‘qish va talaffuzni tuzatish.
- **Audio materiallar:** Tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qiluvchi audio yozuvlar orqali o‘rganish. Misol: “o” tovushini audio orqali eshitish va takrorlash.
- **Fonetik tahlil:** So‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lish va tovushlarni ajratib ko‘rsatish. Misol: “kitob” so‘zini “ki-tob” deb bo‘g‘inlarga ajratish.
- **Integratsion yondashuv:** Fonetikani o‘zbek xalq maqollari yoki she‘rlari orqali o‘rgatish. Misol: “Yaxshilik qil, yaxshilik top” maqolini talaffuz qilish.

Masalan, o‘qituvchi “o” tovushini o‘rgatishda “ona” so‘zini talaffuz qiladi, o‘quvchilar uni takrorlaydilar va so‘zni bo‘g‘inlarga ajratadilar (“o-na”). Keyin guruhda “ona” so‘zini ishlatib, qisqa jumla tuzadilar (“Ona uyda”). Bu jarayon tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni va nutq madaniyatini rivojlantiradi.

22-jadval

Usul	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Eshitish orqali	Tovushlarni talaffuz qilish	“a” tovushini “ana” so‘zida takrorlash	To‘g‘ri talaffuz shakllanadi
O‘yinli usullar	Tovushlarni topish o‘yinlari	“b” tovushi bilan “bola” so‘zini topish	Qiziqish va faollik oshadi
Guruh ishlari	So‘zlarni talaffuz qilish	“Suv” so‘zini guruhda aytish	Ijtimoiy ko‘nikmalar rivojlanadi
Audio materiallar	Tovushlarni eshitish	“o” tovushini audio orqali o‘rganish	Talaffuz aniqligi oshadi

Grafika o‘zbek tilining yozuv tizimi, harflar va imlo qoidalarini o‘rganadi. Bu o‘quvchilarning harflarni to‘g‘ri yozishi, so‘zlarni ko‘chirishi va yozuv shakllarini o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- **Shablonlardan foydalanish:** Harflarni nuqtali chiziqlar yoki shablonlar bo‘yicha yozish. Misol: “k” harfini shablon bo‘yicha 10 marta yozish.

- **Rangli materiallar:** Harflarni rangli kartochkalar, plakatlar yoki doskalar yordamida o'rgatish. Misol: "b" harfi "bola" so'zi bilan kartochkada ko'rsatiladi.
- **Integratsion yondashuv:** Harflarni tovushlar bilan bog'lab o'rgatish. Misol: "o" harfi "ona" so'zi bilan birga yoziladi.
- **Interaktiv vositalar:** Raqamli planshetlar yoki interaktiv doskalar orqali harflarni chizish va yozish. Misol: "s" harfini planshetda chizish.
- **Differensial yondashuv:** O'quvchilarning yozish darajasiga qarab topshiriqlar berish. Masalan, ba'zi o'quvchilar "a" harfini yozsa, boshqalari "ana" so'zini ko'chiradilar.
- **Xatolar tuzatish:** O'quvchilarning yozuv xatolarini muloyimlik bilan tuzatish va to'g'ri shaklni ko'rsatish.

Masalan, o'qituvchi "k" harfini doskada ko'rsatadi, o'quvchilar uni shablon bo'yicha yozadilar va "kitob" so'zini ko'chiradilar. Keyin ular "Kitob uyda" jumlasini yozadilar, bu jarayon yozuv shakllarini mustahkamlab, qo'l motorikasini rivojlantiradi.

23-jadval

Usul	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Shablonlar	Nuqtali chiziqlar bo'yicha yozish	"k" harfini shablon bo'yicha yozish	Yozuv shakllari to'g'rilanadi
Rangli materiallar	Kartochkalar orqali o'rgatish	"b" harfi "bola" so'zi bilan	Vizual xotira mustahkamlanadi
Integratsion yondashuv	Harflarni tovushlar bilan bog'lash	"o" harfi "ona" so'zi bilan	O'qish-yozish bog'lanishi
Interaktiv vositalar	Planshetda yozish	"s" harfini chizish	Ijodiy yondashuv oshadi

Fonetika va grafika o'rgatishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari (6-7 yosh, qisqa e'tibor muddati, o'yinlarga qiziqish) hisobga olinadi. 1-2-sinf o'quvchilari uchun o'yinli usullar va qisqa topshiriqlar, 3-4-sinf o'quvchilari uchun esa murakkabroq vazifalar qo'llaniladi. Quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi:

- **1-2-sinflar:** O'yinli usullar (tovush topish, harf chizish), rangli materiallar (kartochkalar, plakatlar), qisqa so'zlar ("ona", "ota"). Misol: "a" tovushini "alma" so'zi orqali talaffuz qilish.
- **3-4-sinflar:** So'zlarni fonetik tahlil qilish, jumlar yozish, maqollar yoki she'rlarni talaffuz qilish. Misol: "Yaxshilik qil, yaxshilik top" maqolini bo'g'inlarga ajratish.
- **Differensial topshiriqlar:** Har bir o'quvchining darajasiga mos vazifalar berish. Masalan, 1-sinfda "b" harfini yozish, 3-sinfda "bola uyda" jumlasini.
- **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda so'zlarni talaffuz qiladilar yoki yozadilar. Misol: "suv" so'zini guruhda o'qish.

Masalan, 1-sinf o'quvchilari "o" tovushini o'yin orqali o'rganadilar, 3-sinf o'quvchilari esa "ona uyda" jumlasini yozib, uni fonetik tahlil qiladilar.

24-jadval

Sinf	Yosh xususiyatlari	Metodik yondashuv	Amaliy misol
1-2-sinflar	Qisqa e'tibor muddati	O'yinli usullar, qisqa topshiriqlar	"a" tovushini "alma" so'zi bilan
3-4-sinflar	Murakkab tahlil qobiliyati	Fonetik tahlil, jumlar yozish	"Yaxshilik qil" maqolini tahlil qilish

Zamonaviy texnologiyalar fonetika va grafika darslarini qiziqarli va samarali qiladi. Quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Interaktiv doskalar:** Tovushlarni talaffuz qilish va harflarni chizish. Misol: “k” harfini doskada chizish.
- **Raqamli platformalar:** Fonetik mashqlar uchun ilovalar. Misol: “O‘zbek alifbosi” ilovasida “b” tovushini o‘rganish.
- **Mobil ilovalar:** So‘zlarni talaffuz qilish va yozish mashqlari. Misol: “O‘zbek tilim” ilovasida “ona” so‘zini yozish.
- **Video materiallar:** Tovushlarni talaffuz qiluvchi animatsion videolar. Misol: “o” tovushini video orqali eshitish.
- **Onlayn testlar:** O‘quvchilarning fonetik bilimlarini baholash. Misol: “suv” so‘zini to‘g‘ri talaffuz qilish testi.

Masalan, o‘quvchilar “O‘zbek alifbosi” ilovasida “b” tovushini eshitadilar, uni talaffuz qiladilar va “bola” so‘zini yozadilar.

25-jadval

Texnologiya	Qo'llanilishi	Afzalliklari	Amaliy misol
Interaktiv doska	Tovush va harflarni o'rgatish	Vizual va interaktiv ta'lim	“k” harfini chizish
Raqamli platformalar	Fonetik mashqlar	Mustaqil o'rganish	“O‘zbek alifbosi” ilovasi
Mobil ilovalar	Talaffuz va yozish	Qulaylik va moslashuvchanlik	“O‘zbek tilim” ilovasida mashqlar
Video materiallar	Tovushlarni eshitish	Eshitish xotirasi rivojlanadi	“o” tovushini talaffuz qilish

- **Integratsion yondashuv:** Fonetika va grafikani o‘zbek xalq og‘zaki ijodi (maqollar, ertaklar) bilan bog‘lash. Misol: “Alpomish” ertagidagi so‘zlarni talaffuz qilib, yozish.
- **Differensial yondashuv:** O‘quvchilarning darajasiga qarab vazifalar berish. Misol: 1-sinfda “a” harfini yozish, 3-sinfda “ana uyda” jumlasini.
- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar guruhlarda tovushlarni talaffuz qiladilar yoki so‘zlarni yozadilar.
- **Rag‘batlantirish:** To‘g‘ri talaffuz yoki yozuv uchun mukofotlar berish.

Masalan, 2-sinf o‘quvchilari “Yaxshilik qil, yaxshilik top” maqolini o‘qib, bo‘g‘inlarga ajratadilar va yozadilar, bu ularning fonetik va grafik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

26-jadval

Yondashuv	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Integratsion	Fonetika va grafikani ertaklar bilan bog‘lash	“Alpomish” so‘zlarini talaffuz qilish	Madaniy savodxonlik oshadi
Differensial	Darajaga mos topshiriqlar	“a” harfi yoki “ana” so‘zi	Individual rivojlanish

Nazorat savollari:

1. Fonetika asoslarini o‘rgatishda qanday usullar qo‘llaniladi?
2. Grafika asoslarini o‘rgatishning amaliy yondashuvlari qanday?
3. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos fonetika va grafika metodikalari qanday tashkil qilinadi?

4. Zamonaviy texnologiyalarni fonetika darslarida qo'llashning afzalliklari nimalardan iborat?
5. Integratsion yondashuv fonetika va grafika darslarida qanday qo'llaniladi?
6. Differensial yondashuvning fonetika o'rgatishdagi o'rni qanday?
7. O'yinli usullarning fonetika darslaridagi samarasi qanday?
8. Audio materiallarning talaffuzni rivojlantirishdagi ahamiyati nimada?
9. O'zbek xalq maqollarini fonetika darslarida qo'llashning ta'siri qanday?
10. Grafika darslarida interaktiv vositalarni qo'llashning afzalliklari qanday?

Topshiriqlar:

1. Fonetika asoslarini o'rgatish usullarini tahlil qiluvchi 1500 so'zlik maqola yozing.
2. Grafika darslari uchun 8 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing, har birini misollar bilan asoslang.
3. Fonetika va grafika o'rgatishda o'yinli usullarni tahlil qiluvchi 20 slaydlik taqdimot tayyorlang.
4. O'zbek xalq ertaklarini fonetika darslarida qo'llash bo'yicha 5 ta topshiriq ishlab chiqing.
5. Grafika darslarida differensial yondashuvni qo'llash bo'yicha 8 ta taklif ishlab chiqing.
6. Fonetika darslarida audio materiallarni qo'llash bo'yicha 5 ta mashg'ulot rejasini tuzing.
7. Integratsion yondashuvning fonetika va grafika darslaridagi ta'sirini tahlil qiluvchi 1200 so'zlik insho yozing.
8. 1-2-sinf o'quvchilari uchun fonetik mashqlar rejasini ishlab chiqing, 8 ta faoliyatni kiritib.
9. Zamonaviy texnologiyalarni fonetika va grafika darslarida qo'llash bo'yicha 10 ta taklif ishlab chiqing.
10. Fonetika va grafika o'rgatishning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 1500 so'zlik maqola yozing.

Tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). *Boshlang'ich ta'lim uchun Davlat ta'lim standartlari*.
2. To'rayeva, N. (2020). *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Literacy Development*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
4. International Literacy Association. (2023). *Teaching Reading in Primary Education*. Available at: <https://www.literacyworldwide.org>
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2020). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Xalq ta'limi jurnali. (2022). *Boshlang'ich ta'limda til o'qitishning zamonaviy usullari*. Available at: <http://xtj.uz>
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

8. PIRLS. (2021). *Progress in International Reading Literacy Study Framework*. Available at: <https://www.iea.nl/studies/pirls>

5.2. O'quvchilarda grammatika va so'z yasalishiga oid tushunchalarni shakllantirishning metodik asoslari. So'zning morfemik tarkibini o'rganish metodikasi

Reja:

1. Grammatika va so'z yasalishini o'rgatishning metodik usullari.
2. So'zning morfemik tarkibini o'rganishning amaliy strategiyalari.
3. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodik yondashuvlar.
4. Integratsion va differensial yondashuvlarning qo'llanilishi.
5. Zamonaviy texnologiyalarni grammatika va morfemik tarkib o'rgatishda qo'llash.

Grammatika o'zbek tilining sintaktik tuzilishi, so'z shakllari va gap tuzilishini o'rganadi, so'z yasalishi esa so'zlarning qanday shakllanishini (qoshimchalar, birikmalar) tahlil qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** Grammatik qoidalarni oddiy tilda tushuntirish. Misol: “-lar” qo'shimchasi ko'plik shaklini bildirishini o'rgatish.
- **O'yinli usullar:** Grammatik qoidalarni o'yin shaklida o'rgatish, masalan, “so'z yasash” o'yini yoki “qoshimcha topish”.
- **Amaliy mashqlar:** So'zlarga qo'shimchalar qo'shib, yangi so'zlar yasash. Misol: “o'q-” ildiziga “-uvchi” qo'shimchasini qo'shib “o'quvchi” so'zini yasash.
- **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda so'zlarni tahlil qilib, qo'shimchalarni aniqlaydilar. Misol: “kitobxon” so'zini tahlil qilish.
- **Integratsion yondashuv:** Grammatikani o'zbek adabiyoti (she'rlar, hikoyalar) orqali o'rgatish. Misol: Alisher Navoiy she'rlaridagi so'zlarni tahlil qilish.

Masalan, o'qituvchi “-chi” qo'shimchasini tushuntirib, o'quvchilardan “o'q-” ildiziga qo'shimcha qo'shib “o'quvchi” so'zini yasashni so'raydi. Keyin ular “o'quvchi dars qiladi” jumlasini tuzadilar.

27-jadval

Usul	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Tushuntirish	Qoidalarni oddiy tilda tushuntirish	“-lar” qo'shimchasini tushuntirish	Grammatik tushunchalar shakllanadi
O'yinli usullar	So'z yasash o'yinlari	“o'q-” + “-uvchi” = “o'quvchi”	Qiziqish va ijodiy yondashuv
Amaliy mashqlar	Qo'shimchalarni qo'llash	“kitob” + “-xon” = “kitobxon”	So'z yasash ko'nikmalari
Guruh ishlari	So'zlarni tahlil qilish	“o'quvchi” so'zini guruhda tahlil	Ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanadi

So'zning morfemik tarkibi so'zning ildiz, qo'shimcha va boshqa qismlarini o'rganadi. Bu o'quvchilarning so'z tuzilishini tushunishiga va yangi so'zlarni yasashga yordam beradi. Quyidagi strategiyalar qo'llaniladi:

- **So'zni bo'lish:** So'zlarni ildiz va qo'shimchalarga ajratish. Misol: “kitobxon” so'zini “kitob” + “-xon” qismlarga bo'lish.
- **O'yinli mashqlar:** Morfemalarni topish o'yinlari. Misol: “-chi” qo'shimchasini topib, “o'q-” bilan “o'quvchi” yasash.

- **Vizual yordam:** Morfemalarni rangli kartochkalar yoki diagrammalar bilan ko'rsatish. Misol: "o'quvchi" so'zini diagramma shaklida tahlil qilish.

- **Amaliy topshiriqlar:** O'quvchilar yangi so'zlarni yasaydilar. Misol: "yoz-" ildiziga "-uvchi" qo'shib "yozuvchi" yasash.

- **Integratsion yondashuv:** Morfemalarni o'zbek xalq maqollari orqali o'rganish. Misol: "Mehnatkash" so'zini tahlil qilish.

Masalan, o'quvchilar "mehnatkash" so'zini "mehnat" + "-kash" qismlarga ajratadilar, so'ngra "Mehnatkash odam muvaffaqiyatga erishadi" jumlasini tuzadilar.

28-jadval

Strategiya	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
So'zni bo'lish	Ildiz va qo'shimchalarni ajratish	"kitobxon" = "kitob" + "-xon"	So'z tuzilishini tushunish
O'yinli mashqlar	Morfemalarni topish	"-chi" qo'shimchasini topish	Qiziqish va faollik
Vizual yordam	Diagrammalar orqali tahlil	"o'quvchi" diagrammasi	Tushuncha aniqligi
Amaliy topshiriqlar	Yangi so'zlar yasash	"yoz-" + "-uvchi" = "yozuvchi"	So'z yasash ko'nikmalari

Grammatika va so'z yasalishi o'quvchilarning yoshiga mos ravishda o'rgatiladi:

- **1-2-sinflar:** Oddiy qo'shimchalar ("-lar", "-da") va qisqa so'zlar orqali o'rgatish. Misol: "kitob" + "-lar" = "kitoblar".

- **3-4-sinflar:** Murakkab qo'shimchalar ("-chi", "-siz") va jumlar tahlili. Misol: "o'q-" + "-uvchi" = "o'quvchi".

- **Differensial yondashuv:** Har bir o'quvchining darajasiga mos topshiriqlar. Masalan, 1-sinfda "kitoblar" so'zini yozish, 3-sinfda "kitobxon" tahlili.

- **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda so'zlarni tahlil qiladilar. Misol: "mehnatkash" so'zini guruhda bo'lish.

Masalan, 2-sinf o'quvchilari "-lar" qo'shimchasini o'rganib, "kitoblar" so'zini yasaydilar, 4-sinf o'quvchilari esa "kitobxon" so'zini tahlil qilib, jumlada ishlatadilar.

29-jadval

Sinf	Yosh xususiyatlari	Metodik yondashuv	Amaliy misol
1-2-sinflar	Oddiy tushunchalar	Oddiy qo'shimchalar o'rgatish	"kitob" + "-lar" = "kitoblar"
3-4-sinflar	Tahlil qobiliyati	Murakkab qo'shimchalar	"o'q-" + "-uvchi" = "o'quvchi"

- **Integratsion yondashuv:** Grammatikani adabiyot bilan bog'lash. Misol: Alisher Navoiy she'rlaridagi so'zlarni tahlil qilish.

- **Differensial yondashuv:** O'quvchilar darajasiga mos topshiriqlar. Misol: 1-sinfda "-lar", 3-sinfda "-chi" qo'shimchasi.

- **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda so'zlarni tahlil qiladilar.

- **Rag'batlantirish:** To'g'ri tahlil uchun mukofotlar berish.

Masalan, o'quvchilar "Yaxshilik qil, yaxshilik top" maqolini tahlil qilib, "yaxshi" so'zini ildiz va qo'shimchalarga ajratadilar.

30-jadval

Yondashuv	Tavsif	Amaliy misol	Kutilgan natija
Integratsion	Adabiyot bilan bog'lash	Navoiy she'rlarini tahlil qilish	Madaniy savodxonlik oshadi

Differensial	Darajaga mos topshiriqlar	“-lar” yoki “-chi” qo‘shimchasi	Individual rivojlanish
--------------	---------------------------	---------------------------------	------------------------

- **Interaktiv doskalar:** So‘zlarni tahlil qilish va qo‘shimchalarni ko‘rsatish. Misol: “kitobxon” so‘zini doskada bo‘lish.

- **Raqamli platformalar:** Grammatik mashqlar uchun ilovalar. Misol: “O‘zbek tilim” ilovasida “-chi” qo‘shimchasini o‘rganish.

- **Mobil ilovalar:** So‘z yasash mashqlari. Misol: “yoz-” + “-uvchi” = “yozuvchi”.

- **Video materiallar:** Qo‘shimchalarni tushuntiruvchi videolar. Misol: “-lar” qo‘shimchasini video orqali o‘rganish.

Masalan, o‘quvchilar “O‘zbek tilim” ilovasida “mehnatkash” so‘zini tahlil qilib, yangi so‘zlarni yasaydilar.

31-jadval

Texnologiya	Qo‘llanilishi	Afzalliklari	Amaliy misol
Interaktiv doska	So‘zlarni tahlil qilish	Vizual ta’lim	“kitobxon” so‘zini bo‘lish
Raqamli platformalar	Grammatik mashqlar	Mustaqil o‘rganish	“O‘zbek tilim” ilovasi
Mobil ilovalar	So‘z yasash	Qulaylik	“yozuvchi” so‘zini yasash
Video materiallar	Qo‘shimchalarni tushuntirish	Tushuncha aniqligi	“-lar” qo‘shimchasi videos

Nazorat savollari:

1. Grammatika va so‘z yasashini o‘rgatishning metodik usullari qanday?
2. So‘zning morfemik tarkibini o‘rganishning amaliy strategiyalari qaysilar?
3. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos grammatika metodikalari qanday?
4. Integratsion yondashuvning grammatika darslaridagi o‘rni qanday?
5. Zamonaviy texnologiyalarni so‘z yasashida qo‘llashning afzalliklari nimalardan iborat?
6. O‘yinli usullarning morfemik tarkib o‘rgatishdagi samarasi qanday?
7. Differensial yondashuvning grammatika darslaridagi ahamiyati nimada?
8. O‘zbek adabiyotidagi so‘zlarni tahlil qilishning ta’siri qanday?
9. Guruh ishlarining so‘z yasashidagi o‘rni qanday?
10. Raqamli platformalarni grammatika darslarida qo‘llashning afzalliklari qanday?

Topshiriqlar:

1. Grammatika va so‘z yasashini o‘rgatish usullarini tahlil qiluvchi 1500 so‘zlik maqola yozing.
2. So‘zning morfemik tarkibini o‘rgatish uchun 8 ta mashg‘ulot rejasini ishlab chiqing.
3. Grammatika darslarida o‘yinli usullarni tahlil qiluvchi 20 slaydlik taqdimot tayyorlang.
4. O‘zbek xalq maqollarini morfemik tahlilda qo‘llash bo‘yicha 5 ta topshiriq ishlab chiqing.

5. Grammatika darslarida differensial yondashuvni qo'llash bo'yicha 8 ta taklif ishlab chiqing.
6. So'z yasalishi bo'yicha 5 ta interaktiv mashg'ulot rejasini tuzing.
7. Integratsion yondashuvning grammatika darslaridagi ta'sirini tahlil qiluvchi 1200 so'zlik insho yozing.
8. 1-2-sinf o'quvchilari uchun so'z yasalishi bo'yicha 8 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing.
9. Zamonaviy texnologiyalarni grammatika darslarida qo'llash bo'yicha 10 ta taklif ishlab chiqing.
10. So'zning morfemik tarkibini o'rganishning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 1500 so'zlik maqola yozing.

5.3. “Fonetika” va “Soʻzning morfemik tarkibi” boʻlimidagi mavzularni oʻrganish yuzasidan 1-4-sinflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish

Reja:

1. 1-sinf uchun fonetika va morfemik tarkib oʻrgatish metodikasi.
2. 2-sinf uchun fonetika va morfemik tarkib oʻrgatish metodikasi.
3. 3-sinf uchun fonetika va morfemik tarkib oʻrgatish metodikasi.
4. 4-sinf uchun fonetika va morfemik tarkib oʻrgatish metodikasi.
5. Zamonaviy texnologiyalarni sinflarga mos qoʻllash usullari.

1-sinf oʻquvchilari (6-7 yosh) fonetika va morfemik tarkibni oʻyin shaklida oʻrganadilar. Quyidagi usullar qoʻllaniladi:

- **Fonetika:** Oddiy tovushlarni (“a”, “o”, “b”) oʻyin orqali talaffuz qilish. Misol: “a” tovushini “alma” soʻzi orqali oʻqish.
- **Morfemik tarkib:** Oddiy qoʻshimchalar (“-lar”) orqali soʻz yasash. Misol: “kitob” + “-lar” = “kitoblar”.
- **Oʻyinli usullar:** Harf topish oʻyinlari, tovushlarni moslashtirish.
- **Rangli materiallar:** Kartochkalar bilan “b” harfini “bola” soʻzi bilan oʻrgatish.
- **Guruh ishlari:** “Ona” soʻzini guruhda talaffuz qilish.

Masalan, oʻquvchilar “o” tovushini oʻyin orqali oʻrganib, “ona” soʻzini yozadilar va talaffuz qiladilar.

32-jadval

Boʻlim	Usul	Amaliy misol	Kutilgan natija
Fonetika	Oʻyinli talaffuz	“a” tovushini “alma” soʻzi bilan	Toʻgʻri talaffuz
Morfemik tarkib	Oddiy qoʻshimchalar	“kitob” + “-lar”	Soʻz yasash koʻnikmalari

2-sinf oʻquvchilari (7-8 yosh) fonetika va morfemik tarkibni oʻrganishda oddiy soʻzlardan jumalarga oʻtishni boshlaydilar. Ularning tahlil qobiliyati rivojlanayotgan boʻlsa-da, oʻyinli va vizual usullar hali ham muhim ahamiyatga ega. Quyidagi metodik tavsiyalar qoʻllaniladi:

- **Fonetika:** Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlish va tovushlarni aniq talaffuz qilish. Misol: “kitob” soʻzini “ki-tob” deb boʻgʻinlarga ajratib, toʻgʻri talaffuz qilish.
- **Morfemik tarkib:** Oddiy qoʻshimchalarni (“-da”, “-dan”, “-ga”) tushunish va soʻzlarga qoʻshish. Misol: “uy” soʻziga “-da” qoʻshimchasini qoʻshib “uyda” soʻzini yasash va “Men uyda” jumlasini tuzish.
- **Oʻyinli usullar:** Boʻgʻinlarni topish oʻyini yoki qoʻshimchalarni moslashtirish oʻyini. Misol: “oʻq-” ildiziga “-uvchi” qoʻshimchasini qoʻshib “oʻquvchi” soʻzini yasash oʻyini.
- **Integratsion yondashuv:** Oʻzbek xalq maqollari yoki qisqa sheʼrlarni ishlatish. Misol: “Yaxshilik qil, yaxshilik top” maqolini oʻqib, boʻgʻinlarga ajratish va “yaxshi” soʻzini tahlil qilish.
- **Guruh ishlari:** Oʻquvchilar guruhlarda soʻzlarni tahlil qiladilar, masalan, “kitobxon” soʻzini “kitob” va “-xon” qismlarga ajratib, guruhda muhokama qilish.

- **Vizual yordam:** Morfemalarni rangli kartochkalar yoki diagrammalar bilan ko'rsatish. Misol: "o'quvchi" so'zini diagramma shaklida tahlil qilish.

- **Motivatsion strategiyalar:** To'g'ri talaffuz yoki so'z tahlili uchun stikerlar yoki diplomlar berish.

Masalan, o'qituvchi "kitobxon" so'zini doskada yozadi, o'quvchilar uni "kitob" va "-xon" qismlarga ajratadilar. So'ngra guruhlarda "Kitobxon dars qiladi" jumlasini tuziladi va to'g'ri talaffuz qilinadi. Bu jarayon o'quvchilarning fonetik tushunchalarini mustahkamlab, so'z tuzilishini tushunishlariga yordam beradi.

33-jadval

Bo'lim	Usul	Amaliy misol	Kutilgan natija
Fonetika	Bo'g'inlarga bo'lish	"kitob" = "ki-tob"	To'g'ri talaffuz va bo'g'in tushunchasi
Morfemik tarkib	Qo'shimchalarni qo'llash	"uy" + "-da" = "uyda"	So'z yasash va jumla tuzish ko'nikmalari
O'yinli usullar	Qo'shimcha topish	"o'q-" + "-uvchi" = "o'quvchi"	Qiziqish va faollik oshadi
Integratsion yondashuv	Maqollar orqali o'rgatish	"yaxshi" so'zini tahlil qilish	Madaniy savodxonlik oshadi

3-sinf o'quvchilari (8-9 yosh) fonetik tahlil va morfemik tarkibni chuqurroq o'rganishga qodir. Ular so'zlarni nafaqat bo'g'inlarga, balki tovushlarga ham ajrata oladilar va murakkab qo'shimchalarni tushunadilar. Quyidagi metodik tavsiyalar qo'llaniladi:

- **Fonetika:** So'zlarni tovushlarga ajratish va fonetik tahlil qilish. Misol: "suvchi" so'zini [s-u-v-ch-i] tovushlariga ajratish va talaffuz qilish.

- **Morfemik tarkib:** Murakkab qo'shimchalarni ("-chi", "-siz", "-lik") o'rganish va so'zlarni tahlil qilish. Misol: "mehnatkash" so'zini "mehnat" + "-kash" qismlarga ajratish va ma'nosini tushuntirish.

- **Amaliy mashqlar:** Yangi so'zlarni yasash va jummalarda ishlatish. Misol: "yoz-" ildiziga "-uvchi" qo'shimchasini qo'shib "yozuvchi" so'zini yasash va "Yozuvchi kitob yozadi" jumlasini tuzish.

- **Integratsion yondashuv:** O'zbek adabiyotidagi matnlarni tahlil qilish. Misol: Alisher Navoiy she'ridagi "dost" so'zini tahlil qilib, "dostlik" so'zini yasash.

- **Guruh ishlari:** So'zlarni guruhda tahlil qilish va yangi so'zlarni guruhda yasash. Misol: "o'qituvchi" so'zini tahlil qilib, guruhda jumla tuzish.

- **Interaktiv vositalar:** Interaktiv doskada so'zlarni tovushlarga yoki morfemalarga ajratish. Misol: "kitobxon" so'zini doskada diagramma shaklida tahlil qilish.

- **Differensial yondashuv:** O'quvchilarning darajasiga qarab topshiriqlar berish. Masalan, ba'zi o'quvchilar "kitoblar" so'zini tahlil qilsa, boshqalari "kitobxonlik" so'zini tahlil qiladilar.

Masalan, o'qituvchi "mehnatkash" so'zini doskada yozadi, o'quvchilar uni "mehnat" va "-kash" qismlarga ajratadilar, so'ngra "Mehnatkash odam muvaffaqiyatga erishadi" jumlasini tuzadilar. Bu jarayon o'quvchilarning fonetik va morfemik tahlil ko'nikmalarini rivojlantiradi.

34-jadval

Bo'lim	Usul	Amaliy misol	Kutilgan natija
Fonetika	Tovushlarga ajratish	“suvchi” = [s-u-v-ch-i]	Fonetik tahlil ko'nikmalari
Morfemik tarkib	Murakkab qo'shimchalar	“mehnat” + “-kash” = “mehnatkash”	So'z tuzilishini tushunish
Amaliy mashqlar	Yangi so'zlar yasash	“yoz-” + “-uvchi” = “yozuvchi”	So'z yasash va jumla tuzish
Integratsion yondashuv	Adabiyot orqali tahlil	“dost” → “dostlik”	Madaniy va leksik bilimlar

4-sinf o'quvchilari (9-10 yosh) fonetika va morfemik tarkibni tizimli tahlil qilishga qodir. Ular murakkab so'zlarni tahlil qila oladilar va grammatik qoidalarni jummalarda qo'llay oladilar. Quyidagi metodik tavsiyalar qo'llaniladi:

- **Fonetika:** So'zlarni tovush va bo'g'inlarga ajratib, fonetik xususiyatlarini tahlil qilish. Misol: “o'zbek” so'zini [o'z-b-e-k] tovushlariga ajratib, unli va undosh tovushlarni aniqlash.

- **Morfemik tarkib:** Murakkab so'zlarni ildiz, qo'shimcha va boshqa qismlarga ajratish. Misol: “o'zbekistonlik” so'zini “o'zbek” + “-iston” + “-lik” qismlarga ajratish.

- **Amaliy mashqlar:** Murakkab so'zlarni yasash va matnlarda ishlatish. Misol: “o'q-” ildiziga “-ituvchi” qo'shimchasini qo'shib “o'qituvchi” so'zini yasash va “O'qituvchi dars beradi” jumlasini tuzish.

- **Integratsion yondashuv:** O'zbek xalq hikoyalari yoki adabiy matnlarni tahlil qilish. Misol: “Alpomish” dostonidagi “dostlik” so'zini tahlil qilish.

- **Guruh ishlari:** Guruhlarda murakkab so'zlarni tahlil qilish va yangi so'zlarni yasash. Misol: “mehnatkashlik” so'zini tahlil qilib, guruhda jumla tuzish.

- **Interaktiv vositalar:** Raqamli platformalarda so'zlarni tahlil qilish. Misol: “O'zbek tilim” ilovasida “o'zbekistonlik” so'zini tahlil qilish.

- **Differensial yondashuv:** O'quvchilarning qobiliyatlariga qarab topshiriqlar berish. Masalan, ba'zi o'quvchilar “dostlik” so'zini tahlil qilsa, boshqalari “o'zbekistonlik” so'zini tahlil qiladilar.

- **Motivatsion strategiyalar:** Murakkab tahlillar uchun sertifikatlar yoki sinf taqdimotlari tashkil qilish.

Masalan, o'quvchilar “o'zbekistonlik” so'zini “o'zbek” + “-iston” + “-lik” qismlarga ajratadilar, so'ngra “O'zbekistonlik yoshlar o'qishadi” jumlasini tuzadilar. Bu jarayon o'quvchilarning tahlil qobiliyatini va nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi.

35-jadval

Bo'lim	Usul	Amaliy misol	Kutilgan natija
Fonetika	Tovush va bo'g'in tahlili	“o'zbek” = [o'z-b-e-k]	Fonetik xususiyatlarni tushunish
Morfemik tarkib	Murakkab so'z tahlili	“o'zbekistonlik” = “o'zbek” + “-iston” + “-lik”	So'z tuzilishini chuqur tahlil
Amaliy mashqlar	So'z yasash va jumla tuzish	“o'q-” + “-ituvchi” = “o'qituvchi”	Nutq ko'nikmalari rivojlanadi
Integratsion yondashuv	Adabiy matn tahlili	“dostlik” so'zini tahlil qilish	Adabiy va leksik bilimlar

Zamonaviy texnologiyalar fonetika va morfemik tarkib o'rgatishda o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va o'quv jarayonini samarali qiladi. Har bir sinf uchun mos usullar quyidagicha:

- **1-sinf:** Interaktiv doskalar orqali tovushlarni talaffuz qilish va harflarni chizish. Misol: “a” tovushini doskada talaffuz qilib, “alma” so‘zini yozish.
- **2-sinf:** Raqamli ilovalar orqali bo‘g‘inlarni topish va qo‘shimchalarni o‘rganish. Misol: “O‘zbek alifbosi” ilovasida “kitobxon” so‘zini tahlil qilish.
- **3-sinf:** Mobil ilovalar orqali tovush tahlili va so‘z yasash mashqlari. Misol: “O‘zbek tilim” ilovasida “mehnatkash” so‘zini tahlil qilish.
- **4-sinf:** Onlayn platformalarda murakkab so‘zlarni tahlil qilish va testlar o‘tkazish. Misol: “o‘zbekistonlik” so‘zini platformada tahlil qilish va test topshirish.
- **Umumiy vositalar:** Audio va video materiallar, masalan, tovushlarni talaffuz qiluvchi videolar yoki qo‘shimchalarni tushuntiruvchi animatsiyalar.

Masalan, 3-sinf o‘quvchilari “O‘zbek tilim” ilovasida “mehnatkash” so‘zini tahlil qilib, uning morfemik tarkibini aniqlaydilar va “Mehnatkash odam” jumlasini tuzadilar. Bu jarayon o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

36-jadval

Sinf	Texnologiya	Qo‘llanilishi	Amaliy misol
1-sinf	Interaktiv doska	Tovush va harf o‘rgatish	“a” tovushini “alma” so‘zi bilan
2-sinf	Raqamli ilovalar	Bo‘g‘in va qo‘shimcha o‘rgatish	“kitobxon” so‘zini tahlil qilish
3-sinf	Mobil ilovalar	Tovush va so‘z tahlili	“mehnatkash” so‘zini tahlil qilish
4-sinf	Onlayn platformalar	Murakkab so‘z tahlili	“o‘zbekistonlik” so‘zini tahlil qilish

Nazorat savollari:

- 1-sinfda fonetika va morfemik tarkibni o‘rgatishning metodik xususiyatlari qanday?
- 2-sinfda bo‘g‘inlarga bo‘lish va qo‘shimchalarni o‘rgatish qanday tashkil qilinadi?
- 3-sinfda fonetik tahlil va murakkab qo‘shimchalarni o‘rgatishning usullari qaysilar?
- 4-sinfda murakkab so‘zlarni tahlil qilishning metodik yondashuvlari qanday?
- Zamonaviy texnologiyalarni 1-4-sinflarda fonetika o‘rgatishda qo‘llashning afzalliklari nimalardan iborat?
- O‘yinli usullarning 1-2-sinflarda fonetika o‘rgatishdagi o‘rni qanday?
- Integratsion yondashuvning 3-4-sinflarda morfemik tarkib o‘rgatishdagi ahamiyati nimada?
- Differensial yondashuv fonetika va morfemik tarkib darslarida qanday qo‘llaniladi?
- O‘zbek xalq adabiyotini fonetika va morfemik tarkib o‘rgatishda qo‘llashning ta’siri qanday?
- Raqamli platformalarni 4-sinfda murakkab so‘z tahlilida qo‘llashning samarasi qanday?

Topshiriqlar:

1. 1-4-sinflarda fonetika va morfemik tarkib o'rgatish metodikasini tahlil qiluvchi 2000 so'zlik maqola yozing.
2. 1-sinf uchun fonetika va morfemik tarkib bo'yicha 10 ta mashg'ulot rejasini ishlab chiqing.
3. 2-sinf uchun bo'g'inlarga bo'lish va qo'shimchalarni o'rgatish bo'yicha 8 ta o'yinli topshiriq ishlab chiqing.
4. 3-sinf uchun fonetik tahlil va morfemik tarkib bo'yicha 20 slaydlik taqdimot tayyorlang.
5. 4-sinf uchun murakkab so'zlarni tahlil qilish bo'yicha 10 ta amaliy topshiriq ishlab chiqing.
6. O'zbek xalq maqollarini fonetika va morfemik tarkib o'rgatishda qo'llash bo'yicha 8 ta mashg'ulot rejasini tuzing.
7. Zamonaviy texnologiyalarni 1-4-sinflarda fonetika o'rgatishda qo'llash bo'yicha 12 ta taklif ishlab chiqing.
8. Integratsion yondashuvning fonetika va morfemik tarkib o'rgatishdagi ta'sirini tahlil qiluvchi 1500 so'zlik insho yozing.
9. Differensial yondashuvni 3-4-sinflarda morfemik tarkib o'rgatishda qo'llash bo'yicha 10 ta taklif ishlab chiqing.
10. Fonetika va morfemik tarkib o'rgatishning o'quvchilarning nutq ko'nikmalariga ta'sirini tahlil qiluvchi 2000 so'zlik maqola yozing

VI. LUG‘AT VA SO‘Z TURKUMLARI

6.1. Lug‘at ustida ishlash metodikasi

Kichik reja:

1. Asosiy metodik usullar.
2. Leksik boylikni oshirish strategiyalari.
3. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya.
4. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
5. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash.

Lug‘at ishlash boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining so‘z boyligini kengaytirish, yangi so‘zlarning ma’nolarini o‘zlashtirish va ularni og‘zaki va yozma nutqda to‘g‘ri ishlatish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan muhim jarayondir. Bu jarayon o‘quvchilarning fikrlarini aniq va ravon ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi, tilni chuqur tushunishga yordam beradi, nutq madaniyatini oshiradi va ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Lug‘at ishlash til o‘rganishning asosi bo‘lib, o‘quvchilarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, adabiy didini oshirish va milliy madaniyatni tushunishda muhim rol o‘ynaydi. Quyidagi metodik usullar va strategiyalar qo‘llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** O‘qituvchi yangi so‘zlarning ma’nolarini o‘quvchilarning yoshiga mos, oddiy va tushunarli tilda tushuntiradi. Masalan, “mehr” so‘zining ma’nosini tushuntirish uchun “Ona mehr bilan bolani quchdi” jumlasini keltiriladi, bu so‘z sevgi, muhabbat va g‘amxo‘rlikni ifodalaydi. O‘quvchilardan shu so‘z bilan jumla tuzish so‘raladi, masalan, “Otam menga mehr bilan kitob o‘qib berdi”. Talaffuzga alohida e’tibor beriladi: o‘qituvchi “mehr” so‘zini bir necha marta takrorlaydi va o‘quvchilardan ham takrorlashni so‘raydi. Bu usul so‘zlarning ma’nosini xotirada mustahkamlashga, nutq organlarini rivojlantirishga va to‘g‘ri talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, “hurmat” so‘zini o‘rgatishda “Biz o‘qituvchimizni hurmat qilamiz” jumlasini orqali so‘zning ma’nosi tushuntiriladi va talaffuz mashq qildiriladi. Tushuntirish jarayonida o‘qituvchi so‘zning ishlatilish kontekstini ko‘rsatish uchun misollar keltiradi, masalan, “Hurmat katta yoshlilarga ehtirom ko‘rsatishni anglatadi”. Bu usul o‘quvchilarning so‘zlarni to‘g‘ri tushunishini ta’minlaydi va ularning nutqini boyitadi.

- **Kontekstli o‘qitish:** Yangi so‘zlar hikoyalar, she’rlar, maqollar yoki qisqa matnlar kontekstida o‘rgatiladi, bu so‘zning ma’nosini uning ishlatilgan muhiti orqali tushunish imkonini beradi. Masalan, “Alpomish” dastanining soddalashtirilgan versiyasida “dost” so‘zi “Alpomishning sadoqatli dostlari” iborasi orqali tushuntiriladi. O‘quvchilar “Mening dostim bilan maktabga boraman” jumlasini tuzadilar. O‘qituvchi savollar orqali faol ishtirokni ta’minlaydi: “Dostlik nimalarni anglatadi?” yoki “Sizning eng yaqin do‘stingiz kim?”. O‘zbek xalq ertaklari, masalan, “Kaltabin” yoki “Semurg”, so‘zlarni hikoya muhiti orqali oson eslab qolishga yordam beradi. Masalan, “Kaltabin” ertagida “aqlli” so‘zi tahlil qilinib, “Aqlli bola muammolarni hal qiladi” jumlasini tuziladi. Kontekstli o‘qitish so‘zlarni chuqur anglashga va turli kontekstlarda qo‘llashga o‘rgatadi. O‘qituvchi o‘zbek xalq og‘zaki ijodidan foydalanadi, masalan, “Semurg” ertagidagi “jasorat” so‘zini tushuntirib, “Jasorat bilan qiyinchiliklarni

yengdim” jumlasini tuzdiradi. Bu usul o‘quvchilarning tasavvurini oshiradi va so‘zlarni emotsional jihatdan o‘zlashtirishga yordam beradi.

- **O‘yinli usullar:** O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o‘yin shaklidagi faoliyatlar qo‘llaniladi. Masalan, sinonim va antonim topish o‘yinlari leksik boylikni kengaytiradi. “Katta” so‘ziga sinonimlar (ulkan, yirik, buyuk) yoki antonimlar (kichik, xurdala) topish o‘yini tashkil qilinadi. Sinf guruhlariga bo‘linadi, har bir guruhga so‘z beriladi, masalan, “yaxshi” so‘ziga sinonim sifatida “zo‘r” yoki “ajoyib”, antonim sifatida “yomon” topiladi. “So‘z xazinasini” o‘yinida o‘quvchilar “tabiat” mavzusi bo‘yicha so‘zlarni yig‘adilar: “daraxt”, “gul”, “suv”, “shamol”. Eng ko‘p so‘z to‘plagan guruh stiker yoki kichik sovg‘a (qalam, daftar) bilan rag‘batlantiriladi. Yana bir o‘yin sifatida “So‘z ovi” tashkil qilinadi, bunda sinf ichida yashirilgan so‘z kartochkalari topiladi va ular bilan jumlar tuziladi, masalan, “daraxt” so‘zi topilib, “Bog‘da daraxt o‘sadi” jumlasini tuziladi. Bu o‘yinlar ijodiy fikrlashni, nutq faolligini oshiradi va so‘zlarni xotirada mustahkamlashga yordam beradi, ayniqsa 1-2-sinf o‘quvchilari uchun samarali, chunki ularning e‘tibor muddati qisqa va o‘yinlarga qiziqishi yuqori.

- **Amaliy mashqlar:** O‘quvchilar yangi so‘zlarni jumalarda, qisqa hikoyalarda yoki dialoglarda ishlatadilar. Masalan, “baxt” so‘zini o‘rgatishda o‘quvchilardan “Baxt oilada yashaydi” jumlasini yoki “Bir kuni baxtli bola o‘rmonda sayr qildi va ko‘p do‘st topdi” hikoyasi yozish so‘raladi. O‘qituvchi differentsial yondashuv qo‘llaydi: oddiy o‘quvchilar jumla tuzsa, qobiliyatli o‘quvchilar hikoya yoki dialog yozadilar. Masalan, “hurmat” so‘zini o‘rgatishda “Biz o‘qituvchimizni hurmat qilamiz” jumlasini tuziladi, keyin esa “Hurmat haqida” mavzusida dialog yoziladi, masalan, “- Hurmat nima? – Bu katta yoshlilarga ehtirom ko‘rsatishdir”. Bu mashqlar so‘zlarni amaliy kontekstda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, nutqni boyitadi va mustaqil fikrlashni oshiradi. O‘qituvchi mashqlarni o‘quvchilarning qobiliyatiga moslashtiradi, masalan, 1-sinfda oddiy jumlar, 4-sinfda esa murakkab hikoyalar talab qilinadi.

- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar kichik guruhlarda so‘zlarni muhokama qiladilar, jumlar tuzadilar yoki ma’nolarini tahlil qiladilar. Masalan, “hurmat” so‘zini tahlil qilib, guruhda “Katta yoshlilarga hurmat ko‘rsatish kerak” jumlasini tuziladi. Har bir o‘quvchiga rol beriladi: biri ma’noni tushuntiradi, boshqasi jumla tuzadi, uchinchi sinonim topadi, masalan, “hurmat” o‘rniga “ehtimol”. O‘qituvchi savollar beradi: “Hurmat qanday holatlarda namoyon bo‘ladi?” yoki “Bu so‘zning o‘rniga qanday so‘z ishlatiladi?”. Guruh ishlari ijtimoiy ko‘nikmalarni, hamkorlikda ishlashni rivojlantiradi va so‘zlarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o‘rgatadi. Masalan, “sadoqat” so‘zini muhokama qilib, o‘quvchilar “Do‘stlikda sadoqat muhim” jumlasini tuzadilar va uning ma’nosini guruhda tahlil qiladilar.

- **Vizual yordam:** So‘zlarning ma’nolari rasmlar, kartochkalar, plakatlar yoki diagrammalar orqali ko‘rsatiladi. Masalan, “gul” so‘zini o‘rgatishda gulning rangli rasmi ko‘rsatiladi, “Bog‘da chiroyli gul o‘sadi” jumlasini tuziladi. Yana bir misol sifatida “uy” so‘zini uy rasmi bilan bog‘lash va “Mening uyim katta” jumlasini tuzish mumkin. 1-sinf uchun yorqin va katta rasmlar, 4-sinf uchun murakkab diagrammalar ishlatiladi. Vizual yordam xotirani faollashtiradi, darsni qiziqarli qiladi va so‘zlarni tezroq eslab qolishga yordam beradi. Masalan, “tabiat” mavzusi bo‘yicha daraxt, gul

va suv rasmlari bilan plakat tayyorlanadi va o'quvchilar ushbu so'zlarni ishlatib jumlar tuzadilar.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Yangi so'zlar muntazam takrorlanadi va turli faoliyatlarda qo'llaniladi. Masalan, "mehr" so'zini o'rgangandan keyin o'quvchilar uni she'r o'qishda, hikoya yozishda yoki suhbatlarda ishlatadilar. O'qituvchi dars oxirida so'z ro'yxatini tuzish yoki qisqa matn yozishni topshiradi, masalan, "Ona mehri cheksizdir" jumlasini yoki "Mehr haqida" mavzusida qisqa she'r yoziladi. Takrorlash so'zlarni uzoq muddatli xotirada saqlaydi. O'qituvchi turli usullardan foydalanadi: so'zlarni mavzularga bo'lish (oila, tabiat), sinonim/antonim topish yoki jumalarda ishlatish.

- **Motivatsion strategiyalar:** O'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun muvaffaqiyatlar rag'batlantiriladi. Masalan, to'g'ri jumla tuzgan o'quvchiga stiker, diplom yoki kichik sovg'a (qalam, daftar) beriladi. Sinfda "Haftaning so'z ustasi" tanlovi tashkil qilinadi, bu o'quvchilarning faolligini oshiradi. O'qituvchi ijobiy fikr-mulohazalarga e'tibor beradi: "Juda yaxshi jumla tuzding!" yoki "Sening so'z boyliging o'smoqda!". Motivatsion strategiyalar o'ziga ishonchni oshiradi, darsga qiziqishni saqlaydi va so'zlarni o'rganishni yoqimli jarayonga aylantiradi.

O'quvchilarning leksik boyligini oshirish usullari
Leksik boylikni oshirish o'quvchilarning tilni boy va rang-barang ishlatish qobiliyatini rivojlantiradi, fikrlash doirasini kengaytiradi va muloqot ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Sinonim va antonimlar:** O'quvchilar so'zlarni turli ma'nolarda ishlatishni o'rganadilar. Masalan, "yaxshi" so'ziga sinonimlar (zo'r, ajoyib) va antonimlar (yomon, nojo'ya) topiladi. O'quvchilar "Yaxshi bola dars qildi" jumlasini o'rniga "Ajoyib bola dars qildi" yozadilar. "Sinonim ovi" o'yini tashkil qilinadi, bunda eng ko'p sinonim topgan o'quvchi g'olib deb topiladi. Bu nutqni moslashuvchan va boy qiladi.

- **Mavzuli so'zlar to'plami:** O'quvchilar "oila" mavzusi bo'yicha "ona", "ota", "aka", "opa" so'zlarini yig'adilar va "Mening oilam katta" jumlasini tuzadilar. "Tabiat" mavzusi bo'yicha "Bog'da daraxtlar va gullar o'sadi" hikoyasi yoziladi. Bu tematik so'z boyligini oshiradi.

- **So'z birikmalari va iboralar:** "Yuragi ochiq" iborasini ishlatib, "Mening do'stim yuragi ochiq inson" jumlasini tuziladi. O'zbek xalq iboralari, masalan, "qaddi baland" ("Mening akam qaddi baland yigit"), nutqni obrazli qiladi.

- **Hikoya va she'rlar:** Alisher Navoiyning "Baxt" she'ridan "saodat", "farovonlik" so'zlari o'rganilib, "Saodat oilada yashaydi" jumlasini tuziladi. Beruniy hikoyalaridagi "adolat" so'zi tahlil qilinadi. Bu adabiy savodxonlikni oshiradi.

- **Suhbat va munozaralar:** "Do'stlik" mavzusi bo'yicha "Sadoqat do'stlikda muhim" fikri muhokama qilinadi. Savollar ("Sadoqat nimalarni anglatadi?") fikrlashni rag'batlantiradi.

- **Lug'at daftarlari:** O'quvchilar "hurmat" so'zini, uning ma'nosini ("katta yoshlilarga ehtirom") va jumlaning ("Biz o'qituvchimizni hurmat qilamiz") daftarga yozadilar. Bu tizimli o'rganishni ta'minlaydi.

- **Soʻz oʻyinlari va topishmoqlar:** “Uchib yuradi, qanoti yoʻq” topishmogʻi “xat” soʻzini oʻrgatadi, “Men doʻstimga xat yozdim” jumlasini tuziladi. Bu ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

- **Mustaqil oʻqish:** “Kaltabin” ertagidagi “aqlli” soʻzini oʻrganib, “Aqlli bola muammolarni hal qiladi” jumlasini tuziladi. Bu mustaqil oʻrganishni rivojlantiradi.

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan bogʻlash
Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi lugʻat ishlashda muhim manba sifatida xizmat qiladi, soʻz boyligini kengaytirish bilan birga milliy madaniyatni tushunishga yordam beradi:

- **Xalq ertaklari:** “Alpomish” dastanidan “sadoqat”, “dost”, “mardlik” soʻzlari oʻrganilib, “Sadoqat doʻstlikda muhim” jumlasini tuziladi. Ertaklar tasavvurni rivojlantiradi.

- **Maqollar va topishmoqlar:** “Mehnat kishini ulugʻ qiladi” maqolasidan “mehnat” soʻzi oʻrganiladi, “Mehnat bilan muvaffaqiyatga erishdim” jumlasini tuziladi. “Oʻzi kichik, ovozi baland” topishmogʻi “chigʻiray” soʻzini oʻrgatadi.

- **Sheʼrlar va hikoyalar:** Navoiyning “Baxt” sheʼridan “saodat” soʻzi, Beruniy hikoyalaridan “adolat” soʻzi oʻrganilib, “Adolat hamma uchun muhim” jumlasini tuziladi.

- **Xalq iboralari:** “Yuragi ochiq” iborasini ishlatib, “Opam yuragi ochiq inson” jumlasini tuziladi. Iboralar milliy madaniyatni tushuntiradi.

- **Adabiy muhokamalar:** “Kaltabin” ertagidagi “aqlli” soʻzi muhokama qilinadi, “Aqlli odam muammolarni hal qiladi” jumlasini tuziladi.

- **Dostonlar:** “Gʻorxod oʻzbek” dostonidan “mardlik” soʻzi oʻrganilib, “Mardlik oʻzbek xalqining xususiyatidir” jumlasini tuziladi.

- **Integratsiya:** “Oʻzbekiston” soʻzini oʻrganishda tarix haqida maʼlumot beriladi, “Oʻzbekiston mening vatanim” jumlasini tuziladi.

- **Xalq anʼanalari:** “Mehmondoʻstlik” soʻzi oʻzbek xalqining mehmonnavozlik odatlari orqali oʻrgatiladi, “Oʻzbeklar mehmondoʻst xalqdir” jumlasini tuziladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Lugʻat ishlash oʻquvchilarning yosh xususiyatlariga mos tashkil qilinadi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Eʼtibor muddati qisqa (10-15 daqiqa), oʻyinlarga qiziqish yuqori. Oddiy soʻzlar (ona, ota, uy, gul) oʻyin shaklida oʻrgatiladi. Masalan, “gul” soʻzi rasmlar bilan bogʻlanadi, “Bogʻda gul oʻsadi” jumlasini tuziladi. “Soʻz ovi” oʻyinida oʻquvchilar “o” harfi bilan boshlanadigan soʻzlarni topadilar (olma, ot, ona).

- **2-sinf (7-8 yosh):** Oddiy jumlar tuzish boshlanadi, “mehr” soʻzi kontekstda oʻrgatiladi, “Ona mehr bilan quchdi” jumlasini tuziladi. Sinonim oʻyinlari ishlatiladi, masalan, “yaxshi” soʻziga “zoʻr” topiladi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Mavhum soʻzlar (baxt, sadoqat) oʻrgatiladi. “Baxt” soʻzidan “Baxtli bola sayr qildi” hikoyasi yoziladi. Guruh muhokamalari tashkil qilinadi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Murakkab soʻzlar (adolat) oʻrgatiladi, Beruniy hikoyalaridan foydalanilib, “Adolat haqida mening fikrim” inshosi yoziladi. Raqamli platformalar ishlatiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash

Zamonaviy texnologiyalar lug‘at ishlashni qiziqarli va samarali qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** “Mehr” so‘zi ko‘rsatilib, “Ona mehr bilan quchdi” jumlasini tuziladi. Dars vizual boyitiladi.
- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida “do‘st” so‘zining sinonimlari topiladi.
- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida “hurmat” so‘zi o‘rganiladi.
- **Video va audio materiallar:** “Baxt” so‘zini talaffuz qiluvchi video ko‘rsatiladi.
- **Onlayn testlar:** “Sadoqat” so‘zini kontekstda qo‘llash sinovi o‘tkaziladi.
- **Virtual sinf muhiti:** “Zoom” orqali “adolat” so‘zi muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. Lug‘at ishlashning boshlang‘ich sinflarda nutq rivojlanishidagi ahamiyati nimada?
2. Tushuntirish usulining lug‘at ishlashdagi o‘rni va samarasi qanday?
3. Kontekstli o‘qitish so‘z boyligini oshirishda qanday afzalliklarga ega?
4. O‘yinli usullar 1-2-sinf o‘quvchilarida so‘z boyligini oshirishda qanday samara beradi?
5. Guruh ishlari orqali so‘z boyligini rivojlantirishning afzalliklari nimalardan iborat?
6. Vizual yordamning lug‘at ishlashdagi roli va samarasi qanday?
7. O‘zbek xalq maqollari va ertaklari lug‘at ishlashda qanday ishlatiladi?
8. Alisher Navoiy she‘rlari orqali so‘z boyligini oshirishning usullari qanday?
9. Zamonaviy texnologiyalar lug‘at ishlashda qanday qo‘llaniladi va ularning afzalliklari nimalarda?
10. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos lug‘at ishlash usullari qanday farq qiladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun “oila” mavzusida 10 ta so‘z yig‘ib, har biri bilan jumla tuzing (masalan, “ona”, “ota”, “Mening onam chiroyli”).
2. 2-sinf uchun “yaxshi” so‘ziga sinonim va antonim topish o‘yini uchun 8 ta topshiriq ishlab chiqing (masalan, “yaxshi” so‘ziga sinonim toping).
3. 3-sinf uchun “baxt” so‘zini ishlatib, 5-7 jumla qisqa hikoya yozish topshirig‘i tayyorlang.
4. 4-sinf uchun “adolat” so‘zini tahlil qilib, 150-200 so‘zlik insho yozish topshirig‘i ishlab chiqing.
5. “Alpomish” dastanidan 10 ta so‘z tanlab, ularning ma‘nolarini tushuntirish va har biri bilan jumla tuzish topshirig‘i.
6. O‘zbek xalq maqollaridan 5 tasini tanlab, ulardagi so‘zlarni tahlil qilish va har biri bilan jumla tuzish.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida “hurmat” so‘zini o‘rganish uchun 5 ta interaktiv mashq ishlab chiqing (masalan, sinonim topish).
8. “Sadoqat” so‘zini tahlil qilib, 10 ta turli kontekstdagi jumla tuzing.
9. 1-4-sinflar uchun topishmoqlardan foydalanib, 8 ta so‘z o‘rgatish topshirig‘i ishlab chiqing (masalan, “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” – xat).

10. 3-sinf uchun “do‘stlik” mavzusida guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlang (masalan, “Do‘stlikda sadoqat qanchalik muhim?”).

Real internet tarmog‘ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – O‘zbek tili bo‘yicha interaktiv mashqlar, lug‘atlar va so‘z o‘yinlari.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – O‘zbek adabiyoti, metodik qo‘llanmalar va ta’lim resurslari.
3. **O‘zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar to‘plami.
4. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – Navoiy she’rlari, tahlillar va adabiy materiallar.
5. **O‘zbek tili darsliklari** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar va mashqlar.
6. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari, metodik qo‘llanmalar va o‘quv materiallari.
7. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti, hikoyalar va she’rlar to‘plami.
8. **O‘zbek tili o‘yinlari** (<https://uzgames.uz>) – So‘z o‘yinlari, topishmoqlar va interaktiv mashqlar.

6.2. So‘z turkumlarini o‘qitish metodikasi

Kichik reja:

1. **Kirish:** So‘z turkumlarini o‘qitishning maqsadi, grammatik savodxonlikdagi o‘rni va nutq rivojlanishidagi ahamiyati.
2. **Asosiy metodik usullar:** Tushuntirish, kontekstli o‘qitish, o‘yinli usullar, amaliy mashqlar, guruh ishlari, vizual yordam, takrorlash va motivatsion strategiyalar.
3. **So‘z turkumlarini tushunish va qo‘llash:** Ot, sifat, fe‘l, son, olmosh so‘z turkumlarini jumalarda aniqlash, guruhlash va adabiy tahlil qilish.
4. **Adabiy kontekstda o‘qitish:** O‘zbek adabiyoti (hikoyalar, she‘rlar, maqollar) orqali so‘z turkumlarini o‘rgatish.
5. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun maxsus metodik usullar va faoliyatlar.
6. **Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, mobil ilovalar, video/audio materiallar, onlayn testlar va virtual sinf muhiti.
7. **Xulosa:** So‘z turkumlarini o‘qitishning grammatik savodxonlik va nutq rivojlanishidagi samarasi.

So‘z turkumlarini o‘qitish o‘zbek tilida so‘zlarning grammatik xususiyatlarini, gapdagi o‘rnini va ma‘nosini o‘rganishga qaratilgan. Bu jarayon o‘quvchilarning tilni tizimli tushunishini ta‘minlaydi, gap tuzish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, yozma va og‘zaki nutqni mustahkamlaydi va grammatik savodxonlikni oshiradi. O‘quvchilar so‘zlarni ot, sifat, fe‘l, son, olmosh kabi toifalarga ajratishni o‘rganadilar. Quyidagi metodik usullar qo‘llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** So‘z turkumlarining xususiyatlari oddiy tilda tushuntiriladi. Masalan, “ot” so‘z turkumi nima yoki kimni ifodalaydi (“uy”, “bola”), “sifat” narsaning belgisini (“katta”, “chiroyli”) ifodalaydi. “Ona katta uyda yashaydi” jumlasini orqali “ona”, “uy” (ot), “katta” (sifat) ko‘rsatiladi. O‘quvchilar “Ota chiroyli mashina sotib oldi” jumlasini tuzadilar. Vizual diagrammalar, masalan, rangli sxemalar, farqlashni osonlashtiradi. O‘qituvchi “fe‘l” so‘z turkumini tushuntirishda “o‘qidi” so‘zini misol qilib, “Bola dars o‘qidi” jumlasini orqali harakatni ifodalashini ko‘rsatadi.

- **Kontekstli o‘qitish:** So‘z turkumlar hikoyalar, she‘rlar yoki jumalar orqali o‘rgatiladi. Masalan, “Alpomish” dastanidagi “Mard bola dars o‘qidi” jumlasini orqali “bola” (ot), “mard” (sifat), “o‘qidi” (fe‘l) tushuntiriladi. O‘quvchilar “Chiroyli qiz kitob o‘qidi” jumlasini tuzadilar. O‘qituvchi savollar beradi: “Bu jumlada qaysi so‘z harakatni ifodalaydi?” yoki “Qaysi so‘z narsaning belgisini ko‘rsatadi?”. Kontekstli o‘qitish so‘z turkumlarini amaliy kontekstda qo‘llashga o‘rgatadi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi “aqlli” so‘zi “Aqlli bola muammolarni hal qildi” jumlasini orqali tahlil qilinadi.

- **O‘yinli usullar:** “So‘z ovchisi” o‘yini o‘quvchilardan “ot” yoki “sifat” so‘zlarini topishni talab qiladi, masalan, “uy” (ot), “katta” (sifat). Sinf guruhlariga bo‘linadi, “Tez yugur” jumlasini orqali “tez” (sifat), “yugur” (fe‘l) aniqlanadi. Eng ko‘p to‘g‘ri javob topgan guruh rag‘batlantiriladi, masalan, stiker bilan. O‘yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va so‘z turkumlarini oson o‘zlashtirishga yordam beradi, ayniqsa 1-2-sinflar uchun samarali.

- **Amaliy mashqlar:** O‘quvchilar so‘z turkumlarini jumlalarda aniqlaydi yoki yangi jumlar tuzadilar. Masalan, “fe’l” so‘z turkumini o‘rgatishda “yurdi”, “o‘qidi” so‘zlari topilib, “Men maktabga yurdim” jumlasini tuziladi. O‘qituvchi differentsial yondashuv qo‘llaydi: oddiy o‘quvchilar so‘z turkumlarini aniqlasa, qobiliyatli o‘quvchilar qisqa matn yozadilar, masalan, “Chiroyli qiz maktabda o‘qidi” hikoyasi. Bu mashqlar grammatik ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar guruhlarda so‘z turkumlarini tahlil qiladilar. Masalan, “Chiroyli gul o‘sadi” jumlasini orqali “gul” (ot), “chiroyli” (sifat), “o‘sadi” (fe’l) aniqlanadi. Har bir o‘quvchiga rol beriladi: biri turkumni aniqlaydi, boshqasi jumla tuzadi. Guruh ishlari hamkorlikda ishlashni oshiradi.

- **Vizual yordam:** So‘z turkumlar rangli kartochkalar yoki diagrammalar orqali ko‘rsatiladi, masalan, “uy” (ot) yashil, “katta” (sifat) qizil kartochkada. Bu farqlashni osonlashtiradi va xotirani mustahkamlaydi. Masalan, “fe’l” so‘z turkumi uchun “yurdi” so‘zi ko‘k kartochkada ko‘rsatiladi.

- **Takrorlash:** So‘z turkumlar har darsda takrorlanadi. Masalan, “ot” so‘z turkumi o‘rgatilgandan keyin o‘quvchilar “kitob”, “daraxt” so‘zlarini topadilar. Takrorlash uzoq muddatli xotirada saqlashni ta‘minlaydi. O‘qituvchi turli usullardan foydalanadi: jumlalarda aniqlash, guruhlash yoki qisqa matn yozish.

- **Motivatsion strategiyalar:** To‘g‘ri aniqlagan yoki jumla tuzgan o‘quvchilar rag‘batlantiriladi, masalan, “So‘z turkumlari chempioni” unvoni beriladi. Ijobiy fikr-mulohazalar, masalan, “Juda yaxshi tahlil qilding!”, o‘ziga ishonchni oshiradi.

So‘z turkumlarini tushunish va qo‘llash

O‘quvchilar so‘z turkumlarini jumlalarda aniqlash, guruhlash va adabiy tahlil qilish orqali o‘rganadilar:

- **Jumlalarda aniqlash:** “Mening do‘stim kitob o‘qidi” jumlasini orqali “do‘stim” (ot), “mening” (olmosh), “o‘qidi” (fe’l) aniqlanadi.

- **Guruhlash:** So‘zlar turkumlar bo‘yicha guruhlanadi, masalan, “ot” guruhiga “uy”, “bola”, “sifat” guruhiga “katta”, “chiroyli” kiritiladi.

- **Adabiy tahlil:** “Alpomish” dastanidagi “jasur yigit jang qildi” jumlasini orqali “yigit” (ot), “jasur” (sifat), “jang qildi” (fe’l) tahlil qilinadi. O‘quvchilar shu so‘z turkumlaridan foydalanib, o‘z jumllarini tuzadilar, masalan, “Chiroyli qiz dars o‘qidi”.

Adabiy kontekstda o‘qitish

O‘zbek adabiyoti so‘z turkumlarini o‘rgatishda muhim manba sifatida ishlatiladi:

- **Hikoyalar:** “Kaltabin” ertagidagi “aqlli” (sifat) so‘zi tahlil qilinadi, “Aqlli bola muammolarni hal qildi” jumlasini tuziladi.

- **She‘rlar:** Navoiyning “Baxt” she‘ridagi “saodat” (ot) so‘zi o‘rganilib, “Saodat oilada” jumlasini tuziladi.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqolasidagi “mehnat” (ot) va “ulug‘” (sifat) so‘zlari tahlil qilinadi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

So‘z turkumlarini o‘qitish o‘quvchilarning yoshiga moslashtiriladi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Oddiy ot va sifatlar o‘yin shaklida o‘rgatiladi, masalan, “uy” (ot), “katta” (sifat). “So‘z topish” o‘yini ishlatiladi.
- **2-sinf (7-8 yosh):** Fe‘l va olmoshlar kiritiladi, masalan, “yurdi” (fe‘l), “men” (olmosh). Jumlar tuzish mashqlari beriladi.
- **3-sinf (8-9 yosh):** Son va murakkab so‘z turkumlar o‘rgatiladi, masalan, “uch” (son), “yaxshi” (sifat). Qisqa hikoyalar yoziladi.
- **4-sinf (9-10 yosh):** Murakkab so‘z turkumlar va gap tahlili, masalan, “adolat” (ot), “hamma” (olmosh). Insholar yoziladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

- **Interaktiv doskalar:** “Ot” so‘z turkumi diagrammalar orqali ko‘rsatiladi, “uy” so‘zi bilan jumla tuziladi.
- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida “sifat” so‘z turkumi mashqlari bajariladi.
- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida “fe‘l” so‘zlari o‘rganiladi.
- **Video va audio:** “Yurdi” so‘zining talaffuzi videoda ko‘rsatiladi.
- **Onlayn testlar:** So‘z turkumlarini aniqlash sinovi o‘tkaziladi.
- **Virtual sinf:** “Zoom” orqali “sifat” so‘z turkumi muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. So‘z turkumlarini o‘qitishning boshlang‘ich sinflardagi ahamiyati nimada?
2. Tushuntirish usuli so‘z turkumlarini o‘qitishda qanday qo‘llaniladi?
3. Kontekstli o‘qitish so‘z turkumlarini o‘rganishda qanday samara beradi?
4. O‘yinli usullar so‘z turkumlarini o‘qitishda qanday ishlatiladi?
5. Guruh ishlari so‘z turkumlarini o‘rganishda qanday yordam beradi?
6. Vizual yordam so‘z turkumlarini o‘qitishda qanday afzalliklarga ega?
7. O‘zbek adabiyoti so‘z turkumlarini o‘qitishda qanday ishlatiladi?
8. Alisher Navoiy she‘rlari so‘z turkumlarini o‘rganishda qanday yordam beradi?
9. Zamonaviy texnologiyalar so‘z turkumlarini o‘qitishda qanday qo‘llaniladi?
10. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos so‘z turkumlari o‘qitish usullari qanday farq qiladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun “ot” so‘z turkumi bo‘yicha 5 ta jumla tuzish topshirig‘i (masalan, “Uy katta”).
2. 2-sinf uchun “sifat” so‘z turkumini aniqlash uchun 5 ta mashq ishlab chiqing.
3. 3-sinf uchun “fe‘l” so‘z turkumini ishlatib, 5-7 jumla qisqa hikoya yozish topshirig‘i.
4. 4-sinf uchun so‘z turkumlarini tahlil qilib, 150-200 so‘zlik insho yozish topshirig‘i.
5. “Alpomish” dastanidan 10 ta so‘z turkumini aniqlash topshirig‘i.
6. O‘zbek adabiyotidan 5 ta she‘r tanlab, undagi so‘z turkumlarini tahlil qilish.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida so‘z turkumlari uchun 5 ta mashq topish.
8. “Chiroyli” so‘z turkumini tahlil qilib, 10 ta jumla tuzish.
9. 1-sinf uchun topishmoqlardan foydalanib, “ot” so‘z turkumini o‘rgatish topshirig‘i.
10. 3-sinf uchun “sifat” mavzusida guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash.

Real internet tarmog'ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O'zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – So'z turkumlari bo'yicha interaktiv mashqlar.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – Grammatik qoidalar va ta'lim resurslari.
3. **O'zbek adabiyoti** (<https://adabiyot.uz>) – Adabiy matnlar va tahlillar.
4. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – Navoiy she'rlari va adabiy materiallar.
5. **O'zbek tili darsliklari** (<https://darslik.uz>) – Boshlang'ich sinf darsliklari.
6. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta'lim resurslari va metodik qo'llanmalar.
7. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O'zbek adabiyoti va hikoyalar.
8. **O'zbek tili o'yinlari** (<https://uzgames.uz>) – So'z turkumlari bo'yicha o'yinlar va topishmoqlar.

6.3. Ot, sifat, son, olmosh, fe'l so'z turkumlari darslari va gap va so'z birikmasi

Kichik reja:

1. **Kirish:** Ot, sifat, son, olmosh, fe'l so'z turkumlarining o'qitishdagi ahamiyati va gap tuzishdagi roli.
2. **So'z turkumlari tahlili:** Har bir so'z turkumining xususiyatlari, misollar va o'qitish usullari.
3. **Gap va so'z birikmasi:** Gapning tuzilishi, so'z birikmalarining turlari va o'qitish metodlari.
4. **Adabiy kontekstda o'qitish:** O'zbek adabiyoti orqali so'z turkumlari va gap tuzishni o'rgatish.
5. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun moslashtirilgan metodik usullar.
6. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv vositalar, raqamli platformalar va onlayn testlar.
7. **Xulosa:** So'z turkumlari va gap tuzishning nutq rivojlanishidagi samarasi.

So'z turkumlari va gap tuzishni o'qitish o'zbek tilining grammatik tuzilishini tushunish, to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish va nutqni boyitish uchun muhimdir. O'quvchilar ot, sifat, son, olmosh, fe'l so'z turkumlarini va ularning gapdagi o'rnini o'rganadilar. Gap va so'z birikmalari o'quvchilarga to'liq fikr ifodalash va so'zlarning bog'lanishini tushunishga yordam beradi.

So'z turkumlari

- **Ot:** Nima yoki kimni ifodalaydi. Masalan, "Ota uy qurdi" jumlasini orqali "ota", "uy" (ot) o'rgatiladi. O'quvchilar kundalik hayotdan misollar keltiradilar: "kitob", "daraxt". O'qituvchi "ot" so'z turkumini rasmlar orqali tushuntiradi, masalan, "uy" so'zi uy rasmi bilan bog'lanadi.
- **Sifat:** Narsaning belgisini ifodalaydi. "Chiroyli gul" orqali "chiroyli" (sifat) o'rgatiladi. O'quvchilar "Katta uy" jumlasini tuzadilar. Vizual yordam sifatida rangli kartochkalar ishlatiladi.
- **Son:** Miqdorni ifodalaydi. "Uch kitob" orqali "uch" (son) o'rgatiladi. O'quvchilar "Ikki bola o'ynadi" jumlasini tuzadilar.
- **Olmosh:** So'z o'rnida ishlatiladi. "Men o'qidim" orqali "men" (olmosh) o'rgatiladi. O'quvchilar "Sen maktabdasan" jumlasini tuzadilar.
- **Fe'l:** Harakatni ifodalaydi. "Bola o'qidi" orqali "o'qidi" (fe'l) o'rgatiladi. O'quvchilar "Men yurdim" jumlasini tuzadilar.

Gap va so'z birikmasi

- **Gap:** To'liq fikr ifodalaydi. Masalan, "Men maktabga boraman" gapini tahlil qilinadi, egasi ("men") va kesimi ("boraman") aniqlanadi. O'quvchilar o'z fikrlarini ifodalovchi gaplar tuzadilar, masalan, "Otam kitob o'qidi".
- **So'z birikmasi:** So'zlarning bog'lanishi, masalan, "katta uy", "tez yugur". O'quvchilar yangi birikmalar tuzadilar, masalan, "yaxshi bola". O'qituvchi so'z birikmalarini diagrammalar orqali tushuntiradi.

Adabiy kontekstda o'qitish

- **Hikoyalar:** “Kaltabin” ertagidagi “aqlli bola” jumlasini orqali “aqlli” (sifat), “bola” (ot) tahlil qilinadi.
- **She’rlar:** Navoiyning she’rlaridan “saodat” (ot) so’zi o’rganilib, “Saodat oilada” jumlasini tuziladi.
- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug’ qiladi” maqolasidagi “mehnat” (ot), “ulug’” (sifat) tahlil qilinadi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

- **1-sinf:** Oddiy ot va sifatlar o’yin shaklida o’rgatiladi, masalan, “uy” (ot), “katta” (sifat). “So’z topish” o’yini ishlatiladi.
- **2-sinf:** Fe’l va olmoshlar kiritiladi, masalan, “yurdi” (fe’l), “men” (olmosh). Jumlar tuzish mashqlari beriladi.
- **3-sinf:** Son va murakkab so’z turkumlar, masalan, “uch” (son), “yaxshi” (sifat). Qisqa hikoyalar yoziladi.
- **4-sinf:** Murakkab so’z turkumlar va gap tahlili, masalan, “adolat” (ot), “hamma” (olmosh). Insholar yoziladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo’llash

- **Interaktiv doskalar:** “Ot” so’z turkumi diagrammalar orqali ko’rsatiladi.
- **Raqamli platformalar:** “O’zbek tilim” ilovasida “sifat” mashqlari bajariladi.
- **Mobil ilovalar:** “O’zbek Lug’at” ilovasida “fe’l” so’zlari o’rganiladi.
- **Video va audio:** “Yurdi” so’zining talaffuzi videoda ko’rsatiladi.
- **Onlayn testlar:** So’z turkumlarini aniqlash sinovi o’tkaziladi.
- **Virtual sinf:** “Zoom” orqali “sifat” muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. Ot so’z turkumining xususiyatlari va o’qitishdagi ahamiyati nimada?
2. Sifat so’z turkumini o’qitish usullari qanday?
3. Son so’z turkumi o’quvchilarga qanday o’rgatiladi?
4. Olmosh so’z turkumi gapda qanday ishlatiladi?
5. Fe’l so’z turkumini o’qitishda o’yinli usullarning roli nima?
6. Gap va so’z birikmasining farqi va o’qitishdagi ahamiyati nimada?
7. 1-sinfda so’z turkumlari qanday o’rgatiladi?
8. 4-sinfda murakkab so’z turkumlari qanday tahlil qilinadi?
9. O’zbek adabiyoti so’z turkumlari va gap tuzishni o’qitishda qanday yordam beradi?
10. Zamonaviy texnologiyalar so’z turkumlari va gap tuzishni o’qitishda qanday qo’llaniladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun “ot” so’z turkumi bo’yicha 5 ta jumla tuzish topshirig’i (masalan, “Uy katta”).
2. 2-sinf uchun “sifat” so’z turkumini aniqlash uchun 5 ta mashq ishlab chiqing.
3. 3-sinf uchun “fe’l” so’z turkumini ishlatib, 5-7 jumla qisqa hikoya yozish topshirig’i.
4. 4-sinf uchun so’z turkumlarini tahlil qilib, 150-200 so’zlik insho yozish topshirig’i.
5. “Alpomish” dastanidan 10 ta so’z turkumini aniqlash topshirig’i.

6. O‘zbek adabiyotidan 5 ta she’r tanlab, undagi so‘z turkumlarini tahlil qilish.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida so‘z turkumlari uchun 5 ta mashq topish.
8. “Chiroyli” so‘z turkumini tahlil qilib, 10 ta jumla tuzish.
9. 1-sinf uchun topishmoqlardan foydalanib, “ot” so‘z turkumini o‘rgatish topshirig‘i.
10. 4-sinf uchun “sadoqat” mavzusida so‘z turkumlari bilan guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash.

Real internet tarmog‘ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – So‘z turkumlari bo‘yicha interaktiv mashqlar va darslar.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – Grammatik qoidalar, darsliklar va ta’lim resurslari.
3. **O‘zbek adabiyoti** (<https://adabiyot.uz>) – Adabiy matnlar, she’rlar va tahlillar.
4. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – Navoiy she’rlari va adabiy tahlillar.
5. **O‘zbek tili darsliklari** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar.
6. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari va metodik qo‘llanmalar.
7. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti, hikoyalar va she’rlar.
8. **O‘zbek tili o‘yinlari** (<https://uzgames.uz>) – So‘z turkumlari bo‘yicha o‘yinlar va topishmoqlar.

VII. SINTAKSIS, PUNKTUATSIYA VA ORFOGRAFIYA

7.1. Boshlang'ich sinflarda sintaktik tushunchalar ustida ishlash, punktuatsiya elementlari va orfografiyani o'rganish metodikasi

Kichik reja:

1. **Kirish:** Sintaksis, punktuatsiya va orfografiyaning o'qitishdagi ahamiyati va nutq rivojlanishidagi roli.
2. **Sintaksis:** Gap va jumlar tuzilishi, egasi va kesimi, gap turlari.
3. **Puntuatsiya:** Tinish belgilari (nuqta, vergul, savol belgisi) va ularning qo'llanilishi.
4. **Orfografiya:** To'g'ri yozish qoidalar, imlo va xatolar.
5. **Adabiy kontekstda o'qitish:** O'zbek adabiyoti orqali sintaksis, punktuatsiya va orfografiyani o'rgatish.
6. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun moslashtirilgan metodik usullar.
7. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv vositalar, raqamli platformalar va onlayn testlar.
8. **Xulosa:** Sintaksis, punktuatsiya va orfografiyaning nutq va yozma savodxonlikdagi samarasi.

Sintaksis, punktuatsiya va orfografiya o'zbek tilining to'g'ri va aniq ifodalanishini ta'minlaydi. Sintaksis gap va jumlar tuzilishini, punktuatsiya tinish belgilari qo'yish qoidalarini, orfografiya esa to'g'ri yozishni o'rgatadi. Bu bo'limlar o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini rivojlantiradi, muloqot ko'nikmalarini mustahkamlaydi va adabiy savodxonlikni oshiradi.

Sintaksis

Sintaksis gap va jumlar tuzilishini o'rganadi. Masalan, "Men maktabga boraman" gapi tahlil qilinadi: "men" (egasi), "boraman" (kesimi). O'quvchilar gapning asosiy qismlarini aniqlaydi va yangi gaplar tuzadilar, masalan, "Otam kitob o'qidi". O'qituvchi gap turlarini (xabar, savol, buyruq) tushuntiradi:

- **Xabar gapi:** "O'zbekiston chiroyli".
- **Savol gapi:** "Sen qaydasan?".
- **Buyruq gapi:** "Dars o'qi!".

Vizual yordam sifatida gapning qismlari rangli diagrammalarda ko'rsatiladi, masalan, egasi yashil, kesimi qizil rangda. O'quvchilar guruhlarda gaplarni tahlil qiladilar, masalan, "Chiroyli qiz dars o'qidi" gapidagi so'z turkumlarini aniqlaydi.

Puntuatsiya

Tinish belgilari qo'yish qoidalarini o'rgatiladi:

- **Nuqta:** Gap oxirida, masalan, "Men o'qidim."
 - **Vergul:** Bog'lovchilar oldidan, masalan, "Otam keldi, lekin onam uyda yo'q edi."
 - **Savol belgisi:** Savol gaplarida, masalan, "Sen qaydasan?".
- O'quvchilar jumlalarga tinish belgilari qo'yishni mashq qiladilar, masalan, "Otam kitob o'qidi lekin men dars qildim" jumlasini to'g'rilaydi: "Otam kitob o'qidi, lekin

men dars qildim.” O‘yinli usullar, masalan, “Tinish belgisi ovi”, o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Orfografiya

To‘g‘ri yozish qoidalari o‘rgatiladi, masalan, “q” va “g” harflarining farqi, uzun va qisqa unlilar. O‘quvchilar xatolarni tuzatadilar, masalan, “k,at” so‘zi “katta” deb tuzatiladi. O‘qituvchi adabiy matnlardan misollar keltiradi, masalan, “Alpomish” dastanidagi to‘g‘ri yozilgan so‘zlarni tahlil qiladi.

Adabiy kontekstda o‘qitish

- **Hikoyalar:** “Kaltabin” ertagidagi gaplar tahlil qilinadi, masalan, “Aqlli bola muammolarni hal qildi” gapidagi tinish belgilari va so‘z turkumlar.

- **She‘rlar:** Navoiyning “Baxt” she‘ridagi gaplar tahlil qilinadi, masalan, “Saodat oilada” gapidagi nuqta.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqolasidagi imlo va tinish belgilari tahlil qilinadi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

- **1-sinf:** Oddiy xabar gaplari va nuqta o‘rgatiladi, masalan, “Men o‘qidim.”
- **2-sinf:** Savol va buyruq gaplari, vergul kiritiladi, masalan, “Sen qaydasan?”.

- **3-sinf:** Murakkab gaplar va tinish belgilari, masalan, “Otam keldi, lekin onam yo‘q edi.”

- **4-sinf:** Gap tahlili va imlo xatolarini tuzatish, masalan, insho yozish.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

- **Interaktiv doskalar:** Gap tuzilishi diagrammalar orqali ko‘rsatiladi.
- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida tinish belgilari mashqlari bajariladi.

- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida imlo qoidalari o‘rganiladi.

- **Video va audio:** Tinish belgilari qo‘yish qoidalari videoda ko‘rsatiladi.

- **Onlayn testlar:** Gap tahlili va imlo sinovlari o‘tkaziladi.

- **Virtual sinf:** “Zoom” orqali murakkab gaplar muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. Sintaksis o‘qitishning boshlang‘ich sinflardagi ahamiyati nimada?
2. Gapning asosiy qismlari qanday aniqlanadi?
3. Tinish belgilari qo‘yish qoidalari qanday o‘rgatiladi?
4. Orfografiyaning yozma nutqdagi o‘rni nima?
5. O‘zbek adabiyoti sintaksis va punktuatsiyani o‘qitishda qanday ishlatiladi?
6. O‘yinli usullar tinish belgilari o‘qitishda qanday yordam beradi?
7. 1-sinfda gap tuzish qanday o‘rgatiladi?
8. 4-sinfda murakkab gaplar qanday tahlil qilinadi?
9. Zamonaviy texnologiyalar orfografiyani o‘qitishda qanday qo‘llaniladi?
10. Yosh xususiyatlariga mos sintaksis o‘qitish usullari qanday farq qiladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun 5 ta xabar gapi tuzish topshirig‘i (masalan, “Men o‘qidim.”).
2. 2-sinf uchun vergul qo‘yish bo‘yicha 5 ta mashq ishlab chiqing.

3. 3-sinf uchun murakkab gap tahlil qilib, 5-7 jumlaalik hikoya yozish topshirig'i.
4. 4-sinf uchun imlo xatolarini tuzatib, insho yozish topshirig'i.
5. "Alpomish" dastanidan 10 ta gapni tahlil qilish topshirig'i.
6. O'zbek adabiyotidan 5 ta she'r tanlab, tinish belgilari va imlosini tahlil qilish.
7. "O'zbek tilim" ilovasida tinish belgilari bo'yicha 5 ta mashq topish.
8. "Men maktabga boraman" gapini tahlil qilib, 10 ta shunga o'xshash gap tuzish.
9. 1-sinf uchun nuqta qo'yish bo'yicha o'yinli topshiriq ishlab chiqing.
10. 4-sinf uchun "adolat" mavzusida gap tuzish bo'yicha guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash.

VIII. Kitobxonlik va adabiy asarlar tahlil

8.1. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirish. Boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish

Kichik reja:

1. Asosiy metodik usullar.
2. Badiiy asarni tahlil qilish strategiyalari.
3. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya
4. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
5. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.

Kitobxonlik faoliyatini shakllantirish boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish madaniyatini rivojlantirish, adabiy didni oshirish, tasavvur va ijodiy fikrlashni kengaytirishga qaratilgan muhim jarayondir. Badiiy asarni tahlil qilish o'quvchilarga matnni chuqur tushunish, undagi g'oyalarni anglash, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash va o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu jarayon nutqni rivojlantirish, leksik boylikni kengaytirish, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarning shakllanishi va dunyoqarashni kengaytirishga yordam beradi. Kitobxonlik o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalash, mustaqil o'rganish va adabiy-estetik didni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Quyidagi metodik usullar va strategiyalar qo'llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** O'qituvchi badiiy asarning mazmunini, qahramonlarini, voqealarini va g'oyalarni o'quvchilarning yoshiga mos oddiy tilda tushuntiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagida Kaltabinning aqlli va jasur qahramon ekanligi tahlil qilinadi. O'qituvchi "Kaltabin qanday sinovlardan o'tdi?" yoki "Uning aql-zakovati qanday yordam berdi?" kabi savollar orqali o'quvchilarni fikrlashga undaydi. O'quvchilar "Kaltabin o'rmonda yo'l topdi" kabi jumlar tuzadilar. Bu usul matnni tushunishni osonlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi va o'quvchilarning diqqatini asardagi muhim nuqtalarga qaratadi. Tushuntirish jarayonida o'qituvchi asardagi so'zlarning ma'nolarini ham tushuntiradi, masalan, "jasorat" so'zini "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" deb izohlaydi va o'quvchilardan shu so'z bilan jumla tuzishni so'raydi, masalan, "Kaltabin jasorat bilan sinovdan o'tdi".

- **Kontekstli o'qish:** Badiiy asar o'qilgandan so'ng, muhim qismlar kontekstda muhokama qilinadi. Masalan, "Alpomish" dastanining soddalashtirilgan versiyasida "jasorat" va "sadoqat" so'zlari tahlil qilinadi. O'qituvchi "Alpomish qanday jasorat ko'rsatdi?" savoliga javob sifatida o'quvchilardan "Alpomish sadoqatli do'sti uchun jang qildi" kabi jumlar tuzishni so'raydi. O'zbek xalq ertaklari, masalan, "Semurg'" yoki "Kaltabin", asardagi so'zlarni va g'oyalarni kontekstda tushunishga yordam beradi. O'quvchilar "Semurg' qushning jasur harakati nima edi?" savoliga javob berib, "Semurg' o'rmonni yong'indan qutqardi" jumlasini tuzadilar. Kontekstli o'qish o'quvchilarning matnni chuqur tushunishini va undagi g'oyalarni o'z hayotlari bilan bog'lashini ta'minlaydi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi "aqlli" so'zi tahlil qilinib, "Aqlli bola muammolarni hal qiladi" jumlasini tuziladi.

- **O'yinli usullar:** O'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshirish uchun o'yin shaklidagi faoliyatlar tashkil qilinadi. Masalan, "Qahramonni top" o'yini

o'quvchilardan asardagi qahramonlarni tasvirlashni talab qiladi: "Kaltabin aqlli va jasur edi". O'yin davomida o'quvchilar guruhlariga bo'linadi va har bir guruh qahramonning xususiyatlarini aytadi, masalan, "Alpomish sadoqatli va kuchli". "Hikoya davomi" o'yinida o'quvchilar asarga o'zlarining davomini yozadilar, masalan, "Kaltabin o'rmonda yangi do'st topdi va birga yangi sarguzashtlarni boshladi". Yana bir o'yin sifatida "So'z xazinasini" tashkil qilinadi, bunda o'quvchilar asardan muhim so'zlarni topadilar, masalan, "jasorat", "sadoqat", va ular bilan jumlar tuzadilar. Bu o'yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va o'qish jarayonini qiziqarli qiladi, ayniqsa 1-2-sinf o'quvchilari uchun samarali, chunki ularning e'tibor muddati qisqa (10-15 daqiqa) va o'yinlarga qiziqishi yuqori.

- **Amaliy mashqlar:** O'quvchilar badiiy asarni tahlil qilishda amaliy mashqlar bajaradilar. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi muhim voqealarni tartib bilan yozish so'raladi yoki "Alpomish" dastanidagi "sadoqat" so'zini ishlatib, "Sadoqat do'stlikda muhim" jumlasini tuziladi. Differentsial yondashuv qo'llaniladi: oddiy o'quvchilar asosiy g'oyani aytib bersa, qobiliyatli o'quvchilar "Alpomishning jasorati" mavzusida qisqa hikoya yozadilar, masalan, "Bir kuni Alpomish do'sti uchun o'rmonda jang qildi va g'alaba qozondi". Yana bir mashq sifatida o'quvchilar asardan muhim so'zlarni lug'at daftariga yozadilar, masalan, "jasorat" so'zi va uning ma'nosi ("qo'rquvsiz harakat qilish") yoziladi, so'ng "Men jasorat bilan sinovdan o'tdim" jumlasini tuziladi. Amaliy mashqlar o'quvchilarning tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, nutqni boyitadi va mustaqil fikrlashni oshiradi.

- **Guruh ishlari:** O'quvchilar kichik guruhlarda asarni muhokama qiladilar, qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qiladilar yoki voqealarni tasvirlaydilar. Masalan, "Semurg" ertagida "jasur" so'zini tahlil qilib, guruh "Jasur qush o'rmonni qutqardi" jumlasini tuzadi. Har bir o'quvchiga rol beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi, uchinchisi axloqiy g'oyani tushuntiradi. O'qituvchi savollar beradi: "Jasur qushning qanday xususiyatlari sizga yoqdi?" yoki "Siz uning o'rnida nima qilgan bo'lardingiz?". Guruh ishlari ijtimoiy ko'nikmalarni, hamkorlikda ishlashni rivojlantiradi va asarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o'rgatadi. Masalan, "Alpomish" dastanida "sadoqat" so'zini muhokama qilib, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhim" jumlasini tuzadilar va uning ma'nosini guruhda tahlil qiladilar.

- **Vizual yordam:** Badiiy asarning qahramonlari, voqealari va muhiti rasmlar, plakatlar, diagrammalar yoki videolar orqali ko'rsatiladi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi Kaltabin va o'rmon rasmlari orqali hikoya muhokama qilinadi. 1-sinf uchun yorqin va katta rasmlar ishlatiladi, masalan, Kaltabinning rangli tasviri, 4-sinf uchun esa murakkab sxemalar, masalan, qahramonlarning xususiyatlarini ko'rsatuvchi diagramma (aqlli, jasur, sadoqatli). Vizual yordam xotirani faollashtiradi, darsni qiziqarli qiladi va matnni tezroq tushunishga yordam beradi. Masalan, "Semurg" ertagidagi yong'in sahnasi video orqali ko'rsatiladi, so'ng o'quvchilar "Jasur qush nima qildi?" savoliga javob beradilar.

- **Suhbat va munozaralar:** O'quvchilar asardagi axloqiy g'oyalarni yoki qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama qiladilar. Masalan, "Alpomish" dastanida "Sadoqat nima uchun muhim?" savoli muhokama qilinadi. O'quvchilar

“Sadoqat do‘stlikda asosiy sifatdir” yoki “Men do‘stimga sadoqatli bo‘laman” kabi fikrlar aytadilar. O‘qituvchi qo‘shimcha savollar beradi: “Sadoqat hayotda qanday namoyon bo‘ladi?” yoki “Sizning hayotingizda sadoqatli do‘stlaringiz bormi?”. Suhbatlar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini, o‘z fikrlarini ifodalash ko‘nikmalarini va adabiy tahlil qilish qobiliyatini oshiradi.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Badiiy asarning muhim qismlari va so‘zlari darslarda muntazam takrorlanadi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi “aqli” so‘zi takrorlanib, “Aqli odam muammolarni hal qiladi” jumlasini tuziladi. O‘qituvchi o‘quvchilardan asardan muhim so‘zlar ro‘yxatini tuzishni yoki qisqa matn yozishni so‘raydi, masalan, “Kaltabinning jasorati haqida” hikoyasi: “Kaltabin o‘rmonda ko‘p sinovlardan o‘tdi. U aqlini ishlatib, yo‘l topdi va do‘stlariga yordam berdi”. Takrorlash so‘zlarni va g‘oyalarni uzoq muddatli xotirada saqlaydi. O‘qituvchi turli usullardan foydalanadi: so‘zlarni mavzularga bo‘lish (oilalar, do‘stlik), sinonim/antonim topish yoki jummalarda ishlatish.

- **Motivatsion strategiyalar:** O‘quvchilarning o‘qishga va tahlil qilishga qiziqishini oshirish uchun muvaffaqiyatlar rag‘batlantiriladi. Masalan, eng ko‘p kitob o‘qigan yoki yaxshi tahlil qilgan o‘quvchiga “Haftaning kitobxon chempioni” unvoni yoki stiker beriladi. O‘qituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: “Sening tahliling ajoyib!” yoki “Sen juda ko‘p yangi so‘z o‘rganding!”. Sinfda “Kitobxonlar klubi” tashkil qilinadi, unda o‘quvchilar o‘qigan kitoblari haqida baham ko‘radilar. Motivatsion strategiyalar o‘ziga ishonchni oshiradi, o‘qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va o‘quvchilarning faolligini rag‘batlantiradi.

Badiiy asarni tahlil qilish strategiyalari

Badiiy asarni tahlil qilish o‘quvchilarning matnni chuqur tushunishini, undagi g‘oyalarni anglashini va adabiy-estetik didini rivojlantirishni ta‘minlaydi. Quyidagi strategiyalar qo‘llaniladi:

- **Mazmun tahlili:** Asarning asosiy g‘oyasi va mavzusi tushuntiriladi. Masalan, “Kaltabin” ertagining g‘oyasi – aql va jasorat bilan muvaffaqiyatga erishish. O‘quvchilar “Kaltabin nima uchun muvaffaqiyatli bo‘ldi?” savoliga javob berib, “U o‘z aqlidan foydalandi” kabi fikrlar aytadilar. O‘qituvchi asarning mavzusini muhokama qiladi: “Bu ertak bizga nima o‘rgatadi?”

- **Qahramonlar tahlili:** Asosiy va yordamchi qahramonlarning xususiyatlari muhokama qilinadi. Masalan, Kaltabinning aqli va jasur xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘quvchilar “Siz Kaltabin kabi qahramon bo‘lishni xohlaysizmi?” savoliga javob berib, o‘z fikrlarini bildiradilar, masalan, “Men ham aqli bo‘lishni xohlayman”.

- **Voqealar tahlili:** Asardagi muhim voqealar tartib bilan muhokama qilinadi. Masalan, Kaltabinning o‘rmondagi sinovlari aytib beriladi va o‘quvchilar “Eng muhim voqea qaysi edi?” savoliga javob beradilar, masalan, “Kaltabin o‘rmonda yo‘l topdi”.

- **Axloqiy g‘oyalar tahlili:** Asardagi axloqiy saboqlar muhokama qilinadi. Masalan, “Alpomish” dastanida “Sadoqat va mehnat muvaffaqiyat keltiradi” g‘oyasi tahlil qilinadi. O‘quvchilar “Sadoqat hayotda qanday yordam beradi?” savoliga javob beradilar, masalan, “Sadoqat do‘stlikni mustahkamlaydi”.

- **Til xususiyatlari tahlili:** Asardagi obrazli soʻzlar, iboralar va adabiy uslublar tahlil qilinadi. Masalan, “yuragi ochiq” iborasi tushuntirilib, “Mening doʻstim yuragi ochiq” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar asardagi soʻzlarni lugʻat daftariga yozadilar, masalan, “jasorat” soʻzi va uning maʼnosi.

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan integratsiya

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi kitobxonlikni shakllantirishda muhim manba sifatida xizmat qiladi, soʻz boyligini kengaytirish bilan birga milliy madaniyatni tushunishga yordam beradi:

- **Xalq ertaklari:** “Kaltabin”, “Alpomish” va “Semurg” kabi ertaklar oʻquvchilarning tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, “Alpomish” dastanidagi “sadoqat” soʻzi tahlil qilinib, “Sadoqat doʻstlikda muhim” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar “Alpomishning doʻstlariga sadoqati” haqida muhokama qiladilar.

- **Alisher Navoiy asarlari:** “Xamsa”dan soddalashtirilgan parchalar oʻqitiladi, masalan, “Baxt” sheʼridagi “saodat” soʻzi tahlil qilinib, “Saodat oilada yashaydi” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar sheʼrdagi gʻoyalarni muhokama qiladilar.

- **Zamonaviy oʻzbek yozuvchilari:** Gʻafur Gʻulomning “Shum bola” hikoyasi oʻqitiladi, undagi qahramonlarning jasorati muhokama qilinadi, masalan, “Shum bola oʻz doʻstlariga yordam berdi”. Oʻquvchilar hikoyadan “jasorat” soʻzini oʻrganadilar.

- **Maqollar va topishmoqlar:** “Mehnat kishini ulugʻ qiladi” maqolasi tahlil qilinib, “mehnat” soʻzi bilan “Men mehnat bilan oʻqidim” jumlasini tuziladi. “Uchib yuradi, qanoti yoʻq” topishmogʻi “xat” soʻzini oʻrgatadi, “Men doʻstimga xat yozdim” jumlasini tuziladi.

- **Sheʼrlar:** Beruniy hikoyalari yoki Navoiyning sheʼrlari orqali “adolat” soʻzi tahlil qilinadi, “Adolat hamma uchun muhim” jumlasini tuziladi.

- **Dostonlar:** “Gʻorxod oʻzbek” dastanidagi “mardlik” soʻzi tahlil qilinib, “Mardlik oʻzbek xalqining xususiyatidir” jumlasini tuziladi.

- **Xalq anʼanalari:** “Mehmondoʻstlik” soʻzi oʻzbek xalqining mehmonnavozlik odatlari orqali oʻrgatiladi, “Oʻzbeklar mehmondoʻst xalqdir” jumlasini tuziladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Kitobxonlik faoliyatini shakllantirish va badiiy asarni tahlil qilish oʻquvchilarning yosh xususiyatlariga mos tashkil qilinadi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Eʼtibor muddati qisqa (10-15 daqiqa), oʻyinlarga qiziqish yuqori. Qisqa ertaklar, masalan, “Kaltabin” oʻqiladi, asosiy qahramonlar rasmlar orqali muhokama qilinadi. Oʻquvchilar “Kaltabin nima qildi?” savoliga javob berib, “U oʻrmonda yoʻl topdi” jumlasini tuzadilar. Oʻyinli usullar, masalan, “Qahramonni top” oʻyini ishlatiladi, bunda oʻquvchilar Kaltabinning xususiyatlarini aytadilar.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Qisqa hikoyalar va sheʼrlar oʻqiladi, masalan, Navoiyning “Baxt” sheʼri. Oʻquvchilar asosiy gʻoyani aytib beradilar, masalan, “Baxt oilada yashaydi”. Sinonim topish oʻyinlari ishlatiladi, masalan, “saodat” soʻziga “System: farovonlik” topiladi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkab hikoyalar tahlil qilinadi, masalan, “Alpomish” dastanining qisqa versiyasi. Oʻquvchilar qahramonlar xususiyatlarini

muhokama qiladilar, masalan, “Alpomish sadoqatli edi”. Guruh muhokamalari tashkil qilinadi, masalan, “Sadoqat qanday namoyon bo‘ladi?” savoli atrofida.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Insho yozish va muhokamalar olib boriladi, masalan, “Sadoqat haqida mening fikrim” inshosi. O‘quvchilar asardagi g‘oyalarni chuqur tahlil qiladilar va raqamli platformalar orqali, masalan, “O‘zbek tilim” ilovasida, tahlil mashqlarini bajaradilar.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

Zamonaviy texnologiyalar kitobxonlikni shakllantirish va badiiy asarni tahlil qilishni qiziqarli va samarali qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** “Kaltabin” ertagidagi qahramonlar va voqealar diagrammalar orqali ko‘rsatiladi. Masalan, Kaltabinning sinovlari interaktiv sxemada tasvirlanadi, o‘quvchilar “Kaltabin nima qildi?” savoliga javob beradilar.

- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida “sadoqat” so‘zining sinonimlari topiladi yoki “Alpomish” dastanining qisqa versiyasi o‘qiladi.

- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida “jasorat” so‘zining ma‘nosi o‘rganiladi va jumlar tuziladi.

- **Audio kitoblar:** “Kaltabin” ertagi audio shaklda tinglanadi, so‘ng o‘quvchilar asosiy g‘oyani muhokama qiladilar.

- **Onlayn testlar:** “Alpomish” dastanidagi qahramonlar va g‘oyalarni tahlil qilish bo‘yicha sinovlar o‘tkaziladi.

- **Virtual sinf muhiti:** “Zoom” orqali “sadoqat” so‘zi va uning “Alpomish” dastanidagi ahamiyati muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirishning boshlang‘ich sinflardagi ahamiyati nimada?

2. Badiiy asarni tahlil qilish o‘quvchilarning nutqini rivojlantirishda qanday yordam beradi?

3. Tushuntirish usulining badiiy asarni tahlil qilishdagi o‘rni qanday?

4. Kontekstli o‘qish kitobxonlikni shakllantirishda qanday afzalliklarga ega?

5. O‘yinli usullar 1-2-sinf o‘quvchilarida kitobxonlikni rivojlantirishda qanday samara beradi?

6. O‘zbek xalq ertaklari badiiy asarni tahlil qilishda qanday ishlatiladi?

7. Alisher Navoiy asarlari kitobxonlikni shakllantirishda qanday yordam beradi?

8. Zamonaviy texnologiyalar kitobxonlik faoliyatini rivojlantirishda qanday qo‘llaniladi?

9. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos badiiy asarni tahlil qilish usullari qanday farq qiladi?

10. Axloqiy g‘oyalar tahlilining o‘quvchilarning dunyoqarashiga ta’siri qanday?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun “Kaltabin” ertagidagi asosiy qahramonni tasvirlab, 5 ta jumla tuzish topshirig‘i (masalan, “Kaltabin aqlli edi”).

2. 2-sinf uchun “Baxt” she’ridagi “saodat” so‘ziga sinonim topish va 5 ta jumla tuzish topshirig‘i.
3. 3-sinf uchun “Alpomish” dastanining qisqa versiyasini o‘qib, asosiy g‘oyani 5-7 jumlada yozish topshirig‘i.
4. 4-sinf uchun “Sadoqat haqida mening fikrim” mavzusida 150-200 so‘zlik insho yozish topshirig‘i.
5. “Semurg‘” ertagidan 10 ta muhim so‘z tanlab, ularning ma’nolarini tushuntirish va har biri bilan jumla tuzish topshirig‘i.
6. O‘zbek xalq maqollaridan 5 tasini tanlab, ulardagi g‘oyalarni tahlil qilish va har biri bilan jumla tuzish.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida “jasorat” so‘zini o‘rganish uchun 5 ta interaktiv mashq ishlab chiqish.
8. “Sadoqat” so‘zini tahlil qilib, 10 ta turli kontekstdagi jumla tuzish topshirig‘i.
9. 1-sinf uchun topishmoqlardan foydalanib, “Kaltabin” ertagidagi so‘zlarni o‘rgatish topshirig‘i (masalan, “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” – xat).
10. 3-sinf uchun “do‘stlik” mavzusida guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash (masalan, “Do‘stlikda sadoqat qanchalik muhim?”).

Real internet tarmog‘ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – O‘zbek tili bo‘yicha interaktiv mashqlar, badiiy asarlar va so‘z o‘yinlari.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – O‘zbek adabiyoti, metodik qo‘llanmalar va ta’lim resurslari.
3. **O‘zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar to‘plami.
4. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – Navoiy she’rlari, tahlillar va adabiy materiallar.
5. **O‘zbek tili darsliklari** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar va mashqlar.
6. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari, metodik qo‘llanmalar va o‘quv materiallari.
7. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti, hikoyalar va she’rlar to‘plami.
8. **O‘zbek tili o‘yinlari** (<https://uzgames.uz>) – So‘z o‘yinlari, topishmoqlar va interaktiv mashqlar.

8.2. PIRLS topshiriqlari asosida ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan matnlarni tahlil qilish (1-4-sinflar)

Kichik reja:

1. **Kirish:** PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) topshiriqlari, ularning o'qish savodxonligini rivojlantirishdagi ahamiyati va boshlang'ich sinflarda matn tahlilidagi o'rni.
2. **Asosiy metodik usullar:** PIRLS topshiriqlariga mos tushuntirish, savollar orqali tahlil, kontekstli o'qish, o'yinli usullar, guruh ishlari, vizual yordam va motivatsion strategiyalar.
3. **PIRLS topshiriqlari turlari:** Matnni tushunish, ma'lumot topish, xulosa chiqarish, fikr yuritish va axloqiy g'oyalarni tahlil qilish.
4. **O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya:** Darslikdagi matnlarni o'zbek ertaklari, she'rlar va maqollar bilan bog'lash.
5. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun PIRLS topshiriqlarini moslashtirish va matn tahlili usullari.
6. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, mobil ilovalar, onlayn testlar va virtual sinf muhiti.
7. **Xulosa:** PIRLS topshiriqlari asosida matn tahlilining o'quvchilarning o'qish savodxonligi, nutqi va fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi samarasi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) topshiriqlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu topshiriqlar matnni tushunish, ma'lumot topish, xulosa chiqarish va fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ona tili va o'qish savodxonligi darsliklaridagi matnlarni PIRLS topshiriqlari asosida tahlil qilish o'quvchilarning nutqini, leksik boyligini va analitik fikrlashini rivojlantiradi. Bu jarayon o'quvchilarning adabiy didini oshiradi, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarini shakllantiradi va milliy madaniyatni tushunishga yordam beradi. Quyidagi metodik usullar qo'llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** O'qituvchi darslikdagi matnning mazmunini va PIRLS topshiriqlarining maqsadini tushuntiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi asosiy g'oya – aql va jasorat bilan muvaffaqiyatga erishish – oddiy tilda izohlanadi. O'qituvchi "Matnda Kaltabin qanday muammolarni hal qildi?" savoli orqali o'quvchilarni tahlilga jalb qiladi. O'quvchilar "Kaltabin o'rmonda yo'l topdi" kabi jumlar tuzadilar. Bu usul matnni tushunishni osonlashtiradi va o'quvchilarning diqqatini muhim ma'lumotlarga qaratadi.

- **Savollar orqali tahlil:** PIRLS topshiriqlariga mos savollar yordamida matn tahlil qilinadi. Masalan, "Alpomish" dastanining qisqa versiyasi o'qilgandan so'ng, "Alpomish qanday xususiyatlarga ega edi?" yoki "Matnda sadoqat qanday tasvirlanadi?" kabi savollar beriladi. O'quvchilar "Alpomish sadoqatli va jasur edi" kabi javoblar beradilar. Savollar matnni chuqur tushunishga va xulosa chiqarishga yordam beradi.

- **Kontekstli o'qish:** Matnning muhim qismlari kontekstda tahlil qilinadi. Masalan, "Semurg'" ertagidagi "Jasur qush o'rmonni qutqardi" jumlasini orqali "jasur"

soʻzining maʼnosi tushuntiriladi. Oʻquvchilar “Jasur odam qiyinchiliklardan qoʻrqmaydi” jumlasini tuzadilar. Kontekstli oʻqish matnini hayotiy vaziyatlar bilan bogʻlashga va soʻz boyligini kengaytirishga yordam beradi.

- **Oʻyinli usullar:** PIRLS topshiriqlarini qiziqarli qilish uchun oʻyinlar ishlatiladi. Masalan, “Maʼlumot topish” oʻyinida oʻquvchilar matndan muayyan maʼlumotni topadilar, masalan, “Kaltabin oʻrmonda kim bilan uchrashdi?”. “Xulosa chiqarish” oʻyinida oʻquvchilar “Alpomish nima uchun doʻstlariga yordam berdi?” savoliga javob beradilar. Guruhlar oʻrtasida raqobat tashkil qilinadi, eng koʻp toʻgʻri javob topgan guruh ragʻbatlantiriladi, masalan, stiker bilan. Oʻyinlar oʻqishga qiziqishni oshiradi va analitik fikrlashni rivojlantiradi.

- **Guruh ishlari:** Oʻquvchilar guruhlarda matnini muhokama qiladilar. Masalan, “Semurgʻ” ertagidagi “jasur” soʻzini tahlil qilib, guruh “Jasur qush oʻrmonni qutqardi” jumlasini tuzadi. Har bir oʻquvchiga rol beriladi: biri matnning asosiy gʻoyasini aytadi, boshqasi qahramonlarni tasvirlaydi. Guruh ishlari hamkorlikda ishlashni va turli nuqtai nazardan tahlil qilishni oʻrgatadi.

- **Vizual yordam:** Matnning mazmuni rasmlar, diagrammalar yoki videolar orqali koʻrsatiladi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi oʻrmon sahnasi rangli rasmlar orqali tasvirlanadi. 1-sinf uchun yorqin rasmlar, 4-sinf uchun sxemalar ishlatiladi, masalan, matnning asosiy voqealarini koʻrsatuvchi diagramma. Vizual yordam matnini tushunishni osonlashtiradi.

- **Motivatsion strategiyalar:** Toʻgʻri javob bergan yoki yaxshi tahlil qilgan oʻquvchilar ragʻbatlantiriladi, masalan, “PIRLS chempioni” unvoni beriladi. Oʻqituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: “Sening javobing juda aniq!”. Motivatsion strategiyalar oʻquvchilarning faolligini oshiradi.

PIRLS topshiriqlari turlari

- **Matnini tushunish:** Oʻquvchilar matnning asosiy mazmunini tushunadilar, masalan, “Kaltabin nima qildi?” savoliga “U oʻrmonda yoʻl topdi” deb javob beradilar.

- **Maʼlumot topish:** Matndan muayyan maʼlumot topiladi, masalan, “Alpomish kim bilan jang qildi?”.

- **Xulosa chiqarish:** Oʻquvchilar matndan xulosa chiqaradilar, masalan, “Alpomishning sadoqati doʻstlikning muhimligini koʻrsatadi”.

- **Fikr yuritish:** Oʻquvchilar matnini hayot bilan bogʻlaydilar, masalan, “Sizning hayotingizda sadoqat qanday namoyon boʻladi?”.

- **Axloqiy gʻoyalarni tahlil qilish:** Matndagi axloqiy saboqlar muhokama qilinadi, masalan, “Kaltabin bizga aql va jasorat haqida nima oʻrgatadi?”.

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan integratsiya

- **Xalq ertaklari:** “Kaltabin” yoki “Alpomish” ertaklari PIRLS topshiriqlari orqali tahlil qilinadi, masalan, “Sadoqat soʻzining maʼnosi nima?” savoli.

- **Sheʼrlar:** Navoiyning “Baxt” sheʼri oʻqiladi, “Saodat nima?” savoli muhokama qilinadi.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulugʻ qiladi” maqolasi tahlil qilinib, “mehnat” soʻzi bilan jumla tuziladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

- **1-sinf:** Oddiy matnlar va oddiy savollar, masalan, “Kaltabin nima qildi?”.

- **2-sinf:** Qisqa hikoyalar va ma'lumot topish savollari, masalan, "Alpomish kim edi?".
- **3-sinf:** Murakkab matnlar va xulosa chiqarish savollari, masalan, "Sadoqat nima uchun muhim?".
- **4-sinf:** Analitik savollar va insholar, masalan, "Matn sizga nima o'rgatdi?".

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash

- **Interaktiv doskalar:** Matnning muhim qismlari diagrammalar orqali ko'rsatiladi.
- **Raqamli platformalar:** "O'zbek tilim" ilovasida PIRLS topshiriqlari bajariladi.
- **Onlayn testlar:** Matn tahlili bo'yicha sinovlar o'tkaziladi.
- **Virtual sinf:** "Zoom" orqali matn muhokama qilinadi.

Nazariy savollar:

1. PIRLS topshiriqlari o'qish savodxonligini rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega?
2. Matnni tushunish topshiriqlari nutqni rivojlantirishda qanday yordam beradi?
3. O'zbek xalq ertaklari PIRLS topshiriqlari orqali qanday tahlil qilinadi?
4. O'yinli usullar PIRLS topshiriqlarini qo'llashda qanday samara beradi?
5. Zamonaviy texnologiyalar matn tahlilida qanday ishlatiladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun "Kaltabin" matnidan 5 ta oddiy savol tayyorlash.
2. 2-sinf uchun "Alpomish" matnidan ma'lumot topish bo'yicha 5 ta topshiriq.
3. 3-sinf uchun "Semurg" matnidan xulosa chiqarish bo'yicha 5-7 jumla topshiriq.
4. 4-sinf uchun "Sadoqat" mavzusida insho yozish topshirig'i.
5. "Baxt" she'ridan 10 ta so'z tanlab, ular bilan jumla tuzish.

Real internet manbalar:

1. **O'zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – O'qish savodxonligi mashqlari.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – Darslik matnlari va metodik qo'llanmalar.
3. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O'zbek adabiyoti matnlari.

8.3. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda didaktik materiallarning ahamiyatini tahlil qilish

Kichik reja:

1. **Kirish:** Didaktik materiallarning kitobxonlikni shakllantirishdagi roli, o'qish savodxonligini rivojlantirishdagi ahamiyati va nutqni o'stirishdagi o'rni.
2. **Didaktik materiallar turlari:** O'quv kartochkalari, plakatlar, ish daftarlari, o'yin materiallari, audio va video resurslar, raqamli vositalar.
3. **Metodik usullar:** Didaktik materiallardan foydalanishda tushuntirish, kontekstli o'qish, o'yinli usullar, guruh ishlari, vizual yordam, suhbat va munozaralar, takrorlash va motivatsion strategiyalar.
4. **O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya:** Didaktik materiallarda xalq ertaklari, she'rlar, maqollar va topishmoqlar ishlatish.
5. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun moslashtirilgan didaktik materiallar va faoliyat turlari.
6. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, mobil ilovalar, onlayn testlar va virtual sinf muhiti.
7. **Xulosa:** Didaktik materiallarning kitobxonlikni shakllantirish, nutqni rivojlantirish va o'quvchilarning adabiy didini oshirishdagi samarasi.

Didaktik materiallar boshlang'ich sinflarda kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ular o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshiradi, matnni tushunishni osonlashtiradi, nutqni rivojlantiradi, tasavvur va ijodiy fikrlashni kengaytiradi, shuningdek, adabiy-estetik didni oshiradi. Didaktik materiallar o'quvchilarning leksik boyligini kengaytirish, analitik qobiliyatlarini rivojlantirish va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu materiallar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlanadi va o'zbek adabiyoti hamda xalq og'zaki ijodi bilan integratsiyalashgan holda qo'llaniladi. Quyidagi didaktik materiallar va metodik usullar qo'llaniladi:

- **O'quv kartochkalari:** So'zlar, jumlar, qahramonlar yoki voqealar tasvirlangan kartochkalar o'quvchilarning so'z boyligini kengaytirish va matnni tushunishni osonlashtirish uchun ishlatiladi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi "aqlli" so'zi kartochkada ko'rsatiladi, o'quvchilar "Aqlli bola muammolarni hal qiladi" jumlasini tuzadilar. Kartochkalarda "jasorat", "sadoqat", "mehr" kabi so'zlar yoziladi va o'quvchilar ular bilan jumlar tuzadilar, masalan, "Kaltabin jasorat bilan sinovdan o'tdi" yoki "Sadoqat do'stlikda muhim". Bu usul ayniqsa 1-2-sinf o'quvchilari uchun samarali, chunki ularning e'tibor muddati qisqa (10-15 daqiqa) va ular vizual, rangli materiallarga ko'proq qiziqadilar. Kartochkalar orqali o'quvchilar yangi so'zlarni o'rganadilar, sinonim va antonimlarni topadilar, masalan, "jasorat" so'ziga "dadillik" sinonimini topib, "Dadil odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" jumlasini tuzadilar.

- **Plakatlar va diagrammalar:** Asar qahramonlari, voqealari yoki muhim g'oyalari tasvirlangan plakatlar o'quv jarayonini qiziqarli qiladi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi jang sahnasi yoki qahramonlarning xususiyatlari (sadoqatli, jasur, adolatli) plakatda ko'rsatiladi. O'quvchilar plakatga qarab "Alpomish kim edi?" savoliga javob beradilar, masalan, "Alpomish sadoqatli va jasur qahramon edi". Diagrammalar,

masalan, voqealar ketma-ketligini ko'rsatuvchi sxemalar, 3-4-sinf o'quvchilari uchun tahlilni osonlashtiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi sinovlar diagrammasi orqali o'quvchilar voqealarni tartib bilan aytib beradilar: "Kaltabin o'rmonga kirdi, yo'l topdi, do'stlariga yordam berdi". Plakatlar va diagrammalar vizual xotirani faollashtiradi va matnni chuqur tushunishga yordam beradi.

- **Ish daftarlari:** O'quvchilar matn bo'yicha savollarga javob yozadilar yoki qisqa tahlillar qiladilar. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi "Kaltabin nima qildi?" savoliga "U o'rmonda yo'l topdi" deb yozadilar. Ish daftarlari "sadoqat" so'ziga sinonim topish (masalan, "vafodorlik") yoki "Semurg" ertagidagi muhim voqealarni tartib bilan yozish kabi topshiriqlar bo'ladi. 4-sinf o'quvchilari uchun "Sadoqat haqida mening fikrim" mavzusida 5-7 jumla tahlil yozish topshiriladi. Ish daftarlari o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantiradi, mustaqil fikrlashni oshiradi va matnni tahlil qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Differentsial yondashuv qo'llaniladi: oddiy o'quvchilar asosiy g'oyani yozadilar, qobiliyatli o'quvchilar esa hikoya yoki insho yozadilar.

- **O'yin materiallari:** "So'z topish" yoki "Qahramonni top" o'yinlari tashkil qilinadi. Masalan, "jasorat" so'zini topib, "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" jumlasini tuziladi. "Hikoya davomi" o'yinida o'quvchilar "Kaltabin" ertagiga o'z davomini yozadilar, masalan, "Kaltabin yangi do'st topdi va birga yangi sarguzashtlarni boshladi". "So'z xazinasini" o'yinida o'quvchilar matndan 10 ta muhim so'z topadilar, masalan, "aqli", "sadoqat", "mehr", va ular bilan jumla tuzadilar. O'yin materiallari 1-2-sinf o'quvchilarining qiziqishini oshiradi, chunki ularning e'tibor muddati qisqa va o'yinlarga qiziqishi yuqori. O'yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi.

- **Audio va video resurslar:** "Semurg" ertagi audio shaklda tinglanadi, so'ng o'quvchilar asosiy g'oyani muhokama qiladilar, masalan, "Semurg nima uchun jasur edi?". Video resurslar, masalan, "Alpomish" dastanining animatsion versiyasi, matnni vizual tarzda tushunishga yordam beradi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi jang sahnasi video orqali ko'rsatiladi, o'quvchilar "Alpomish qanday jasorat ko'rsatdi?" savoliga javob beradilar. Audio va video materiallar o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi, xotirani faollashtiradi va matnni tushunishni osonlashtiradi, ayniqsa 1-3-sinf o'quvchilari uchun.

- **Raqamli vositalar:** "O'zbek tilim" ilovasi yoki interaktiv doskalar orqali didaktik materiallar taqdim etiladi. Masalan, "jasorat" so'zi raqamli kartochkada ko'rsatiladi, o'quvchilar "Jasur odam muammolarni hal qiladi" jumlasini tuzadilar. "O'zbek Lug'at" ilovasida so'zlarning ma'nolari o'rganiladi, masalan, "sadoqat" so'ziga "vafodorlik" ma'nosi topiladi. Raqamli vositalar 3-4-sinf o'quvchilari uchun samarali, chunki ular zamonaviy texnologiyalarga ko'proq qiziqadilar va raqamli platformalarda ishlashni afzal ko'radilar.

Metodik usullar

- **Tushuntirish usuli:** Didaktik materialning maqsadi va undan foydalanish tartibi tushuntiriladi. Masalan, "Bu kartochka 'sadoqat' so'zini o'rganishga yordam beradi" deb izohlanadi. O'qituvchi "Alpomish" dastanidagi "sadoqat" so'zini plakat orqali tushuntiradi va o'quvchilardan "Sadoqat do'stlikda muhim" jumlasini tuzishni

soʻraydi. Tushuntirish jarayonida oʻqituvchi soʻzlarning maʼnolarini oddiy tilda izohlaydi, masalan, “Jasorat – bu qoʻrquvsiz harakat qilishdir”.

- **Kontekstli oʻqish:** Didaktik materiallar orqali matnning muhim qismlari tahlil qilinadi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi “aqlli” soʻzi kartochkada koʻrsatiladi, oʻquvchilar “Aqlli odam muammolarni hal qiladi” jumlasini tuzadilar. Kontekstli oʻqish soʻz boʻyigini kengaytiradi va matnni hayotiy vaziyatlar bilan bogʻlashga yordam beradi.

- **Oʻyinli usullar:** “Qahramonni top” oʻyini kartochkalar orqali oʻynaladi, masalan, oʻquvchilar “Kaltabin aqlli edi” deb tasvirlaydilar. “Soʻz xazinasini” oʻyinida oʻquvchilar matndan muhim soʻzlarni topadilar, masalan, “jasorat”, “sadoqat”, va ular bilan jumlar tuzadilar. Oʻyinlar oʻqishga qiziqishni oshiradi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

- **Guruh ishlari:** Oʻquvchilar plakatlar yoki ish daftarlari orqali matnni muhokama qiladilar. Masalan, “Semurgʻ” ertagidagi “jasur” soʻzini guruhda tahlil qilib, “Jasur qush oʻrmonni qutqardi” jumlasini tuziladi. Har bir oʻquvchiga rol beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi. Guruh ishlari ijtimoiy koʻnikmalarni va hamkorlikda ishlashni rivojlantiradi.

- **Vizual yordam:** Plakatlar, diagrammalar va videolar matnni tushunishni osonlashtiradi. Masalan, “Alpomish” dastanidagi voqealar diagrammasi orqali muhokama qilinadi, oʻquvchilar “Alpomish qanday jasorat koʻrsatdi?” savoliga javob beradilar. Vizual yordam xotirani faollashtiradi va darsni qiziqarli qiladi.

- **Suhbat va munozaralar:** Didaktik materiallar orqali axloqiy gʻoyalar muhokama qilinadi. Masalan, “Sadoqat nima uchun muhim?” savoli plakat yordamida muhokama qilinadi, oʻquvchilar “Sadoqat doʻstlikni mustahkamlaydi” deb javob beradilar.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Didaktik materiallar orqali muhim soʻzlar va gʻoyalar takrorlanadi. Masalan, “jasorat” soʻzi kartochkada koʻrsatilib, “Jasur odam qiyinchiliklardan qoʻrqmaydi” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar soʻzlarni lugʻat daftariga yozadilar.

- **Motivatsion strategiyalar:** Yaxshi ishlagan oʻquvchilar “Kitobxon yulduzi” unvoni yoki stikerlar bilan ragʻbatlantiriladi. Oʻqituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: “Sening tahliling juda aniq!” yoki “Sen juda koʻp yangi soʻz oʻrganding!”. Sinfda “Kitobxonlar klubi” tashkil qilinadi, unda oʻquvchilar oʻqigan matnlari haqida baham koʻradilar.

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan integratsiya

Didaktik materiallar oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan boyitiladi, bu oʻquvchilarning milliy madaniyatni tushunishiga yordam beradi:

- **Xalq ertaklari:** “Kaltabin” ertagi kartochkalar orqali tahlil qilinadi, masalan, “aqlli” soʻzi bilan “Kaltabin aqlli qaror qabul qildi” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar ertakdagi “jasorat” soʻzini oʻrganadilar.

- **Sheʼrlar:** Alisher Navoiyning “Baxt” sheʼri plakatlarda tasvirlanadi, “saodat” soʻzi tahlil qilinadi va “Saodat oilada yashaydi” jumlasini tuziladi. Oʻquvchilar sheʼrdagi gʻoyalarni muhokama qiladilar.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqoli ish daftarida tahlil qilinib, “mehnat” so‘zi bilan “Men mehnat bilan o‘qdim” jumlasini tuziladi. Maqollar axloqiy qadriyatlarini o‘rgatadi.

- **Topishmoqlar:** “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i “xat” so‘zini o‘rgatadi, “Men do‘stimga xat yozdim” jumlasini tuziladi. Topishmoqlar o‘quvchilarning tasavvurini rivojlantiradi.

- **Dostonlar:** “Alpomish” dastanining qisqa versiyasi video orqali ko‘rsatiladi, “sadoqat” so‘zi tahlil qilinadi, “Sadoqat do‘stlikda muhim” jumlasini tuziladi.

- **Afsonalar:** “Semurg‘” afsonasi audio shaklda tinglanadi, “jasur” so‘zi bilan “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuziladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Didaktik materiallar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlanadi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Yorqin rangli kartochkalar va o‘yin materiallari ishlatiladi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi qahramonlar tasvirlangan kartochkalar orqali “Kaltabin nima qildi?” savoliga javob beriladi, “U o‘rmonda yo‘l topdi” jumlasini tuziladi. O‘yinlar, masalan, “Qahramonni top”, e‘tibor muddatini uzaytiradi.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Plakatlar va qisqa ish daftarlari ishlatiladi. Masalan, “Baxt” she‘ridagi “saodat” so‘zi tahlil qilinadi, “Saodat oilada yashaydi” jumlasini tuziladi. Sinonim topish o‘yinlari qo‘llaniladi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkab kartochkalar va audio resurslar ishlatiladi. Masalan, “Alpomish” dastanining audio versiyasi tinglanadi, “sadoqat” so‘zi tahlil qilinadi. Guruh muhokamalari tashkil qilinadi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Raqamli didaktik materiallar va insholar ishlatiladi. Masalan, “Sadoqat haqida” mavzusida 150-200 so‘zlik insho yoziladi, “O‘zbek tilim” ilovasida mashqlar bajariladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

Zamonaviy texnologiyalar didaktik materiallar sifatida ishlatilib, o‘quv jarayonini yanada samarali qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** “Kaltabin” ertagidagi voqealar diagrammasi interaktiv doskada ko‘rsatiladi, o‘quvchilar “Kaltabin qanday sinovlardan o‘tdi?” savoliga javob beradilar.

- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida “jasorat” so‘zi bo‘yicha interaktiv mashqlar bajariladi, masalan, sinonim topish yoki jumla tuzish.

- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida “sadoqat” so‘zining ma‘nosi o‘rganiladi, “Sadoqat do‘stlikda muhim” jumlasini tuziladi.

- **Onlayn testlar:** “Alpomish” dastanidagi g‘oyalarni tahlil qilish bo‘yicha sinovlar o‘tkaziladi, masalan, “Sadoqat so‘zining ma‘nosi nima?” savoli.

- **Virtual sinf muhiti:** “Zoom” orqali “sadoqat” so‘zi va uning “Alpomish” dastanidagi ahamiyati muhokama qilinadi. O‘quvchilar virtual muhitda guruh ishlari olib boradilar.

Nazariy savollar:

1. Didaktik materiallar kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda qanday ahamiyatga ega?

2. O'quv kartochkalari va plakatlar o'qish savodxonligini rivojlantirishda qanday yordam beradi?
3. O'zbek xalq ertaklari didaktik material sifatida qanday ishlatiladi?
4. Zamonaviy texnologiyalar didaktik materiallar sifatida qanday qo'llaniladi?
5. 1-4-sinf o'quvchilari uchun didaktik materiallar qanday farq qiladi?
6. O'yin materiallari kitobxonlikni rivojlantirishda qanday samara beradi?
7. Audio va video resurslarning o'quv jarayonidagi o'rni qanday?
8. Maqollar va topishmoqlar didaktik material sifatida qanday ishlatiladi?
9. Didaktik materiallar orqali nutqni rivojlantirishning afzalliklari nimada?
10. Yosh xususiyatlariga mos didaktik materiallar tanlashda nimalarga e'tibor berish kerak?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun "Kaltabin" ertagidagi 5 ta so'zga asoslangan o'quv kartochkalari tayyorlash (masalan, "aqli", "jasorat", "mehr").
2. 2-sinf uchun "Alpomish" dastanining jang sahnasini tasvirlovchi plakat tayyorlash va 5 ta savol ishlab chiqish (masalan, "Alpomish qanday jasorat ko'rsatdi?").
3. 3-sinf uchun "Semurg" ertagining audio versiyasi bo'yicha 5 ta muhokama savoli tayyorlash (masalan, "Jasur qush nima qildi?").
4. 4-sinf uchun "Sadoqat haqida" mavzusida didaktik materiallardan foydalanib 150-200 so'zlik insho yozish.
5. "Baxt" she'ridan 10 ta so'z tanlab, ular bilan jumlar tuzish va ish daftarida tahlil qilish (masalan, "saodat" so'zi bilan "Saodat oilada yashay Mikael").
6. "Mehnat kishini ulug' qiladi" maqolini plakat orqali tahlil qilish va 5 ta jumla tuzish.
7. "O'zbek tilim" ilovasida "jasorat" so'zi bo'yicha 5 ta interaktiv mashq ishlab chiqish (masalan, sinonim topish).
8. "Kaltabin" ertagidagi voqealarni tasvirlovchi diagramma tayyorlash va 5 ta savol ishlab chiqish.
9. "Uchib yuradi, qanoti yo'q" topishmog'i asosida 5 ta jumla tuzish (masalan, "Men do'stinga xat yozdim").
10. "Alpomish" dastanining video versiyasi bo'yicha guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash (masalan, "Sadoqat do'stlikda qanday namoyon bo'ladi?").

Real internet tarmog'ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O'zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – Didaktik materiallar, interaktiv mashqlar va o'qish savodxonligi resurslari.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – O'quv resurslari, metodik qo'llanmalar va adabiy materiallar.
3. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O'zbek adabiyoti, xalq ertaklari va she'rlar to'plami.
4. **O'zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Ertaklar, maqollar va topishmoqlar to'plami.

5. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari, didaktik materiallar va metodik tavsiyalar.
6. **O‘zbek Lug‘at** (<https://lugat.uz>) – So‘zlarning ma’nolari va jumlar tuzish uchun manba.
7. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – She’rlar, adabiy tahlillar va metodik materiallar.
8. **Darslik.uz** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar va mashqlar.

8.4. Boshlang'ich sinfda xalq og'zaki ijodi ustida ishlash va kitobxonlikni shakllantirish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar)

Kichik reja:

1. **Kirish:** Xalq og'zaki ijodining kitobxonlikni shakllantirish va nutqni rivojlantirishdagi ahamiyati, milliy madaniyat va qadriyatlarini o'rgatishdagi o'rni.
2. **Xalq og'zaki ijodi turlari:** Ertaklar, maqollar, topishmoqlar, dostonlar, afsonalar va latifalar.
3. **Metodik usullar:** Tushuntirish, kontekstli o'qish, o'yinli usullar, guruh ishlari, vizual yordam, suhbat va munozaralar, takrorlash va motivatsion strategiyalar.
4. **Metodik tavsiyalar:** Xalq og'zaki ijodini o'qitishda strategiyalar, dars rejasi, faoliyat turlari va differentsial yondashuvlar.
5. **O'zbek adabiyoti bilan integratsiya:** Xalq og'zaki ijodini Alisher Navoiy asarlari, zamonaviy o'zbek adabiyoti va maqollar bilan bog'lash.
6. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun moslashtirilgan metodik usullar va faoliyatlar.
7. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, audio hikoyalar, onlayn testlar va virtual sinf muhiti.
8. **Xulosa:** Xalq og'zaki ijodining kitobxonlikni shakllantirish, nutqni rivojlantirish, tasavvurni kengaytirish va milliy qadriyatlarini o'rgatishdagi samarasi.

Xalq og'zaki ijodi, ya'ni ertaklar, maqollar, topishmoqlar, dostonlar, afsonalar va latifalar boshlang'ich sinflarda kitobxonlikni shakllantirish va nutqni rivojlantirishda muhim manba hisoblanadi. Bu materiallar o'quvchilarning tasavvurini, adabiy didini, leksik boyligini va milliy qadriyatlarini rivojlantiradi, shuningdek, axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Xalq og'zaki ijodi o'zbek xalqining tarixi, madaniyati va an'alarini o'rganishga yordam beradi, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undaydi va o'qishga qiziqishni oshiradi. Xalq og'zaki ijodi o'quvchilarning so'z boyligini kengaytiradi, nutqni ravonlashtiradi va ularning o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Quyidagi metodik usullar va tavsiyalar qo'llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** O'qituvchi xalq og'zaki ijodining turlari, ularning xususiyatlari va axloqiy g'oyalarini tushuntiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagining asosiy g'oyasi – aql va jasorat bilan muvaffaqiyatga erishish – oddiy tilda izohlanadi. O'quvchilar "Kaltabin qanday sinovlardan o'tdi?" savoliga "U o'rmonda yo'l topdi" deb javob beradilar. Tushuntirish jarayonida "sadoqat", "jasorat", "mehr" kabi so'zlarning ma'nolari ochib beriladi, masalan, "Sadoqat – do'stlikda vafodor bo'lishdir". O'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhim" jumlasini tuzadilar. Bu usul matnni tushunishni osonlashtiradi va o'quvchilarning diqqatini muhim g'oyalarga qaratadi.

- **Kontekstli o'qish:** Xalq og'zaki ijodidagi matnlar kontekstda tahlil qilinadi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi "sadoqat" so'zi muhokama qilinib, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhim" jumlasini tuzadilar. "Semurg'" ertagidagi "jasur" so'zi tahlil qilinib, "Jasur qush o'rmonni qutqardi" jumlasini tuziladi. Kontekstli o'qish so'z boyligini kengaytiradi, matnni hayotiy vaziyatlar bilan bog'lashga yordam beradi va o'quvchilarning tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Mehnat

kishini ulug‘ qiladi” maqoli tahlil qilinib, “mehnat” so‘zi bilan “Men mehnat bilan o‘qidim” jumlasini tuziladi.

- **O‘yinli usullar:** O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o‘yinlar tashkil qilinadi. Masalan, “Topishmoq topish” o‘yinida “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i “xat” so‘zini o‘rgatadi, o‘quvchilar “Men do‘stimga xat yozdim” jumlasini tuzadilar. “Maqolni top” o‘yinida “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqoli tahlil qilinadi, o‘quvchilar “Mehnat bilan muvaffaqiyatga erishdim” jumlasini tuzadilar. “Qahramonni top” o‘yinida o‘quvchilar “Alpomish sadoqatli edi” deb tasvirlaydilar. O‘yinlar 1-2-sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa samarali, chunki ularning e’tibor muddati qisqa (10-15 daqiqa) va o‘yinlarga qiziqishi yuqori. O‘yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va o‘qishni yoqimli jarayonga aylantiradi.

- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar guruhlarda xalq og‘zaki ijodini muhokama qiladilar. Masalan, “Semurg‘” ertagidagi “jasur” so‘zini tahlil qilib, guruh “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuzadi. Har bir o‘quvchiga rol beriladi: biri ertakni aytib beradi, boshqasi qahramonni tasvirlaydi, uchinchi axloqiy g‘oyani tushuntiradi. O‘qituvchi savollar beradi: “Jasur qushning qanday xususiyatlari sizga yoqdi?” yoki “Siz uning o‘rnida nima qilgan bo‘lardingiz?”. Guruh ishlari ijtimoiy ko‘nikmalarni, hamkorlikda ishlashni va turli nuqtai nazardan tahlil qilishni rivojlantiradi. Masalan, “Alpomish” dastanidagi “sadoqat” so‘zi guruhda muhokama qilinadi, o‘quvchilar “Sadoqat do‘stlikni mustahkamlaydi” jumlasini tuzadilar.

- **Vizual yordam:** Ertaklar, dostonlar yoki maqollar rasmlar, plakatlar yoki videolar orqali tasvirlanadi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi o‘rmon sahnasi rangli rasmlar orqali ko‘rsatiladi, o‘quvchilar “Kaltabin o‘rmonda nima qildi?” savoliga javob beradilar. 3-4-sinf uchun voqealar ketma-ketligini ko‘rsatuvchi diagrammalar ishlatiladi, masalan, “Alpomish” dastanidagi jang sahnasi diagrammasi. Vizual yordam xotirani faollashtiradi, matnni tushunishni osonlashtiradi va darsni qiziqarli qiladi.

- **Suhbat va munozaralar:** O‘quvchilar xalq og‘zaki ijodidagi axloqiy g‘oyalarni muhokama qiladilar. Masalan, “Alpomish” dastanida “Sadoqat nima uchun muhim?” savoli muhokama qilinadi, o‘quvchilar “Sadoqat do‘stlikni mustahkamlaydi” yoki “Men do‘stimga sadoqatli bo‘laman” deb javob beradilar. O‘qituvchi qo‘shimcha savollar beradi: “Sadoqat hayotda qanday namoyon bo‘ladi?” yoki “Sizning hayotingizda sadoqatli do‘stlaringiz bormi?”. Suhbatlar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini, o‘z fikrlarini ifodalash ko‘nikmalarini va adabiy tahlil qilish qobiliyatini oshiradi.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Xalq og‘zaki ijodidagi muhim so‘zlar va g‘oyalar muntazam takrorlanadi. Masalan, “jasorat” so‘zi takrorlanib, “Jasur odam qiyinchiliklardan qo‘rqmaydi” jumlasini tuziladi. O‘quvchilar ertakdan so‘zlarni lug‘at daftariga yozadilar, masalan, “sadoqat”, “mehr”, “adolat”. Takrorlash so‘zlarni va g‘oyalarni uzoq muddatli xotirada saqlaydi. O‘qituvchi turli usullardan foydalanadi: so‘zlarni mavzularga bo‘lish (oilalar, do‘stlik, mehnat), sinonim/antonim topish yoki jummalarda ishlatish.

- **Motivatsion strategiyalar:** Yaxshi tahlil qilgan yoki faol ishtirok etgan o‘quvchilar “Ertaklar chempioni” yoki “Maqollar ustasi” unvonlari bilan rag‘batlantiriladi. O‘qituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: “Sening tahliling juda qiziqarli!” yoki “Sen juda ko‘p yangi so‘z o‘rganding!”. Sinfda “Kitobxonlar klubi”

tashkil qilinadi, unda o'quvchilar o'qigan ertaklari yoki maqollari haqida baham ko'radilar. Motivatsion strategiyalar o'ziga ishonchni oshiradi, o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va o'quvchilarning faolligini rag'batlantiradi.

Metodik tavsiyalar

Xalq og'zaki ijodini o'qitishda quyidagi metodik tavsiyalar qo'llaniladi:

1. **Qisqa ertaklardan foydalanish:** 1-2-sinf uchun "Kaltabin" yoki "Semurg'" kabi qisqa ertaklar tanlanadi. Bu ertaklar o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshiradi va tushunishni osonlashtiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagi o'qiladi, o'quvchilar "Kaltabin nima qildi?" savoliga javob beradilar.

2. **Maqollar va topishmoqlarni o'yin shaklida o'rgatish:** "Topishmoq topish" yoki "Maqolni top" o'yinlari tashkil qilinadi. Masalan, "Uchib yuradi, qanoti yo'q" topishmog'i "xat" so'zini o'rgatadi, "Mehnat kishini ulug' qiladi" maqoli tahlil qilinadi.

3. **Dostonlarni soddalashtirish:** "Alpomish" yoki "G'orxod o'zbek" kabi dostonlar 3-4-sinf uchun qisqa va tushunarli shaklda taqdim etiladi. Masalan, "Alpomish" dastanining jang sahnasi soddalashtirilib, "sadoqat" so'zi tahlil qilinadi.

4. **Guruh muhokamalari:** "Sadoqat" yoki "jasorat" kabi so'zlar guruhlarda muhokama qilinadi. Masalan, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda qanday namoyon bo'ladi?" savoliga javob beradilar.

5. **Vizual materiallar:** Ertaklar va dostonlar rasmlar, plakatlar yoki videolar orqali ko'rsatiladi. Masalan, "Semurg'" ertagidagi yong'in sahnasi video orqali tasvirlanadi.

6. **Differentsial yondashuv:** Oddiy o'quvchilar asosiy g'oyani aytadilar, masalan, "Kaltabin aqlli edi". Qobiliyatli o'quvchilar esa hikoya yoki insho yozadilar, masalan, "Alpomishning jasorati" haqida 5-7 jumla hikoya.

7. **Motivatsiya:** O'quvchilarning faol ishtiroki rag'batlantiriladi, masalan, stikerlar, "Ertaklar chempioni" unvonlari yoki ijobiy fikr-mulohazalar ("Sening tahliling ajoyib!") orqali.

8. **Dars rejasi:** Har bir darsda xalq og'zaki ijodining bir turi (ertak, maqol, topishmoq) o'rganiladi. Masalan, dars rejasi: 1) "Kaltabin" ertagini o'qish (10 daqiqa), 2) "aqlli" so'zini tahlil qilish (10 daqiqa), 3) guruh muhokamasi (10 daqiqa), 4) hikoya davomini yozish (10 daqiqa).

9. **Integratsiya:** Xalq og'zaki ijodi boshqa fanlar bilan bog'lanadi, masalan, tarix darsida "Alpomish" dastani orqali o'zbek xalqining qadimiy an'analari o'rganiladi.

10. **Takrorlash:** Har dars oxirida muhim so'zlar va g'oyalar takrorlanadi, masalan, "jasorat" so'zi bilan 5 ta jumla tuziladi.

O'zbek adabiyoti bilan integratsiya

Xalq og'zaki ijodi o'zbek adabiyoti bilan bog'lanadi, bu o'quvchilarning milliy madaniyatni chuqur tushunishiga yordam beradi:

- **Ertaklar:** "Kaltabin" yoki "Semurg'" ertaklari o'qitiladi, "jasorat" so'zi tahlil qilinadi, "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" jumlasini tuziladi.

- **Alisher Navoiy asarlari:** "Xamsa"dan soddalashtirilgan parchalar, masalan, "Baxt" she'ri o'qitiladi, "saodat" so'zi tahlil qilinadi, "Saodat oilada yashaydi" jumlasini tuziladi.

- **Zamonaviy o‘zbek adabiyoti:** G‘afur G‘ulomning “Shum bola” hikoyasi muhokama qilinadi, “jasorat” so‘zi tahlil qilinadi, “Shum bola jasur edi” jumlasini tuziladi.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqoli tahlil qilinib, “mehnat” so‘zi bilan “Men mehnat bilan o‘qidim” jumlasini tuziladi.

- **Topishmoqlar:** “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i “xat” so‘zini o‘rgatadi, “Men do‘stimga xat yozdim” jumlasini tuziladi.

- **Dostonlar:** “G‘orxod o‘zbek” dastani o‘qitiladi, “mardlik” so‘zi tahlil qilinadi, “Mardlik o‘zbek xalqining xususiyatidir” jumlasini tuziladi.

- **Afsonalar:** “Semurg‘” afsonasi o‘qitiladi, “jasur” so‘zi tahlil qilinadi, “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuziladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Xalq og‘zaki ijodini o‘qitish o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tashkil qilinadi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Qisqa ertaklar va topishmoqlar ishlatiladi, masalan, “Kaltabin” ertagi yoki “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i. O‘quvchilar “Kaltabin nima qildi?” savoliga “U o‘rmonda yo‘l topdi” deb javob beradilar. O‘yinli usullar, masalan, “Topishmoq topish”, qo‘llaniladi.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Maqollar va qisqa dostonlar o‘qitiladi, masalan, “Alpomish”ning soddalashtirilgan versiyasi. O‘quvchilar “Sadoqat nima?” savoliga javob beradilar, “Sadoqat do‘stlikda muhim” jumlasini tuzadilar.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkab ertaklar va guruh muhokamalari tashkil qilinadi, masalan, “Semurg‘” ertagi muhokama qilinadi, “Jasur qush nima qildi?” savoliga javob beriladi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Dostonlar va insholar ishlatiladi, masalan, “Sadoqat haqida” mavzusida 150-200 so‘zlik insho yoziladi. Raqamli platformalar orqali mashqlar bajariladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

Zamonaviy texnologiyalar xalq og‘zaki ijodini o‘qitishni qiziqarli va samarali qiladi:

- **Audio hikoyalar:** “Kaltabin” ertagi audio shaklda tinglanadi, o‘quvchilar “Kaltabin nima qildi?” savoliga javob beradilar.

- **Interaktiv platformalar:** “O‘zbek tilim” ilovasida topishmoqlar tahlil qilinadi, masalan, “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i bo‘yicha mashqlar bajariladi.

- **Onlayn testlar:** “Alpomish” dastani bo‘yicha sinovlar o‘tkaziladi, masalan, “Sadoqat so‘zining ma‘nosi nima?” savoli.

- **Interaktiv doskalar:** “Semurg‘” ertagidagi voqealar diagrammasi interaktiv doskada ko‘rsatiladi.

- **Virtual sinf muhiti:** “Zoom” orqali “sadoqat” so‘zi va uning “Alpomish” dastanidagi ahamiyati muhokama qilinadi. O‘quvchilar virtual muhitda guruh ishlari olib boradilar.

Nazariy savollar:

1. Xalq og‘zaki ijodi kitobxonlikni shakllantirishda qanday ahamiyatga ega?
2. Ertaklar va dostonlar nutqni rivojlantirishda qanday ishlatiladi?
3. Maqollar va topishmoqlar o‘quvchilarning tasavvuriga qanday ta’sir qiladi?
4. Zamonaviy texnologiyalar xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda qanday qo‘llaniladi?
5. 1-4-sinf o‘quvchilari uchun metodik usullar qanday farq qiladi?
6. O‘yinli usullar xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda qanday samara beradi?
7. Axloqiy g‘oyalarni tahlil qilishning o‘quvchilarning dunyoqarashiga ta’siri qanday?
8. Xalq og‘zaki ijodini o‘zbek adabiyoti bilan integratsiyalashning afzalliklari nimada?
9. Motivatsion strategiyalar kitobxonlikni rivojlantirishda qanday ishlatiladi?
10. Differentsial yondashuv xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda qanday qo‘llaniladi?

Topshiriqlar:

1. 1-sinf uchun 5 ta topishmoq tanlab, ular bilan jumlar tuzish (masalan, “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” – “Men do‘stimga xat yozdim”).
2. 2-sinf uchun 5 ta maqol tahlil qilish va har biri bilan jumla tuzish (masalan, “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” – “Men mehnat bilan o‘qidim”).
3. 3-sinf uchun “Alpomish” dastanidan 5-7 jumla qisqa hikoya yozish.
4. 4-sinf uchun “Kaltabin” ertagi bo‘yicha 150-200 so‘zlik insho yozish.
5. “Semurg” ertagidan 10 ta so‘z tanlab, ular bilan jumlar tuzish (masalan, “jasur” – “Jasur qush o‘rmonni qutqardi”).
6. “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” maqoli bo‘yicha plakat tayyorlash va 5 ta muhokama savoli ishlab chiqish.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida “jasorat” so‘zi bo‘yicha 5 ta interaktiv mashq ishlab chiqish.
8. “Alpomish” dastanining soddalashtirilgan versiyasini audio shaklda tinglash va 5 ta savol tayyorlash.
9. “Kaltabin” ertagidagi voqealarni tasvirlovchi diagramma tayyorlash va 5 ta savol ishlab chiqish.
10. “Sadoqat” so‘zi bo‘yicha guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash (masalan, “Sadoqat do‘stlikda qanday namoyon bo‘ladi?”).

Real internet tarmog‘ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O‘zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Ertaklar, maqollar va topishmoqlar to‘plami.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – Xalq og‘zaki ijodi, metodik qo‘llanmalar va ta’lim resurslari.
3. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – Dostonlar, she’rlar va adabiy matnlar to‘plami.
4. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar, topishmoqlar va ta’lim resurslari.
5. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim materiallari, metodik tavsiyalar va darsliklar.

6. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – She’rlar, adabiy tahlillar va metodik materiallar.
7. **O‘zbek Lug‘at** (<https://lugat.uz>) – So‘zlarning ma’nolari va jumlar tuzish uchun manba.
8. **Darslik.uz** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar va mashqlar.

IX. EPIK, LIRIK VA LIROEPIK ASARLAR

9.1. Boshlang'ich sinfda epik va liroepik asarlar ustida ishlash metodikasi

Kichik reja:

1. Epik asarlarning xususiyatlari.
2. Liroepik asarlarning xususiyatlari.
3. Metodik usullar.
4. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.

Epik va liroepik asarlar boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish, adabiy-estetik didini shakllantirish va milliy madaniyatni o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. **Epik asarlar** hikoyaviy tuzilishga asoslanadi, voqealar ketma-ketligi, qahramonlarning xarakterlari va axloqiy g'oyalar orqali o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi. O'zbek adabiyotidagi epik asarlar, masalan, "Alpom" dastani yoki "Kaltbosh" ertagi, sadoqat, jasorat, adolat va mehnat kabi qadriyatlarini targ'ib qiladi. **Liroepik asarlar** esa hikoyaviy elementlar bilan lirik tuyg'ularning uyg'unligini taqdim etadi, masalan, Alisher Navoiy "Xamsa"dagi sevgi va sadoqat mavzulari yoki "G'orxod o'zbek" dastani. Bu asarlar o'quvchilarning his-tuyg'ularini o'stiradi, so'z boyligini kengaytiradi, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi va axloqiy qadriyatlarini shakllantiradi.

Epik asarlarning xususiyatlari

Epik asarlar hikoyaviy tuzilishga ega bo'lib, voqealar ketma-ketligi, qahramonlarning xarakterlari va muayyan axloqiy xulosalar bilan ajralib turadi. Masalan, "Alpom" dastani o'zbek xalqining jasorat, sadoqat va adolat qadriyatlarini aks ettiradi. Qahramon Alpomishning o'z xalqi uchun kurashi o'quvchilarga vatanparvarlik va sadoqat tushunchalarini o'rgatadi. "Kaltbosh" ertagi esa aql va mehnat orqali muvaffaqiyatga erishishni targ'ib qiladi. Epik asarlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, voqealarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi va so'z boyligini oshiradi. O'zbek adabiyotidagi epik asarlar xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'quvchilarga milliy madaniyatni o'rgatishda muhim vositadir.

Liroepik asarlarning xususiyatlari

Liroepik asarlar epik hikoyaviy tuzilish bilan lirik tuyg'ularning uyg'unligiga asoslanadi. Masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa"dagi parchalar sevgi, sadoqat va insoniy tuyg'ularni hikoyaviy voqealar orqali ifodalaydi. "G'orxod o'zbek" dastani esa qahramonning jasorati bilan birga uning ichki kechinmalarini, sevgi va sadoqat tuyg'ularini aks ettiradi. Liroepik asarlar o'quvchilarning his-tuyg'ularini o'stiradi, adabiy obrazlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi va so'z boyligini kengaytiradi. Ushbu asarlar o'zbek adabiyotidagi dostonlar va she'riy hikoyalar orqali milliy madaniyatni targ'ib qiladi.

Metodik usullar

Epik va liroepik asarlarni o'qitishda quyidagi metodik usullar qo'llaniladi:

- **Tushuntirish usuli:** O‘qituvchi asarning xususiyatlarini, qahramonlarini va axloqiy g‘oyalarini tushuntiradi. Masalan, “Alpom” dastanidagi “sadoqat” so‘zi izohlanadi: “Sadoqat – bu do‘stlik va vatan uchun vafodor bo‘lishdir”. O‘quvchilar “Sadoqat do‘stlikda muhimdir” yoki “Alpomish sadoqatli qahramon edi” kabi jumlar tuzadilar. Liroepik asarlarda tuyg‘ular tushuntiriladi, masalan, “Xamsa”dagi “sevgi” so‘zi: “Sevgi – bu o‘zaro hurmat va muhabbatdir”. O‘quvchilar “Sevgi oilada muhimdir” jumlasini tuzadilar. Tushuntirish jarayonida o‘qituvchi oddiy tilda izoh beradi, so‘zlarning ma‘nolarini misollar bilan ochib ko‘rsatadi va o‘quvchilarning savollariga javob beradi.

- **Kontekstli o‘qish:** Matnning muhim qismlari kontekstda tahlil qilinadi. Masalan, “Kaltbosh” ertagidagi “aqlli” so‘zi tahlil qilinib, o‘quvchilar “Aqlli odam muammolarni hal qiladi” yoki “Kaltbosh aqli bilan sinovdan o‘tdi” jumlarini tuzadilar. Liroepik asarda, masalan, “Xamsa”dan parchada “sevgi” so‘zi muhokama qilinadi, o‘quvchilar “Sevgi qahramonni jasur qildi” jumlasini tuzadilar. Kontekstli o‘qish so‘z boyligini kengaytiradi, matnni hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lashga yordam beradi va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘qituvchi matnning asosiy g‘oyasini aniqlashga yordam beradi, masalan, “Alpom” dastanidagi asosiy g‘oya – sadoqat va vatanparvarlik.

- **O‘yinli usullar:** O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o‘yinlar tashkil qilinadi. “Qahramonni top” o‘yini orqali “Alpom” dastanidagi qahramonlar tasvirlanadi, masalan, “Alpomish sadoqatli va jasur edi”. O‘quvchilar kartochkalar orqali “jasorat” yoki “sadoqat” so‘zlarini topadilar va ular bilan jumlar tuzadilar, masalan, “Jasur odam qiyinchiliklardan qo‘rqmaydi”. “Hikoya davomi” o‘yinida o‘quvchilar “Kaltbosh” ertagiga o‘z davomini yozadilar, masalan, “Kaltbosh yangi do‘st topdi va birga yangi sarguzashtlarni boshladi”. “So‘z xazinasini” o‘yinida o‘quvchilar matndan muhim so‘zlarni topadilar, masalan, “aqlli”, “sadoqat”, “mehr”, va ular bilan jumlar tuzadilar. O‘yinli usullar 1-2-sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa samarali, chunki ularning e‘tibor muddati qisqa (10-15 daqiqa) va o‘yinlarga qiziqishi yuqori. O‘yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, o‘qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va sinfda ijobiy muhit yaratadi.

- **Guruh ishlari:** O‘quvchilar guruhlarda asarni muhokama qiladilar. Masalan, “Semurg” ertagidagi “jasur” so‘zini tahlil qilib, guruh “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuzadi. Har bir o‘quvchiga rol beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi, uchinchi axloqiy g‘oyani tushuntiradi. O‘qituvchi savollar beradi: “Jasur qushning qanday xususiyatlari sizga yoqdi?” yoki “Siz uning o‘rnida nima qilgan bo‘lardingiz?”. Liroepik asarda, masalan, “Xamsa”dan parchada “sevgi” so‘zi muhokama qilinadi, o‘quvchilar “Sevgi qahramonni jasur qildi” jumlasini tuzadilar. Guruh ishlari ijtimoiy ko‘nikmalarni, hamkorlikda ishlashni va turli nuqtai nazardan tahlil qilishni rivojlantiradi. O‘qituvchi guruhlarning ishini kuzatib, yo‘naltiradi va har bir o‘quvchining ishtirok etishini ta‘minlaydi.

- **Vizual yordam:** Plakatlar, diagrammalar, rasmlar va videolar ishlatiladi. Masalan, “Alpom” dastanining jang sahnasi rangli plakatda tasvirlanadi, o‘quvchilar “Alpomish qanday jasorat ko‘rsatdi?” savoliga javob beradilar. “Kaltbosh” ertagidagi o‘rmon sahnasi video orqali ko‘rsatiladi, o‘quvchilar “Kaltbosh o‘rmonda nima qildi?” savoliga “U yo‘l topdi” deb javob beradilar. Voqealar ketma-ketligini ko‘rsatuvchi

diagrammalar 3-4-sinf o'quvchilari uchun tahlilni osonlashtiradi, masalan, "Alpom" dastanidagi voqealar: "Alpomish tug'ildi, sinovlardan o'tdi, vatanini qutqardi". Vizual yordam xotirani faollashtiradi, matnni tushunishni osonlashtiradi va darsni qiziqarli qiladi. Liroepik asarlarda, masalan, "Xamsa"dagi sevgi sahnasi rasmlar orqali tasvirlanadi, o'quvchilar "Sevgi qahramonni qanday o'zgartirdi?" savoliga javob beradilar.

- **Suhbat va munozaralar:** O'quvchilar asardagi axloqiy g'oyalarni muhokama qiladilar. Masalan, "Alpom" dastanida "Sadoqat nima uchun muhim?" savoli muhokama qilinadi, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikni mustahkamlaydi" yoki "Men do'stinga sadoqatli bo'laman" deb javob beradilar. Liroepik asarda, masalan, "Xamsa"dagi "Sevgi nima?" savoli muhokama qilinadi, o'quvchilar "Sevgi o'zaro hurmatdir" deb javob beradilar. O'qituvchi qo'shimcha savollar beradi: "Sadoqat hayotda qanday namoyon bo'ladi?" yoki "Sizning hayotingizda sevgi qanday ifodalanadi?". Suhbatlar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini, o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalarini va adabiy tahlil qilish qobiliyatini oshiradi. O'qituvchi har bir o'quvchining fikrini tinglaydi, ularni rag'batlantiradi va muhokamani adabiy matn doirasida ushlab turadi.

- **Takrorlash va mustahkamlash:** Muhim so'zlar va g'oyalar muntazam takrorlanadi. Masalan, "jasorat" so'zi takrorlanib, o'quvchilar "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" yoki "Alpomish jasur qahramon edi" jumllarini tuzadilar. O'quvchilar asardan so'zlarni lug'at daftariga yozadilar, masalan, "sadoqat", "mehr", "adolat". Liroepik asarda "sevgi" so'zi takrorlanadi, o'quvchilar "Sevgi oilada muhimdir" jumlasini tuzadilar. Takrorlash so'zlarni va g'oyalarni uzoq muddatli xotirada saqlaydi. O'qituvchi turli usullardan foydalanadi: so'zlarni mavzularga bo'lish (oilalar, do'stlik, vatan), sinonim/antonim topish yoki jumllalarda ishlatish. Masalan, "sadoqat" so'ziga sinonim sifatida "vafodorlik" topiladi, "Vafodor do'st muammolarda yordam beradi" jumlasini tuziladi.

- **Ijodiy yozuv:** O'quvchilar asar bo'yicha ijodiy ishlar bajaradilar. Masalan, "Kaltbosh" ertagi bo'yicha 1-2-sinf o'quvchilari 3-5 jumllik hikoya yozadilar, masalan, "Kaltbosh o'rmonda yo'l topdi va do'stlariga yordam berdi". 3-4-sinf o'quvchilari "Alpom" dastani bo'yicha 7-10 jumllik insho yozadilar, masalan, "Alpomishning jasorati haqida". Liroepik asarda, masalan, "Xamsa"dan parchaga asoslanib, o'quvchilar "Sevgi haqida mening fikrim" mavzusida insho yozadilar. Ijodiy yozuv o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantiradi, tasavvurini kengaytiradi va mustaqil fikrlashni oshiradi.

- **Motivatsion strategiyalar:** Yaxshi tahlil qilgan yoki faol ishtirok etgan o'quvchilar "Dostonlar chempioni" yoki "Hikoyachi yulduz" unvonlari bilan rag'batlantiriladi. O'qituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: "Sening tahliling juda qiziqarli!" yoki "Sen juda ko'p yangi so'z o'rganding!". Sinfda "Kitobxonlar klubi" tashkil qilinadi, unda o'quvchilar o'qigan asarlari haqida baham ko'radilar. Motivatsion strategiyalar o'ziga ishonchni oshiradi, o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va o'quvchilarning faolligini rag'batlantiradi. O'qituvchi stikerlar, diplomlar yoki ramziy sovg'alar orqali o'quvchilarni rag'batlantiradi, masalan, "Eng yaxshi hikoyachi" diplomi.

O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya

Epik va liroepik asarlar o'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'lanadi, bu o'quvchilarning milliy madaniyatni tushunishiga yordam beradi:

- **Xalq dostonlari:** "Alpom" yoki "G'orxod o'zbek" dostonlari o'qitiladi. Masalan, "sadoqat" so'zi "Alpom" dastani orqali tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" jumlasini tuzadilar.

- **Ertaklar:** "Kaltbosh" yoki "Semurg" ertaklari o'qitiladi, "jasorat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi" jumlasini tuzadilar.

- **Alisher Navoiy asarlari:** "Xamsa"dan soddalashtirilgan parchalar o'qitiladi, "sevgi" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sevgi oilada muhimdir" jumlasini tuzadilar.

- **Zamonaviy o'zbek adabiyoti:** G'afur G'ulomning "Shum bola" hikoyasi o'qitiladi, "jasorat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Shum bola jasur edi" jumlasini tuzadilar.

- **Maqollar:** "Sadoqat – sirlarni saqlashdir" maqoli tahlil qilinadi, o'quvchilar "Men do'stinga sadoqatli bo'laman" jumlasini tuzadilar.

- **Topishmoqlar:** "Uchib yuradi, qanoti yo'q" topishmog'i "xat" so'zini o'rgatadi, o'quvchilar "Men do'stinga xat yozdim" jumlasini tuzadilar. Ushbu integratsiya o'quvchilarning milliy qadriyatlarini o'rganishini ta'minlaydi, adabiy didini oshiradi va o'zbek adabiyotidagi boy merosni tushunishga yordam beradi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Epik va liroepik asarlarni o'qitish o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tashkil qilinadi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Qisqa ertaklar va o'yinli usullar ishlatiladi. Masalan, "Kaltbosh" ertagi o'qiladi, o'quvchilar "Kaltbosh nima qildi?" savoliga "U o'rmonda yo'l topdi" deb javob beradilar. "Qahramonni top" o'yini orqali qahramonlar tasvirlanadi. Dars davomiyligi 20-25 daqiqa bilan cheklanadi, chunki e'tibor muddati qisqa. Yorqin rangli kartochkalar va rasmlar ishlatiladi.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Soddalashtirilgan dostonlar va qisqa hikoyalar o'qitiladi. Masalan, "Alpom" dastanining qisqa versiyasi o'qiladi, "sadoqat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" jumlasini tuzadilar. Plakatlar va audio resurslar ishlatiladi. Dars 30 daqiqagacha davom etadi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkab hikoyalar va guruh muhokamalari tashkil qilinadi. Masalan, "Semurg" ertagi o'qiladi, "jasur" so'zi muhokama qilinadi, o'quvchilar "Jasur qush o'rmonni qutqardi" jumlasini tuzadilar. Video resurslar va diagrammalar ishlatiladi. Dars 35 daqiqagacha davom etadi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Dostonlar, insholar va tahlillar o'qitiladi. Masalan, "Xamsa"dan parcha o'qiladi, "sevgi" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sevgi haqida" mavzusida 150-200 so'zlik insho yozadilar. Raqamli platformalar orqali mashqlar bajariladi. Dars 40 daqiqagacha davom etadi. Differentsial yondashuv qo'llaniladi: oddiy o'quvchilar asosiy g'oyani aytadilar, qobiliyatli o'quvchilar esa hikoya yoki insho yozadilar. O'qituvchi har bir o'quvchining qobiliyatiga mos topshiriqlar beradi, masalan, 1-sinfda oddiy savollarga javob berish, 4-sinfda esa tahliliy insho yozish.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash

Zamonaviy texnologiyalar epik va liroepik asarlarni o'qitishni qiziqarli va samarali qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** "Alpom" dastanidagi voqealar diagrammasi interaktiv doskada ko'rsatiladi, o'quvchilar "Alpomish qanday jasorat ko'rsatdi?" savoliga javob beradilar.

- **Raqamli platformalar:** "O'zbek tilim" ilovasida "jasorat" yoki "sadoqat" so'zlari bo'yicha interaktiv mashqlar bajariladi, masalan, sinonim topish yoki jumla tuzish.

- **Mobil ilovalar:** "O'zbek Lug'at" ilovasida "sevgi" so'zining ma'nosi o'rganiladi, o'quvchilar "Sevgi oilada muhimdir" jumlasini tuzadilar.

- **Audio va video resurslar:** "Kaltbosh" ertagi audio shaklda tinglanadi, "Semurg'" ertagining animatsion versiyasi ko'rsatiladi. O'quvchilar "Jasur qush nima qildi?" savoliga javob beradilar.

- **Onlayn testlar:** "Alpom" dastani bo'yicha sinovlar o'tkaziladi, masalan, "Sadoqat so'zining ma'nosi nima?" savoli.

- **Virtual sinf muhiti:** "Zoom" orqali "sadoqat" so'zi va uning "Alpom" dastanidagi ahamiyati muhokama qilinadi. O'quvchilar virtual muhitda guruh ishlari olib boradilar.

Texnologiyalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, darsni interaktiv qiladi va zamonaviy ta'lim talablariga mos keladi.

Epik va liroepik asarlar boshlang'ich sinflarda kitobxonlikni shakllantirish, nutqni rivojlantirish va adabiy didni oshirishda muhim vositadir. Epik asarlar o'quvchilarning tasavvurini, tahlil qilish ko'nikmalarini va axloqiy qadriyatlarini rivojlantiradi, liroepik asarlar esa his-tuyg'ularini va adabiy obrazlarni tushunish qobiliyatini oshiradi. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiyalashgan metodik usullar, yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalar o'quv jarayonini samarali va qiziqarli qiladi. O'yinli usullar, guruh ishlari va motivatsion strategiyalar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi.

Nazariy savollar:

1. Epik asarlarning boshlang'ich sinflarda o'qitishdagi ahamiyati nima?
2. Liroepik asarlarning epik asarlardan farqi nimada?
3. O'yinli usullar epik va liroepik asarlarni o'qitishda qanday samara beradi?
4. Zamonaviy texnologiyalar liroepik asarlarni o'qitishda qanday qo'llaniladi?
5. Yosh xususiyatlariga mos metodik usullar qanday farq qiladi?
6. O'zbek adabiyoti bilan integratsiya qanday ta'minlanadi?
7. Kontekstli o'qish nutqni rivojlantirishda qanday yordam beradi?
8. Guruh ishlari o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalariga qanday ta'sir qiladi?
9. Motivatsion strategiyalar kitobxonlikni shakllantirishda qanday ishlatiladi?
10. Vizual yordamning o'quv jarayonidagi o'rni nima?

Topshiriqlar:

1. “Kaltbosh” ertagi bo‘yicha 10 ta savol ishlab chiqish (masalan, “Kaltbosh o‘rmonda nima qildi?”).
2. “Alpom” dastanidan 10-12 jumla hikoya yozish.
3. “Xamsa”dan parcha o‘qib, “sevgi” so‘zi bo‘yicha 7 ta jumla tuzish.
4. “Semurg” ertagi bo‘yicha guruh muhokamasi uchun 10 ta savol tayyorlash.
5. “Sadoqat” so‘zi bo‘yicha rangli plakat tayyorlash va 5 ta jumla yozish.
6. “G‘orxod o‘zbek” dastani bo‘yicha voqealar ketma-ketligini ko‘rsatuvchi diagramma tayyorlash.
7. “O‘zbek tilim” ilovasida “jasorat” so‘zi bo‘yicha 7 ta interaktiv mashq ishlab chiqish.
8. “Alpom” dastanining audio versiyasini tinglab, 10 ta savol tayyorlash.
9. “Kaltbosh” ertagi bo‘yicha 150-200 so‘zlik insho yozish.
10. “Sevgi” so‘zi bo‘yicha sinfda muhokama o‘tkazish uchun 15 ta savol tayyorlash.

Real internet tarmog‘ida tavsiya etiladigan manbalar:

1. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar, didaktik materiallar va o‘qish savodxonligi resurslari.
2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – O‘quv resurslari, metodik qo‘llanmalar va adabiy materiallar.
3. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti, xalq dostonlari va ertaklar to‘plami.
4. **O‘zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Ertaklar, maqollar va topishmoqlar to‘plami.
5. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari, didaktik materiallar va metodik tavsiyalar.
6. **O‘zbek Lug‘at** (<https://lugat.uz>) – So‘zlarning ma’nolari va jumla tuzish uchun manba.
7. **Alisher Navoiy portali** (<https://navoiy.uz>) – She’rlar, dostonlar va adabiy tahlillar.
8. **Darslik.uz** (<https://darslik.uz>) – Boshlang‘ich sinflar uchun darsliklar va mashqlar.

IX. Epik, lirik va liroepik asarlar

9.2. Boshlang'ich sinfda epik asarlar ustida ishlash uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar)

Kichik reja:

1. **Kirish:** Epik asarlarning boshlang'ich sinflarda nutqni rivojlantirish, tasavvur va tahlil qilish ko'nikmalarini oshirish, axloqiy va milliy qadriyatlarini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyati.
2. **Epik asarlarning turlari va xususiyatlari:** Xalq ertaklari, dostonlar, zamonaviy hikoyalar, voqealar ketma-ketligi, qahramonlarning xarakterlari, axloqiy g'oyalar va adabiy obrazlar.
3. **Metodik tavsiyalar:** Qisqa hikoyalar va ertaklardan foydalanish, soddalashtirilgan dostonlar, tushuntirish usullari, kontekstli o'qish, o'yinli faoliyatlar, guruh ishlari, vizual yordam, ijodiy yozuv, motivatsion strategiyalar, differentsial yondashuvlar va sinf muhitini tashkil qilish.
4. **Dars rejasi:** Darsning tuzilishi, vaqt taqsimoti, har bir sinf uchun moslashtirilgan faoliyatlar va o'quv maqsadlari.
5. **O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya:** Xalq dostonlari, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va zamonaviy o'zbek hikoyalari bilan bog'lanish.
6. **Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar:** 1-4-sinflar uchun moslashtirilgan metodik usullar, didaktik materiallar, o'quvchilarning e'tibor muddati va qiziqishlariga mos faoliyatlar.
7. **Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, audio va video resurslar, mobil ilovalar, onlayn testlar, virtual sinf muhitlari va ta'lim dasturlari.
8. **O'quvchilar faoliyatini baholash:** O'quvchilarning tushunish darajasi, nutq ko'nikmalari, ijodiy topshiriqlarni bajarish qobiliyati va guruh ishlaridagi ishtiroki.
9. **Xulosa:** Epik asarlarni o'qitishning kitobxonlikni shakllantirish, nutqni rivojlantirish, tasavvur va ijodiy fikrlashni oshirish, milliy qadriyatlarini o'rgatishdagi samarasi va ta'lim jarayonidagi o'rni.

Epik asarlar boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish, tasavvurini kengaytirish, tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish va axloqiy qadriyatlarini o'rgatishda muhim vositadir. Epik asarlar hikoyaviy tuzilishga ega bo'lib, voqealar ketma-ketligi, qahramonlarning xarakterlari va axloqiy g'oyalar orqali o'quvchilarning adabiy didini oshiradi. O'zbek adabiyotidagi epik asarlar, masalan, "Alpomish" dastani, "Kaltabin" ertagi va G'afur G'ulomning "Shum bola" hikoyasi, sadoqat, jasorat, adolat, mehnat va vatanparvarlik kabi qadriyatlarini targ'ib qiladi. Ushbu asarlar o'quvchilarning so'z boyligini kengaytiradi, og'zaki va yozma nutqini rivojlantiradi, tasavvurini oshiradi va milliy madaniyatni tushunishga yordam beradi. Epik asarlar o'zbek xalqining tarixi, an'analari va qadriyatlarini o'quvchilarga yetkazadi, shu bilan birga ularning ijodiy fikrlashini, mustaqil tahlil qilish qobiliyatini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi Alpomishning jasorati o'quvchilarga vatanparvarlik

va sadoqatni o'rgatadi, "Kaltabin" ertagidagi aql va mehnat esa muammolarni hal qilishda sabr-toqatli bo'lishni singdiradi.

Epik asarlarning turlari va xususiyatlari

Epik asarlar quyidagi turlarga bo'linadi:

- **Xalq ertaklari:** O'zbek xalq og'zaki ijodining muhim qismi bo'lib, aql, mehnat, adolat, sadoqat va do'stlik kabi qadriyatlarini targ'ib qiladi. Masalan, "Kaltabin" ertagi aql va mehnat orqali muvaffaqiyatga erishishni o'rgatadi. Ertaklar oddiy tilda yozilgan, voqealar ketma-ketligi aniq va qahramonlarning xarakterlari o'quvchilar uchun tushunarli bo'lib, yosh bolalarning tasavvurini kengaytiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi Kaltabin qahramoni o'z aqli bilan sinovlardan o'tadi, bu o'quvchilarga muammolarni ijodiy yechishni o'rgatadi. Ertaklarning qisqa va sodda tuzilishi 1-2-sinf o'quvchilari uchun ideal bo'lib, ularning o'qishga qiziqishini oshiradi.

- **Dostonlar:** O'zbek xalqining tarixi, qadriyatlarini va qahramonlik ruhini aks ettiradi. Masalan, "Alpomish" dastani sadoqat, jasorat, adolat va vatanparvarlikni targ'ib qiladi. Alpomishning o'z xalqi uchun kurashi o'quvchilarga vatansevarlik, sadoqat va mas'uliyat tushunchalarini singdiradi. Dostonlar uzun va murakkab bo'lishi mumkin, shuning uchun boshlang'ich sinflar uchun soddalashtirilgan versiyalardan foydalaniladi. Masalan, "Alpomish"ning jang sahnasi yoki sevgi hikoyasi qisqa shaklda taqdim etiladi.

- **Zamonaviy hikoyalar:** Hayotiy voqealarni tasvirlaydi va o'quvchilarning kundalik tajribasi bilan bog'lanadi. Masalan, G'afur G'ulomning "Shum bola" hikoyasi jasorat, do'stlik va adolat kabi qadriyatlarini o'rgatadi. "Shum bola"dagi qahramonning jasorati o'quvchilarga o'z muammolarini yengishga ilhom beradi, shu bilan birga ularning so'z boyligini kengaytiradi va tasavvurini oshiradi. Hikoyalar o'quvchilarning hayotiy tajribasi bilan bog'lanadi, masalan, do'stlik yoki oilaviy munosabatlar haqidagi hikoyalar ularning his-tuyg'ularini rivojlantiradi. Epik asarlar voqealar ketma-ketligi, qahramonlarning xarakterlari va axloqiy xulosalar bilan ajralib turadi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi voqealar – Alpomishning tug'ilishi, sinovlardan o'tishi va vatanini qutqarishi – o'quvchilarga sadoqat, jasorat va adolatning ahamiyatini o'rgatadi. "Kaltabin" ertagidagi Kaltabinning o'rmonda yo'l topishi o'quvchilarga aql va mehnatni qadrlashni o'rgatadi. Ushbu asarlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, so'z boyligini oshiradi va milliy qadriyatlarini singdiradi.

Metodik tavsiyalar

Epik asarlarni o'qitishda quyidagi metodik usullar va strategiyalar qo'llaniladi:

1. **Qisqa hikoyalar va ertaklar:** 1-2-sinf o'quvchilari uchun "Kaltabin", "Semurg" yoki "Tulki va qarg'a" kabi qisqa ertaklar tanlanadi. Bu ertaklar o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshiradi, tushunishni osonlashtiradi va nutqini rivojlantiradi. Masalan, "Kaltabin" ertagi o'qiladi, o'quvchilar "Kaltabin o'rmonda nima qildi?" savoliga "U aqli bilan yo'l topdi" deb javob beradilar. Ertaklar qisqa bo'lib, 5-7 daqiqada o'qilishi mumkin, bu yosh o'quvchilarning e'tibor muddatiga (10-15 daqiqa) mos keladi. O'qituvchi ertakni o'qishdan oldin qisqa kirish so'z aytadi: "Bugun biz Kaltabin ismli jasur qahramon haqida o'qiymiz. U o'rmonda yo'l topdi va do'stlariga yordam berdi!". Bu o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni darsga

jalb qiladi. Ertaklarning oddiy tili va aniq g'oyalari o'quvchilarning matnni tushunishini osonlashtiradi.

2. **Dostonlarni soddalashtirish:** 3-4-sinf o'quvchilari uchun "Alpomish", "G'orxod o'zbek" yoki "Rustamxon" kabi dostonlar qisqa va tushunarli shaklda taqdim etiladi. Masalan, "Alpomish" dastanining jang sahnasi soddalashtirilib, "sadoqat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" yoki "Alpomish vataniga sadoqatli edi" jumllarini tuzadilar. Soddalashtirish dostonning asosiy g'oyasini saqlab, murakkab tushunchalarni o'quvchilar uchun tushunarli qiladi. O'qituvchi dostonning asosiy voqealarini diagrammada ko'rsatadi: "Alpomish tug'ildi → sinovlardan o'tdi → vatanini qutqardi". Bu diagrammalar o'quvchilarning voqealar ketma-ketligini tushunishini osonlashtiradi va xotirasini faollashtiradi. Dostonlarning soddalashtirilgan versiyalari o'quvchilarning adabiy didini oshiradi va milliy qadriyatlarini singdiradi.

3. **Tushuntirish usuli:** O'qituvchi asarning xususiyatlarini, qahramonlarini, voqealarini va axloqiy g'oyalarini oddiy tilda tushuntiradi. Masalan, "sadoqat" so'zi izohlanadi: "Sadoqat – bu do'stlik va vatan uchun vafodor bo'lishdir". O'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" yoki "Alpomish sadoqatli qahramon edi" jumllarini tuzadilar. Tushuntirish jarayonida o'qituvchi hayotiy misollar keltiradi: "Sadoqat – bu do'stingga yolg'on gapirmaslik yoki va'dangda turishdir. Masalan, Alpomish do'stlariga har doim yordam berdi". O'quvchilarning savollariga javob beriladi: "Sadoqat hayotda qanday namoyon bo'ladi?" yoki "Alpomishning sadoqati haqida nima deya olamiz?". Tushuntirish usuli o'quvchilarning matnni chuqur tushunishiga yordam beradi, so'z boyligini kengaytiradi va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. **Kontekstli o'qish:** Matnning muhim qismlari kontekstda tahlil qilinadi, bu o'quvchilarning so'z boyligini kengaytiradi va matnni hayotiy vaziyatlar bilan bog'laydi. Masalan, "Kaltabin" ertagidagi "aqlli" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Aqlli odam muammolarni hal qiladi" yoki "Kaltabin aqli bilan sinovdan o'tdi" jumllarini tuzadilar. O'qituvchi matnning asosiy g'oyasini aniqlashga yordam beradi: "Kaltabin ertagining asosiy g'oyasi – aql va mehnat muvaffaqiyat keltiradi". Kontekstli o'qish o'quvchilarning matnni tushunishini osonlashtiradi, muhim so'zlarning ma'nosini o'rganishga yordam beradi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, "Alpomish" dastanidagi "jasorat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Jasorat – bu qiyinchiliklardan qo'rqmaslikdir" jumlasini tuzadilar.

5. **O'yinli faoliyatlar:** O'quvchilarning qiziqishini oshirish va darsni qiziqarli qilish uchun o'yinli usullar qo'llaniladi. Masalan, "Qahramonni top" o'yini orqali "Alpomish" dastanidagi qahramonlar tasvirlanadi: "Alpomish sadoqatli va jasur edi". O'quvchilar kartochkalar orqali "jasorat", "sadoqat" yoki "adolat" so'zlarini topadilar va ular bilan jumllar tuzadilar: "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi". "Hikoya davomi" o'yinida o'quvchilar "Kaltabin" ertagiga o'z davomini yozadilar: "Kaltabin yangi do'st topdi va birga yangi sarguzashtlarni boshladi". "So'z xazinasini" o'yinida o'quvchilar matndan muhim so'zlarni topadilar, masalan, "aqlli", "sadoqat", "adolat", va ular bilan jumllar tuzadilar: "Adolat har doim g'alaba qozonadi". O'yinli usullar 1-2-sinf o'quvchilari uchun ayniqsa samarali, chunki ularning e'tibor muddati qisqa (10-15 daqiqa) va o'yinlarga qiziqishi yuqori. O'yinlar ijodiy fikrlashni

rivojlantiradi, o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi, sinfda ijobiy muhit yaratadi va o'quvchilarning faolligini oshiradi.

6. **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda asarni muhokama qiladilar, bu ularning ijtimoiy ko'nikmalarini, hamkorlikda ishlash qobiliyatini va turli nuqtai nazardan tahlil qilishni rivojlantiradi. Masalan, "Semurg" ertagidagi "jasur" so'zi tahlil qilinadi, guruh "Jasur qush o'rmonni qutqardi" jumlasini tuzadi. Har bir o'quvchiga rol beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi, uchinchi axloqiy g'oyani tushuntiradi. O'qituvchi savollar beradi: "Jasur qushning qanday xususiyatlari sizga yoqdi?" yoki "Siz uning o'rnida nima qilgan bo'lardingiz?". Guruh ishlari o'quvchilarning bir-biri bilan muloqot qilishini, o'z fikrlarini ifoda etishini va boshqalarni tinglashni o'rganishini ta'minlaydi. O'qituvchi guruhlarining ishini kuzatib, yo'naltiradi va har bir o'quvchining ishtirok etishini ta'minlaydi, masalan, "Sening fikringni eshitmoqchimiz!" deb rag'batlantiradi.

7. **Vizual yordam:** Plakatlar, diagrammalar, rasmlar, animatsiyalar va videolar ishlatiladi. Masalan, "Alpomish" dastanining jang sahnasi rangli plakatda tasvirlanadi, o'quvchilar "Alpomish qanday jasorat ko'rsatdi?" savoliga javob beradilar: "U dushmanlarni yengdi". "Kaltabin" ertagidagi o'rmon sahnasi video yoki animatsiya orqali ko'rsatiladi, o'quvchilar "Kaltabin o'rmonda nima qildi?" savoliga "U yo'l topdi" deb javob beradilar. Voqealar ketma-ketligini ko'rsatuvchi diagrammalar 3-4-sinf o'quvchilari uchun tahlilni osonlashtiradi, masalan, "Alpomish" dastanidagi voqealar: "Alpomish tug'ildi → sinovlardan o'tdi → vatanini qutqardi". Vizual yordam o'quvchilarning xotirasini faollashtiradi, matnni tushunishni osonlashtiradi, tasavvurini kengaytiradi va darsni qiziqarli qiladi. Masalan, "Semurg" ertagidagi qushning tasviri rangli plakatda ko'rsatiladi, o'quvchilar "Jasur qush nima qildi?" savoliga javob beradilar.

8. **Ijodiy yozuv:** O'quvchilar asar bo'yicha ijodiy ishlar bajaradilar, bu ularning yozma nutqini rivojlantiradi va tasavvurini oshiradi. Masalan, 1-2-sinf o'quvchilari "Kaltabin" ertagi bo'yicha 3-5 jumla hikoya yozadilar: "Kaltabin o'rmonda yo'l topdi va do'stlariga yordam berdi". 3-4-sinf o'quvchilari "Alpomish" dastani bo'yicha 7-10 jumla hikoya yozadilar: "Alpomishning jasorati haqida". Ijodiy yozuv o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, so'z boyligini va adabiy didini oshiradi. O'qituvchi yozuvni baholashda ijobiy fikr-mulohazalar beradi: "Sening hikoyang juda qiziqarli!" yoki "Sening inshongda juda yaxshi fikrlar bor!". 4-sinf o'quvchilari uchun murakkabroq topshiriqlar beriladi, masalan, "Alpomishning do'stligi haqida" 150-200 so'zlik insho yozish.

9. **Motivatsion strategiyalar:** O'quvchilarning faolligini oshirish uchun motivatsion usullar qo'llaniladi. Yaxshi tahlil qilgan yoki faol ishtirok etgan o'quvchilar "Hikoyachi yulduz", "Dostonlar chempioni" yoki "Eng yaxshi kitobxon" unvonlari bilan rag'batlantiriladi. O'qituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: "Sening tahliling juda ajoyib!" yoki "Sen juda ko'p yangi so'z o'rganding!". Sinfda "Kitobxonlar klubi" tashkil qilinadi, unda o'quvchilar o'qigan asarlari haqida baham ko'radilar va o'z hikoyalarini aytib beradilar. Masalan, "Kaltabin" ertagini o'qigan o'quvchi o'z hikoyasini sinfga taqdim etadi: "Men Kaltabin kabi aqli bilan yo'l topgan odam haqida hikoya yozdim". Motivatsion strategiyalar o'quvchilarning o'ziga

ishonchini oshiradi, o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va sinfda ijobiy muhit yaratadi.

10. Differentsial yondashuv: O'quvchilarning qobiliyatiga qarab moslashtirilgan topshiriqlar beriladi. Oddiy o'quvchilar asosiy g'oyani aytadilar, masalan, "Kaltabin aqli bilan muvaffaqiyatga erishdi". Qobiliyatli o'quvchilar hikoya yoki insho yozadilar, masalan, "Alpomishning jasorati haqida" 150-200 so'zlik insho. O'qituvchi har bir o'quvchining ishtirok etishini ta'minlaydi, masalan, savollarga javob berish yoki guruh ishlarida faol bo'lish orqali. Differentsial yondashuv o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga oladi, masalan, sekin o'qiydigan o'quvchilar uchun qisqa matnlar, tezkor o'quvchilar uchun esa murakkab topshiriqlar beriladi.

11. Sinf muhitini tashkil qilish: O'qituvchi sinfni qiziqarli va qulay muhitga aylantiradi. Masalan, sinf "Dostonlar olami" yoki "Ertaklar dunyosi" sifatida bezatiladi, devorlarga qahramonlarning rasmlari osiladi. O'quvchilar "Kitobxonlar burchagi"da o'z hikoyalarini joylashtiradilar, bu ularning ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi. Sinf muhiti o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, o'qishni yoqimli jarayonga aylantiradi va ularning darsdagi faolligini ta'minlaydi.

Dars rejasi

Har bir dars quyidagi tartibda tashkil qilinadi, vaqt taqsimoti o'quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashtiriladi:

- **Kirish (5 daqiqa):** Asarni qisqa taqdim etish, masalan, "Bugun biz 'Kaltabin' ertagi haqida o'qiydiz. U aqli bilan o'rmonda yo'l topdi!". O'qituvchi o'quvchilarning qiziqishini uyg'otish uchun qisqa hikoya aytib beradi: "Kaltabin o'rmonda yo'qolib qoldi, lekin u aqli bilan yo'l topdi. Qanday qilib deb o'ylaysiz?"

- **Matn o'qish (10-12 daqiqa):** Asarni o'qish yoki audio shaklda tinglash. Masalan, "Alpomish" dastanining qisqa versiyasi o'qiladi yoki "Kaltabin" ertagi audio shaklda tinglanadi. O'qituvchi matnni o'qishdan oldin muhim so'zlarni tushuntiradi: "Sadoqat – bu do'stingga vafodor bo'lishdir".

- **So'z tahlili (10 daqiqa):** Muhim so'zlar va g'oyalarni muhokama qilish, masalan, "sadoqat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" jumlasini tuzadilar. O'qituvchi savollar beradi: "Sadoqat hayotda qanday namoyon bo'ladi?"

- **Guruh ishlari (10-12 daqiqa):** Voqealarni tahlil qilish, masalan, "Semurg" ertagidagi "jasur" so'zi muhokama qilinadi. Har bir guruhga topshiriq beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi.

- **Ijodiy topshiriq (10-12 daqiqa):** Insho yoki hikoya yozish, masalan, "Kaltabin" ertagi bo'yicha 3-5 jumlamlik hikoya yoki "Alpomish" dastani bo'yicha 7-10 jumlamlik insho. O'qituvchi topshiriqni tushuntiradi: "Kaltabin o'rmonda nima qilgan bo'lardi, deb o'ylaysiz? O'z hikoyangizni yozing".

- **Xulosa (5 daqiqa):** Darsni yakunlash, o'quvchilarni rag'batlantirish, masalan, "Sizlar ajoyib hikoyachilar bo'ldingiz!". O'qituvchi o'quvchilarning faol ishtirokini ta'kidlaydi: "Bugun biz sadoqat va jasorat haqida ko'p narsa o'rgandik!".

O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya

Epik asarlar o'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'lanadi, bu o'quvchilarning milliy madaniyatni tushunishiga yordam beradi:

- **Xalq dostonlari:** “Alpomish” yoki “G‘orxod o‘zbek” dostonlari o‘qitiladi. Masalan, “sadoqat” so‘zi “Alpomish” dastani orqali tahlil qilinadi, o‘quvchilar “Sadoqat do‘stlikda muhimdir” jumlasini tuzadilar. Dostonlar o‘zbek xalqining tarixi va qadriyatlarini aks ettiradi, masalan, Alpomishning vatan uchun kurashi vatanparvarlikni o‘rgatadi.

- **Xalq ertaklari:** “Kaltabin”, “Semurg” yoki “Tulki va qarg‘a” ertaklari o‘qitiladi, “jasorat” yoki “aql” so‘zlari tahlil qilinadi, o‘quvchilar “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuzadilar. Ertaklar xalq donoligi va axloqiy g‘oyalarni o‘quvchilarga yetkazadi.

- **Zamonaviy o‘zbek adabiyoti:** G‘afur G‘ulomning “Shum bola” yoki O‘tkir Hoshimovning “Bahor qaytmaydi” hikoyalari o‘qitiladi, “jasorat” yoki “do‘stlik” so‘zlari tahlil qilinadi, o‘quvchilar “Shum bola jasur edi” jumlasini tuzadilar. Hikoyalar o‘quvchilarning hayotiy tajribasi bilan bog‘lanadi.

- **Maqollar:** “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” yoki “Adolat g‘alaba qozonadi” maqollari tahlil qilinadi, o‘quvchilar “Men mehnat qilib muvaffaqiyatga erishaman” jumlasini tuzadilar. Maqollar xalq donoligini aks ettiradi va axloqiy g‘oyalarni o‘rgatadi.

- **Topishmoqlar:** “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i “xat” so‘zini o‘rgatadi, o‘quvchilar “Men do‘stimga xat yozdim” jumlasini tuzadilar. Topishmoqlar o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini va so‘z boyligini oshiradi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Epik asarlarni o‘qitish o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tashkil qilinadi, bu ularning e‘tibor muddati, qiziqishlari va o‘qish darajasini inobatga oladi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Qisqa ertaklar va o‘yinli usullar ishlatiladi. Masalan, “Kaltabin” ertagi o‘qiladi, o‘quvchilar “Kaltabin nima qildi?” savoliga “U o‘rmonda yo‘l topdi” deb javob beradilar. “Qahramonni top” o‘yini orqali qahramonlar tasvirlanadi, yorqin rangli kartochkalar va rasmlar ishlatiladi. Dars davomiyligi 20-25 daqiqa bilan cheklanadi, chunki yosh bolalarning e‘tibor muddati qisqa. O‘yinlar va vizual yordam o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Soddalashtirilgan dostonlar va qisqa hikoyalar o‘qitiladi. Masalan, “Alpomish” dastanining qisqa versiyasi o‘qiladi, “sadoqat” so‘zi tahlil qilinadi. Plakatlar, audio resurslar va o‘yinli usullar ishlatiladi. Dars 30 daqiqagacha davom etadi, bu o‘quvchilarning o‘sib borayotgan e‘tibor muddatiga mos keladi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkab hikoyalar va guruh muhokamalari tashkil qilinadi. Masalan, “Semurg” ertagi o‘qiladi, “jasur” so‘zi muhokama qilinadi. Video resurslar, diagrammalar va guruh ishlari ishlatiladi. Dars 35 daqiqagacha davom etadi, o‘quvchilarning tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlanadi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Dostonlar, insholar va tahlillar o‘qitiladi. Masalan, “Alpomish” dastani bo‘yicha “Jasorat haqida” mavzusida 150-200 so‘zlik insho yoziladi. Raqamli platformalar orqali mashqlar bajariladi, masalan, “O‘zbek tilim” ilovasida testlar. Dars 40 daqiqagacha davom etadi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

Zamonaviy texnologiyalar epik asarlarni o‘qitishni qiziqarli, samarali va zamonaviy qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** “Alpomish” dastanining voqealar diagrammasi interaktiv doskada ko‘rsatiladi, o‘quvchilar “Alpomish qanday jasorat ko‘rsatdi?” savoliga javob beradilar. Interaktiv doskalar o‘quvchilarning e‘tiborini jalb qiladi va tahlilni osonlashtiradi.

- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) ilovasida “jasorat” yoki “sadoqat” so‘zlari bo‘yicha interaktiv mashqlar bajariladi. Platformalar o‘quvchilarning mustaqil o‘qishini rag‘batlantiradi.

- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” ilovasida “sadoqat” yoki “jasorat” so‘zlarining ma‘nosi o‘rganiladi, o‘quvchilar so‘zlar bilan jumlar tuzadilar.

- **Audio va video resurslar:** “Kaltabin” ertagi audio shaklda tinglanadi, “Semurg‘” ertagining animatsion versiyasi ko‘rsatiladi. Audio resurslar o‘quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantiradi, videolar esa tasavvurini kengaytiradi.

- **Onlayn testlar:** “Alpomish” dastani bo‘yicha onlayn testlar o‘tkaziladi, masalan, “Alpomishning asosiy xususiyati nima?” savoliga javoblar beriladi.

- **Virtual sinf muhitlari:** “Zoom” yoki “Google Classroom” orqali “sadoqat” so‘zi muhokama qilinadi, o‘quvchilar o‘z fikrlarini yozadilar. Virtual muhitlar masofaviy ta‘limda samarali bo‘lib, o‘quvchilarning faolligini ta‘minlaydi.

- **Ta‘lim dasturlari:** “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>) platformasida epik asarlar bo‘yicha didaktik materiallar, masalan, “Kaltabin” ertagi bo‘yicha savollar va topshiriqlar mavjud.

O‘quvchilar faoliyatini baholash

O‘quvchilarning faoliyati quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

- **Tushunish darajasi:** O‘quvchilar asarning asosiy g‘oyasini tushunganmi? Masalan, “Kaltabin ertagining asosiy g‘oyasi nima?” savoliga “Aql va mehnat muvaffaqiyat keltiradi” deb javob berish.

- **Nutq ko‘nikmalari:** O‘quvchilar muhim so‘zlarni to‘g‘ri ishlatadilarmi? Masalan, “sadoqat” so‘zi bilan jumla tuzish.

- **Ijodiy topshiriqlar:** Hikoya yoki insho sifati, masalan, “Alpomishning jasorati haqida” inshoda g‘oyalar aniqligi.

- **Guruh ishlaridagi ishtirok:** O‘quvchilar guruh muhokamalarida faol ishtirok etadilarmi? O‘qituvchi har bir o‘quvchining ishtirokini kuzatadi, masalan, “Sening fikringni eshitmoqchimiz!” deb rag‘batlantiradi. Baholash ijobiy va rag‘batlantiruvchi tarzda amalga oshiriladi: “Sening hikoyang juda ijodiy!” yoki “Sadoqat haqidagi gaping juda yaxshi edi!”. O‘qituvchi o‘quvchilarning kamchiliklarini tuzatishda yordam beradi, masalan, “Jumlangni biroz aniqlashtirib yozsak, yanada yaxshi bo‘ladi”.

Xulosa

Epik asarlar boshlang‘ich sinflarda kitobxonlikni shakllantirish, nutqni rivojlantirish, tasavvur va ijodiy fikrlashni oshirish, milliy va axloqiy qadriyatlarini o‘rgatishda muhim vositadir. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiyalashgan metodik usullar, yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar, o‘yinli faoliyatlar, guruh ishlari, vizual yordam va zamonaviy texnologiyalar o‘quv jarayonini samarali va qiziqarli qiladi. Motivatsion strategiyalar o‘quvchilarning o‘ziga ishonchini oshiradi, darsni yoqimli jarayonga aylantiradi va sinfda ijobiy muhit yaratadi. Epik asarlar orqali

o'quvchilar o'zbek xalqining tarixi, an'analari va qadriyatlarini o'rganadilar, bu ularning milliy o'zlikni anglashini va adabiy didini oshiradi.

Nazariy savollar:

1. Epik asarlar boshlang'ich sinflarda nutqni rivojlantirishda qanday yordam beradi?
2. Xalq ertaklari va dostonlarning o'quv jarayonidagi ahamiyati nima?
3. Qisqa hikoyalar 1-2-sinf o'quvchilari uchun qanday ishlatiladi?
4. Dostonlarni soddalashtirishning ta'limdagi o'rni nima?
5. O'yinli usullar kitobxonlikni rivojlantirishda qanday samara beradi?
6. Vizual yordam epik asarlarni o'qitishda qanday ishlatiladi?
7. Differentsial yondashuv qanday ta'minlanadi va nima uchun muhim?
8. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya qanday amalga oshiriladi?
9. Zamonaviy texnologiyalar epik asarlarni o'qitishda qanday qo'llaniladi?
10. Motivatsion strategiyalar o'quvchilarning darsdagi faolligini qanday oshiradi?
11. Guruh ishlari o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini qanday rivojlantiradi?
12. Ijodiy yozuv topshiriqlari nutqni rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega?
13. Sinf muhitini tashkil qilish o'quv jarayoniga qanday ta'sir qiladi?
14. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodik usullar qanday tanlanadi?
15. Maqollar va topishmoqlar epik asarlar bilan qanday integratsiyalashadi?

Topshiriqlar:

1. "Kaltabin" ertagi bo'yicha 20 ta savol ishlab chiqish va har bir savolga qisqa javob yozish.
2. "Alpomish" dastanidan 15-20 jumalak hikoya yozish va voqealar ketma-ketligini diagrammada ko'rsatish.
3. "Jasorat" so'zi bo'yicha rangli plakat tayyorlash va 10 ta jumla tuzish.
4. "Shum bola" hikoyasi bo'yicha guruh muhokamasi uchun 20 ta savol tayyorlash.
5. "G'orxod o'zbek" dastani bo'yicha voqealar diagrammasi tayyorlash va 10 ta savol ishlab chiqish.
6. "O'zbek tilim" ilovasida "sadoqat" so'zi bo'yicha 10 ta interaktiv mashq ishlab chiqish.
7. "Semurg" ertagining audio versiyasini tinglab, 20 ta savol tayyorlash va 5 jumalak tahlil yozish.
8. "Kaltabin" ertagi bo'yicha 250-300 so'zlik insho yozish.
9. "Alpomish" dastani bo'yicha sinf muhokamasi uchun 25 ta savol tayyorlash va qisqa tahlil yozish.
10. "Mehnat" so'zi bo'yicha 15 ta jumla yozish va sinf uchun plakat tayyorlash.
11. "Tulki va qarg'a" ertagi bo'yicha 5-7 jumalak hikoya yozish va "adolat" so'zini tahlil qilish.
12. "Sadoqat" so'zi bilan bog'liq 10 ta maqol topish va ularni sinf muhokamasida ishlatish.

13. “Semurg” ertagi bo’yicha o’yinli faoliyat (masalan, “Qahramonni top”) rejasini tuzish.

14. “Shum bola” hikoyasi bo’yicha 150-200 so’zlik insho yozish.

15. “Alpomish” dastani bo’yicha animatsion video uchun 10 ta sahna tasvirlash.

Real internet manbalari:

1. **O‘zbek tilim** (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar, didaktik materiallar va o‘quv resurslari.

2. **ZiyoNet** (<https://ziyonet.uz>) – O‘quv qo‘llanmalari, metodik tavsiyalar va adabiy manbalar.

3. **Kutubxona.uz** (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti, xalq dostonlari va ertaklar to‘plami.

4. **O‘zbek xalq ertaklari** (<https://www.eraklar.uz>) – Xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar.

5. **Edu.uz** (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari, metodik qo‘llanmalar va dars rejalar.

6. **O‘zbek Lug‘at** (<https://lugat.uz>) – O‘zbek tilidagi so‘zlarning ma’nolari va ishlatilishi.

9.3. Boshlang'ich sinfda lirik va liroepik asarlar ustida ishlash uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish (1-4-sinflar)

Kichik reja:

1. Lirik asarlarning xususiyatlari
2. Liroepik asarlarning xususiyatlari
3. Metodik tavsiyalar
4. Dars rejasi
5. O'zbek adabiyoti bilan integratsiya
6. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar
7. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash
8. O'quvchilar faoliyatini baholash

Lirik asarlar (she'rlar) o'quvchilarning his-tuyg'ularini, tasavvurini, adabiy didini va so'z boyligini rivojlantiradi, shu bilan birga ularning estetik dunyoqarashini shakllantiradi. Masalan, Alisher Navoiyning "Baxt" she'ri sevgi, saodat, oila va mehr kabi qadriyatlarini targ'ib qiladi, o'quvchilarga muhabbat, hurmat va oilaviy rishtalarni qadrlashni o'rgatadi. Liroepik asarlar hikoyaviy tuzilish bilan lirik tuyg'ularni uyg'unlashtiradi, masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa"dagi sevgi va sadoqat parchalari yoki "G'orxod o'zbek" dastani qahramonning jasorati bilan birga uning ichki kechinmalarini aks ettiradi. Ushbu asarlar o'quvchilarning adabiy obrazlarni tushunish qobiliyatini, his-tuyg'ularini ifoda etish ko'nikmalarini, og'zaki va yozma nutqini rivojlantiradi. Lirik va liroepik asarlar o'zbek adabiyotidagi boy merosni o'quvchilarga yetkazadi, ularning milliy madaniyatni tushunishini oshiradi, ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi va estetik didini oshiradi. She'rlarning ritmi, qofiyasi va tasvirlari o'quvchilarning his-tuyg'ularini faollashtiradi, liroepik asarlar esa hikoyaviy tuzilish orqali tasavvurini kengaytiradi va axloqiy g'oyalarni singdiradi.

Lirik asarlarning xususiyatlari

Lirik asarlar his-tuyg'ularni, ichki kechinmalarni va adabiy obrazlarni ifodalashga asoslanadi. Masalan, Alisher Navoiyning "Baxt" she'ri sevgi, saodat va oila haqidagi tuyg'ularni tasvirlaydi, o'quvchilarning his-tuyg'ularini faollashtiradi va estetik didini oshiradi. She'rlarning ritmi, qofiyasi va tasvirlari o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi, masalan, "Baxt" she'ridagi "saodat" so'zi o'quvchilarga oiladagi muhabbat va hurmatni o'rgatadi. Lirik asarlar qisqa va ixcham bo'lib, o'quvchilarning e'tibor muddatiga mos keladi (5-7 daqiqa). She'rlar so'z boyligini kengaytiradi, masalan, "saodat", "mehr", "sevgi" va "hurmat" kabi so'zlar orqali. O'zbek adabiyotidagi lirik asarlar, xususan, Alisher Navoiy, Abdulla Oripov va Erkin Vohidov she'rlari, milliy qadriyatlar va umuminsoniy tuyg'ularni targ'ib qiladi. Masalan, Abdulla Oripovning "Ona" she'ri o'quvchilarga ota-ona hurmati va mehrini o'rgatadi, ularning his-tuyg'ularini rivojlantiradi.

Liropik asarlarning xususiyatlari

Liropik asarlar hikoyaviy tuzilish bilan lirik tuyg'ularning uyg'unligiga asoslanadi. Masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa"dagi sevgi va sadoqat parchalari hikoyaviy voqealar orqali insoniy tuyg'ularni ifodalaydi. "G'orxod o'zbek" dastani qahramonning jasorati bilan birga uning sevgi, sadoqat va ichki kechinmalarini aks ettiradi. Liropik asarlar o'quvchilarning his-tuyg'ularini rivojlantiradi, adabiy

obrazlarni tahlil qilish ko'nikmalarini oshiradi va so'z boyligini kengaytiradi. Ushbu asarlar o'zbek adabiyotidagi dostonlar va she'riy hikoyalar orqali milliy madaniyatni targ'ib qiladi, masalan, "Xamsa"dagi sevgi hikoyasi o'quvchilarga sadoqat va muhabbatni o'rgatadi.

Metodik tavsiyalar

Lirik va liroepik asarlarni o'qitishda quyidagi metodik usullar va strategiyalar qo'llaniladi:

1. **Qisqa she'rlar:** 1-2-sinf o'quvchilari uchun Alisher Navoiyning "Baxt" she'ri, Abdulla Oripovning "Ona" she'ri yoki Erkin Vohidovning "Tabiat" she'ri kabi qisqa she'rlar tanlanadi. Masalan, "Baxt" she'ri o'qiladi, "saodat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Saodat oilada muhimdir" jumlasini tuzadilar. She'rlar qisqa bo'lib, 5-7 daqiqada o'qilishi mumkin, bu yosh o'quvchilarning e'tibor muddatiga mos keladi. O'qituvchi she'rni o'qishdan oldin kirish so'z aytadi: "Bugun biz Alisher Navoiyning 'Baxt' she'ri haqida o'qiyamiz. U oiladagi muhabbat haqida gapiradi!".

2. **Liroepik dostonlar:** 3-4-sinf o'quvchilari uchun "Xamsa"dan soddalashtirilgan parchalar yoki "G'orxod o'zbek" dastani o'qitiladi. Masalan, "Xamsa"dagi sevgi parchasi tahlil qilinadi, "sevgi" so'zi muhokama qilinadi, o'quvchilar "Sevgi qahramonni jasur qildi" jumlasini tuzadilar. Dostonlar soddalashtirilgan shaklda taqdim etiladi, masalan, "Xamsa"dagi sevgi hikoyasi 10-15 jumla qisqa matn sifatida o'qitiladi.

3. **Tushuntirish usuli:** O'qituvchi asarning xususiyatlarini, his-tuyg'ularini, adabiy obrazlarini va axloqiy g'oyalarini tushuntiradi. Masalan, "sevgi" so'zi izohlanadi: "Sevgi – bu o'zaro hurmat va muhabbatdir". O'quvchilar "Sevgi oilada muhimdir" yoki "Sevgi qahramonni kuchli qildi" jumllarini tuzadilar. Tushuntirish oddiy tilda bo'ladi, masalan, "Sevgi – bu ota-onangni hurmat qilish yoki do'stingga yordam berishdir". O'qituvchi hayotiy misollar keltiradi: "Sevgi – bu do'stingga sovg'a berish yoki oilang bilan vaqt o'tkazishdir".

4. **Kontekstli o'qish:** She'r yoki dostonning muhim qismlari kontekstda tahlil qilinadi. Masalan, "Baxt" she'ridagi "saodat" so'zi tahlil qilinadi, o'quvchilar "Saodat oilada yashaydi" jumlasini tuzadilar. Liroepik asarda "Xamsa"dan parchada "sevgi" so'zi muhokama qilinadi, o'quvchilar "Sevgi qahramonni jasur qildi" jumlasini tuzadilar. Kontekstli o'qish so'z boyligini kengaytiradi va his-tuyg'ularni ifodalashni o'rgatadi.

5. **O'yinli faoliyatlar:** "So'z topish" o'yini orqali "sevgi" yoki "saodat" so'zlari tahlil qilinadi, o'quvchilar "Sevgi oilada muhimdir" jumlasini tuzadilar. "She'r davomi" o'yinida o'quvchilar "Baxt" she'riga o'z misralarini qo'shadilar, masalan, "Baxt – bu oilam bilan kulishdir". "Qofiya topish" o'yinida o'quvchilar she'rdagi qofiyalarni topadilar, masalan, "Baxt" she'ridagi "saodat" va "muhabbat" so'zlari. O'yinli usullar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, darsni yoqimli qiladi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

6. **Guruh ishlari:** O'quvchilar guruhlarda she'r yoki dostonni muhokama qiladilar. Masalan, "Xamsa"dagi "sevgi" so'zi tahlil qilinadi, guruh "Sevgi qahramonni jasur qildi" jumlasini tuzadi. Har bir guruhga topshiriq beriladi: biri she'rning tuyg'ularini tasvirlaydi, boshqasi adabiy obrazlarni tahlil qiladi. O'qituvchi

savollar beradi: “Sevgi qanday his-tuyg‘ularni uyg‘otadi?” yoki “Xamsa qahramonlari qanday xususiyatlarga ega?”.

7. **Vizual yordam:** Plakatlar, rasmlar, animatsiyalar va audio she‘rlar ishlatiladi. Masalan, “Baxt” she‘ri audio shaklda tinglanadi, o‘quvchilar “Saodat nima?” savoliga javob beradilar. “Xamsa”dagi sevgi sahnasi rangli plakatda tasvirlanadi, o‘quvchilar “Sevgi qanday tasvirlangan?” savoliga javob beradilar. Vizual yordam o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va she‘rni tushunishni osonlashtiradi.

8. **Ijodiy yozuv:** O‘quvchilar she‘r yoki doston bo‘yicha insho yozadilar, masalan, “Baxt haqida” mavzusida 150-200 so‘zlik insho yoki “Xamsa” parchasi bo‘yicha 7-10 jumalak hikoya. 1-2-sinf o‘quvchilari 3-5 jumalak qisqa hikoya yozadilar: “Baxt – bu oilam bilan vaqt o‘tkazish”. Ijodiy yozuv yozma nutqni rivojlantiradi va tasavvurini oshiradi.

9. **Motivatsion strategiyalar:** O‘quvchilar “She‘r yulduzi” yoki “Dostonlar shoiri” unvonlari bilan rag‘batlantiriladi. O‘qituvchi ijobiy fikr-mulohazalar beradi: “Sening she‘ring juda ta’sirli!”. Sinfda “She‘rlar klubi” tashkil qilinadi, o‘quvchilar o‘z she‘rlarini o‘qib, baham ko‘radilar.

10. **Differentsial yondashuv:** Oddiy o‘quvchilar so‘z ma‘nosini aytadilar, masalan, “Saodat – oilada muhabbat”. Qobiliyatli o‘quvchilar she‘r yozadilar, masalan, “Sevgi haqida” 10 misradan iborat she‘r. O‘qituvchi har bir o‘quvchining ishtirok etishini ta‘minlaydi.

11. **Sinf muhitini tashkil qilish:** Sinf “She‘rlar olami” sifatida bezatiladi, devorlarga she‘rlar tasvirlangan plakatlar osiladi. O‘quvchilar “She‘rlar burchagi”da o‘z ijodlarini joylashtiradilar.

Dars rejasi

- **Kirish (5 daqiqa):** She‘r yoki dostonni taqdim etish, masalan, “Bugun biz ‘Baxt’ she‘ri haqida o‘qiymiz”.
- **Matn o‘qish (10-12 daqiqa):** She‘rni o‘qish yoki audio shaklda tinglash.
- **So‘z tahlili (10 daqiqa):** Muhim so‘zlar va tuyg‘ularni muhokama qilish, masalan, “saodat” so‘zi.
- **Guruh ishlari (10-12 daqiqa):** Adabiy obrazlarni tahlil qilish, masalan, “Xamsa”dagi sevgi.
- **Ijodiy topshiriq (10-12 daqiqa):** Insho yoki she‘r yozish, masalan, “Baxt haqida” insho.
- **Xulosa (5 daqiqa):** Darsni yakunlash, o‘quvchilarni rag‘batlantirish, masalan, “Sizlar ajoyib shoirlar bo‘ldingiz!”.

O‘zbek adabiyoti bilan integratsiya

- **Alisher Navoiy she‘rlari:** “Baxt” she‘ri o‘qitiladi, “saodat” so‘zi tahlil qilinadi.
- **“Xamsa” parchasi:** Sevgi va sadoqat mavzulari muhokama qilinadi.
- **Zamonaviy she‘riyat:** Abdulla Oripovning “Ona” she‘ri yoki Erkin Vohidovning “Tabiat” she‘ri.
- **Xalq dostonlari:** “G‘orxod o‘zbek” dastani o‘qitiladi.
- **Maqollar:** “Sevgi bilan dunyo go‘zal” maqoli tahlil qilinadi.

- **Topishmoqlar:** “Yurakda yashaydi, soʻzda ifodalanadi” topishmogʻi “sevgi” soʻzini oʻrgatadi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

- **1-sinf:** Qisqa sheʼrlar, oʻyinli usullar, rangli kartochkalar.
- **2-sinf:** Soddalashtirilgan liroepik parchalar, audio resurslar.
- **3-sinf:** Muhokamalar, plakatlari, tahlillar.
- **4-sinf:** Insholar, sheʼr yozish, raqamli platformalar.

Zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash

- **Audio sheʼrlar:** “Baxt” sheʼri audio shaklda tinglanadi.
- **Raqamli platformalar:** “Oʻzbek tilim” ilovasida “sevgi” soʻzi boʻyicha mashqlar.

- **Interaktiv doskalar:** Sheʼr tasvirlari koʻrsatiladi.
- **Mobil ilovalar:** “Oʻzbek Lugʻat” ilovasida soʻz maʼnolari.

Oʻquvchilar faoliyatini baholash

- **Tushunish darajasi:** Oʻquvchilar sheʼrning asosiy gʻoyasini tushunganmi?
- **His-tuygʻularni ifodalash:** Oʻquvchilar “sevgi” yoki “saodat” soʻzlarini tushuntira oladilarmi?
- **Nutq koʻnikmalari:** Jumlar tuzish qobiliyati.
- **Ijodiy topshiriqlar:** Insho yoki sheʼr sifati.

Lirik va liroepik asarlar oʻquvchilarning his-tuygʻularini rivojlantiradi, adabiy didini oshiradi, nutqini rivojlantiradi va milliy qadriyatlarini oʻrgatadi. Oʻzbek adabiyoti bilan integratsiyalashgan metodik usullar, yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalar oʻquv jarayonini samarali va qiziqarli qiladi.

Nazariy savollar:

1. Lirik asarlar oʻquvchilarning his-tuygʻularini rivojlantirishda qanday yordam beradi?
2. Liroepik asarlarning hikoyaviy tuzilishi qanday ahamiyatga ega?
3. Sheʼrlarni oʻqitishda oʻyinli usullar qanday ishlatiladi?
4. Zamonaviy texnologiyalar lirik va liroepik asarlarni oʻqitishda qanday qoʻllaniladi?
5. Differentsial yondashuv qanday taʼminlanadi?
6. Oʻzbek adabiyoti bilan integratsiya qanday amalga oshiriladi?
7. Sheʼrlarning ritmi va qofiyasi oʻquvchilarning estetik didini qanday oshiradi?
8. Guruh ishlari his-tuygʻularni ifodalashni qanday rivojlantiradi?
9. Ijodiy yozuv topshiriqlari nutqni rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega?
10. Motivatsion strategiyalar oʻquvchilarning darsdagi faolligini qanday oshiradi?

Topshiriqlar:

1. “Baxt” she’ri bo’yicha 15 ta savol ishlab chiqish va har bir savolga qisqa javob yozish.
2. “Xamsa”dan parcha o‘qib, 10-15 jumla tahlil yozish.
3. “Sevgi” so‘zi bo’yicha rangli plakat tayyorlash va 10 ta jumla tuzish.
4. “Ona” she’ri bo’yicha guruh muhokamasi uchun 20 ta savol tayyorlash.
5. “Saodat” so‘zi bilan 7 ta jumla tuzish va “Baxt” she’ri bo’yicha 5 misradan iborat she’r yozish.
6. “G‘orxod o‘zbek” dastani bo’yicha 10 ta savol tayyorlash va voqealar diagrammasi chizish.
7. “Tabiat” she’ri bo’yicha 150-200 so‘zlik insho yozish.

9.4. Boshlang'ich sinfda epik asarlar ustida ishlash darslarini kuzatish va didaktik materiallarining ahamiyatini tahlil qilish

Kichik reja:

1. Darslarni kuzatish metodologiyasi.
2. Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari.
3. Didaktik materiallarning ahamiyati.
4. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.
7. Sinf faoliyatlari va baholash usullari.
8. Kuzatish natijalari va tahlil.

Epik asarlar boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish, tasavvurini kengaytirish, tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish, adabiy didini oshirish va milliy qadriyatlarini singdirishda asosiy vositadir. Darslarni kuzatish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini, o'quvchilarning faolligini, metodik usullarning samaradorligini va didaktik materiallarning ta'lim jarayoniga ta'sirini baholash imkonini beradi. Kuzatish jarayonida o'qituvchining darsni tashkil qilishi, o'quvchilarning guruh ishlaridagi ishtiroki, sinf muhiti, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va differentsial yondashuv tahlil qilinadi. Didaktik materiallar – plakatlari, audio va video resurslar, interaktiv mashqlar, kartochkalar, raqamli platformalar – o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi, matnni tushunishni osonlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi, tasavvurini rivojlantiradi va darsni qiziqarli qiladi. Masalan, “Alpomish” dastani bo'yicha darsda voqealar ketma-ketligini ko'rsatuvchi interaktiv diagrammalar o'quvchilarning xotirasini faollashtiradi, “Kaltabin” ertagi uchun audio resurslar eshitish qobiliyatini rivojlantiradi, “Shum bola” hikoyasi bo'yicha animatsion video esa tasavvurini kengaytiradi. Didaktik materiallar o'zbek adabiyotidagi epik asarlar orqali sadoqat, jasorat, adolat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va do'stlik kabi qadriyatlarini o'rgatadi, shu bilan birga o'quvchilarning milliy o'zlikni anglashini, adabiy didini va ijtimoiy ko'nikmalarini oshiradi.

Darslarni kuzatish metodologiyasi

Darslarni kuzatish quyidagi mezonlar va usullar asosida amalga oshiriladi:

- **O'qituvchi faoliyati:** O'qituvchining darsni reja asosida tashkil qilishi, metodik usullarni (tushuntirish, o'yinli faoliyatlar, guruh ishlari) samarali qo'llashi, o'quvchilarni savollar, topshiriqlar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali rag'batlantirishi, differentsial yondashuvni ta'minlashi va sinfda ijobiy muhit yaratishi. Masalan, “Kaltabin” ertagi darsida o'qituvchi kirish so'z aytadi: “Bugun biz aql va mehnat orqali muvaffaqiyatga erishgan Kaltabin haqida o'qiymiz. U qanday sinovlardan o'tdi, deb o'ylaysiz?” va o'quvchilarni savollar orqali faollashtiradi. O'qituvchi sekin o'qiydigan o'quvchilarga qisqa savollar, qobiliyatli o'quvchilarga esa murakkab tahlil topshiriqlari beradi. O'qituvchining dars jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlashi, har bir o'quvchining ishtirokini ta'minlashi va sinf muhitini qulay qilishi kuzatiladi.

- **O‘quvchi ishtiroki:** O‘quvchilarning savollarga javob berishi, guruh ishlarida faolligi, ijodiy topshiriqlarni bajarishi, muhokamalardagi ishtiroki, so‘z boyligini kengaytirishi va adabiy obrazlarni tushunishi. Masalan, “Alpomish” dastani darsida o‘quvchilar “sadoqat” so‘zi bilan “Sadoqat do‘stlikda muhimdir” yoki “Alpomish vataniga sadoqatli edi” jumllalarini tuzadilar, guruhda voqealarni muhokama qiladilar va “Alpomishning jasorati haqida” insho yozadilar. O‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi, fikrlarini erkin ifoda etishi va boshqalarni tinglash qobiliyati baholanadi.

- **Dars tuzilisi:** Dars quyidagi bosqichlardan iborat bo‘lib, vaqt taqsimoti o‘quvchilarning yoshiga moslashtiriladi:

- **Kirish (5-7 daqiqa):** Asarni qisqa taqdim etish, o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otish. Masalan, “Bugun biz ‘Alpomish’ dastani haqida o‘qiymiz. U o‘z xalqi uchun qanday jasorat ko‘rsatdi?”

- **Matn o‘qish (10-15 daqiqa):** Asarni o‘qish yoki audio shaklda tinglash, muhim so‘zlarni tushuntirish.

- **So‘z tahlili (10-12 daqiqa):** Muhim so‘zlar va g‘oyalarni muhokama qilish, masalan, “sadoqat” yoki “jasorat” so‘zlari.

- **Guruh ishlari (12-15 daqiqa):** Voqealarni tahlil qilish, adabiy obrazlarni muhokama qilish.

- **Ijodiy topshiriqlar (12-15 daqiqa):** Insho, hikoya yozish yoki plakat tayyorlash.

- **Xulosa (5-7 daqiqa):** Darsni yakunlash, o‘quvchilarni rag‘batlantirish, masalan, “Sizlar ajoyib hikoyachilar bo‘ldingiz!” Dars vaqti 1-sinfda 25-30 daqiqa, 4-sinfda 40-45 daqiqagacha bo‘ladi, bu o‘quvchilarning e‘tibor muddatiga mos keladi.

- **Metodik usullar:**

- **Tushuntirish usuli:** “Sadoqat – bu do‘stingga vafodor bo‘lishdir” deb izohlanadi, hayotiy misollar keltiriladi: “Sadoqat – va‘dangda turish yoki do‘stingga yordam berishdir.”

- **O‘yinli faoliyatlar:** “Qahramonni top” o‘yini orqali “Alpomish” dastanidagi qahramonlar tasvirlanadi.

- **Guruh ishlari:** Voqealarni muhokama qilish, har bir guruhga rol beriladi (qahramon tasviri, voqea tahlili).

- **Vizual yordam:** Diagrammalar, plakatlar, animatsiyalar.

- **Ijodiy yozuv:** “Kaltabin” ertagi bo‘yicha hikoya yozish.

- **Sinf muhiti:** Sinf “Dostonlar olami” yoki “Ertaklar dunyosi” sifatida bezatiladi, devorlarga qahramonlar tasvirlari, maqollar va topishmoqlar osiladi, “Kitobxonlar burchagi” tashkil qilinadi. Qulay muhit o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

- **Motivatsion strategiyalar:** O‘quvchilar “Hikoyachi yulduz”, “Dostonlar chempioni” unvonlari bilan rag‘batlantiriladi, ijobiy fikr-mulohazalar beriladi: “Sening tahliling juda ajoyib!”

- **Zamonaviy texnologiyalar:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, audio va video resurslar, mobil ilovalar va onlayn testlar qo‘llaniladi.

Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari

Didaktik materiallar o'quv jarayonini boyitish, o'quvchilarning faolligini oshirish va ta'lim maqsadlariga erishish uchun quyidagi turlarga bo'linadi:

- **Plakatlar va diagrammalar:** "Alpomish" dastanidagi voqealar ketma-ketligi diagrammada ko'rsatiladi: "Tug'ilishi → Sinovlari → Vatanini qutqarishi". "Kaltabin" ertagidagi o'rmon sahnasi rangli plakatda tasvirlanadi, bu o'quvchilarning vizual xotirasini faollashtiradi. Plakatlar oddiy va tushunarli bo'lib, yorqin ranglar va aniq tasvirlardan iborat bo'ladi.

- **Audio va video resurslar:** "Kaltabin" ertagi audio shaklda tinglatiladi, "Shum bola" hikoyasining animatsion versiyasi ko'rsatiladi. Audio resurslar o'quvchilarning eshitish qobiliyatini, videolar esa tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, "Semurg" ertagining animatsion videosida qushning jasorati tasvirlanadi.

- **Interaktiv mashqlar:** "O'zbek tilim" (<https://uzbektilim.uz>) ilovasida "jasorat", "sadoqat" yoki "adolat" so'zlari bo'yicha testlar va mashqlar. Interaktiv mashqlar o'quvchilarning mustaqil o'qishini rag'batlantiradi, xatolarni tuzatish imkonini beradi va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- **Kartochkalar:** "Jasorat", "sadoqat", "adolat", "mehnat" kabi so'zlar yozilgan rangli kartochkalar o'yinli faoliyatlarda ishlatiladi. Masalan, "So'z topish" o'yinida o'quvchilar kartochkalarni tanlaydi va jumla tuzadilar: "Jasur odam qiyinchiliklardan qo'rqmaydi."

- **O'quv qo'llanmalari:** "O'zbek" darsligidagi epik asarlar, masalan, "Alpomish" yoki "Kaltabin" bo'yicha savollar, topshiriqlar va matnlar. Qo'llanmalar o'qituvchiga darsni tashkil qilishda yordam beradi va o'quvchilarning matnni tushunishini ta'minlaydi.

- **Raqamli platformalar:** "ZiyoNet" (<https://ziyonet.uz>), "Kutubxona.uz" (<https://kutubxona.uz>) va "Edu.uz" (<https://edu.uz>) saytlarida epik asarlar bo'yicha didaktik materiallar, masalan, "Alpomish" dastani bo'yicha savollar, tahlillar va videolar.

- **3D modellar:** "Alpomish" dastanidagi jang sahnasi yoki "Kaltabin" ertagidagi o'rmon 3D model sifatida taqdim etiladi, bu o'quvchilarning tasavvurini yanada kengaytiradi.

Didaktik materiallarning ahamiyati

Didaktik materiallar o'quv jarayonida quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

- **Matnni tushunish darajasini oshirish:** Diagrammalar va plakatlar voqealar ketma-ketligini aniqlashni osonlashtiradi, masalan, "Alpomish" dastanidagi voqealar diagrammasi: "Alpomish tug'ildi → sinovlardan o'tdi → vatanini qutqardi."

- **So'z boyligini kengaytirish:** Kartochkalar, interaktiv mashqlar va audio resurslar orqali "jasorat", "sadoqat", "adolat", "mehnat" kabi so'zlar o'rganiladi. Masalan, o'quvchilar "Sadoqat do'stlikda muhimdir" yoki "Jasorat qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi" jumllarini tuzadilar.

- **Tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish:** Animatsion videolar, 3D modellar va rangli plakatlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, masalan, "Kaltabin" ertagidagi o'rmon sahnasi animatsiyasi yoki "Semurg" qushining 3D modeli.

- **Milliy madaniyat va axloqiy qadriyatlarini singdirish:** "Alpomish" dastani orqali vatanparvarlik va sadoqat, "Kaltabin" ertagi orqali aql va mehnat, "Shum

bola” hikoyasi orqali jasorat va do‘stlik qadrlari o‘rgatiladi. Ushbu asarlar o‘zbek xalqining tarixi, an‘analari va qadriyatlarini o‘quvchilarga yetkazadi.

- **Darsni qiziqarli va samarali qilish:** O‘yinli faoliyatlar, interaktiv mashqlar va vizual yordam o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, darsni yoqimli jarayonga aylantiradi. Masalan, “Qahramonni top” o‘yini yoki “So‘z xazinasini” faoliyati o‘quvchilarning faolligini ta‘minlaydi.

- **Individual va guruh ishlari uchun moslik:** Didaktik materiallar differentsial yondashuvni ta‘minlaydi, masalan, sekin o‘qiydigan o‘quvchilar uchun qisqa matnlar, qobiliyatli o‘quvchilar uchun murakkab insholar.

- **O‘quvchilarning mustaqil o‘qishini rag‘batlantirish:** Raqamli platformalar va interaktiv mashqlar o‘quvchilarga o‘z-o‘zini sinash va mustaqil o‘rganish imkonini beradi.

O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya

Epik asarlar o‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan chambarchas bog‘lanadi, bu o‘quvchilarning milliy madaniyatni tushunishini, adabiy didini va milliy o‘zlikni anglashini oshiradi:

- **Xalq dostonlari:** “Alpomish” yoki “G‘orxod o‘zbek” dostonlari sadoqat, jasorat, adolat va vatanparvarlikni targ‘ib qiladi. Masalan, “Alpomish” dastanidagi Alpomishning vatan uchun kurashi o‘quvchilarga vatansevarlikni o‘rgatadi, “sadoqat” so‘zi tahlil qilinadi: “Sadoqat – bu do‘stingga yoki vatanga vafodor bo‘lishdir.” O‘quvchilar “Alpomish sadoqatli qahramon edi” jumlasini tuzadilar.

- **Ertaklar:** “Kaltabin”, “Semurg” yoki “Tulki va qarg‘a” ertaklari aql, mehnat, adolat va do‘stlik kabi qadriyatlarini o‘rgatadi. Masalan, “Kaltabin” ertagidagi Kaltabinning o‘rmonda yo‘l topishi o‘quvchilarga muammolarni ijodiy yechishni o‘rgatadi, “aql” so‘zi muhokama qilinadi: “Aql – bu muammolarni hal qilishda yordam beradi.”

- **Zamonaviy hikoyalar:** G‘afur G‘ulomning “Shum bola” yoki O‘tkir Hoshimovning “Bahor qaytmaydi” hikoyalari jasorat, do‘stlik va oilaviy qadriyatlarini targ‘ib qiladi. Masalan, “Shum bola”dagi qahramonning jasorati o‘quvchilarga o‘z muammolarini yengishga ilhom beradi, “jasorat” so‘zi bilan jumlar tuziladi: “Jasorat – qiyinchiliklardan qo‘rqmaslikdir.”

- **Maqollar:** “Adolat g‘alaba qozonadi”, “Mehnat kishini ulug‘ qiladi” yoki “Sadoqat – sodiq yurakda” maqollari “Alpomish” yoki “Kaltabin” bilan muhokama qilinadi. O‘quvchilar maqollar asosida jumlar tuzadilar: “Men mehnat qilib muvaffaqiyatga erishaman.”

- **Topishmoqlar:** “Uchib yuradi, qanoti yo‘q” topishmog‘i “xat” so‘zini o‘rgatadi, o‘quvchilar “Men do‘stimga xat yozdim” jumlasini tuzadilar. Topishmoqlar o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini va so‘z boyligini oshiradi.

- **Latifalar:** O‘zbek xalq latifalari, masalan, “Aldamchi tulki” latifasi, o‘quvchilarga adolat va aqlni qadrlashni o‘rgatadi, darsni qiziqarli qiladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Didaktik materiallar va faoliyatlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlanadi, bu ularning kognitiv darajasi, e‘tibor muddati va qiziqishlarini inobatga oladi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Qisqa ertaklar (“Kaltabin”, “Tulki va qarg‘a”), rangli kartochkalar, o‘yinli usullar (“Qahramonni top”, “So‘z xazinasini”). Dars davomiyligi 25-30 daqiqa, e‘tibor muddati 10-15 daqiqa. Materiallar oddiy va vizual jihatdan jozibador bo‘ladi, masalan, yorqin rangli plakatlar.

- **2-sinf (7-8 yosh):** Soddalashtirilgan dostonlar (“Alpomish”ning qisqa versiyasi), audio resurslar, qisqa muhokamalar. Dars 30-35 daqiqa, e‘tibor muddati 15-20 daqiqa. Diagrammalar va audio ertaklar ishlatiladi.

- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkabroq hikoyalar (“Shum bola”), guruh muhokamaları, diagrammalar, qisqa insholar (50-100 so‘z). Dars 35-40 daqiqa, e‘tibor muddati 20-25 daqiqa. Interaktiv mashqlar va videolar qo‘llaniladi.

- **4-sinf (9-10 yosh):** Dostonlar (“G‘orxod o‘zbek”), tahlillar, insholar (150-250 so‘z, interaktiv platformalar, 3D modellar. Dars 40-45 daqiqa, e‘tibor muddati 25-30 daqiqa. Raqamli resurslar va murakkab topshiriqlar ishlatiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash. Zamonaviy texnologiyalar epik asarlarni o‘qitishni qiziqarli, samarali va zamonaviy qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** “Alpomish” dastanidagi voqealar ketma-ketligi interaktiv diagrammada ko‘rsatiladi, o‘quvchilar “Alpomish qanday jasorat ko‘rsatdi?” savoliga javob beradilar. Doskalar o‘quvchilarning e‘tiborini jalb qiladi va tahlilni osonlashtiradi.

- **Raqamli platformalar:** “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) ilovasida “sadoqat” yoki “jasorat” so‘zlari bo‘yicha interaktiv mashqlar bajariladi. “ZiyoNet” platformasida epik asarlar bo‘yicha didaktik materiallar mavjud.

- **Mobil ilovalar:** “O‘zbek Lug‘at” (<https://lugat.uz>) ilovasida “sadoqat”, “jasorat” yoki “adolat” so‘zlarining ma‘nosi o‘rganiladi, o‘quvchilar so‘zlar bilan jumlar tuzadilar.

- **Audio va video resurslar:** “Kaltabin” ertagi audio shaklda tinglanadi, “Semurg‘” ertagining animatsion versiyasi ko‘rsatiladi. Audio resurslar eshitish qobiliyatini, videolar tasavvurini rivojlantiradi.

- **Onlayn testlar:** “Edu.uz” platformasida “Alpomish” dastani bo‘yicha testlar o‘tkaziladi, masalan, “Alpomishning asosiy xususiyati nima?”.

- **Virtual sinf muhitlari:** “Google Classroom” yoki “Zoom” orqali “sadoqat” so‘zi muhokama qilinadi, o‘quvchilar o‘z fikrlarini yozadilar. Virtual platformalar masofaviy ta‘limda samarali.

- **Taqdimotlar va sun‘iy intellekt vositalari:** “Canva” orqali “Kaltabin” ertagi bo‘yicha interaktiv taqdimotlar, yoki sun‘iy intellekt asosidagi “chatbot”lar orqali savollarga javob berish.

- **3D modellar va virtual reality (VR):** “Alpomish” dastanidagi jang sahnasi 3D modelda yoki VR ko‘zoynagi orqali taqdim etiladi, bu o‘quvchilarning tasavvurini yanada chuqurlashtiradi.

Sinf faoliyatlari va baholash usullari

Sinf faoliyatlari o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, nutqini rivojlantirish va ijtimoiy ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi:

- **O‘yinli faoliyatlar:**

- **“So‘z xazinasini”:** O‘quvchilar “jasorat”, “sadoqat” yoki “adolat” so‘zlarini topadilar va jumlar tuzadilar: “Adolat har doim g‘alaba qozonadi.”

- **“Qahramonni top”:** “Alpomish” yoki “Kaltabin” qahramonlari tasvirlanadi, o‘quvchilar ularning xususiyatlarini aniqlaydi.

- **“Hikoya davomi”:** O‘quvchilar “Kaltabin” ertagiga o‘z davomini yozadilar: “Kaltabin yangi do‘st topdi va birga sarguzashtlarni boshladi.”

- **Guruh ishlari:**

- Voqealarni muhokama qilish, masalan, “Semurg” ertagidagi “jasur” so‘zi tahlil qilinadi, guruh “Jasur qush o‘rmonni qutqardi” jumlasini tuzadi.

- Har bir guruhga rol beriladi: biri qahramonni tasvirlaydi, boshqasi voqeani aytib beradi, uchinchi axloqiy g‘oyani tushuntiradi.

- **Ijodiy topshiriqlar:**

- 1-2-sinf: “Kaltabin” ertagi bo‘yicha 3-5 jumla bo‘lajak hikoya yozish.

- 3-4-sinf: “Alpomish” dastani bo‘yicha 150-250 so‘zlik insho yozish, masalan, “Alpomishning jasorati haqida.”

- Plakat tayyorlash: “Jasorat” so‘zi bo‘yicha rangli plakat, 10 ta jumla yozish.

- **Rol o‘yinlari:** “Alpomish” dastanidagi jang sahnasi yoki “Kaltabin” ertagidagi o‘rmon sarguzashtlari sahnalashtiriladi, bu o‘quvchilarning nutqini va tasavvurini rivojlantiradi.

- **Muhokamalar:** “Sadoqat hayotda qanday namoyon bo‘ladi?” yoki “Kaltabinning aqli haqida nima deya olamiz?” savollari guruhda muhokama qilinadi.

- **Baholash usullari:**

- **Tushunish darajasi:** O‘quvchilar asarning asosiy g‘oyasini tushunganmi? Masalan, “Kaltabin ertagining g‘oyasi nima?” savoliga “Aql va mehnat muvaffaqiyat keltiradi” deb javob berish.

- **Nutq ko‘nikmalari:** So‘zlarning to‘g‘ri ishlatilishi, masalan, “sadoqat” so‘zi bilan jumla tuzish.

- **Ijodiy topshiriqlar:** Insho yoki hikoya sifati, masalan, “Alpomishning jasorati haqida” inshoda g‘oyalar aniqligi.

- **Guruh ishtiroki:** O‘quvchilarning guruh muhokamalarida faolligi, masalan, “Sening fikringni eshitmoqchimiz!” deb rag‘batlantiriladi.

- Baholash ijobiy va rag‘batlantiruvchi tarzda amalga oshiriladi: “Sening hikoyang juda ijodiy!” yoki “Sadoqat haqidagi jumla ajoyib!”

- **Kuzatish natijalari va tahlil**

Kuzatish natijalari quyidagi jihatlarni ko‘rsatadi:

- **O‘qituvchi faoliyati:** O‘qituvchilar metodik usullarni (tushuntirish, o‘yinli faoliyatlar, guruh ishlari) samarali qo‘llaydi, lekin ba‘zi hollarda vaqt taqsimotida muammolar kuzatiladi. Masalan, ijodiy topshiriqlar uchun yetarli vaqt ajratilmasligi mumkin.

- **O‘quvchilar faolligi:** O‘quvchilarning aksariyati savollarga javob beradi, guruh ishlarida faol ishtirok etadi, lekin sekin o‘qiydigan o‘quvchilar kamroq ishtirok etishi mumkin.

- **Didaktik materiallarning ta‘siri:** Plakatlar, audio resurslar va interaktiv mashqlar o‘quvchilarning tushunishini osonlashtiradi, tasavvurini kengaytiradi va qiziqishini oshiradi. Masalan, “Kaltabin” ertagi audiosini o‘quvchilarning e‘tiborini jalb qiladi.

- **Muammolar:** Ba'zi o'quvchilarning passivligi, murakkab matnlarning tushunish qiyinligi, texnik muammolar (internet uzilishi).

- **Takomillashtirish yo'llari:**

- Ko'proq interaktiv usullar qo'llash, masalan, rol o'yinlari va 3D modellar.
- Individual topshiriqlar orqali sekin o'quvchilar'ni faollashtirish.
- Vaqtni optimallashtirish, masalan, ijodiy topshiriqlar uchun ko'proq vaqt ajratish.
- Texnik resurslarni oldindan sinab ko'rish.

- **Eng yaxshi amaliyotlar:**

- "Qahramonni top" o'yini o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.
- Interaktiv doskalar va animatsion videolar darsni zamonaviy qiladi.
- Guruh ishlarida rollarni taqsimlash har bir o'quvchining ishtirokini ta'minlaydi.

Nazariy savollar:

1. Epik asarlar darslarini kuzatishning maqsadi va metodologiyasi qanday?
2. Didaktik materiallar o'quvchilarning tushunish darajasiga qanday ta'sir qiladi?
3. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya qanday amalga oshiriladi?
4. Zamonaviy texnologiyalar didaktik materiallar sifatini qanday oshiradi?
5. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos didaktik materiallar qanday tanlanadi?
6. O'yinli faoliyatlar dars samaradorligiga qanday hissa qo'shadi?
7. Guruh ishlari o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini qanday rivojlantiradi?
8. Ijodiy topshiriqlar nutqni rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega?
9. Sinf muhitini tashqil qilish o'quv jarayoniga qanday ta'sir qiladi?
10. Motivatsion strategiyalar o'quvchilarning faolligini qanday oshiradi?
11. Baholash usullari o'quvchilarning o'qishini qanday rag'batlantiradi?
12. Differentsial yondashuv qanday ta'minlanadi va nima uchun muhim?
13. Raqamli platformalar darsni qanday qamrab oladi?
14. 3D modellar va VR texnologiyalari ta'limda qanday qo'llaniladi?
15. **Audio va video resurslar o'quvchilarning qanday ko'nikmalarini rivojlantiradi?

Topshiriqlar:

1. "Alpomish" dastani darsi bo'yicha 50 ta kuzatish savoli ishlab chiqish va har biriga qisqa javob yozish.
2. "Kaltabin" ertagi darsi bo'yicha rangli plakat tayyorlash, 15 ta savol va 5 ta jumla yozish.
3. "Shum bola" hikoyasi darsi uchun 20 ta didaktik material ro'yxatini tuzish va har birini qisqa tasvirlash.
4. "O'zbek tilim" ilovasida "sadoqat" so'zi bo'yicha 30 ta interaktiv mashq ishlab chiqish.
5. "Alpomish" dastani bo'yicha guruh muhokamasi uchun 30 ta savol tayyorlash va 10 jumla tahlil yozish.

6. “Semurg” ertagi bo’yicha voqealar diagrammasi chizish, 20 ta savol ishlab chiqish va 5 jumlati tahlil yozish.
7. “Jasorat” so’zi bo’yicha 20 ta jumla tuzish, sinf uchun plakat va 10 ta savol tayyorlash.
8. “Kaltabin” ertagi bo’yicha 400-600 so’zlik insho yozish va asarning asosiy g’oyasini tahlil qilish.

Manbalar:

1. Alisher Navoiy, *Xamsa* (Tashkent: G’afur G’ulom nomidagi nashriyot, 2018).
2. G’afur G’ulom, *Shum bola* (Tashkent: Yangi asr avlodi, 2010).
3. O’tkir Hoshimov, *Bahor qaytmaydi* (Tashkent: Sharq nashriyoti, 2005).
4. *O’zbek xalq ertaklari* (Tashkent: Fan, 2015).
5. *O’zbek xalq dostonlari* (Tashkent: Adabiyot va san’at, 2017).
6. “O’zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar va didaktik materiallar.
7. “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>) – O’quv qo’llanmalari, metodik tavsiyalar va adabiy manbalar.
8. “Kutubxona.uz” (<https://kutubxona.uz>) – O’zbek adabiyoti va xalq og’zaki ijodi to’plami.
9. “Edu.uz” (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari va dars rejalar.
10. “O’zbek Lug’at” (<https://lugat.uz>) – O’zbek tilidagi so’zlarning ma’nolari.
11. “Eraklar.uz” (<https://eraklar.uz>) – Xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar.
12. R. Qodirova, *Boshlang’ich sinflarda ona tili o’qitish metodikasi* (Tashkent: O’qituvchi, 2019).
13. Sh. Sharipov, *O’zbek adabiyoti o’qitishning zamonaviy yondashuvlari* (Tashkent: Fan va texnologiya, 2020).
14. M. To’ychiyeva, “Xalq og’zaki ijodini boshlang’ich sinflarda o’qitish” (O’zbek tili va adabiyoti jurnali, 2021, №4).

9.5. Boshlang'ich sinfda liroepik asarlar ustida ishlash darslarini kuzatish va didaktik materiallarining ahamiyatini tahlil qilish

Kichik reja:

1. Darslarni kuzatish metodologiyasi.
2. Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari.
3. Didaktik materiallarning ahamiyati.
4. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.
7. Sinf faoliyatlari va baholash usullari.
8. Kuzatish natijalari va tahlil.

Liroepik asarlar hikoyaviy tuzilish va lirik his-tuyg'ularni uyg'unlashtirib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish, his-tuyg'ularini shakllantirish, adabiy didini oshirish, tasavvurini kengaytirish va milliy qadriyatlarini singdirishda muhim o'rin tutadi. Bu asarlar hikoya orqali voqealarni yetkazadi, shu bilan birga she'riy ifoda orqali sevgi, sadoqat, sog'inch, vatanparvarlik kabi his-tuyg'ularni o'quvchilarga singdiradi. Darslarni kuzatish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini, o'quvchilarning faolligini, metodik usullarning samaradorligini va didaktik materiallarning ta'lim jarayoniga ta'sirini baholash imkonini beradi. Kuzatish jarayonida o'qituvchining darsni tashkil qilishi, o'quvchilarning guruh ishlaridagi ishtiroki, sinf muhiti, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va differentsial yondashuv tahlil qilinadi.

Didaktik materiallar – plakatlar, audio she'rlar, video resurslar, interaktiv mashqlar, kartochkalar, raqamli platformalar va 3D modellar – o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi, asarni tushunishni osonlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi, tasavvurini rivojlantiradi va darsni qiziqarli qiladi. Masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa" asaridagi "Alisher va Alpomish" parchasi bo'yicha audio she'r tinglatiladi, "G'orxod o'zbek" dastanidagi sevgi sahnasi plakatda tasvirlanadi yoki "sevgi" so'zi "O'zbek tilim" ilovasida interaktiv mashqlar orqali o'rganiladi. Didaktik materiallar o'zbek adabiyotidagi liroepik asarlar orqali sevgi, sadoqat, vatanparvarlik, adolat va do'stlik kabi qadriyatlarini o'rgatadi, shu bilan birga o'quvchilarning adabiy didini, his-tuyg'ularini ifoda etish qobiliyatini va milliy o'zlikni anglashini oshiradi. Liroepik asarlar o'quvchilarga nafaqat adabiy matn sifatida, balki milliy madaniyatning bir qismi sifatida taqdim etiladi, bu esa ularning axloqiy va estetik dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi.

Darslarni kuzatish metodologiyasi

Darslarni kuzatish quyidagi mezonlar va usullar asosida amalga oshiriladi:

- **O'qituvchi faoliyati:** O'qituvchining darsni reja asosida tashkil qilishi, metodik usullarni (tushuntirish, o'yinli faoliyatlar, guruh ishlari, ijodiy topshiriqlar) samarali qo'llashi, o'quvchilarni savollar, topshiriqlar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali rag'batlantirishi, differentsial yondashuvni ta'minlashi va sinfda ijobiy muhit yaratishi. Masalan, "Xamsa" parchasi darsida o'qituvchi kirish so'z aytadi: "Bugun biz Alisher Navoiyning muhabbat haqidagi ajoyib she'rini o'qiymiz. Sevgi sizlar uchun nima

degani?” va o‘quvchilarni savollar orqali faollashtiradi. O‘qituvchi sekin o‘qiydigan o‘quvchilarga qisqa savollar, qobiliyatli o‘quvchilarga esa murakkab tahlil topshiriqlari beradi. O‘qituvchining dars jarayonida vaqtni to‘g‘ri taqsimlashi, har bir o‘quvchining ishtirokini ta‘minlashi va sinf muhitini qulay qilishi kuzatiladi.

- **O‘quvchi ishtiroki:** O‘quvchilarning savollarga javob berishi, guruh ishlarida faolligi, ijodiy topshiriqlarni bajarishi, muhokamalardagi ishtiroki, so‘z boyligini kengaytirishi va adabiy obrazlarni tushunishi. Masalan, “G‘orxod o‘zbek” dastani darsida o‘quvchilar “sevgi” so‘zi bilan “Sevgi – yurakdan chiqadigan eng muhim his” yoki “G‘orxod sevgi uchun kurashdi” jumllalarini tuzadilar, guruhda sevgi g‘oyasini muhokama qiladilar va “Sevgi haqida” she‘r yozadilar. O‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi, fikrlarini erkin ifoda etishi va boshqalarni tinglash qobiliyati baholanadi.

- **Dars tuzilisi:** Dars quyidagi bosqichlardan iborat bo‘lib, vaqt taqsimoti o‘quvchilarning yoshiga moslashtiriladi:

- **Kirish (5-7 daqiqa):** Asarni qisqa taqdim etish, o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otish. Masalan, “Bugun biz ‘Xamsa’dagi sevgi hikoyasini o‘qiymiz. Sevgi qanday tasvirlanadi, deb o‘ylaysiz?”

- **Matn o‘qish (10-15 daqiqa):** Asarni o‘qish yoki audio shaklda tinglash, muhim so‘zlarni tushuntirish.

- **So‘z tahlili (10-12 daqiqa):** Muhim so‘zlar va g‘oyalarni muhokama qilish, masalan, “sevgi” yoki “sadoqat” so‘zlari.

- **Guruh ishlari (12-15 daqiqa):** Voqealarni va his-tuyg‘ularni muhokama qilish.

- **Ijodiy topshiriqlar (12-15 daqiqa):** She‘r yozish, plakat tayyorlash yoki hikoya yaratish.

- **Xulosa (5-7 daqiqa):** Darsni yakunlash, o‘quvchilarni rag‘batlantirish, masalan, “Sizlar ajoyib shoirlar bo‘ldingiz!” Dars vaqti 1-sinfda 25-30 daqiqa, 4-sinfda 40-45 daqiqagacha bo‘ladi, bu o‘quvchilarning e‘tibor muddatiga mos keladi.

- **Metodik usullar:**

- **Tushuntirish usuli:** “Sevgi – bu yurakdan chiqadigan his-tuyg‘u” deb izohlanadi, hayotiy misollar keltiriladi: “Sevgi – bu oilangizga yoki do‘stingizga g‘amxo‘rlik qilishdir.”

- **O‘yinli faoliyatlar:** “His-tuyg‘uni top” o‘yini orqali “Xamsa”dagi sevgi tasvirlari muhokama qilinadi.

- **Guruh ishlari:** Adabiy obrazlarni muhokama qilish, har bir guruhga rol beriladi (she‘r tahlili, voqea tasviri).

- **Vizual yordam:** Diagrammalar, plakatlar, animatsiyalar.

- **Ijodiy yozuv:** “G‘orxod o‘zbek” dastani bo‘yicha sevgi haqida she‘r yozish.

- **Sinf muhiti:** Sinf “She‘rlar olami” yoki “His-tuyg‘ular dunyosi” sifatida bezatiladi, devorlarga she‘rlar, maqollar va tasvirlar osiladi, “Shoirlar burchagi” tashkil qilinadi. Qulay muhit o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

- **Motivatsion strategiyalar:** O‘quvchilar “Yurak shoiri”, “She’rlar chempioni” unvonlari bilan rag‘batlantiriladi, ijobiy fikr-mulohazalar beriladi: “Sening she’ring juda ta’sirli!”

- **Zamonaviy texnologiyalar:** Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, audio va video resurslar, mobil ilovalar va onlayn testlar qo‘llaniladi.

Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari

Didaktik materiallar o‘quv jarayonini boyitish, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta’lim maqsadlariga erishish uchun quyidagi turlarga bo‘linadi:

- **Plakatlar va diagrammalar:** “Xamsa”dagi sevgi hikoyasi rangli plakatda tasvirlanadi, masalan, Alisher va Alpomishning uchrashuv sahnasi. “G‘orxod o‘zbek” dastanidagi voqealar ketma-ketligi diagrammada ko‘rsatiladi: “G‘orxodning sevgi izhori → Jang → G‘alaba.” Plakatlar oddiy, tushunarli va yorqin ranglarda bo‘lib, o‘quvchilarning vizual xotirasini faollashtiradi.

- **Audio va video resurslar:** “Xamsa” parchasi audio she’r sifatida tinglatiladi, “G‘orxod o‘zbek” dastanining sevgi sahnasi animatsion video sifatida ko‘rsatiladi. Audio resurslar o‘quvchilarning eshitish qobiliyatini, videolar esa tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, “Xamsa”dagi sevgi she’ri musiqiy fon bilan tinglatiladi.

- **Interaktiv mashqlar:** “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) ilovasida “sevgi”, “sadoqat” yoki “sog‘inch” so‘zlari bo‘yicha testlar va mashqlar. Interaktiv mashqlar o‘quvchilarning mustaqil o‘qishini rag‘batlantiradi, xatolarni tuzatish imkonini beradi va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

- **Kartochkalar:** “Sevgi”, “sadoqat”, “sog‘inch”, “vatan” kabi so‘zlar yozilgan rangli kartochkalar o‘yinli faoliyatlarda ishlatiladi. Masalan, “So‘z topish” o‘yinida o‘quvchilar kartochkalarni tanlaydi va jumla tuzadilar: “Sevgi yurakni quvvatlaydi.”

- **O‘quv qo‘llanmalari:** “O‘zbek” darsligidagi liroepik asarlar, masalan, “Xamsa” parchasi yoki “G‘orxod o‘zbek” bo‘yicha savollar, topshiriqlar va matnlar. Qo‘llanmalar o‘qituvchiga darsni tashkil qilishda yordam beradi va o‘quvchilarning matnni tushunishini ta’minlaydi.

- **Raqamli platformalar:** “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>), “Kutubxona.uz” (<https://kutubxona.uz>) va “Edu.uz” (<https://edu.uz>) saytlarida liroepik asarlar bo‘yicha didaktik materiallar, masalan, “Xamsa” bo‘yicha savollar, tahlillar va videolar.

- **3D modellar:** “Xamsa”dagi sevgi sahnasi yoki “G‘orxod o‘zbek” dastanidagi jang sahnasi 3D model sifatida taqdim etiladi, bu o‘quvchilarning tasavvurini yanada kengaytiradi.

Didaktik materiallarning ahamiyati

Didaktik materiallar o‘quv jarayonida quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

- **His-tuyg‘ularni ifodalashni osonlashtirish:** Audio she’rlar va plakatlar o‘quvchilarning “sevgi” yoki “sadoqat” kabi his-tuyg‘ularni tushunishini va ifodalashini osonlashtiradi. Masalan, “Xamsa”dagi sevgi she’ri audio sifatida tinglatilganda, o‘quvchilar his-tuyg‘ularni chuqurroq his qiladilar.

- **So‘z boyligini kengaytirish:** Kartochkalar, interaktiv mashqlar va audio resurslar orqali “sevgi”, “sadoqat”, “sog‘inch”, “vatan” kabi so‘zlar o‘rganiladi. Masalan, o‘quvchilar “Sevgi – yurakdan chiqadigan eng muhim his” jumlasini tuzadilar.

- **Adabiy obrazlarni tushunish:** Plakatlar va videolar orqali “Xamsa”dagi Alisher yoki “G‘orxod o‘zbek”dagi qahramonlarning his-tuyg‘ulari tasvirlanadi, bu o‘quvchilarning adabiy obrazlarni tushunishini osonlashtiradi.

- **Tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish:** Animatsion videolar, 3D modellar va rangli plakatlar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, masalan, “Xamsa”dagi sevgi sahnasi 3D modelda tasvirlanadi.

- **Milliy madaniyat va axloqiy qadriyatlarini singdirish:** “Xamsa” orqali sevgi va sadoqat, “G‘orxod o‘zbek” orqali vatanparvarlik va jasorat qadrlari o‘rgatiladi. Ushbu asarlar o‘zbek xalqining tarixi, an‘analari va qadriyatlarini o‘quvchilarga yetkazadi.

- **Darsni qiziqarli va samarali qilish:** O‘yinli faoliyatlar, interaktiv mashqlar va vizual yordam o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, darsni yoqimli jarayonga aylantiradi. Masalan, “His-tuyg‘uni top” o‘yini yoki “She’r yozish” faoliyati o‘quvchilarning faolligini ta’minlaydi.

- **Individual va guruh ishlari uchun moslik:** Didaktik materiallar differentsial yondashuvni ta’minlaydi, masalan, sekin o‘qiydigan o‘quvchilar uchun qisqa she’rlar, qobiliyatli o‘quvchilar uchun murakkab tahlillar.

- **O‘quvchilarning mustaqil o‘qishini rag‘batlantirish:** Raqamli platformalar va interaktiv mashqlar o‘quvchilarga o‘z-o‘zini sinash va mustaqil o‘rganish imkonini beradi.

O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya

Liroepik asarlar o‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan chambarchas bog‘lanadi, bu o‘quvchilarning milliy madaniyatni tushunishini, adabiy didini va milliy o‘zlikni anglashini oshiradi:

- **Xalq dostonlari:** “G‘orxod o‘zbek” dastani sevgi, sadoqat va vatanparvarlikni targ‘ib qiladi. Masalan, dastandagi sevgi hikoyasi o‘quvchilarga “sevgi” so‘zini tahlil qilishga yordam beradi: “Sevgi – bu o‘z yaqinlariga g‘amxo‘rlik qilishdir.” O‘quvchilar “G‘orxod sevgi uchun kurashdi” jumlasini tuzadilar.

- **Alisher Navoiy asarlari:** “Xamsa” asaridagi “Alisher va Alpomish” parchasi sevgi va sadoqatni o‘rgatadi. O‘quvchilar she’rdagi “sadoqat” so‘zini muhokama qiladilar: “Sadoqat – sevganingga vafodor bo‘lishdir.”

- **Zamonaviy she’riy hikoyalar:** Abdulla Oripovning “Vatan” she’ri yoki zamonaviy o‘zbek shoirlarining sevgi haqidagi she’rlari o‘quvchilarga vatanparvarlik va his-tuyg‘ularni ifodalashni o‘rgatadi. Masalan, “Vatan” she’ri bo‘yicha “vatan” so‘zi bilan jumlarlar tuziladi: “Vatan – yuragimizdagi eng muqaddas tuyg‘u.”

- **Maqollar:** “Sevgi sadoqatsiz bo‘lmas”, “Sadoqat – yurakning ovozi” kabi maqollar “Xamsa” yoki “G‘orxod o‘zbek” bilan muhokama qilinadi. O‘quvchilar maqollar asosida jumlarlar tuzadilar: “Men do‘stimga sadoqatli bo‘laman.”

- **Topishmoqlar:** “Yurakda tug‘iladi, so‘zda ifodalanadi” topishmog‘i “sevgi” so‘zini o‘rgatadi, o‘quvchilar “Sevgi do‘stlikni mustahkamlaydi” jumlasini tuzadilar.

- **Latifalar:** O‘zbek xalq latifalari, masalan, “Sevgi hikoyasi” latifasi, o‘quvchilarga sevgi va sadoqatni qadrlashni o‘rgatadi, darsni qiziqarli qiladi.

Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar

Didaktik materiallar va faoliyatlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlanadi, bu ularning kognitiv darajasi, e'tibor muddati va qiziqishlarini inobatga oladi:

- **1-sinf (6-7 yosh):** Qisqa she'rlar ("Xamsa"dan soddalashtirilgan parchalar), rangli kartochkalar, o'yinli usullar ("His-tuyg'uni top"). Dars davomiyligi 25-30 daqiqa, e'tibor muddati 10-15 daqiqa. Materiallar oddiy va vizual jihatdan jozibador bo'ladi, masalan, yorqin rangli plakatlar.
- **2-sinf (7-8 yosh):** Soddalashtirilgan liroepik parchalar ("G'orxod o'zbek"ning qisqa versiyasi), audio resurslar, qisqa muhokamalar. Dars 30-35 daqiqa, e'tibor muddati 15-20 daqiqa. Audio she'rlar va plakatlar ishlatiladi.
- **3-sinf (8-9 yosh):** Murakkabroq she'rlar ("Xamsa"dan sevgi hikoyasi), guruh muhokamalari, diagrammalar, qisqa tahlillar (50-100 so'z). Dars 35-40 daqiqa, e'tibor muddati 20-25 daqiqa. Interaktiv mashqlar va videolar qo'llaniladi.
- **4-sinf (9-10 yosh):** Liroepik asarlar ("Xamsa" yoki zamonaviy she'rlar), tahlillar, insholar (150-250 so'z), interaktiv platformalar, 3D modellar. Dars 40-45 daqiqa, e'tibor muddati 25-30 daqiqa. Raqamli resurslar va murakkab topshiriqlar ishlatiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash

Zamonaviy texnologiyalar liroepik asarlarni o'qitishni qiziqarli, samarali va zamonaviy qiladi:

- **Interaktiv doskalar:** "Xamsa"dagi sevgi hikoyasi interaktiv diagrammada ko'rsatiladi, o'quvchilar "Sevgi nima?" savoliga javob beradilar. Doskalar o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi va tahlilni osonlashtiradi.
- **Raqamli platformalar:** "O'zbek tilim" (<https://uzbektilim.uz>) ilovasida "sevgi" yoki "sadoqat" so'zlari bo'yicha interaktiv mashqlar bajariladi. "ZiyoNet" platformasida liroepik asarlar bo'yicha didaktik materiallar mavjud.
- **Mobil ilovalar:** "O'zbek Lug'at" (<https://lugat.uz>) ilovasida "sevgi", "sadoqat" yoki "sog'inch" so'zlarining ma'nosi o'rganiladi, o'quvchilar so'zlar bilan jumlar tuzadilar.
- **Audio va video resurslar:** "Xamsa" parchasi audio she'r sifatida tinglanadi, "G'orxod o'zbek" dastanining sevgi sahnasi animatsion video sifatida ko'rsatiladi.
- **Onlayn testlar:** "Edu.uz" platformasida "Xamsa" bo'yicha testlar o'tkaziladi, masalan, "Xamsa"dagi sevgi hikoyasining asosiy g'oyasi nima?"
- **Virtual sinf muhitlari:** "Google Classroom" yoki "Zoom" orqali "sadoqat" so'zi muhokama qilinadi, o'quvchilar o'z fikrlarini yozadilar.
- **Taqdimotlar va sun'iy intellekt vositalari:** "Canva" orqali "Xamsa" bo'yicha interaktiv taqdimotlar, yoki sun'iy intellekt asosidagi "chatbot"lar orqali savollarga javob berish.
- **3D modellar va virtual reality (VR):** "Xamsa"dagi sevgi sahnasi 3D modelda yoki VR ko'zoynagi orqali taqdim etiladi, bu o'quvchilarning tasavvurini chuqurlashtiradi.

Sinf faoliyatlari va baholash usullari

Sinf faoliyatlari o'quvchilarning qiziqishini oshirish, nutqini rivojlantirish, his-tuyg'ularini ifodalash qobiliyatini va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi:

- **O'yinli faoliyatlar:**

- **"His-tuyg'uni top":** O'quvchilar "sevgi", "sadoqat" yoki "sog'inch" so'zlarini topadilar va jumlar tuzadilar: "Sevgi yurakni quvvatlaydi."

- **"She'r muallifi":** O'quvchilar "Xamsa"dagi sevgi hikoyasiga o'xshash qisqa she'r yozadilar.

- **"Hikoya davomi":** O'quvchilar "G'orxod o'zbek" dastaniga o'z sevgi hikoyasini qo'shadilar: "G'orxod yangi sevgi topdi va birga vatan uchun kurashdi."

- **Guruh ishlari:**

- Adabiy obrazlarni muhokama qilish, masalan, "Xamsa"dagi Alisherning his-tuyg'ulari tahlil qilinadi, guruh "Sevgi – eng muhim his" jumlasini tuzadi.

- Har bir guruhga rol beriladi: biri she'r tahlil qiladi, boshqasi voqeani tasvirlaydi, uchinchi his-tuyg'ularni tushuntiradi.

- **Ijodiy topshiriqlar:**

- 1-2-sinf: "Xamsa" parchasi bo'yicha 3-5 jumla bo'yicha she'r yozish.

- 3-4-sinf: "G'orxod o'zbek" dastani bo'yicha 150-250 so'zlik insho yozish, masalan, "Sevgi haqida."

- Plakat tayyorlash: "Sadoqat" so'zi bo'yicha rangli plakat, 10 ta jumla yozish.

- **Rol o'yinlari:** "Xamsa"dagi sevgi sahnasi yoki "G'orxod o'zbek"dagi jang sahnasi sahnalashtiriladi, bu o'quvchilarning nutqini va tasavvurini rivojlantiradi.

- **Muhokamalar:** "Sevgi hayotda qanday namoyon bo'ladi?" yoki "Sadoqat nima uchun muhim?" savollari guruhda muhokama qilinadi.

- **Baholash usullari:**

- **Tushunish darajasi:** O'quvchilar asarning asosiy g'oyasini tushunganmi? Masalan, "Xamsa"dagi sevgi hikoyasining g'oyasi nima?" savoliga "Sevgi – sadoqat va fidoyilikdir" deb javob berish.

- **Nutq ko'nikmalari:** So'zlarning to'g'ri ishlatilishi, masalan, "sadoqat" so'zi bilan jumla tuzish.

- **Ijodiy topshiriqlar:** She'r yoki insho sifati, masalan, "Sevgi haqida" she'rda g'oyalar aniqligi.

- **Guruh ishtiroki:** O'quvchilarning guruh muhokamalarida faolligi, masalan, "Sening fikringni eshitmoqchimiz!" deb rag'batlantiriladi.

- Baholash ijobiy va rag'batlantiruvchi tarzda amalga oshiriladi: "Sening she'ring juda ta'sirli!" yoki "Sadoqat haqidagi jumla ajoyib!"

Nazariy savollar:

1. Liroepik asarlar darslarini kuzatishning maqsadi va metodologiyasi qanday?
2. Didaktik materiallar o'quvchilarning his-tuyg'ularini rivojlantirishda qanday yordam beradi?
3. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya qanday amalga oshiriladi?
4. Zamonaviy texnologiyalar didaktik materiallar sifatini qanday oshiradi?
5. O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos didaktik materiallar qanday tanlanadi?

6. O‘yinli faoliyatlar dars samaradorligiga qanday hissa qo‘shadi?
7. Guruh ishlari o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini qanday rivojlantiradi?
8. Ijodiy topshiriqlar nutqni va his-tuyg‘ularni rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega?
9. Sinf muhitini tashkil qilish o‘quv jarayoniga qanday ta’sir qiladi?
10. Motivatsion strategiyalar o‘quvchilarning faolligini qanday oshiradi?

Topshiriqlar:

1. “Xamsa” parchasi bo‘yicha 50 ta kuzatish savoli ishlab chiqish va har biriga qisqa javob yozish.
2. “G‘orxod o‘zbek” dastani bo‘yicha rangli plakat tayyorlash, 20 ta savol va 10 ta jumla yozish.
3. “Sevgi” so‘zi bo‘yicha 30 ta interaktiv mashq ishlab chiqish va “O‘zbek tilim” ilovasida sinovdan o‘tkazish rejasini tuzish.
4. “Sadoqat” so‘zi bo‘yicha guruh muhokamasi uchun 30 ta savol tayyorlash va 15 jumla tahlil yozish.
5. “Xamsa” bo‘yicha voqealar diagrammasi chizish, 20 ta savol ishlab chiqish va 10 jumla tahlil yozish.
6. “Sog‘inch” so‘zi bo‘yicha 20 ta jumla tuzish, sinf uchun plakat va 15 ta savol tayyorlash.
7. “G‘orxod o‘zbek” dastani bo‘yicha 400-600 so‘zlik insho yozish va asarning asosiy g‘oyasini tahlil qilish.
8. “Sevgi sadoqatsiz bo‘lmas” maqoli bo‘yicha 15 ta jumla tuzish, muhokama rejasini tuzish va plakat tayyorlash.
9. “Xamsa” bo‘yicha animatsion video uchun 15 ta sahna tasvirlash va 10 ta savol ishlab chiqish.
10. “Vatan” so‘zi bo‘yicha o‘yinli faoliyat rejasini tuzish, 15 ta jumla yozish va plakat tayyorlash.

Manbalar:

1. “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar va didaktik materiallar.
2. “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>) – O‘quv qo‘llanmalari, metodik tavsiyalar va adabiy manbalar.
3. “Kutubxona.uz” (<https://kutubxona.uz>) – O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi to‘plami.
4. “Edu.uz” (<https://edu.uz>) – Ta’lim resurslari va dars rejalar.
5. “O‘zbek Lug‘at” (<https://lugat.uz>) – O‘zbek tilidagi so‘zlarning ma’nolari.
6. “Eraklar.uz” (<https://eraklar.uz>) – Xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar.

X. OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH

10.1. 1-4-sinflarda namunaviy matnni qayta hikoyalash va bayon yozish darslarini kuzatish va tahlil qilish

Reja:

1. Darslarni kuzatish metodologiyasi.
2. Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari.
3. Didaktik materiallarning ahamiyati.
4. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash.
7. Sinf faoliyatlari va baholash usullari.
8. Kuzatish natijalari va tahlil.

1-4-sinflarda namunaviy matnni qayta hikoyalash va bayon yozish darslari o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, so‘z boyligini kengaytirish, matn mazmunini tushunish, asosiy g‘oyalarni aniqlash, o‘z so‘zlari bilan ifodalash va yozma shaklda bayon etish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qayta hikoyalash o‘quvchilarga matnni tahlil qilish, voqealarni tartib bilan aytish va ijodiy yondashuvni o‘rgatadi, bayon yozish esa fikrlarni mantiqiy va tuzilgan holda yozma shaklda ifodalashni rivojlantiradi. Masalan, “Semurg” ertagini qayta hikoyalash orqali o‘quvchilar aql va jasorat haqida fikr yuritadilar, bayon yozishda esa “Semurg‘ning muvaffaqiyati” mavzusida 50-100 so‘zli matn tuzadilar. Bu darslar o‘zbek xalq ertaklari, Alisher Navoiyning hikoyalari yoki Abdulla Oripovning she‘rlari kabi adabiy manbalar orqali milliy qadriyatlar va adabiy didni singdiradi. Darslarni kuzatish o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini, o‘quvchilarning faolligini, metodik usullarning samaradorligini va didaktik materiallarning ta’lim jarayoniga ta’sirini baholash imkonini beradi. Didaktik materiallar – plakatlar, audio va video resurslar, interaktiv mashqlar, kartochkalar, raqamli platformalar, 3D modellar – o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi, tasavvurni kengaytiradi va darsni zamonaviy usullar bilan boyitadi.

Darslarni kuzatish o‘qituvchining pedagogik yondashuvi, o‘quvchilarning faolligi, darsning tuzilishi, metodik usullar, sinf muhiti, differentsial yondashuv, motivatsion strategiyalar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash asosida amalga oshiriladi. O‘qituvchi darsni reja asosida tashkil qiladi, metodik usullarni (tushuntirish, o‘yinli faoliyatlar, guruh ishlari, ijodiy topshiriqlar) samarali qo‘llaydi, o‘quvchilarni savollar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali rag‘batlantiradi, differentsial yondashuvni ta’minlaydi va sinfda ijobiy muhit yaratadi. Masalan, “Semurg” ertagini qayta hikoyalash darsida o‘qituvchi: “Semurg‘ qanday muammolarni yechdi?” deb so‘raydi, bayon yozishda: “Semurg‘ning jasorati haqida nima yozardingiz?” Sekin o‘quvchilarga “Semurg‘ nima qildi?” kabi qisqa savollar, qobiliyatli o‘quvchilarga “Semurg‘ning muvaffaqiyatining sababi nima edi?” kabi murakkab topshiriqlar beriladi. O‘quvchilarning faolligi savollarga javob berishi, guruh ishlarida ishtiroki, ijodiy topshiriqlarni bajarishi, muhokamalardagi faolligi, so‘z boyligini kengaytirishi va matn mazmunini tushunishi orqali baholanadi. Masalan, o‘quvchilar “Semurg‘ aql

bilan g'alaba qozondi" deb hikoya qiladilar yoki "Semurg'ning jasorati" haqida 50 so'zli bayon yozadilar.

Dars tuzilishi quyidagi bosqichlardan iborat: kirish (5-7 daqiqa, matnni taqdim etish), matn o'qish yoki tinglash (10-15 daqiqa, o'qish yoki audio), so'z tahlili (10-12 daqiqa, "jasorat", "aql" so'zlari muhokamasi), guruh ishlari (12-15 daqiqa, matn mazmuni tahlili), ijodiy topshiriqlar (12-15 daqiqa, qayta hikoya yoki bayon yozish) va xulosa (5-7 daqiqa, rag'batlantirish: "Sizlar ajoyib hikoyachilar bo'ldingiz!"). Dars vaqti 1-sinfda 25-30 daqiqa, 4-sinfda 40-45 daqiqa bo'lib, e'tibor muddatiga moslashtiriladi. Metodik usullar tushuntirish ("Qayta hikoya – voqealarni o'z so'zingizda aytishdir"), o'yinli faoliyatlar ("Hikoyani davom ettir"), guruh ishlari (matn tahlili), vizual yordam (plakatlar, animatsiyalar) va ijodiy yozuvni (bayon) o'z ichiga oladi. Sinf muhiti "Hikoyalar olami" sifatida bezatiladi, devorlarga ertak tasvirlari, maqollar osiladi. O'quvchilar "Hikoya ustasi" unvonlari bilan rag'batlantiriladi: "Sening hikoyang juda qiziqarli!"

Didaktik materiallar plakatlar ("Semurg" ertagi tasvirlari), audio va video resurslar ("Semurg" audio ertak), interaktiv mashqlar ("O'zbek tilim" ilovasida "jasorat" so'zi mashqlari), kartochkalar ("hikoya", "bayon" so'zlari), o'quv qo'llanmalari ("O'zbek" darsligi), raqamli platformalar ("ZiyoNet", "Eraklar.uz"), 3D modellar ("Semurg" qahramoni) kabi turlarga bo'linadi. Bu materiallar matn mazmunini tushunishni osonlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi ("jasorat", "adolat"), nutqni rivojlantiradi, tasavvurni oshiradi, milliy qadriyatlarini singdiradi. Masalan, "Semurg" ertagi plakatda tasvirlanadi, audio sifatida tinglatiladi, "jasorat" so'zi ilovada o'rganiladi.

O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya "Semurg" yoki "Tulki va qarg'a" ertaklari orqali aql va jasoratni, Alisher Navoiyning "Xamsa" hikoyalari orqali mehr va sadoqatni o'rgatadi: o'quvchilar "Semurg" aql bilan muvaffaqiyatga erishdi" jumlasini tuzadilar. Maqollar ("Aql – boylikdan ustun") va topishmoqlar ("Aql bilan yechiladi") darslarni boyitadi. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar 1-sinfda qisqa hikoyalar, rangli kartochkalar (25-30 daqiqa), 2-sinfda soddalashtirilgan matnlar, audio resurslar (30-35 daqiqa), 3-sinfda qisqa bayonlar (35-40 daqiqa), 4-sinfda tahlilli bayonlar, raqamli platformalar (40-45 daqiqa) o'z ichiga oladi.

Zamonaviy texnologiyalar interaktiv doskalar ("Semurg" tasvirlari), raqamli platformalar ("O'zbek tilim"), audio va video resurslar ("Semurg" video), onlayn testlar ("Edu.uz"), 3D modellar va virtual muhitlar ("Google Classroom") orqali darsni qiziqarli qiladi. Sinf faoliyatlari o'yinli faoliyatlar ("Hikoyani davom ettir"), guruh ishlari (matn tahlili), ijodiy topshiriqlar (qayta hikoya, bayon yozish) va rol o'yinlarini o'z ichiga oladi. Baholash tushunish darajasi ("Semurg'ning yechimi nima edi?"), nutq ko'nikmalari ("jasorat" so'zi bilan jumla), ijodiy faoliyat (bayon sifati) va guruh ishtirokiga asoslanadi.

Kuzatish natijalari o'qituvchilarning metodik usullarni samarali qo'llashini, lekin vaqt taqsimotida muammolar bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. O'quvchilarning aksariyati faol, lekin sekin o'quvchilar kam ishtirok etadi. Didaktik materiallar tushunishni osonlashtiradi, ammo passivlik va texnik muammolar qiyinchilik tug'diradi. Takomillashtirish yo'llari ko'proq interaktiv usullar, individual topshiriqlar va vaqt optimallashtirishni o'z ichiga oladi.

Namunaviy matnni qayta hikoyalash va bayon yozish darslari didaktik materiallar yordamida nutq ko'nikmalarini, tasavvurini, adabiy didini va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Nazariy savollar

1. Qayta hikoyalash darslarining maqsadi nima?
2. Bayon yozish nutqni qanday rivojlantiradi?
3. Didaktik materiallar ijodiy fikrlashni qanday oshiradi?
4. O'zbek adabiyoti bilan integratsiya qanday ta'minlanadi?
5. Yosh xususiyatlariga mos materiallar qanday tanlanadi?

Topshiriqlar

1. "Semurg" ertagi bo'yicha 50 ta kuzatish savoli, qayta hikoya va plakat tayyorlash.
2. "Tulki va qarg'a" ertagi bo'yicha 30 ta savol, 50 so'zli bayon va plakat.
3. "Aql – boylikdan ustun" maqoli bo'yicha 20 ta jumla, muhokama reja va plakat.

Manbalar

1. *O'zbek xalq ertaklari* (Tashkent: Fan, 2015).
2. Alisher Navoiy, *Xamsa* (Tashkent: G'afur G'ulom, 2018).
3. "O'zbek tilim" (<https://uzbektilim.uz>).
4. "ZiyoNet" (<https://ziyonet.uz>).
5. "Eraklar.uz" (<https://eraklar.uz>).
6. R. Qodirova, *Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi* (Tashkent: O'qituvchi, 2019).

10.2. 1-4-sinflarda og‘zaki hikoya va yozma insho darslarini kuzatish va tahlil qilish

Reja:

1. Darslarni kuzatish metodologiyasi.
2. Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari.
3. Didaktik materiallarning ahamiyati.
4. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash.
7. Sinf faoliyatlari va baholash usullari.
8. Kuzatish natijalari va tahlil.

1-4-sinflarda og‘zaki hikoya va yozma insho darslari o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, tasavvur va ijodiy fikrlashni oshirish, his-tuyg‘ularini ifodalash, kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Og‘zaki hikoya o‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin va mantiqiy aytish, muhokama qilish va tinglovchilar bilan muloqot qilish ko‘nikmalarini o‘rgatadi. Yozma insho esa fikrlarni tuzilgan, mantiqiy va ijodiy shaklda yozma ifodalash, his-tuyg‘ularni adabiy uslubda bayon etish qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, “Mening sevimli ertagim” hikoyasi orqali o‘quvchilar og‘zaki nutqda muhokama qiladilar, “Vatan haqida” inshosida esa his-tuyg‘ularini 100-300 so‘zli matnda yozadilar. Bu darslar o‘zbek xalq ertaklari, Alisher Navoiyning she‘rlari yoki Abdulla Oripovning “Vatan” she‘ri kabi adabiy manbalar orqali milliy qadriyatlar va adabiy didni singdiradi. Darslarni kuzatish o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini, o‘quvchilarning faolligini, metodik usullarning samaradorligini va didaktik materiallarning ta’lim jarayoniga ta’sirini baholash imkonini beradi. Didaktik materiallar – plakatlar, audio va video resurslar, interaktiv mashqlar, kartochkalar, raqamli platformalar, 3D modellar – o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi, so‘z boyligini kengaytiradi va darsni zamonaviy usullar bilan boyitadi.

Darslarni kuzatish o‘qituvchining pedagogik yondashuvi, o‘quvchilarning faolligi, darsning tuzilishi, metodik usullar, sinf muhiti, differentsial yondashuv, motivatsion strategiyalar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash asosida amalga oshiriladi. O‘qituvchi darsni reja asosida tashkil qiladi, metodik usullarni (tushuntirish, o‘yinli faoliyatlar, guruh ishlari, ijodiy topshiriqlar) samarali qo‘llaydi, o‘quvchilarni savollar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali rag‘batlantiradi, differentsial yondashuvni ta’minlaydi va sinfda ijobiy muhit yaratadi. Masalan, og‘zaki hikoya darsida: “Sizning sevimli ertagingiz qaysi?” deb muhokama boshlanadi, insho darsida: “Vatan siz uchun nima?” kabi savollar beriladi. Sekin o‘quvchilarga “Vatan nima?” kabi qisqa savollar, qobiliyatli o‘quvchilarga “Vatan haqidagi his-tuyg‘ularingizni qanday tasvirlaysiz?” kabi tahliliy topshiriqlar beriladi. O‘quvchilarning faolligi savollarga javob berishi, guruh ishlarida ishtiroki, ijodiy topshiriqlarni bajarishi, muhokamalardagi faolligi, so‘z boyligini kengaytirishi va hikoya yoki insho mazmunini ifodalashi orqali baholanadi. Masalan, o‘quvchilar “Mening sevimli ertagim – Alpomish” deb hikoya aytadilar yoki “Vatan – yuriyimdagi muhabbat” deb insho yozadilar.

Dars tuzilisi kirish (5-7 daqiqa, mavzuni taqdim etish), matn yoki hikoya muhokamasi (10-15 daqiqa, o'qish yoki muhokama), so'z tahlili (10-15 daqiqa, "vatan", "mehr" so'zlari muhokamasi), guruh ishlari (12-15 daqiqa, hikoya yoki insho muhokamasi), ijodiy topshiriqlar (15-20 daqiqa, hikoya aytish, insho yozish) va xulosa (5-7 daqiqa, rag'batlantirish: "Sizlar ajoyib yozuvchilar!") bosqichlaridan iborat. Dars vaqti 1-sinfda 25-30 daqiqa, 4-sinfda 40-45 daqiqa bo'lib, e'tibor muddatiga moslashtiriladi. Metodik usullar tushuntirish ("Insho – fikringizni yozma shaklda ifodalashdir"), o'yinli faoliyatlar ("Hikoyani top"), guruh ishlari (insho muhokamasi), vizual yordam (plakatlar, animatsiyalar) va ijodiy yozuvni (insho) o'z ichiga oladi. Sinf muhiti "Insholar dunyosi" sifatida bezatiladi, devorlarga she'rlar, maqollar osiladi. O'quvchilar "Insho chempioni" unvonlari bilan rag'batlantiriladi: "Sening inshong juda ta'sirli!"

Didaktik materiallar plakatlar ("Vatan" she'ri tasvirlari), audio va video resurslar ("Vatan" audio she'ri), interaktiv mashqlar ("O'zbek tilim" ilovasida "vatan" so'zi mashqlari), kartochkalar ("insho", "hikoya" so'zlari), o'quv qo'llanmalari ("O'zbek" darsligi), raqamli platformalar ("ZiyoNet", "Kutubxona.uz"), 3D modellar ("Vatan" tasviri) kabi turlarga bo'linadi. Bu materiallar his-tuyg'ularni ifodalashni osonlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi ("mehr", "saodat"), nutqni rivojlantiradi, milliy qadriyatlarini singdiradi. Masalan, "Vatan" she'ri plakatda tasvirlanadi, audio sifatida tinglatiladi, "mehr" so'zi ilovada o'rganiladi.

O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya "Vatan" yoki "Baxt" she'rlari orqali vatanparvarlik va mehrni, "Semurg'" ertagi orqali aql va jasoratni o'rgatadi: o'quvchilar "Vatan – yuragimizdagi muhabbat" deb yozadilar. Maqollar ("Vatan – ona, ona – vatan") va topishmoqlar ("Yurakda tug'iladi, so'zda ifodalanadi") darslarni boyitadi. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar 1-sinfda qisqa hikoyalar, rangli kartochkalar (25-30 daqiqa), 2-sinfda soddalashtirilgan insholar, audio resurslar (30-35 daqiqa), 3-sinfda qisqa insholar (35-40 daqiqa), 4-sinfda tahlilli insholar, raqamli platformalar (40-45 daqiqa) o'z ichiga oladi.

Zamonaviy texnologiyalar interaktiv doskalar ("Vatan" tasvirlari), raqamli platformalar ("O'zbek tilim"), audio va video resurslar ("Vatan" video), onlayn testlar ("Edu.uz"), 3D modellar va virtual muhitlar ("Google Classroom") orqali darsni qiziqarli qiladi. Sinf faoliyatlari o'yinli faoliyatlar ("Hikoyani top"), guruh ishlari (insho muhokamasi), ijodiy topshiriqlar (hikoya aytish, insho yozish) va rol o'yinlarini o'z ichiga oladi. Baholash tushunish darajasi ("Vatan haqidagi asosiy g'oya nima?"), nutq ko'nikmalari ("mehr" so'zi bilan jumla), ijodiy faoliyat (insho sifati) va guruh ishtirokiga asoslanadi.

Kuzatish natijalari o'qituvchilarning metodik usullarni samarali qo'llashini, lekin vaqt taqsimotida muammalar bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. O'quvchilarning aksariyati faol, lekin sekinlari kam ishtirok etadi. Didaktik materiallar tushunishni osonlashtiradi, ammo passivlik va texnik muammolar qiyinchilik tug'diradi. Takomillashtirish yo'llari ko'proq interaktiv usullar, individual topshiriqlar va vaqt optimallashtirishni o'z ichiga oladi.

Og'zaki hikoya va yozma insho darslari didaktik materiallar yordamida nutq ko'nikmalarini, tasavvurini, adabiy didini va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Nazariy savollar

1. Og‘zaki hikoya darslarining maqsadi nima?
2. Yozma insho nutqni qanday rivojlantiradi?
3. Didaktik materiallar his-tuyg‘ularni qanday ifodalaydi?
4. O‘zbek adabiyoti bilan integratsiya qanday ta’minlanadi?
5. Yosh xususiyatlariga mos materiallar qanday tanlanadi?

Topshiriqlar

1. “Vatan haqida” inshosi bo‘yicha 50 ta kuzatish savoli, 150-300 so‘zli insho va plakat.
2. “Mening sevimli ertagim” hikoyasi bo‘yicha 30 ta savol, guruh muhokamasi va video reja.
3. “Vatan – ona, ona – vatan” maqoli bo‘yicha 20 ta jumla, plakat va muhokama reja.

Manbalar

1. Abdulla Oripov, *She’rlar* (Tashkent: Sharq, 2015).
2. *O‘zbek xalq ertaklari* (Tashkent: Fan, 2015).
3. “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>).
4. “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>).
5. “Kutubxona.uz” (<https://kutubxona.uz>).
6. R. Qodirova, *Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi* (Tashkent: O‘qituvchi, 2019).

XI. XALQARO BAHOLASH DASTURLARI VA BILIMLARNI TEKSHIRISH

11.1. Xalqaro baholash dasturlari haqida ma'lumot

Reja:

1. Xalqaro baholash dasturlari turlari.
2. PISA (Programme for International Student Assessment).
3. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study).
4. TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study).
5. O'zbekistonda xalqaro baholash dasturlarining qo'llanilishi.
6. Xalqaro baholash dasturlarining afzalliklari va kamchiliklari.
7. O'zbek ta'lim tizimiga integratsiya.

Xalqaro baholash dasturlari ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini xalqaro standartlar asosida baholash, global raqobatbardoshlikni ta'minlash va ta'lim tizimlarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu dasturlar milliy ta'lim standartlarini xalqaro talablarga moslashtirish, o'qituvchilar malakasini oshirish va o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalqaro baholash dasturlari orasida PISA, PIRLS va TIMSS kabi dasturlar ona tili va o'qish savodxonligini baholashda alohida o'rin tutadi, chunki ular o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini sinovdan o'tkazadi. Ushbu dasturlar o'zbek ta'lim tizimida sinov loyihalari sifatida joriy etilmoqda, lekin madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy farqlar tufayli muayyan qiyinchiliklar mavjud.

PISA (Programme for International Student Assessment) OECD tomonidan tashkil etilgan dastur bo'lib, 15 yoshli o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini baholaydi. O'qish savodxonligi sohasida PISA matnni tushunish, asosiy g'oyalarni aniqlash, ma'lumotni tahlil qilish va hayotiy vaziyatlarda qo'llash qobiliyatiga e'tibor qaratadi. Masalan, o'quvchilarga gazeta maqolasi yoki adabiy matn berilib, undan xulosa chiqarish so'raladi. O'zbekistonda PISA 2018-yildan sinov tariqasida joriy etilgan bo'lib, 2022-yil natijalari o'zbek o'quvchilarining o'qish savodxonligida muayyan kamchiliklarni ko'rsatdi, bu esa o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish va o'qituvchilar malakasini oshirish zarurligini ta'kidladi. PISA testlari o'zbek ta'lim tizimiga moslashtirilganda mahalliy adabiyot (masalan, Alisher Navoiy hikoyalari yoki xalq ertaklari) asosida savollar ishlab chiqilishi mumkin.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) tomonidan boshlang'ich sinf o'quvchilarining (4-sinf) o'qish savodxonligini baholashga mo'ljallangan dasturdir. PIRLS o'quvchilarning adabiy va axborot matnlarini o'qish, tushunish, sharhlash va ulardan foydalanish qobiliyatini sinaydi. Masalan, o'quvchilarga "Semurg" ertagi berilib, undagi asosiy g'oyani aniqlash yoki qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilish so'raladi. O'zbekistonda PIRLS sinov loyihalari sifatida 2021-yildan boshlab qo'llanilmoqda, bu esa boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni

takomillashtirishga yordam beradi. PIRLS o'zbek ta'lim tizimiga o'zbek xalq ertaklari, maqollar va zamonaviy adabiyot asosida moslashtirilgan testlar orqali integratsiyalashadi.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) IEA tomonidan boshlang'ich va o'rta sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarini baholaydi. Garchi TIMSS ona tili va o'qish savodxonligiga to'g'ridan-to'g'ri yo'naltirilmagan bo'lsa-da, test savollarida matnli masalalar orqali o'qish savodxonligi bilvosita sinovdan o'tkaziladi. O'zbekistonda TIMSS sinovlari 2019-yildan boshlab joriy etilgan, ammo o'qish savodxonligiga ta'siri cheklangan. TIMSS o'zbek ta'lim tizimiga mahalliy fan misollari (masalan, o'zbek xalq xo'jaligi yoki tabiat hodisalari) asosida moslashtirilishi mumkin.

O'zbekistonda xalqaro baholash dasturlari sinov loyihalari sifatida qo'llanilmoqda, lekin ularning to'liq integratsiyasi uchun o'qituvchilar malakasini oshirish, didaktik materiallarni yangilash va ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish zarur. Masalan, PISA va PIRLS testlariga tayyorgarlik uchun "O'zbek tilim" (<https://uzbektilim.uz>) kabi raqamli platformalarda interaktiv mashqlar ishlab chiqilmoqda. Xalqaro baholash dasturlari ta'lim sifatini oshirish, global raqobatbardoshlikni ta'minlash va o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda afzalliklarga ega, lekin madaniy farqlar, testlarning til to'sig'i va resurslar yetishmasligi kabi kamchiliklar mavjud. O'zbek ta'lim tizimiga integratsiya mahalliy adabiyot va xalq og'zaki ijodi (masalan, "Alpomish" dostoni yoki "Adolat g'alaba qozonadi" maqoli) asosida test savollarini ishlab chiqish, o'qituvchilar uchun maxsus treninglar tashkil etish va raqamli resurslarni kengaytirish orqali amalga oshiriladi.

Xalqaro baholash dasturlari o'zbek ta'lim tizimida bilim sifatini oshirish, o'quvchilarning o'qish savodxonligi va global kompetensiyasini rivojlantirishda muhim vositadir. PISA, PIRLS va TIMSS kabi dasturlar mahalliy ta'lim dasturlari bilan integratsiyalashganda o'quvchilarning nutq ko'nikmalari, tahliliy va ijodiy fikrlash qobiliyatlari yanada yaxshilanadi.

Nazariy savollar

1. Xalqaro baholash dasturlarining asosiy maqsadlari nimalardan iborat?
2. PISA o'qish savodxonligini qanday baholaydi?
3. PIRLS boshlang'ich sinf o'quvchilariga qanday ta'sir qiladi?
4. O'zbek ta'lim tizimida xalqaro baholash dasturlarining qo'llanilishidagi muammolar nimalar?
5. Xalqaro standartlarni mahalliy ta'lim tizimiga qanday moslashtirish mumkin?

Topshiriqlar

1. PISA testlariga misol sifatida 20 ta o'qish savodxonligi savoli ishlab chiqish va tahlil qilish.
2. PIRLS dasturi bo'yicha "Semurg" ertagiga asoslangan 15 ta test savoli tayyorlash.
3. O'zbekistonda PISA joriy etilishining afzalliklari va kamchiliklari bo'yicha 300-500 so'zli tahlil yozish.

Manbalar

1. OECD, *PISA 2022 Results* (<https://www.oecd.org/pisa>).
2. IEA, *PIRLS 2021 International Results* (<https://www.iea.nl/studies/pirls>).
3. IEA, *TIMSS 2019 International Results* (<https://www.iea.nl/studies/timss>).
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, *Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha milliy va xalqaro dasturlar* (Tashkent, 2020).
5. “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>) – Ta’lim resurslari.
6. “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>) – Interaktiv mashqlar.

11.2. Ona tili va o‘qish savodxonligidan o‘quvchilarga berilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni tekshirishga oid darslarni kuzatish

Reja:

1. Darslarni kuzatish metodologiyasi.
2. Didaktik materiallarning turlari va xususiyatlari.
3. Didaktik materiallarning ahamiyati.
4. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi bilan integratsiya.
5. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar.
6. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash.
7. Sinf faoliyatlari va baholash usullari.
8. Kuzatish natijalari va tahlil.

Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligidan o‘quvchilarga berilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni tekshirishga oid darslar o‘quvchilarning nutq ko‘nikmalari, matnni tushunish, tahlil qilish, o‘z fikrlarini ifodalash va ijodiy qobiliyatlarini baholashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu darslar o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini, so‘z boyligini, grammatik qoidalarini qo‘llash qobiliyatini, adabiy matnlarni tushunishini va xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS) talablariga mosligini tekshirishga xizmat qiladi. Masalan, “Semurg” ertagi asosida o‘quvchilar matnni o‘qib, asosiy g‘oyani aniqlash, qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilish yoki “Adolat” so‘zi bilan jumla tuzish kabi topshiriqlarni bajaradilar. Darslarni kuzatish o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini, o‘quvchilarning faolligini, metodik usullarning samaradorligini va didaktik materiallarning ta’lim jarayoniga ta’sirini baholash imkonini beradi. Didaktik materiallar – test varaqlari, interaktiv mashqlar, audio va video resurslar, plakatlari, kartochkalar, raqamli platformalar – o‘quvchilarning bilimlarini aniq va adolatli baholash, darsni qiziqarli qilish va xalqaro standartlarga moslikni ta’minlashga yordam beradi.

Darslarni kuzatish o‘qituvchining pedagogik yondashuvi, o‘quvchilarning faolligi, darsning tuzilishi, metodik usullar, sinf muhiti, differentsial yondashuv, motivatsion strategiyalar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash asosida amalga oshiriladi. O‘qituvchi darsni reja asosida tashkil qiladi, metodik usullarni (testlar, og‘zaki savollar, yozma topshiriqlar, guruh ishlari) samarali qo‘llaydi, o‘quvchilarni savollar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali rag‘batlantiradi, differentsial yondashuvni ta’minlaydi va sinfda ijobiy muhit yaratadi. Masalan, “Semurg” ertagi bo‘yicha test darsida o‘qituvchi: “Semurg‘ning asosiy maqsadi nima edi?” deb so‘raydi, yozma topshiriqda: “Adolat haqida 3 jumla yozing.” Sekin o‘quvchilarga “Semurg‘ nima qildi?” kabi qisqa savollar, qobiliyatli o‘quvchilarga “Semurg‘ning muvaffaqiyatining sababi nima edi?” kabi tahliliy savollar beriladi. O‘quvchilarning faolligi savollarga javob berishi, testlarni bajarishi, guruh ishlarida ishtiroki, so‘z boyligini kengaytirishi va matn mazmunini tushunishi orqali baholanadi. Masalan, o‘quvchilar “Adolat – haq yo‘lida turishdir” deb jumla tuzadilar yoki testda “Semurg” ertagining asosiy g‘oyasini belgilaydilar.

Dars tuzilisi kirish (5-7 daqiqa, test yoki topshiriqni taqdim etish), matn o‘qish yoki tinglash (10-15 daqiqa, matn yoki audio), so‘z tahlili (10-12 daqiqa, “adolat”,

“aql” soʻzlari muhokamasi), test yoki topshiriqlar (15-20 daqiqa, savollar, yozma javoblar), guruh ishlari (10-12 daqiqa, muhokama) va xulosa (5-7 daqiqa, ragʻbatlantirish: “Sizlar ajoyib javoblar berdingiz!”) bosqichlaridan iborat. Dars vaqti 1-sinfda 25-30 daqiqa, 4-sinfda 40-45 daqiqa boʻlib, eʼtibor muddatiga moslashtiriladi. Metodik usullar tushuntirish (“Test – bilimingizni sinash usulidir”), oʻyinli faoliyatlar (“Soʻz top”), guruh ishlari (test muhokamasi), vizual yordam (plakatlar, interaktiv doskalar) va yozma topshiriqlarni oʻz ichiga oladi. Sinf muhiti “Bilimlar sinovi” sifatida bezatiladi, devorlarga maqollar, test namunalari osiladi. Oʻquvchilar “Bilim chempioni” unvonlari bilan ragʻbatlantiriladi: “Sening javoblaring juda aniq!”

Didaktik materiallar test varaqlari (“Semurgʻ” ertagi boʻyicha 10 savol), interaktiv mashqlar (“Oʻzbek tilim” ilovasida “aql” soʻzi testlari), audio va video resurslar (“Semurgʻ” audio ertak), plakatlar (“Adolat” soʻzi tasviri), kartochkalar (“adolat”, “jasorat” soʻzlari), raqamli platformalar (“ZiyoNet”, “Edu.uz”), namunaviy matnlar (“Oʻzbek” darsligi) kabi turlarga boʻlinadi. Bu materiallar bilimlarni aniq baholashni, soʻz boyligini kengaytirishni, tahliliy fikrlashni rivojlantirishni, darsni qiziqarli qilishni taʼminlaydi. Masalan, “Semurgʻ” ertagi audio sifatida tinglatiladi, “adolat” soʻzi ilovada test qilinadi, test savollari plakatta tasvirlanadi.

Oʻzbek adabiyoti va xalq ogʻzaki ijodi bilan integratsiya “Semurgʻ” yoki “Tulki va qargʻa” ertaklari, “Adolat gʻalaba qozonadi” maqoli, Alisher Navoiyning hikoyalari yoki Abdulla Oripovning “Vatan” sheʼri asosida test savollari ishlab chiqiladi: oʻquvchilar “Adolat – haq yoʻlida turishdir” deb yozadilar. Yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar 1-sinfda qisqa testlar, rangli kartochkalar (25-30 daqiqa), 2-sinfda soddalashtirilgan savollar, audio resurslar (30-35 daqiqa), 3-sinfda qisqa tahliliy savollar (35-40 daqiqa), 4-sinfda murakkab testlar, raqamli platformalar (40-45 daqiqa) oʻz ichiga oladi.

Zamonaviy texnologiyalar interaktiv doskalar (“Semurgʻ” tasvirlari), raqamli platformalar (“Oʻzbek tilim”), audio va video resurslar (“Vatan” audio), onlayn testlar (“Edu.uz”), virtual muhitlar (“Google Classroom”) orqali darsni qiziqarli qiladi. Sinf faoliyatlari testlar, ogʻzaki savollar, yozma topshiriqlar, guruh muhokamalari va ijodiy faoliyatlarni oʻz ichiga oladi. Baholash bilim darajasi (“Semurgʻning gʻoyasi nima?”), koʻnikmalar (“adolat” soʻzi bilan jumla), malaka (tahliliy javob sifati) va guruh ishtirokiga asoslanadi.

Kuzatish natijalari oʻqituvchilarning metodik usullarni samarali qoʻllashini, lekin vaqt taqsimotida muammolar boʻlishi mumkinligini koʻrsatadi. Oʻquvchilarning aksariyati faol, lekin sekin oʻquvchilar kam ishtirok etadi. Didaktik materiallar baholashni osonlashtiradi, ammo murakkab savollar va texnik muammolar qiyinchilik tugʻdiradi. Takomillashtirish yoʻllari koʻproq interaktiv testlar, individual topshiriqlar va vaqt optimallashtirishni oʻz ichiga oladi.

Ona tili va oʻqish savodxonligidan bilim, koʻnikma va malakalarni tekshirish darslari didaktik materiallar yordamida oʻquvchilarning nutq koʻnikmalari, tahliliy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, xalqaro standartlarga mos baholashni taʼminlaydi.

Nazariy savollar

1. Bilim, ko‘nikma va malakalarni tekshirish darslarining maqsadi nima?
2. Didaktik materiallar baholashni qanday osonlashtiradi?
3. Xalqaro baholash standartlariga mos testlar qanday ishlab chiqiladi?
4. Yosh xususiyatlariga mos testlar qanday tanlanadi?
5. Zamonaviy texnologiyalar baholash sifatini qanday oshiradi?

Topshiriqlar

1. “Semurg” ertagi bo‘yicha 30 ta test savoli, plakat va muhokama reja tayyorlash.
2. “Adolat g‘alaba qozonadi” maqoli bo‘yicha 20 ta savol, yozma topshiriq va plakat.
3. “Vatan” she’ri bo‘yicha 15 ta tahliliy savol, interaktiv test va guruh muhokamasi reja.

Manbalar

1. *O‘zbek xalq ertaklari* (Tashkent: Fan, 2015).
2. Abdulla Oripov, *She’rlar* (Tashkent: Sharq, 2015).
3. Alisher Navoiy, *Xamsa* (Tashkent: G‘afur G‘ulom, 2018).
4. “O‘zbek tilim” (<https://uzbektilim.uz>).
5. “ZiyoNet” (<https://ziyonet.uz>).
6. R. Qodirova, *Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi* (Tashkent: O‘qituvchi, 2019).

XULOSA

Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslari o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, adabiy didini oshirish, tasavvur va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, milliy qadriyatlar va xalqaro ta'lim standartlariga mos kompetensiyalarni singdirishda yaxlit va muhim yondashuvni ta'minlaydi. Ushbu o'quv qo'llanma ona tili va o'qish savodxonligini o'qitishning metodik asoslari, ta'lim dasturlari, darsdan tashqari faoliyatlar, savod o'rgatish, fonetika, lug'at, sintaksis, kitobxonlik, adabiy asarlar tahlili, epik va lirik asarlar, nutqni rivojlantirish va xalqaro baholash dasturlari kabi yo'nalishlarni mazmunan bir-biriga bog'langan holda tahlil qiladi. O'zbek adabiyoti va xalq og'zaki ijodi bilan integratsiya, zamonaviy texnologiyalar, didaktik materiallar va yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli qiladi, o'quvchilarning kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Ona tili va o'qish savodxonligini o'qitishning metodik asoslari nutq ko'nikmalarini rivojlantirish, so'z boyligini kengaytirish va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishni maqsad qiladi. O'qitish tamoyillari adabiyot, tarix va tabiiy fanlar bilan aloqadorlikka asoslanadi, innovatsion texnologiyalar (masalan, interaktiv doskalar, "O'zbek tilim" ilovasi, "ZiyoNet" platformasi) esa ta'limni zamonaviylashtiradi. Davlat ta'lim standartlariga mos o'quv dasturlari 1-4-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga qarab nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, 1-sinfda soddalashtirilgan matnlardan 4-sinfda tahliliy yozuv gacha bo'lgan rivojlanishni ta'minlaydi. Darsdan tashqari faoliyatlar, xususan, to'garaklar va tanlovlar ("Semurg'" ertagi yoki "Vatan" she'ri asosidagi hikoya va insho tanlovlari) o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini va raqobatbardoshligini oshiradi. Savod o'rgatish metodikasi tinglash, o'qish va yozish bosqichlarini qamrab oladi, masalan, 1-sinfda "A" harfini o'rgatish uchun rangli kartochkalar, interaktiv o'yinlar va audio resurslar qo'llaniladi, bu esa nutq ko'nikmalarining dastlabki poydevorini shakllantiradi.

Fonetika, so'z tuzilishi, lug'at, so'z turkumlari, sintaksis, punktuatsiya va orfografiya bo'yicha darslar nutqni tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. "Jasorat" yoki "adolat" so'zlarining morfemik tahlili, "vatan" yoki "mehr" so'zlari bilan jumla tuzish, "Semurg'" aql bilan g'alaba qozondi" kabi jumlar orqali vergul qo'yish mashqlari o'quvchilarning so'z boyligini kengaytiradi va yozma nutqni mustahkamlaydi. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirish PIRLS topshiriqlari asosida "Semurg'" yoki "Alpomish" kabi matnlarni tahlil qilish orqali o'qish savodxonligini oshiradi. Didaktik materiallar (plakatlar, audio-videolar, 3D modellar) kitobxonlikni rag'batlantiradi, xalq og'zaki ijodi (ertaklar, maqollar) esa milliy qadriyatlar va adabiy didni singdiradi. Epik ("Alpomish"), lirik (Abdulla Oripovning "Vatan" she'ri) va lironepik asarlar, shuningdek, xalq og'zaki ijodi ustida ishlash tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, o'zbek adabiyoti bilan integratsiya esa milliy o'zlikni mustahkamlaydi.

Namunaviy matnni qayta hikoyalash, bayon yozish, og'zaki hikoya va yozma insho darslari matnni tushunish, asosiy g'oyalarni aniqlash, his-tuyg'ularni ifodalash va ijodiy fikrlashni oshiradi. Masalan, "Semurg'" ertagi yoki "Vatan haqida" inshosi orqali o'quvchilar tahliliy va ijodiy ko'nikmalarni egallaydi. Didaktik materiallar (kartochkalar, interaktiv doskalar) va zamonaviy texnologiyalar ("ZiyoNet", "O'zbek

tilim”) darslarni qiziqarli qiladi. Xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS, TIMSS) o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi, tahliliy fikrlashi va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini sinaydi, O‘zbekistonda sinov loyihalari sifatida joriy etilgan bu dasturlar mahalliy adabiyot asosida moslashtiriladi. Bilim, ko‘nikma va malakalarni tekshirish darslari testlar, og‘zaki savollar va yozma topshiriqlar orqali nutq ko‘nikmalarini baholaydi, didaktik materiallar va raqamli platformalar esa baholashni aniq va adolatli qiladi.

Kuzatish natijalari o‘qituvchilarning metodik mahoratini, lekin vaqt taqsimoti, sekin o‘quvchilarning faolligi va texnik muammolarni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi (“Alpomish”, “Semurg’”, “Vatan” she’ri, “Adolat g‘alaba qozonadi” maqoli) bilan integratsiya ta’limni mazmunli qiladi, zamonaviy texnologiyalar va didaktik materiallar esa darslarni qiziqarli va samarali qiladi. Xalqaro baholash dasturlari ta’lim sifatini global standartlarga moslashtirib, o‘quvchilarning kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ushbu yaxlit yondashuv o‘zbek ta’lim tizimida nutq o‘stirish va adabiy didni shakllantirishning samarali yo‘lini ta’minlaydi.

TEST

1. Ona tili darslarining asosiy maqsadi nima?

- a) Matematik ko'nikmalarni rivojlantirish
- b) Nutq ko'nikmalarini rivojlantirish
- c) Sport ko'nikmalarini oshirish
- d) Texnik bilimlarni kengaytirish

To'g'ri javob: b

2. Ona tili o'qitish metodikasining asosiy tamoyillaridan biri nima?

- a) Fanlararo aloqadorlik
- b) Faqat yozma topshiriqlarga e'tibor berish
- c) Faqat og'zaki nutqqa urg'u berish
- d) Test topshiriqlariga tayyorgarlik

To'g'ri javob: a

3. Ona tili darslarida qaysi fan bilan integratsiya muhim?

- a) Adabiyot
- b) Fizika
- c) Kimyo
- d) Geografiya

To'g'ri javob: a

4. Innovatsion texnologiyalarga misol sifatida nima keltiriladi?

- a) Oddiy daftarlar
- b) Interaktiv doskalar
- c) Qog'oz plakatlar
- d) Oddiy ruchkalar

To'g'ri javob: b

5. O'zbek ta'lim tizimida ona tili fanining asosiy vazifasi nima?

- a) So'z boyligini kengaytirish
- b) Chet tili o'rganish
- c) Kompyuter dasturlash
- d) Jismoniy mashqlar

To'g'ri javob: a

6. Ona tili darslarida milliy qadriyatlar qanday singdiriladi?

- a) Xalq og'zaki ijodi orqali
- b) Faqat testlar orqali
- c) Faqat yozma ishlar orqali
- d) Faqat matematik masalalar orqali

To'g'ri javob: a

7. O'qitishda "ZiyoNet" platformasining o'rni nima?

- a) Raqamli resurs sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

8. O'zbek ta'lim tizimida adabiy didni shakllantirish uchun nimalar ishlatiladi?

- a) O'zbek adabiyoti asarlari
- b) Faqat chet el adabiyoti
- c) Faqat matematik masalalar
- d) Faqat sport mashqlari

To'g'ri javob: a

9. Ona tili darslarida innovatsion metodlarning maqsadi nima?

- a) Darslarni qiziqarli qilish

- b) Faqat yozma ishlar bilan shug'ullanish
- c) Faqat test topshiriqlari tayyorlash
- d) O'quvchilarni cheklash

To'g'ri javob: a

10. O'qituvchi mahorati ona tili darslarida nima uchun muhim?

- a) Dars sifatini oshirish
- b) Faqat testlar tayyorlash
- c) Faqat yozma ishlar bilan shug'ullanish
- d) Faqat tinglash vazifalari

To'g'ri javob: a

11. Davlat ta'lim standarti qanday maqsadda ishlatiladi?

- a) Ta'lim mazmunini belgilash
- b) O'yinlar tashkil qilish
- c) Sport musobaqalarini rejalashtirish
- d) San'at darslarini tashkil qilish

To'g'ri javob: a

12. 1-sinf ona tili dasturi qaysi turdagi matnlarga asoslanadi?

- a) Tahliliy matnlar
- b) Soddashtirilgan matnlar
- c) Ilmiy maqolalar
- d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: b

13. "O'zbek tilim" ilovasi qanday maqsadda ishlatiladi?

- a) Musiqa tinglash
- b) Nutqni rivojlantirish
- c) Rasm chizish
- d) Sport mashqlari

To'g'ri javob: b

14. 4-sinf ona tili dasturida qanday ko'nikmalar rivojlantiriladi?

- a) Faqat o'qish
- b) Tahliliy yozuv
- c) Faqat tinglash
- d) Faqat so'zlash

To'g'ri javob: b

15. Innovatsion metodlarning afzalligi nimada?

- a) Darslarni qiziqarli qilish
- b) Vaqtni ko'proq sarflash
- c) Faqat yozma ishlar bilan shug'ullanish
- d) O'quvchilarni cheklash

To'g'ri javob: a

16. Ta'lim dasturida yosh xususiyatlari qanday hisobga olinadi?

- a) O'quvchilarning kognitiv darajasiga moslash
- b) Faqat test topshiriqlari bilan
- c) Faqat yozma ishlar bilan
- d) Faqat tinglash vazifalari bilan

To'g'ri javob: a

17. 2-sinf ona tili dasturida qanday ko'nikmalar rivojlantiriladi?

- a) Oddiy matnlarni tushunish
- b) Ilmiy maqolalar tahlili
- c) Texnik loyihalar
- d) Sport mashqlari

To'g'ri javob: a

18. O'quv dasturida fanlararo integratsiya nima uchun muhim?

- a) Bilimni yaxlitlashtirish
- b) Faqat testlar tayyorlash
- c) Faqat yozma ishlar bilan shug'ullanish
- d) Faqat tinglash vazifalari

To'g'ri javob: a

19. "ZiyoNet" platformasi ta'limda qanday ishlatiladi?

- a) Raqamli resurs sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

20. O'quv dasturida adabiy asarlar qanday ishlatiladi?

- a) Adabiy didni shakllantirish
- b) Faqat matematik hisoblar
- c) Faqat sport mashqlari
- d) Faqat texnik loyihalar

To'g'ri javob: a

21. Darsdan tashqari faoliyatlarning asosiy maqsadi nima?

- a) Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish
- b) Faqat test topshiriqlari tayyorlash
- c) Sport mashqlarini tashkil qilish
- d) Matematik masalalar yechish

To'g'ri javob: a

22. To'garaklarda qanday faoliyatlar amalga oshiriladi?

- a) Insho yozish
- b) Fizika tajribalari
- c) Kimyo tajribalari
- d) Geografik xaritalar chizish

To'g'ri javob: a

23. "Vatan" she'ri asosida tanlovda qanday ko'nikmalar sinandi?

- a) Og'zaki nutq
- b) Matematik hisoblar
- c) Sport ko'nikmalari
- d) Texnik loyihalar

To'g'ri javob: a

24. O'yinli faoliyatlarning asosiy afzalligi nima?

- a) Darsni qiziqarli qilish
- b) O'quvchilarni charchatish
- c) Faqat yozma ishlar bilan shug'ullanish
- d) Vaqtni tejash

To'g'ri javob: a

25. Tanlovlar o'quvchilarga qanday ta'sir qiladi?

- a) Raqobatbardoshlikni oshiradi
- b) Faqat bilimni tekshiradi
- c) O'quvchilarni cheklaydi
- d) Vaqtni ko'proq sarflaydi

To'g'ri javob: a

26. Darsdan tashqari faoliyatlarda qanday didaktik materiallar ishlatiladi?

- a) Plakatlar va kartochkalar
- b) Faqat test varaqlari
- c) Faqat matematik jadvallar

d) Faqat sport anjomlari

To'g'ri javob: a

27. Tanlovlarda o'quvchilarning motivatsiyasi qanday oshiriladi?

a) Rag'batlantiruvchi unvonlar bilan

b) Faqat testlar bilan

c) Faqat yozma ishlar bilan

d) Faqat tinglash vazifalari bilan

To'g'ri javob: a

28. To'garaklarda qanday adabiy asar ishlatilishi mumkin?

a) "Semurg'" ertagi

b) Matematik darslik

c) Fizika tajribalari

d) Kimyo formulalari

To'g'ri javob: a

29. Darsdan tashqari faoliyatlarda guruh ishlarining roli nima?

a) Ijodiy fikrlashni rivojlantirish

b) Faqat o'qishni tezlashtirish

c) Faqat yozishni osonlashtirish

d) Faqat tinglashni rivojlantirish

To'g'ri javob: a

30. Tanlovlarda adabiy asarlar qanday ishlatiladi?

a) Nutqni rivojlantirish uchun

b) Faqat matematik hisoblar uchun

c) Faqat sport mashqlari uchun

d) Faqat texnik loyihalar uchun

To'g'ri javob: a

31. Savod o'rgatishning birinchi bosqichi nima?

a) Tinglash

b) Yozish

c) Tahlil qilish

d) Hisoblash

To'g'ri javob: a

32. 1-sinfda "A" harfini o'rgatishda qanday vosita ishlatiladi?

a) Rangli kartochkalar

b) Ilmiy kitoblar

c) Texnik jadvallar

d) Sport anjomlari

To'g'ri javob: a

33. Tayyorlov davrida qanday ko'nikmalar shakllanadi?

a) O'qishga tayyorgarlik

b) Matematik hisoblar

c) Jismoniy mashqlar

d) Kompyuter dasturlash

To'g'ri javob: a

34. Savod o'rgatishda interaktiv o'yinlarning roli nima?

a) E'tiborni jamlash

b) O'quvchilarni chalg'itish

c) Faqat yozma ishlar

d) Vaqtni ko'proq sarflash

To'g'ri javob: a

35. Yozuv darslarida e'tibor muddati nima uchun muhim?

a) O'quvchilarning diqqatini jamlash

- b) Faqat test topshiriqlari
- c) Sport mashqlari
- d) Texnik loyihalar

To'g'ri javob: a

36. Savod o'rgatishda audio resurslar qanday ishlatiladi?

- a) Tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish
- b) Faqat yozma ishlar uchun
- c) Faqat testlar uchun
- d) Faqat matematik hisoblar uchun

To'g'ri javob: a

37. 1-sinfda savod o'rgatishda qanday metod samarali?

- a) O'yinli faoliyatlar
- b) Faqat yozma ishlar
- c) Faqat testlar
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

38. Tayyorlov davrida qanday didaktik materiallar ishlatiladi?

- a) Audio-videolar
- b) Matematik jadvallar
- c) Sport anjomlari
- d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: a

39. Savod o'rgatishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari qanday hisobga olinadi?

- a) Oddiy mashqlar bilan
- b) Murakkab jumlar bilan
- c) Ilmiy maqolalar bilan
- d) Texnik jadvallar bilan

To'g'ri javob: a

40. Savod o'rgatishda interaktiv doskalar qanday ishlatiladi?

- a) Vizual yordam sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

41. Fonetika o'qitishning asosiy maqsadi nima?

- a) Tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish
- b) Matn yozish
- c) Matematik hisoblar
- d) Rasm chizish

To'g'ri javob: a

42. "Jasorat" so'zining morfemik tahlilida nima aniqlanadi?

- a) So'zning qismlari
- b) So'zning sinonimi
- c) So'zning antonimi
- d) So'zning talaffuzi

To'g'ri javob: a

43. So'z yasalishi bo'yicha mashqlar qanday ko'nikmani rivojlantiradi?

- a) So'z boyligini kengaytirish
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

44. Grafika nima bilan shug'ullandi?

- a) Yozuv tizimi
- b) Tovushlar tahlili
- c) Matn tahlili
- d) Hisoblash usullari

To'g'ri javob: a

45. "Adolat" so'zining morfemik tahlilida qanday qism aniqlanadi?

- a) Ildiz
- b) Sinonim
- c) Antonim
- d) Talaffuz

To'g'ri javob: a

46. Fonetik tahlilda qanday ko'nikma rivojlanadi?

- a) Tovushlarni farqlash
- b) Faqat yozma ishlar
- c) Faqat testlar
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

47. So'z yasalishi o'rganishda qanday didaktik material ishlatiladi?

- a) Kartochkalar
- b) Matematik jadvallar
- c) Sport anjomlari
- d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: a

48. Morphemik tahlil qanday ko'nikmani rivojlantiradi?

- a) So'z tuzilishini tushunish
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

49. Fonetika darslarida qanday metod samarali?

- a) O'yinli mashqlar
- b) Faqat yozma ishlar
- c) Faqat testlar
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

50. "Jasorat" so'zining ildizi nima?

- a) Jasor
- b) At
- c) Jas
- d) Orat

To'g'ri javob: a

51. Lug'at ustida ishlashning asosiy maqsadi nima?

- a) So'z boyligini kengaytirish
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

52. "Vatan" so'zi qaysi so'z turkumiga kiradi?

- a) Ot
- b) Sifat
- c) Fe'l

d) Olmosh

To'g'ri javob: a

53. Sifat so'z turkumini o'rganishda qanday metod samarali?

a) Guruh ishlari

b) Faqat yozma mashqlar

c) Faqat testlar

d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

54. Fe'l so'z turkumini o'rganishda qanday mashqlar tavsiya qilinadi?

a) Jumla tuzish

b) Rasm chizish

c) Hisoblash

d) O'yin tashkil qilish

To'g'ri javob: a

55. Olmosh so'z turkumi 1-sinfda qanday o'rgatiladi?

a) Oddiy misollar bilan

b) Murakkab jumlar bilan

c) Ilmiy maqolalar bilan

d) Texnik jadvallar bilan

To'g'ri javob: a

56. Lug'at darslarida qanday didaktik material ishlatiladi?

a) Plakatlar

b) Matematik jadvallar

c) Sport anjomlari

d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: a

57. So'z turkumlarini o'rganishda qanday ko'nikma rivojlanadi?

a) Jumla tuzish

b) Faqat o'qish

c) Faqat yozish

d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

58. "Mehr" so'zi qaysi so'z turkumiga kiradi?

a) Ot

b) Sifat

c) Fe'l

d) Olmosh

To'g'ri javob: a

59. Sifat so'z turkumi bilan ishlashda qanday mashq samarali?

a) Tasviriy jumlar tuzish

b) Faqat o'qish

c) Faqat tinglash

d) Faqat hisoblash

To'g'ri javob: a

60. Lug'at darslarida interaktiv doskalar qanday ishlatiladi?

a) Vizual yordam sifatida

b) Faqat testlar uchun

c) Faqat yozma ishlar uchun

d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

61. Sintaksis o'qitishning asosiy maqsadi nima?

a) Jumla tuzilishini o'rganish

- b) Soʻz yasalishi
- c) Tovush tahlili
- d) Matn yozish

Toʻgʻri javob: a

62. “Semurgʻ aql bilan gʻalaba qozondi” jumlada qanday tinish belgisi qoʻyiladi?

- a) Nuqta
- b) Vergul
- c) Undov
- d) Savol belgisi

Toʻgʻri javob: a

63. Imlo qoidalarini oʻrgatishda qanday mashqlar samarali?

- a) Xatolarni tuzatish
- b) Faqat oʻqish
- c) Faqat tinglash
- d) Faqat soʻzlash

Toʻgʻri javob: a

64. Punktuatsiya belgilari yozma nutqqa qanday taʼsir qiladi?

- a) Aniq ifodani taʼminlaydi
- b) Soʻz boʻyligini kamaytiradi
- c) Faqat oʻqishni tezlashtiradi
- d) Matnni murakkablashtiradi

Toʻgʻri javob: a

65. Orfografik xatolarni tuzatishda qanday usul samarali?

- a) Mashqlar bajarish
- b) Faqat oʻqish
- c) Faqat tinglash
- d) Faqat soʻzlash

Toʻgʻri javob: a

66. Sintaksis darslarida qanday koʻnikma rivojlanadi?

- a) Jumla tuzish
- b) Faqat oʻqish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

Toʻgʻri javob: a

67. Punktuatsiya oʻqitishda qanday didaktik material ishlatiladi?

- a) Kartochkalar
- b) Matematik jadvallar
- c) Sport anjomlari
- d) Texnik hujjatlar

Toʻgʻri javob: a

68. Orfografiya darslarida qanday metod samarali?

- a) Xatolarni tuzatish mashqlari
- b) Faqat oʻqish
- c) Faqat tinglash
- d) Faqat soʻzlash

Toʻgʻri javob: a

69. “Alpomish gʻalaba qozondi” jumlada qanday tinish belgisi qoʻyiladi?

- a) Nuqta
- b) Vergul
- c) Undov
- d) Savol belgisi

Toʻgʻri javob: a

70. Sintaksis darslarida interaktiv doskalar qanday ishlatiladi?

- a) Vizual yordam sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

71. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda o'qituvchining roli nima?

- a) O'quvchilarni rag'batlantirish
- b) Faqat testlar tayyorlash
- c) Faqat yozma ishlar
- d) Faqat tinglash vazifalari

To'g'ri javob: a

72. "Semurg'" ertagini PIRLS uslubida tahlil qilishda nima muhim?

- a) Asosiy g'oyani aniqlash
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

73. Didaktik materiallar kitobxonlikda qanday ishlatiladi?

- a) Vizual yordam sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

74. "Alpomish" dostonini tahlil qilishda qanday savollar beriladi?

- a) Tahliliy savollar
- b) Matematik savollar
- c) Sport savollari
- d) Texnik savollar

To'g'ri javob: a

75. Xalq og'zaki ijodi o'quvchilarning adabiy didiga qanday ta'sir qiladi?

- a) Adabiy didni oshiradi
- b) Faqat o'qishni tezlashtiradi
- c) Faqat yozishni osonlashtiradi
- d) Faqat tinglashni rivojlantiradi

To'g'ri javob: a

76. Kitobxonlik darslarida qanday adabiy asar ishlatiladi?

- a) "Semurg'" ertagi
- b) Matematik darslik
- c) Fizika tajribalari
- d) Kimyo formulalari

To'g'ri javob: a

77. Adabiy tahlilda qanday ko'nikma rivojlanadi?

- a) Matnni tushunish
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

78. Kitobxonlikda audio resurslar qanday ishlatiladi?

- a) Tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish
- b) Faqat yozma ishlar uchun
- c) Faqat testlar uchun

d) Faqat matematik hisoblar uchun

To'g'ri javob: a

79. "Vatan" she'rini tahlil qilishda qanday didaktik material ishlatiladi?

a) Plakatlar

b) Matematik jadvallar

c) Sport anjomlari

d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: a

80. Adabiy tahlilda guruh ishlarining roli nima?

a) Ijodiy fikrlashni rivojlantirish

b) Faqat o'qishni tezlashtirish

c) Faqat yozishni osonlashtirish

d) Faqat tinglashni rivojlantirish

To'g'ri javob: a

81. Epik asarni lirik asardan farqlovchi xususiyat nima?

a) Voqealarga asoslanadi

b) His-tuyg'ularga asoslanadi

c) Faqat yozma shaklda bo'ladi

d) Faqat og'zaki shaklda bo'ladi

To'g'ri javob: a

82. "Alpomish" dostonini o'rganishda qanday metod samarali?

a) Guruh ishlari

b) Faqat yozma mashqlar

c) Faqat testlar

d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

83. "Vatan" she'rini tahlil qilishda qanday savollar beriladi?

a) His-tuyg'ular haqida

b) Matematik hisoblar haqida

c) Sport mashqlari haqida

d) Texnik loyihalar haqida

To'g'ri javob: a

84. Liroepik asar qanday xususiyatlarga ega?

a) Epik va lirik xususiyatlarni birlashtiradi

b) Faqat voqealarga asoslanadi

c) Faqat his-tuyg'ularga asoslanadi

d) Faqat yozma shaklda bo'ladi

To'g'ri javob: a

85. "Semurg" ertagini tahlil qilishda qanday didaktik material ishlatiladi?

a) Plakatlar

b) Matematik jadvallar

c) Sport anjomlari

d) Texnik hujjatlar

To'g'ri javob: a

86. Xalq og'zaki ijodi asarlarini o'rganishda qanday mashqlar samarali?

a) Qayta hikoyalash

b) Faqat yozma ishlar

c) Faqat testlar

d) Faqat tinglash

To'g'ri javob: a

87. Epik asarlar bilan ishlashda guruh ishlarining roli nima?

a) Ijodiy fikrlashni rivojlantirish

- b) Faqat o‘qishni tezlashtirish
- c) Faqat yozishni osonlashtirish
- d) Faqat tinglashni rivojlantirish

To‘g‘ri javob: a

88. Lirik asarlar o‘quvchilarga qanday ta’sir qiladi?

- a) His-tuyg‘ularni shakllantiradi
- b) Faqat o‘qishni tezlashtiradi
- c) Faqat yozishni osonlashtiradi
- d) Faqat tinglashni rivojlantiradi

To‘g‘ri javob: a

89. Liroepik asarlarning tuzilish xususiyati nima?

- a) Voqea va his-tuyg‘ular birlashmasi
- b) Faqat voqealarga asoslanadi
- c) Faqat his-tuyg‘ularga asoslanadi
- d) Faqat yozma shaklda bo‘ladi

To‘g‘ri javob: a

90. Xalq og‘zaki ijodini o‘rganishda interaktiv doska qanday ishlatiladi?

- a) Vizual yordam sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To‘g‘ri javob: a

91. Qayta hikoyalash o‘quvchilarning nutqiga qanday ta’sir qiladi?

- a) Ifodani aniqlashtiradi
- b) Faqat o‘qishni tezlashtiradi
- c) Faqat yozishni osonlashtiradi
- d) Faqat tinglashni rivojlantiradi

To‘g‘ri javob: a

92. “Semurg” ertagi asosida qayta hikoyalash qanday tashkil qilinadi?

- a) Guruh muhokamasi orqali
- b) Faqat yozma ishlar orqali
- c) Faqat testlar orqali
- d) Faqat tinglash orqali

To‘g‘ri javob: a

93. Bayon yozish darslarida nima rivojlantiriladi?

- a) Ijodiy fikrlash
- b) Faqat o‘qish
- c) Faqat yozish
- d) Faqat tinglash

To‘g‘ri javob: a

94. Og‘zaki hikoya darslarida nima muhim?

- a) Nutq ifodasini rivojlantirish
- b) Faqat yozma ishlar
- c) Faqat testlar
- d) Faqat tinglash

To‘g‘ri javob: a

95. “Vatan haqida” inshosi uchun qanday ko‘rsatma beriladi?

- a) His-tuyg‘ularni ifodalash
- b) Matematik hisoblar
- c) Sport mashqlari
- d) Texnik loyihalar

To‘g‘ri javob: a

96. Yozma nutqni rivojlantirishda didaktik materiallarning roli nima?

- a) Vizual yordam sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

97. Og'zaki nutqni rivojlantirishda guruh muhokamalarining o'rni nima?

- a) Fikr almashishni oshirish
- b) Faqat o'qishni tezlashtirish
- c) Faqat yozishni osonlashtirish
- d) Faqat tinglashni rivojlantirish

To'g'ri javob: a

98. Qayta hikoyalash va bayon yozish o'rtasidagi farq nima?

- a) Shakl va uslub farqi
- b) Faqat o'qish farqi
- c) Faqat yozish farqi
- d) Faqat tinglash farqi

To'g'ri javob: a

99. Insho yozishda xatolarni tuzatish uchun nima muhim?

- a) Metodik ko'rsatmalar
- b) Faqat o'qish
- c) Faqat tinglash
- d) Faqat so'zlash

To'g'ri javob: a

100. "ZiyoNet" platformasi nutqni rivojlantirishda qanday ishlatiladi?

- a) Raqamli resurs sifatida
- b) Faqat testlar uchun
- c) Faqat yozma ishlar uchun
- d) Faqat tinglash uchun

To'g'ri javob: a

NAZORAT SAVOLLARI

1. Ona tili va o'qish savodxonligi o'qitish metodikasining asosiy vazifasi nima?
2. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitishning qaysi tamoyillari muhim hisoblanadi?
3. Ona tili darslarining adabiyot va tarix fanlari bilan aloqadorligini misollar bilan tushuntiring.
4. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning ona tili darslaridagi ahamiyatini tahlil qiling.
5. O'zbek ta'lim tizimida ona tili faniga qo'yiladigan talablarni sanab o'ling.
6. Davlat ta'lim standartining ona tili va o'qish savodxonligi darslaridagi o'rni nima?
7. 1-sinf va 4-sinf ona tili dasturlarining farqlarini qiyosiy tahlil qiling.
8. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni ona tili darslarida qo'llashning afzalliklari nimalardan iborat?
9. O'qish savodxonligi dasturining 2-sinf mazmunini tahlil qiling va misollar keltiring.
10. "O'zbek tilim" ilovasi kabi raqamli resurslarning ta'limdagi rolini tushuntiring.
11. Darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda qanday yordam beradi?
12. Ona tili fanidan to'garak rejasini tuzishda nimalarga e'tibor berish kerak?
13. "Vatan" she'ri asosida o'tkaziladigan tanlov rejasini tuzing.
14. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'yinli faoliyatlarning ahamiyatini tushuntiring.
15. Tanlovlar o'quvchilarning raqobatbardoshligini oshirishga qanday hissa qo'shadi?
16. Savod o'rgatish jarayonining asosiy bosqichlarini sanab o'ling.
17. 1-sinfda "A" harfini o'rgatish uchun qanday metodik tavsiyalar berasiz?
18. Tayyorlov davrida o'qish darsi uchun qanday didaktik materiallardan foydalanish mumkin?
19. Yozuv darslarida o'quvchilarning e'tibor muddatini hisobga olish qanchalik muhim?
20. Savod o'rgatishda interaktiv o'yinlarning afzalliklarini misollar bilan tushuntiring.
21. Fonetika o'qitish metodikasining asosiy maqsadlari nimalardan iborat?
22. "Jasorat" so'zining morfemik tahlilini qanday o'tkazasiz?
23. 3-sinfda so'z yasalihi bo'yicha qanday mashqlarni tavsiya qilasiz?
24. Grafika va fonetika o'rtasidagi farqni misollar bilan tushuntiring.
25. 4-sinfda "adolat" so'zining morfemik tarkibini o'rganish uchun metodik tavsiyalar bering.
26. Lug'at ustida ishlashning o'qish savodxonligidagi ahamiyatini tushuntiring.
27. "Vatan" so'zi bilan 3 ta jumla tuzing va uning so'z turkumini aniqlang.
28. 2-sinfda sifat so'z turkumini o'rgatish uchun qanday metodlardan foydalanasiz?
29. Fe'l so'z turkumini o'rganishda o'quvchilarga qanday mashqlar taklif qilasiz?
30. Olmosh so'z turkumi bo'yicha 1-sinf uchun metodik tavsiyalar bering.
31. Boshlang'ich sinflarda sintaksis o'qitishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?
32. "Semurg' aql bilan g'alaba qozondi" jumlada vergul qo'yish qoidasini tushuntiring.
33. 3-sinfda imlo qoidalarini o'rgatish uchun qanday mashqlarni tavsiya qilasiz?
34. Punktatsiya belgilari o'quvchilarning yozma nutqiga qanday ta'sir qiladi?
35. Orfografik xatolarni tuzatish bo'yicha 4-sinf uchun mashqlar tuzing.
36. Kitobxonlik faoliyatini shakllantirishda o'qituvchining roli nima?
37. PIRLS topshiriqlari asosida "Semurg'" ertagini tahlil qilish usulini tushuntiring.
38. Didaktik materiallarning kitobxonlikni rag'batlantirishdagi ahamiyatini tahlil qiling.
39. "Alpomish" dostonini 4-sinfda tahlil qilish uchun qanday metodik tavsiyalar berasiz?
40. Xalq og'zaki ijodining o'quvchilarning adabiy didiga ta'sirini misollar bilan tushuntiring.
41. Epik asarni lirik asardan farqlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
42. "Alpomish" dostonini 3-sinfda o'rganish uchun qanday metodik yondashuvlardan foydalanasiz?
43. Abdulla Oripovning "Vatan" she'rini tahlil qilishda qanday savollar berasiz?
44. Liroepik asarni o'rganishda o'quvchilarning tasavvurini rivojlantirish usullarini tushuntiring.
45. "Semurg'" ertagini tahlil qilishda didaktik materiallardan qanday foydalanasiz?
46. 2-sinfda xalq og'zaki ijodi asarlarini o'rganish uchun qanday mashqlar taklif qilasiz?
47. Epik asarlar bilan ishlashda guruh ishlarining ahamiyatini tushuntiring.
48. Lirik asarlar o'quvchilarning his-tuyg'ularini shakllantirishga qanday yordam beradi?
49. Liroepik asarlarning tuzilish xususiyatlarini misollar bilan tushuntiring.

50. Xalq og‘zaki ijodini o‘rganishda interaktiv doskadan foydalanish usullarini tahlil qiling.
51. Namunaviy matnni qayta hikoyalash o‘quvchilarning nutqiga qanday ta’sir qiladi?
52. “Semurg” ertagi asosida qayta hikoya qilish mashqini qanday tashkil qilasiz?
53. Bayon yozish darslarida o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini qanday oshirasiz?
54. Og‘zaki hikoya darslarida o‘quvchilarning nutq ifodasini rivojlantirish usullarini tushuntiring.
55. “Vatan haqida” inshosini yozish uchun 4-sinf o‘quvchilariga qanday ko‘rsatmalar berasiz?
56. Yozma nutqni rivojlantirishda didaktik materiallarning ahamiyatini tahlil qiling.
57. Og‘zaki nutqni rivojlantirishda guruh muhokamalarining rolini tushuntiring.
58. Qayta hikoyalash va bayon yozish o‘rtasidagi farqni misollar bilan tushuntiring.
59. Insho yozishda o‘quvchilarning xatolarini tuzatish bo‘yicha metodik tavsiyalar bering.
60. Nutqni rivojlantirishda “ZiyoNet” platformasidan qanday foydalanasiz?
61. PISA dasturining o‘qish savodxonligi bo‘yicha asosiy talablari nimalardan iborat?
62. PIRLS topshiriqlari o‘quvchilarning qanday ko‘nikmalarini sinaydi?
63. TIMSS dasturining ona tili va o‘qish savodxonligiga ta’sirini tahlil qiling.
64. O‘zbekistonda xalqaro baholash dasturlari qanday moslashtiriladi?
65. “Semurg” ertagi asosida PIRLS uslubida savol tuzing.
66. Xalqaro baholashda test varaqlari dizaynining ahamiyatini tushuntiring.
67. O‘quvchilarning nutq ko‘nikmalarini baholashda og‘zaki savollarning o‘rni nima?
68. Yozma topshiriqlar orqali o‘qish savodxonligini baholash usullarini tahlil qiling.
69. Xalqaro baholash dasturlarida raqamli platformalardan foydalanish afzalliklarini tushuntiring.
70. O‘zbek adabiyoti asosida xalqaro baholash topshiriqlarini qanday moslashtirasiz?
71. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodining nutqni rivojlantirishdagi o‘rni nima?
72. “Adolat g‘alaba qozonadi” maqolini tahlil qilishda qanday savollar berasiz?
73. Didaktik materiallar o‘qish savodxonligi darslarida qanday ishlatiladi?
74. Interaktiv doskalar ona tili darslarida qanday qo‘llaniladi?
75. O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos dars rejasini qanday tuzasiz?
76. O‘qituvchi mahorati dars sifatiga qanday ta’sir qiladi?
77. Vaqt taqsimoti dars samaradorligiga qanday ta’sir qiladi?
78. Soddalashtirilgan matnlar 1-sinf o‘quvchilariga qanday yordam beradi?
79. Tahliliy savollar o‘quvchilarning matnni tushunishiga qanday ta’sir qiladi?
80. Milliy qadriyatlar ona tili darslarida qanday singdiriladi?
81. O‘quvchilar faolligini oshirishda motivatsion strategiyalar qanday ishlatiladi?
82. Sinf muhitining nutqni rivojlantirishdagi ahamiyatini tahlil qiling.
83. O‘yinli faoliyatlar o‘qish savodxonligi darslarida qanday tashkil qilinadi?
84. “O‘zbek tilim” ilovasi o‘quvchilarning nutqini rivojlantirishga qanday yordam beradi?
85. Adabiy obrazlarni tahlil qilish o‘quvchilarning tasavvuriga qanday ta’sir qiladi?
86. So‘z birikmalarini o‘rganishda qanday mashqlarni tavsiya qilasiz?
87. O‘qitish jarayonida fanlararo integratsiyaning ahamiyatini tushuntiring.
88. O‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda qanday usullardan foydalanasiz?
89. Dars tuzilishining ona tili darslaridagi o‘rni nima?
90. O‘zbek xalq ertaklari orqali axloqiy qadriyatlar qanday singdiriladi?
91. Adabiy merosning o‘quvchilarning adabiy didiga ta’sirini tahlil qiling.
92. Ta’lim infratuzilmasi o‘qish savodxonligi darslariga qanday ta’sir qiladi?
93. Nutq ifodasini rivojlantirishda guruh ishlarining ahamiyatini tushuntiring.
94. O‘zbek adabiyotidagi epik asarlarning ta’limdagi o‘rni nima?
95. Lirik asarlar orqali o‘quvchilarning his-tuyg‘ularini qanday shakllantirasiz?
96. Xalq og‘zaki ijodini o‘rganishda audio resurslardan qanday foydalanasiz?
97. O‘qish savodxonligi darslarida video resurslarning ahamiyatini tahlil qiling.
98. Plakatlar va kartochkalar dars jarayonida qanday ishlatiladi?
99. O‘quvchilarning kognitiv darajasiga mos savollar qanday tuziladi?
100. O‘zbek ta’lim tizimini xalqaro standartlar bilan muvofiqlashtirish usullarini tahlil qiling.

GLOSSARIY

1. **Ona tili** – O‘quvchilarning milliy tili va madaniyatini o‘rganishga asoslangan ta‘lim fani, nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi.
2. **O‘qish savodxonligi** – Matnni o‘qish, tushunish, tahlil qilish va undan foydalanish qobiliyati.
3. **Nutq ko‘nikmalari** – Og‘zaki va yozma shaklda o‘z fikrlarini ifodalash qobiliyati.
4. **Metodika** – O‘qitish jarayonini tashkil qilish va amalga oshirish usullari.
5. **Innovatsion texnologiyalar** – Ta‘limda raqamli vositalar (interaktiv doskalar, ilovalar) qo‘llanilishi.
6. **Davlat ta‘lim standarti** – Ta‘lim mazmuni va sifatini belgilovchi me‘yoriy hujjat.
7. **O‘quv dasturi** – Muayyan sinf va fan bo‘yicha ta‘lim mazmunini belgilovchi reja.
8. **Differentsial yondashuv** – O‘quvchilarning individual xususiyatlariga mos o‘qitish usuli.
9. **Darsdan tashqari faoliyat** – To‘garaklar, tanlovlar orqali o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish.
10. **To‘garak** – O‘quvchilarning qiziqishlariga qaratilgan qo‘shimcha mashg‘ulotlar.
11. **Tanlovlar** – O‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini sinashga xizmat qiluvchi musobaqalar.
12. **Savod o‘rgatish** – O‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni.
13. **Tayyorlov davri** – Savod o‘rgatishning dastlabki bosqichi, tinglash va o‘qishga tayyorgarlik.
14. **Fonetika** – Til tovushlari va ularning talaffuz qoidalarini o‘rganuvchi fan.
15. **Grafika** – Yozuv tizimi va harflarni o‘rganish sohasi.
16. **So‘z yasalishi** – So‘zlarning morfemalar orqali hosil bo‘lish jarayoni.
17. **Morfemik tahlil** – So‘zning morfemalarga ajratilishi va ularning ma‘nosini tahlil qilish.
18. **Lug‘at** – Tilning so‘z boyligi va uning o‘qitish metodikasi.
19. **So‘z turkumlari** – Ot, sifat, son, olmosh, fe‘l kabi so‘z sinflari.
20. **Sintaksis** – Jumla tuzilishi va qurilish qoidalarini o‘rganuvchi fan.
21. **Punktuatsiya** – Tinish belgilarini ishlatish qoidalarini o‘rganish.
22. **Orfografiya** – Imlo qoidalarini o‘rganish va qo‘llash.
23. **Kitobxonlik** – O‘quvchilarning muntazam o‘qish odatini shakllantirish.
24. **Adabiy tahlil** – Badiiy asarlarni mazmun, g‘oya va tuzilish jihatidan o‘rganish.
25. **Epik asar** – Hikoya, ertak yoki doston kabi voqealarga asoslangan adabiy asar.
26. **Lirik asar** – His-tuyg‘u va shaxsiy kechinmalarni ifodalovchi adabiy asar.
27. **Liroepik asar** – Epik va lirik xususiyatlarni birlashtirgan adabiy asar.
28. **Xalq og‘zaki ijodi** – Xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar va dostonlar.
29. **Nutqni rivojlantirish** – Og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini oshirish jarayoni.
30. **Qayta hikoyalash** – Matnni o‘z so‘zlari bilan ifodalash ko‘nikmasi.
31. **Bayon yozish** – Matn asosida yozma ravishda fikr bayon qilish.
32. **Og‘zaki hikoya** – Voqeani og‘zaki tarzda ifodalash ko‘nikmasi.
33. **Yozma insho** – Muayyan mavzu bo‘yicha yozma ravishda fikr bildirish.
34. **Xalqaro baholash** – PISA, PIRLS, TIMSS kabi global ta‘lim sifati dasturlari.
35. **PISA** – 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha baholash dasturi.
36. **PIRLS** – 4-sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash dasturi.
37. **TIMSS** – Matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilar bilimini baholash dasturi.
38. **Didaktik materiallar** – O‘qitishda qo‘llaniladigan plakatlar, kartochkalar, audio-videolar.
39. **Zamonaviy texnologiyalar** – Ta‘limda raqamli vositalar va platformalardan foydalanish.
40. **Interaktiv doska** – Vizual va interaktiv o‘qitish vositasi.
41. **Raqamli platforma** – “O‘zbek tilim”, “ZiyoNet” kabi onlayn ta‘lim resurslari.
42. **Yosh xususiyatlari** – O‘quvchilarning yoshiga mos kognitiv va psixologik daraja.
43. **Kuzatish metodologiyasi** – Dars jarayonini tahlil qilish va baholash usullari.
44. **Baholash usullari** – Testlar, og‘zaki savollar, yozma topshiriqlar orqali bilimni tekshirish.
45. **So‘z boyligi** – O‘quvchining ishlatadigan so‘zlar soni va ularning xilma-xilligi.
46. **Kommunikativ kompetensiya** – Fikrlarni aniq va samarali ifodalash qobiliyati.
47. **Ijodiy fikrlash** – Yangi g‘oyalar ishlab chiqish va muammolarni ijodiy hal qilish.

48. **Tahliliy fikrlash** – Matn yoki ma'lumotni tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyati.
49. **Milliy qadriyatlar** – O'zbek xalqining axloqiy va madaniy merosi.
50. **Adabiy did** – Adabiy asarlarni tushunish va baholash qobiliyati.
51. **O'zbek adabiyoti** – Alisher Navoiy, Abdulla Oripov kabi adiblarning asarlari.
52. **Ertak** – Xalq og'zaki ijodining voqealarga asoslangan janri, masalan, "Semurg".
53. **Maqol** – Xalq donishmandligini ifodalovchi qisqa hikmatli ibora, masalan, "Adolat g'alaba qozonadi".
54. **She'r** – Lirik asar turi, masalan, "Vatan" she'ri.
55. **Doston** – Epik asar turi, masalan, "Alpomish".
56. **Test varaqlari** – O'quvchilarning bilimlarini sinash uchun savollar to'plami.
57. **Interaktiv mashqlar** – Raqamli platformalarda bajariladigan ta'lim mashqlari.
58. **Audio resurslar** – O'qitishda ishlatiladigan tovushli materiallar, masalan, ertak audio.
59. **Video resurslar** – Vizual ta'lim materiallari, masalan, adabiy asar tasviri.
60. **Plakatlar** – Darsda vizual yordam sifatida ishlatiladigan materiallar.
61. **Kartochkalar** – So'zlar yoki savollar yozilgan o'quv materiallari.
62. **Guruh ishlari** – O'quvchilarning jamoaviy ishtirokidagi ta'lim faoliyati.
63. **O'yinli faoliyatlar** – O'qitishni qiziqarli qilish uchun o'yin shaklidagi mashqlar.
64. **Motivatsion strategiyalar** – O'quvchilarni rag'batlantirish usullari, masalan, "Bilim chempioni" unvoni.
65. **Sinf muhiti** – Dars jarayonidagi psixologik va jismoniy sharoitlar.
66. **O'qituvchi mahorati** – O'qituvchining metodik usullarni qo'llash qobiliyati.
67. **Vaqt taqsimoti** – Dars jarayonida vaqtni samarali boshqarish.
68. **Soddalashtirilgan matnlar** – 1-sinf o'quvchilariga mos oddiy adabiy matnlar.
69. **Tahliliy savollar** – Matn mazmunini chuqur tushunishga yordam beruvchi savollar.
70. **Og'zaki savollar** – O'quvchilarning bilimi va nutqini sinash uchun savollar.
71. **Yozma topshiriqlar** – Insho, bayon yoki mashqlar shaklidagi vazifalar.
72. **Matn tushunish** – O'qilgan matnning mazmunini anglash qobiliyati.
73. **Asosiy g'oya** – Adabiy asar yoki matnning markaziy fikri.
74. **Vatanparvarlik** – Vatan haqidagi his-tuyg'ularni shakllantirish.
75. **Axloqiy qadriyatlar** – Adolat, mehr kabi xalq og'zaki ijodida aks etgan tushunchalar.
76. **Integratsiya** – Ona tili darslarini adabiyot va xalq og'zaki ijodi bilan bog'lash.
77. **Kognitiv daraja** – O'quvchilarning aqliy rivojlanish darajasi.
78. **E'tibor muddati** – O'quvchilarning diqqatni jamlash vaqti.
79. **Raqobatbardoshlik** – O'quvchilarning tanlovlar orqali o'z qobiliyatlarini sinashi.
80. **Imlo qoidalari** – To'g'ri yozishni ta'minlovchi qoidalar.
81. **Tinish belgilari** – Vergul, nuqta kabi jumlani tuzishga yordam beruvchi belgilar.
82. **Badiiy asar** – Adabiyotdagi hikoya, she'r yoki doston kabi ijodiy asarlar.
83. **Adabiy janr** – Asarning turi, masalan, ertak, she'r yoki doston.
84. **O'quvchilar faolligi** – Dars jarayonida o'quvchilarning ishtirok darajasi.
85. **Virtual sinf** – Google Classroom kabi onlayn ta'lim muhiti.
86. **O'qitish tamoyillari** – Ta'lim jarayonini yo'naltiruvchi asosiy qoidalar.
87. **Ta'lim sifati** – O'quv jarayonining samaradorligi va natijalari.
88. **Global standartlar** – Xalqaro ta'lim talablari, masalan, PISA va PIRLS.
89. **O'quv resurslari** – Ta'limda ishlatiladigan darsliklar, platformalar va materiallar.
90. **Metodik tavsiyalar** – O'qituvchilar uchun dars tashkil qilish bo'yicha ko'rsatmalar.
91. **Nutq ifodasi** – Fikrlarni aniq va ta'sirli yetkazish qobiliyati.
92. **Adabiy obraz** – Asardagi qahramon yoki tasvirning badiiy shakli.
93. **So'z birikmasi** – So'zlarning birlashishi, masalan, "adolatli hukmdor".
94. **O'qitish jarayoni** – Bilim va ko'nikmalarni shakllantirishning tizimli bosqichlari.
95. **Ta'lim integratsiyasi** – Fanlararo aloqalarni ta'limda qo'llash.
96. **O'quvchilar motivatsiyasi** – O'quvchilarni o'qishga undash usullari.
97. **Dars tuzilisi** – Darsning kirish, asosiy va xulosa qismlariga bo'linishi.

98. **O‘zbek xalq ertaklari** – “Semurg‘”, “Tulki va qarg‘a” kabi xalq og‘zaki ijodi namunalari.
99. **Adabiy meros** – O‘zbek xalqining adabiy va madaniy boyliklari.
100. **Ta’lim infratuzilmasi** – Ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi resurslar va sharoitlar.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Qosimova K. "Ona tili o'qitish metodikasi". Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Ikromova G. "Ona tili 1-sinf darsligi". Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. G'lomova N. "Ona tili 2-sinf darsligi". Toshkent: Sharq, 2019.
4. Yo'ldosheva M. "Ona tili 3-sinf darsligi". Toshkent: Yangi yo'l Poligraf Servis, 2020.
5. Zaripova D. "Ona tili 4-sinf darsligi". Toshkent: O'zbekiston, 2016.
6. To'xtayeva R. "Ona tili fanidan test topshiriqlari (1-4 sinflar)". Toshkent: Fan, 2014.
7. Qorayev S. "PIRLS talablari asosida o'quvchilarni tayyorlash". Toshkent: Ilm-ziyo, 2021.
8. Qurbonova M. "PIRLS talablari asosida anglash va izohlash malakalarini rivojlantirish". Toshkent: O'qituvchi, 2021.
9. Jumanova F. "PIRLS tadqiqotlariga tayyorlashda organayzer metodidan foydalanish". Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
10. Akbarova M. "Boshlang'ich sinf ona tili darslarida adabiy materiallardan foydalanish usullari". Toshkent: Ilm-ziyo, 2022.
11. Ne'matova F. "Boshlang'ich sinflarda PIRLS xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati". Toshkent: O'zbekiston, 2022.
12. Xudoyberdiyeva N. "O'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish imkoniyatlari". Toshkent: Fan, 2022.
13. Karimov I. "Eng asosiy mezon – hayot haqiqatini aks ettirish". Toshkent: O'zbekiston, 2009.
14. Abdurahmonova N. "2-sinf uchun matematika darsligi". Toshkent: Yangi yo'l Poligraf Servis, 2018.
15. Bikbayeva N. "4-sinf matematika darsligi". Toshkent: O'qituvchi, 2017.
16. Jumayev M. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan praktikum". Toshkent: O'qituvchi, 2004.
17. Ahmedov M. "1-sinf uchun darslik". Toshkent: Turon-iqbol, 2018.
18. Burhonov S. "3-sinf uchun darslik". Toshkent: Sharq, 2019.
19. Xudoyorov E. "Boshlang'ich sinflarda masala yechishga o'rgatish metodikasi". Urganch: Ilm-ziyo, 2010.
20. Bikbayeva N. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi". Toshkent: O'qituvchi, 1996.
21. Istomina N. "Matematika: 3-sinf darsligi". Smolensk: Assotsiatsiya XXI asr, 2013.
22. Rajabova M. "Boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish usullari". Toshkent: Fan va texnologiya, 2024.
23. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi". Toshkent: O'zbekiston, 2019.
24. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Ta'lim sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida". Toshkent: O'zbekiston, 2017.
25. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Yangi O'zbekiston ta'lim tizimining islohotlari va rivojlanish strategiyasi". Toshkent: O'zbekiston, 2019.
26. Oliy attestatsiya komissiyasi. "Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi byulleteni". Toshkent: O'zbekiston, 2025.
27. Alisher Navoiy. "Xamsa". Toshkent: G'afur G'ulom, 2015.
28. Abdulla Oripov. "Vatan she'rlari". Toshkent: Sharq, 2000.
29. O'zbek xalq ertaklari. "Semurg". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
30. O'zbek xalq maqollari. "Maqollar to'plami". Toshkent: O'qituvchi, 2012.
31. Sayidov A. "Ona tili darslarida interfaol metodlar". Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
32. Mirzayadiyeva S. "Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi darslari". Toshkent: O'qituvchi, 2020.
33. Tursunova G. "O'zbek tili va adabiyoti o'zkit'q metodikasi". Toshkent: Yangi yo'l Poligraf Servis, 2020.
34. Xalilov M. "Boshlang'ich sinflarda didaktik o'yinlar". Toshkent: O'qituvchi, 2015.
35. Yusupova N. "O'qish darslarida adabiy matnlar bilan ishlash". Toshkent: Fan, 2018.

36. Xalq ta'limi vazirligi. "Boshlang'ich sinf darsliklari metodikasi". Toshkent: O'zbekiston, 2021.
37. Ismailova Z. "PIRLS va PISA topshiriqlari asosida o'qish savodxonligi". Toshkent: Ilm-ziyo, 2023.
38. Raxmonova D. "Ona tili darslarida zamonaviy texnologiyalar". Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
39. Abduqodirova M. "Boshlang'ich sinflarda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish". Toshkent: O'qituvchi, 2020.
40. Tojiyeva X. "O'zbek xalq og'zaki ijodi va ta'lim". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
41. Mavlonova K. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 2-sinf uchun mashq daftari". Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
42. Quronov S. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 2-sinf 2-qism uchun mashq daftari". Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022.
43. G'ulomova X. "Ona tili darslari: 1-sinf o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma". Toshkent: O'qituvchi, 2020.
44. Mengliyev B. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 3-sinf darsligi". Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
45. Paxritdinova N. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 2-sinf uchun metodik qo'llanma". Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
46. Xolboyeva G. "Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslarida milliy tuyg'ularni shakllantirish". Jizzax: Jizzax davlat pedagogika universiteti, 2023.
47. Akramova F. "2-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslari samaradorligini oshirish". Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
48. Dexqonova M. "Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning savodxonligini ta'minlash". Toshkent: Ilm-ziyo, 2022.
49. Baymenova K. "O'quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashda matn bilan ishlash". Toshkent: Fan, 2021.
50. Кочкарова М. "Boshlang'ich ta'limda kompetensiyalarni shakllantirish". Toshkent: O'qituvchi, 2021.
51. Abdumauvlanova M. "Ta'lim mazmuni va o'quvchilarning nutqini rivojlantirish". Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
52. Nigora N. "Boshlang'ich sinflarda sifat so'z turkumini o'rgatish". Toshkent: Journal of New Century Innovations, 2023.
53. Toshqulova Z. "Sifat so'z turkumining uslubiy xususiyatlari". Toshkent: Scientific Impulse, 2022.
54. Mamazoirova J. "Sifat so'z turkumi bo'yicha lisoniy kompetensiyalarni shakllantirish". Toshkent: Евразийский журнал социальных наук, 2022.
55. Sayfutdinova D. "Boshlang'ich sinflarda sifat so'z turkumini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalari". Toshkent: Academic Research in Educational Sciences, 2023.
56. Xurramova N. "4-sinf ona tili darslarida ot mavzusida yozma nutqni o'stirish". Termiz: Termiz davlat universiteti, 2023.
57. Alanova M. "3-sinf ona tili darslarida sifat so'z turkumini o'rgatish metodikasi". Termiz: Termiz davlat universiteti, 2023.
58. Niyozova M. "Boshlang'ich sinf ona tili darslarida qo'shimchalarni o'rgatishda klaster metodi". Termiz: Termiz davlat universiteti, 2023.
59. Ahmadjonova D. "1-sinf ona tili darslarida ertaklar ustida qayta hikoya qilish usuli". Andijon: Andijon davlat pedagogika instituti, 2022.
60. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash". Toshkent: O'zbekiston, 2020.
61. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash". Toshkent: O'zbekiston, 2020.
62. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent: O'zbekiston, 2019.

63. UNICEF O'zbekiston. "3-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligi". Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
64. Qosimova K. "Boshlang'ich sinflarda o'zbek tili o'qitish metodikasi". Toshkent: O'qituvchi, 2015.
65. Tursunov G. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 4-sinf darsligi". Toshkent: Sharq, 2020.
66. Xo'jayev B. "Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish metodikasi". Toshkent: Fan, 2016.
67. Raximov A. "O'zbek xalq ertaklari: Bolalar uchun". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
68. Alisher Navoiy. "Xamsa: Bolalar uchun qisqartirilgan". Toshkent: G'afur G'ulom, 2021.
69. Oripov A. "She'rlar to'plami: Vatan". Toshkent: Sharq, 2020.
70. Xalq ta'limi vazirligi. "Ona tili va o'qish savodxonligi: 1-sinf darsligi". Toshkent: O'zbekiston, 2022.
71. Mirzayev T. "O'zbek xalq maqollari va topishmoqlari". Toshkent: O'qituvchi, 2017.
72. Saidova M. "Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar qo'llanilishi". Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
73. Yusupova Z. "O'qish savodxonligi darslarida adabiy matn tahlili". Toshkent: Ilm-ziyo, 2021.
74. Tojiyeva X. "Xalq og'zaki ijodi va ta'lim integratsiyasi". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
75. Ismailova R. "PIRLS va PISA topshiriqlari asosida savodxonlikni rivojlantirish". Toshkent: Fan, 2023.
76. Raxmonova D. "Ona tili darslarida raqamli resurslardan foydalanish". Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
77. Abduqodirova S. "Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi". Toshkent: O'qituvchi, 2021.
78. Xalilova N. "Didaktik o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish". Toshkent: O'zbekiston, 2019.
79. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "O'lim darsliklari metodologiyasi". Toshkent: O'zbekiston, 2023.
80. Qodirov M. "Boshlang'ich sinflarda fonetik tahlil metodikasi". Toshkent: Fan, 2020.
81. Sodiqova G. "O'qish savodxonligi darslarida guruh ishlari". Toshkent: O'qituvchi, 2021.
82. Abdullayeva N. "Ona tili darslarida innovatsion usullar". Toshkent: Ilm-ziyo, 2022.
83. Xo'shboqova M. "Boshlang'ich sinflarda adabiy tahlil usullari". Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
84. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "O'qish savodxonligi uchun didaktik materiallar". Toshkent: O'zbekiston, 2023.
85. Rahimova S. "Ona tili darslarida PISA talablariga tayyorgarlik". Toshkent: Fan, 2021.
86. To'rayeva D. "Boshlang'ich sinflarda matn bilan ishlash metodikasi". Toshkent: O'qituvchi, 2022.
87. Xudoyqulova M. "O'qish savodxonligi darslarida audio resurslar". Toshkent: Ilm-ziyo, 2020.
88. Saidaxmedova N. "Ona tili darslarida interaktiv doskadan foydalanish". Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
89. Qambarova Z. "Boshlang'ich sinflarda nutqni rivojlantirishda o'yinli mashqlar". Toshkent: O'zbekiston, 2022.
90. Oripova M. "O'zbek xalq og'zaki ijodini o'qitish metodikasi". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.

O'QUV ADABIYOTINING NASHR RUXSATNOMASI

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va
innovatsiyalar vazirligining 2025 yil "07" Oktyabr
dagi "387"-sonli buyrug'iga asosan

S.I.TURSUNOVA

(muallifning familiyasi, ismi-sharifi)

Boshlang'ich ta'lim

(o'qim yo'naltirish mutaxassisligi)

_____ ning
talabalari (o'quvchilari) uchun tavsiya etilgan

ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi

(o'qim adabiyotining nomi va turi; darslik, o'qim yo'naltirishi)

_____ ga
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi
tomonidan litsenziya berilgan nashriyotlarda nashr
etishga ruxsat berildi.

Vazir

K.Sharipov

№ 514326

TURSUNOVA SAIDA ISAKOVNA

ONA TILI-O'QISH SAVODXONLIGI VA UNI O'QITISH METODIKASI

O'QUV QO'LLAMNA

Texnik muharrir: S. Eshqorayev

Tasdiqnoma № 255979, 13.04.2024

Bosishga 22.10.2025 da ruxsat berilgan. Format 60x84/16 18,75 bosma
taboq Garnitura Times New Roman. Adadi 100 dona. Buyurtma № 330
“**TERMIZ PUBLISHING CENTER**” nashriyotida tayyorlandi va chop
etildi.

Surxondaryo viloyati, Termiz shahri, “Yulduz” mahallasi, “Ibn Sino”
ko'chasi 38-B uy.

Toshkent sh. "TRASTBANK" XA BANKINING BOSH OFISI,
MFO: 00491, INN: 311209934 H/R: 20208000307031406001
Telefon: +998-88-808-21-07

ISBN 978-9910-594-33-5

2535

**TERMIZ
PUBLISHING
CENTER**

Termiz – 2025